BOSSU
OPERA
OMNI
T. XXXVI

PLV

TOC

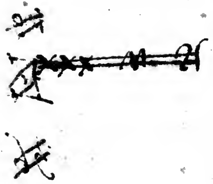
BIBL. NAZ.
VITT. EMANUELE III
163

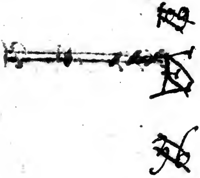
BIBL. NAZ.
EMANUELE III
NAPOLI
63
C
36

BIBL. NA
VITT. EMANU
163
C
36
NAPOLI

ESEGESI BIBLICA
163
C
36.
BIB.NAZ.NAPOLI

BIBL. NAZ.
VITT. EMANUELE III
163
C
36
NAPOLI

Digitized by Google

OPERE
DI MONSIGNOR
JACOPO-BENIGNO BOSSUET
VESCOVO DI MEAUX,

CONSIGLIERE DEL RE NE' SUOI CONSIGLI,
Ed Ordinario nel Conſiglio di Stato,

Precettore del SERENISSIMO DELFINO, *primo Limoſiniere di* MADAMA LA DELFINA.

TOMO TRENTESIMOSESTO.

Libri Salomonis, Proverbia, Eccleſiaſtes, Canticum Canticorum, Sapientia, cum notis Jacobi Benigni Boſſuet Epiſcopi Meldenſis.

IN NAPOLI MDCCLXXXIV.
Nella Stamperia de' Fratelli di Paci.
A ſpeſe di ANDREA MIGLIACCIO.
E dal medeſimo ſi vende nel ſuo Negozio.

Con Licenza de' Superiori.

BIBLIOTECA NAZIONALE V.E. III NAPOLI

Digitized by Google

LIBER PROVERBIORUM.

Caput Primum.

Parabolarum utilitas : fundamentum ſapientiæ ; Dei timor & cultus : majorum doctrina : impiorum illecebræ : caſus : ſapientia blanda hominum invitatrix : ad extremum contemtores terret.

1 PARABOLÆ Salomonis
filii David, regis
Iſrael.
2 Ad ſciendam ſapientiam & diſciplinam :
3 Ad intelligenda verba
prudentiæ, & ſuſcipiendam
eruditionem doctrinæ, juſtitiam, & judicium, &
æquitatem :
4 Ut detur parvulis aſtutia, adoleſcenti ſcientia & in-

1. *Parabolæ Salomonis* : titulus antiquorum more cum ipſo textu conjunctus.

3. *Ad intelligenda verba prudentiæ* ; intelligentiæ. heb. *Binah* & *ſuſcipiendam eruditionem doctrinæ* : diſciplinam, heb. *Mouſar* : ut ſupra ℣. 2. Monet eos, quos imbuit, ut non ſolum ſapientiam, quam ipſi perceperint, amplecti .... ſed etiam verbis prudentium auſcultare & hæc intelligere curent. Beda. *juſtitiam & judicium & æquitatem* : rectitudines. heb. in juſtitia, actio recta ſecundum regulam veritatis ; in judicio, diſcretio boni & mali, dum agimus cum proximo ; in æquitate, rectitudo mentis : cum ſincera intentione Deo placere contendimus. Idem.

4. *Ut detur parvulis* : non tantum provectioribus & rerum experientia doctis ; verum etiam parvulis : juxta illud : teſtimonium Domini fidele, ſapientiam præſtans parvulis Pſal. xviii. 8. parvulos dicit ſenſu ſimplices, & qui nuper ſapientiæ aures accommodare cœperunt : Beda. *Aſtutia* : cautela diligens, quæ rudibus & incipientibus neceſſaria. *Adoleſcenti ſcientia* : puero, heb. qui jam aliquantum in eruditione profecerit. Beda, & *intellectus* : cogitatio : ſolertia, heb. ut improvida ætas his inſtructa con-

intellectus.

5 Audiens ſapiens, ſapientior erit; & intelligens, gubernacula poſſidebit.

6 Animadvertet parabolam & interpretationem; verba ſapientum, & ænigmata eorum.

7 Timor Domini principium ſapientiæ: ſapientiam atque doctrinam ſtulti deſpiciunt.

8 Au-

---

conſiliis ſenum æquet prudentiam, juxta illud: ſuper ſenes intellexi, quia mandata tua quæſivi. Pſal. cxviii. 100.

5. *Audiens ſapiens, ſapientior eris.* Hactenus rudimenta; nunc incrementa ponit: ut non modo imperitis, puta pueris; verum etiam doctis, ſapientiæ ſtudium neceſſarium eſſe videatur. Significat autem neminem uſque adeo eſſe ſapientem, ut non ei ſapientia doctrinaque addi poſſit; ſicut ait Paulus; creſcentes in ſcientia Dei. Col. ii. 10. *Gubernacula poſſidebit.* *Tachboulot*: conſilia. heb. gubernandi rationem, artem qua velut arrepto clavo navem dirigat.

6. *Animadvertet parabolam*: ut intelligat. heb. & *interpretationem* alioquin fiet illud quod ait Propheta: auditu audietis & non intelligetis, & videntes videbitis & non videbitis: Iſ. vi. 9. referente Matthæo: xiii. 14. unde diſcipuli ad Dominum: ediſſere nobis parabolam. ibid. 3. Pro interpretatione, alii vertunt facundiam. lxx. vero obſcurum ſeu tenebroſum ſermonem, quem ſcrutari oporteat, altius latente ſenſu. atque his libri aperit ſcopum. *Ænigmata eorum*. Parabola, comparatio, ut jam diximus: ænigma vero quæſtio obſcurior quæſitis verborum involucris tecta. Exemplum parabolæ Judic. ix. 8. de arboribus regem electuris; ænigma autem ibid. xiv. 14. eſt Samſonis illud: de comedente cibus, & de forti dulcedo. Antiquos ſapientes parabolis, problematiſque atque ænigmatis ludere ſolitos, habes etiam apud græcos ſcriptores, præſertim, ni fallor, in Plutarchi Convivio.

7. *Timor Domini*. Propoſito egregii operis inſtituto, nunc rem ipſam aggreditur. ac primum adhortatur ad ſapientiam uſque ad caput x. hic autem ſtatim ponit veræ ſapientiæ fundamentum, qui eſt timor Domini ſeu verus Dei cultus: ſicut eſt apud Jonam, i. 9. Hebræus ego ſum, ac Deum cæli timeo. repetitum infra ix. 10. & alibi ſæpe. Recte etiam illud, paſſim apud Auguſtinum: quod a timore pœnæ inducamur ad amorem juſtitiæ, quæ perfecta ſapientia eſt.

8. *Au-*

8 Audi, fili mi, diſciplinam patris tui, & ne dimittas legem matris tuæ:

9 Ut addatur gratia capiti tuo, & torques collo tuo.

10 Fili mi, ſi te lactaverint peccatores, ne acquieſcas eis.

11 Si dixerint: Veni nobiſcum, inſidiemur ſanguini, abſcondamus tendiculas contra inſontem fruſtra:

12 Deglutiamus eum ſicut infernus viventem, & integrum quaſi deſcendentem in lacum.

13 Omnem preti ſubſtantiam reperiem implebimus domos no ſpoliis.

14 Sortem mitte no cum, marſupium unum omnium noſtrum.

15 Fili mi, ne ambu cum eis, prohibe pede tuum a ſemitis eorum.

16 Pedes enim illorui ad malum currunt, & f. ſtinant ut effundant ſan guinem.

17 Fruſtra autem jacitu rete ante oculos pennato rum.

18 Ipſi quoque contra ſangui-

---

8 *Audi, fili mi*. Caput veri cultus, retinere traditam a majoribus doctrinam.: ſicut dicebat Moſes: interroga patrem tuum, & annuntiabit tibi. Deut. XXXII. 7. & infra: ne tranſgrediaris terminos antiquos, quos poſuerunt patres tui. Proverb. XXII. 28.

9 *Ut addatur gratia*, decor ſeu corona, *capiti tuo*, & *torques collo tuo*: juſtitia tibi gloriæ & ornamento erit, vide infra III. 3. VI. 21.

10 *Si te lactaverint peccatores*: id eſt, pellexerint. Propoſitis quærendæ ſapientiæ cauſſis, nunc amovet obſtacula: orditur autem ab avaritia, quæ malorum omnium radix, teſte Paulo 1. Tim. VI. 10.

11 *Abſcondamus tendiculas contra inſontem fruſtra*: gratis: LXX. ἀδίκως Alii impune, vide infra ℣. 17.

12 *Sicut infernus*: ſepulcrum, ut in ſcripturis paſſim.

14 *Sortem mitte nobiſcum*: velut ad partiendam prædam. *Marſupium unum ſit*: alia quidem ſortiamur; communicemus vero pecuniam. Specie amicitiæ ac fidei ducunt; communia enim amicorum omnia.

17 *Fruſtra jacitur rete*: impune. LXX. non injuſte: reprehenſione nulla: homines tamquam aves capiamus, nullo utrorumque diſcrimine.

18 *Ipſi quoque contra ſanguinem ſuum inſidiantur*. Dum alios capere moliuntur, ipſi ſe

guinem ſuum inſidiantur, & moliuntur fraudes contra animas ſuas.

19 Sic ſemitæ omnis avari, animas poſſidentium pariunt.

20 Sapientia foris prædicat, in plateis dat vocem ſuam:

21 In capite turbarum clamitat, in foribus portarum urbis profert verba ſua, dicens:

22 Uſquequo parvuli diligitis infantiam, & ſtulti ea quæ ſibi ſunt noxia cupient, & imprudentes odibunt ſcientiam?

23 Convertimini ad correptionem meam: en proferam vobis ſpiritum meum, & oſtendam vobis verba mea.

24 Quia vocavi, & renuiſtis: extendi manum meam, & non fuit qui aſpiceret.

25 Deſpexiſtis omne conſilium meum, & increpationes meas neglexiſtis.

26 Ego quoque in interitu veſtro ridebo: & ſubſannabo, cum vobis id quod

---

in laqueos indueunt: canente Pſalmiſta: incidit in foveam quam fecit: Pſalm. VII. 16. & iterum: qui diligit iniquitatem odit animam ſuam. Pſal x. 6.

19. *Sic ſemitæ omnis avari*. Sic avari ſuis in ſemitis ſive aſtutris, praviſque molitionibus comprehenſi, ab ipſa quam poſſidere videntur pecunia, poſſidentur, tapiunturque ad interitum.

20. *Sapientia foris prædicat*. Aliud argumentum conquirendæ ſapientiæ, ipſa facilitas: quod obvia omnibus ac patens ultro occurrat quærentibus.

21. *In capite turbatum*: in triviis, in locis frequentiſſimis. *In foribus portarum*: arcium, alii murorum & ita lxx quod in portis fieret conſeſſus publicus.

22. *Uſquequo parvuli diligitis infantiam*: quemadmodum infra IX. 6. relinquite infantiam & vivite. *Stulti quæ ſibi ſunt noxia*: recte omnis enim malus, ſtultus: ſtultus autem ſibi noxius. At heb. ſimplicius: uſquequo imperiti diligitis imperitiam, ſtulti ſtultitiam, ſeu deriſores deriſionem? qua voce non tantum ſtultitia, ſed etiam impietas deſignatur. Deriſores autem, queis vita nil niſi luſus. Sap. XV. 12.

23. *Proferam vobis ſpiritum meum*: ſenſum, vocem: ſicut infra XXIX. 11. totum ſpiritum ſuum profert ſtultus.

24. *Vocavi & renuiſtis*. Locus a comminatione. *In interitu veſtro ridebo*: piis etiam ultro inſultantibus ac dicentibus: ecce homo, qui non poſuit Deum adjutorem ſuum: Pſalm. LI.

quod timebatis advenerit.

27 Cum irruerit repentina calamitas, & interitus quaſi tempeſtas ingruerit: quando venerit ſuper vos tribulatio & anguſtia:

28 Tunc invocabunt me, & non exaudiam: mane conſurgent, & non invenient me:

29 Eo quod exoſam habuerint diſciplinam, & timorem Domini non ſuſceperint,

30 Nec acquieverint conſilio meo, & detraxerint univerſæ correptioni meæ.

31 Comedent igitur fructus viæ ſuæ, ſuiſque conſiliis ſaturabuntur.

32 Averſio parvulorum interficiet eos, & proſperitas ſtultorum perdet illos.

33 Qui autem me audierit, abſque terrore requieſcet, & abundantia perfruetur, timore malorum ſublato.

Ir. 8. Deo quoque irridente & increpante: ecce Adam, quaſi unus ex nobis. Gen. III. 22.

32. *Averſio parvulorum interficiet eos*. Peribunt, quod puerorum atque imperitorum exemplo, a ſapientiæ conſilio auditum averterint. *Et proſperitas ſtultorum perdet illos*: tranquillitas: impunitas. Ita enim putant bene ſibi omnia per nequitiam eventura.

CAPUT II.

Sapientia bona confert: arcet mala: lucem affert: abſtrahit a voluptatibus & muliebribus illecebris.

1 FILI mi, ſi ſuſceperis ſermones meos, & mandata mea abſconderis penes te,

2 Ut audiat ſapientiam auris tua: inclina cor tuum ad cognoſcendam prudentiam.

3 Si enim ſapientiam invocaveris, & inclinaveris cor tuum prudentiæ:

4 Si quæſieris eam quaſi pe-

---

1. *Si mandata abſconderis penes te*: quaſi rem pretioſiſſimam: quo ſenſu: in corde meo abſcondi eloquia tua, ut non peccem tibi. Pſal. CXVIII. 11.

4. *Si quæſieris eam quaſi pecuniam*: pari ſtudio: pari labore: unde ſequitur: *& ſicut the-*

pecuniam, & ſicut theſauros effoderis illam:

5 Tunc intelliges timorem Domini, & ſcientiam Dei invenies:

6 Quia Dominus dat ſapientiam, & ex ore ejus prudentia & ſcientia.

7 Cuſtodiet rectorum ſalutem, & proteget gradientes ſimpliciter:

8 Servans ſemitas juſtitiæ, & vias ſanctorum cuſtodiens.

9 Tunc intelliges juſtitiam, & judicium, & æquitatem, & omnem ſemitam bonam.

10 Si intraverit ſapientia cor tuum, & ſcientia animæ tuæ placuerit:

11 Conſilium cuſtodiet te, & prudentia ſervabit te,

12 Ut eruaris a via mala, & ab homine, qui perverſa loquitur:

13 Qui relinquunt iter rectum, & ambulant per vias tenebroſas:

14 Qui lætantur cum malefecerint, & exultant in rebus peſſimis:

15 Quorum viæ perverſæ ſunt, & infames greſſus eorum.

16 Ut eruaris a muliere alie-

---

theſauros effoderis illam: ut alte reconditam. Sic David: in via teſtimoniorum tuorum delectatus ſum, ſicut in omnibus divitiis: & iterum: dilexi mandata tua ſuper aurum puriſſimum: denique: lætabor ego ſuper eloquia tua, ſicut qui invenit ſpolia multa: Pſal. cxviii. 14. 127. 162. vide infra iii. 14. 15.

7. *Cuſtodiet rectorum ſalutem . . . gradientes ſimpliciter*. En illa duo, quæ paſſim ſcriptura conjungit: rectitudo cordis ad normam compoſiti: & morum ſimplicitas: ſine fraude, ſine fuco: quemadmodum ſanctus Job. i. 1. vir ſimplex & rectus ac timens Deum: cum e contra malorum hominum viæ, diſtortæ ſive abnormes, perverſæqua ſint: ut habes infra 12. 13. 14. 15. & toto libro paſſim.

9. *Tunc intelliges juſtitiam, &c.* de quibus ſupra i. 3.

13. *Vias tenebroſas*: luce veritatis ac juſtitiæ deſtitutas: unde paſſim in ſcripturis, filii lucis, filii tenebrarum; dicente Domino; qui ſequitur me, non ambulat in tenebris, ſed habebit lumen vitæ. Joan. viii. 12. vide infra iv. 19.

15. *Quorum viæ perverſæ ſunt*: obliquæ, diſtortæ, tortuoſæ: rejecta quippe norma. *Et infames greſſus eorum*: turpes. heb. recedentes, devii.

16. *Ut eruaris a muliere aliena.*

aliena, & ab extranea, quæ mollit ſermones ſuos,

17 Et relinquit ducem pubertatis ſuæ,

18 Et pacti Dei ſui oblita eſt: inclinata eſt enim ad mortem domus ejus, & ad inferos ſemitæ ipſius.

19 Omnes, qui ingrediuntur ad eam, non revertentur, nec apprehendent ſemitas vitæ.

20 Ut ambules in via bona: & calles juſtorum cuſtodias.

21 Qui enim recti ſunt, habitabunt in terra, & ſimplices permanebunt in ea.

22 Impii vero de terra perdentur: & qui inique agunt, auferentur ex ea.

---

na. Aliud obſtaculum a lenociniis voluptatum atque impudicis amoribus. Idem locus pertractatur cap. v. vi. vii. ix. xxiii. 27. 28.

17. *Ducem pubertatis ſuæ:* virum cui virgo nupſit: quo ſenſu apud Homerum: κουρίδιον ἄλοχον. Sic etiam animæ inſtabiles, ſeductæ ab hæreticis, excidunt a ſimplicitate, quæ eſt in Chriſto, cui ut caſta virgo erant traditæ. 2. Cor. xi. 2. 3.

18. *Et pacti Dei ſui oblita eſt:* legis, adulteria prohibentis. *Inclinata eſt*: depreſſa, declivis, ch. in ſovea lubrica.

19. *Non revertentur*: ut qui in ferarum ſpeluncam inciderint: neque umqnam ad ſe redibunt, pravis ineſcati libidinibus & voluptatibus merſi.

20. *Ut ambules in via bona*. Redi ad ℣. 11. prudentia ſervabit te: 12. ut eruaris a via mala: 16. a muliere aliena, &: *ut ambules in via bona*: hæc enim omnia conſequeris, ſi prudentia te regat.

CAPUT III.

Vita: rerum copia, veræque divitiæ, ac perfecta ſecuritas, per ſapientiam: beneficentia commendatur, 27. 28. malos perdit Deus: bonis benefacit.

1 FILI mi, ne obliviſcaris legis meæ, & præcepta mea cor tuum cuſtodiat:

2 Longitudinem enim dierum, & annos vitæ, & pa-

---

2. *Longitudinem dierum*. Aliud argumentum conquirendæ

pacem apponent tibi.

3 Miſericordia & veritas te non deſerant: circumda eas gutturi tuo, & deſcribe in tabulis cordis tui:

4 Et invenies gratiam & diſciplinam bonam, coram Deo & hominibus.

5 Habe fiduciam in Domino ex toto corde tuo, & ne innitaris prudentiæ tuæ.

6 In omnibus viis tuis cogita illum, & ipſe diriget greſſus tuos.

7 Ne ſis ſapiens apud temetipſum: time Deum, & recede a malo:

8 Sanitas quippe erit umbilico tuo, & irrigatio oſſium tuorum.

9 Honora Dominum de tua ſubſtantia, & de primitiis omnium frugum tuarum da ei:

10 Et implebuntur horrea tua ſaturitate, & vino torcularia tua redundabunt.

11 Diſciplinam Domini, fili mi ne abjicias: nec deficias, cum ab eo corriperis:

---

dæ ſapientiæ, a divinis pollicitationibus ac mercede promiſſa: qualis illa eſt: honora patrem & matrem, ut longo vivas tempore. Deut. v. 16. quod & ad cætera præcepta protenditur ut bene ſit tibi, & longo vivas tempore. ibid. xxii. 7. & iterum: pondus habebis juſtum & verum, ut multo vivas tempore. ibid. xxv. 15. & alibi paſſim. *Et pacem*: alia merces. Non enim eſt pax impiis: & : impii ſicut mare fervens: inquieti ac velut turbinibus acti: & : væ impio. Iſ. iii. 11. xlviii. 22. lvii. 20. 21. quod etiam Salomon copioſius exequetur hic ꝟ. 23.

5. *Ne innitaris prudentiæ tuæ*: quod eſt ꝟ. 7. *Ne ſis ſapiens apud temetipſum*. Paulus: nolite eſſe prudentes apud voſmetipſos. Rom. xii. 16. perdam enim ſapientiam ſapientium: 1. Cor. i. 19. ex Iſ. xxix. 14. unde Chriſtus factus eſt nobis ſapientia a Deo, & juſtitia, & redemptio: ut, quemadmodum ſcriptum eſt: qui gloriatur, in Domino glorietur. ibid. 30.

8. *Umbilico ſuo*. Per umbilicum & oſſa, interiores quæque & firmiores partes deſignantur, quibus maxime valetudo continetur, *Et irrigatio oſſium ſuorum*: pinguedo, medulla.

10. *Implebuntur horrea ſua*: alia merces, rerum omnium copia: paſſim apud Moſen ac præſertim Levit. xxvi. 4. 10. altiore ſenſu: tamquam nihil habentes, & omnia poſſidentes. 2. Cor. vi. 10. quem ſenſum habes poſtea ꝟ. 14. 15. & ſeqq.

12 Quem enim diligit Dominus, corripit; & quaſi pater in filio complacet ſibi.

13 Beatus homo, qui invenit ſapientiam, & qui affluit prudentia:

14 Melior eſt acquiſitio ejus negotiatione argenti, & auri primi & puriſſimi, fructus ejus:

15 Pretioſior eſt cunctis opibus: & omnia, quæ deſiderantur, huic non valent comparari.

16 Longitudo dierum in dextera ejus, & in ſiniſtra illius divitiæ, & gloria.

17 Viæ ejus viæ pulcræ, & omnes ſemitæ illius pacificæ.

18 Lignum vitæ eſt his, qui apprehenderint eam: & qui tenuerit eam, beatus.

19 Dominus ſapientia fundavit terram, ſtabilivit cælos prudentia.

20 Sapientia illius eruperunt abyſſi, & nubes rore concreſcunt.

21 Fili mi, ne effluant hæc ab oculis tuis: cuſtodi legem atque conſilium:

22 Et erit vita animæ tuæ, & gratia faucibus tuis.

23 Tunc ambulabis fiducialiter in via tua, & pes tuus non impinget:

24 Si dormieris, non timebis: quieſces, & ſuavis erit ſomnus tuus.

25 Ne paveas repentino ter-

---

14. *Melior eſt acquiſitio*: heb. negotiatio, *ejus negotiatione argenti*; eodem ubique vocabulo; *& auri primi*; & præ auro *fructus ejus*: proventus, ſapientiæ ſcilicet.

15. *Pretioſior cunctis opibus*: gemmis, margaritis. heb.

18. *Lignum vitæ*: longa vita, ut ℣. 2. 16. alluſum ad illud lignum vitæ in Paradiſo. Gen. II. 9. III. 22. ut & infra XIII. 12. XV. 4.

19. *Dominus ſapientia fundavit terram*; alia commendatio ſapientiæ ab operibus; quod copioſius explicat infra VIII. 22.

20. *Eruperunt abyſſi*, fontes & flumina per terræ venas meant & emanant; *nubes rore concreſcunt*: aer ſtillat roribus: heb. aquæ ſupremæ & infimæ æque deducuntur Dei ſapientia.

21. *Cuſtodi legem*; quod alii vertunt, eſſentiam; eodem apud hebræos ſenſu.

23. Aliud argumentum: vera ſecuritas per ſapientiam, de qua ſecuritate; 24. 25. 26. & antea, 2. 17. Summa; ſecuræ conſcientiæ, ſecura omnia ſub Deo cuſtode.

25. *Ne paveas repentino terrore*; unde illud; Dominum non in-

terrore, & irruentes tibi potentias impiorum.

26 Dominus enim erit in latere tuo, & cuſtodiet pedem tuum ne capiaris.

27 Noli prohibere bene facere eum qui poteſt: ſi vales: & ipſe benefac:

28 Ne dicas amico tuo: Vade, & revertere: cras dabo tibi: cum ſtatim poſſis dare.

29 Ne moliaris amico tuo malum, cum ille in te habeat fiduciam.

30 Ne contendas adverſus hominem fruſtra, cum ipſe tibi nihil mali fecerit.

31 Ne æmuleris hominem injuſtum, nec imiteris vias ejus:

32 Quia abominatio Domini eſt omnis illuſor, & cum ſimplicibus ſermocinatio ejus.

33 Egeſtas a Domino in domo impii: habitacula autem juſtorum benedicentur.

34 Ipſe deludet illuſores, & manſuetis dabit gratiam.

35 Gloriam ſapientes poſſidebunt: ſtultorum exaltatio, ignominia.

CA-

invocaverunt; illic trepidaverunt timore ubi non erat timor Pſal. XIII. 5. contra de piis: ſcuto circumdabit te veritas ejus non timebis a timore nocturno; Pſal. XC. 5.

28. *Cras dabo:* recte hic commemorant Antiochum illum, cui cognomen ὁ δώσων; quod ſemper daturus, nunquam dans: vanis pollicitationibus ludificaret amicos.

30. *Ne contendas adverſus hominem fruſtra:* de rebus nihili; ſive immerito; gratis. Si quis enim videtur contentioſus eſſe, nos talem conſuetudinem non habemus, neque Eccleſia Dei. 1. Cor. XI. 16.

32. *Quia abominatio Domini eſt omnis illuſor:* perverſus; παράνομος, lxx.

33. *Egeſtas a Domino in domo impii:* maledictio, κατάρα, lxx.

34. *Deludet illuſores:* quæ ipſa eſt ſententia memorata a Jacobo & Petro, juxta lxx. his verbis; Deus ſuperbis reſiſtit; humilibus autem dat gratiam. Jac. IV. 6. 1. Pet. V. 5.

35. *Stultorum exaltatio, ignominia.* Stulti exaltant ignominiam, heb. lxx. inſipientia enim eorum, tamquam alto loco poſita, manifeſta erit omnibus. 2. Tim. III. 9.

3. Fi-

CAPUT IV.

Salomon ab ipſa pueritia ſapientiam doctus, ejus bona commendat: malorum inquietudo ac perverſitas: vir bonus cor cuſtodiat: prava arceat colloquia: agenda proſpiciat: 25. 26. 27.

1 AUDITE filii, diſciplinam patris, & attendite, ut ſciatis prudentiam.

2 Donum bonum tribuam vobis, legem meam ne derelinquatis.

3 Nam & ego filius fui patris mei, tenellus, & unigenitus coram matre mea:

4 Et docebat me, atque dicebat: ſuſcipiat verba mea cor tuum, cuſtodi præcepta mea, & vives.

5 Poſſide ſapientiam, poſſide prudentiam: ne obliviſcaris, neque declines a verbis oris mei.

6 Ne dimittas eam, & cuſtodiet te: dilige eam, & conſervabit te.

7 Principium ſapientiæ: poſſide ſapientiam: & in omni poſſeſſione tua acquire prudentiam:

8 Arripe illam, & exaltabit te: glorificaberis ab ea, cum eam fueris amplexatus:

9 Dabit capiti tuo augmenta gratiarum, & corona inclita proteget te.

10 Audi, fili mi, & ſuſcipe verba mea, ut multiplicentur tibi anni vitæ.

11 Viam ſapientiæ monſtra-

3 *Filius fui patris mei*: ceteris majoribus licet antepoſitus, & ad ſpem regni eductus; *tenellus & unigenitus*: tam carus matri atque unigenitus; nam & matri Bethſabee filiæ Ammiel, præter Salomonem, dantur alii tres ex Davide filii. 1. Par. III. 5. ſed Salomon dilectiſſimus: unde illud canticum, pro dilecto: in titulo Pſal. XLIV. vide autem pietatem Salomonis hic & ubique paſſim ſtudioſiſſime commendantis matrem optimam, & una cum Davide a peccato ad ſumma provectam.

7. *Principium ſapientiæ: poſſide ſapientiam*: prima tibi ſit ſapientiæ cura.

26

ſtrabo tibi, ducam te per ſemitas æquitatis:

12 Quas cum ingreſſus fueris, non arctabuntur greſſus tui, & currens non habebis offendiculum.

13 Tene diſciplinam, ne dimittas eam: cuſtodi illam, quia ipſa eſt vita tua.

14 Ne delecteris in ſemitis impiorum, nec tibi placeat malorum via.

15 Fuge ab ea, nec tranſeas per illam: declina, & deſere eam.

16 Non enim dormiunt niſi malefecerint: & rapitur ſomnus ab eis, niſi ſupplantaverint.

17 Comedunt panem impietatis, & vinum iniquitatis bibunt.

18 Juſtorum autem ſemita, quaſi lux ſplendens, procedit & creſcit uſque ad perfectam diem.

19 Via impiorum tenebroſa; neſciunt ubi corruant..

20 Fili mi, auſculta ſermones meos, & ad eloquia mea inclina aurem tuam.

21 Ne recedant ab oculis tuis, cuſtodi ea in medio cordis tui:

22 Vita enim ſunt invenientibus ea, & univerſæ carni ſanitas.

23 Omni cuſtodia ſerva cor tuum, quia ex ipſo vita procedit.

24 Remove a te os pravum, & detrahentia labia ſint procul a te.

25 Oculi tui recta videant, & palpebræ tuæ præcedant greſſus tuos.

26

---

16. *Niſi ſupplantaverint*; malefecerint, deceperint.

17. *Panem impietatis*, *vinum iniquitatis*; male partum, ſeu rapina, ſeu dolo.

18. *Juſtorum ſemita quaſi lux*: erumpet quaſi mane lumen tuum. Iſ. LVIII. 8. *procedit & creſcit uſque ad perfectam diem*; quæ lux decrementa neſcit; a claritate in claritatem. 2. Cor. III. 18.

19. *Via impiorum tenebroſa*: plena offendiculis, quæ non vident: unde *neſciunt ubi corruant*; juxta illud Davidicum: fiat via illorum tenebræ & lubricum; Pſal. XXXIV. 6.

25. *Oculi tui recta videant*: primum enim explorare, ac videre oportet, quæ recta ſunt, ut fiat illud Pauli; omnia probate, quod bonum eſt tenete: 1. Theſ. V. 21. *palpebræ tuæ*, oculi, *præcedant greſſus tuos*; quidquid agas, proſpice quem in finem

26 Dirige ſemitam pedibus tuis, & omnes viæ tuæ ſtabilientur.

27 Ne declines ad dexteram, neque ad ſiniſtram; averte pedem tuum a malo. Vias enim, quæ a dextris ſunt, novit Dominus: perverſæ vero ſunt, quæ a ſiniſtris ſunt. Ipſe autem rectos faciet curſus tuos, itinera autem tua in pace producet.

---

nem eventurum ſit: præcipitis enim animi eſt ire, antequam videas, eoque ingredi unde pedem referre non poſſis. Recte Beda: iter juſtitiæ quod ingredi debeas, diligenter ediſce: bonum opus quod acturus es, ſedula cogitatione præveni, vide Eccl. 11. 14.

26. *Dirige ſemitam pedibus tuis:* quod eſt illud ex lxx. deductum, & a Patribus toties memoratum: rectos curſus fac pedibus tuis, & vias tuas dirige.

27. *Ne declines ad dexteram:* quod eſt ire recta, aberrare nuſquam; proverbialis locutio; 1. Reg. VI. 12. 2. Reg. II. 19. unde illa ſapiens Thecuitis; nec ad ſiniſtram, nec ad dexteram eſt ex his quæ locutus es: recte conjectatus es, nec a vero aberraſti 2. Reg. XIV. 19. *vias, quæ a dextris ſunt, novit Dominus:* id eſt probat: ſicut ſcriptum eſt; novit Dominus viam juſtorum; Pſal. 1. 6. & ad Moiſen; novi te ex nomine, & inveniſti gratiam coram me; Exod. XXXIII. 12. unde ad reprobos dicitur; non novi vos. Matt. VII. 23. ut Auguſtinus paſſim, & diſerte ad hunc locum Epiſt. poſter. ad Valentin. præfixa libro de grat. & lib. arbit. quo loco & iſtud recte: ita bonas eſſe vias, quæ a dextris ſunt, ut in dexteram tamen declinare non ſit bonum. Declinat ad ſiniſtram, qui mala opera facit; ad dexteram vero, qui bona ipſa opera, quæ ad vias dexteras pertinent, ſibi vult aſſignare non Deo. Simili modo, ex Beda hic; declinat ad ſiniſtram, qui deſipit, ad dexteram vero, qui plus ſapit quam oportet ſapere. Declinat ad ſiniſtram, qui vim præceptorum relaxat in malum; ad dexteram vero, qui alligat & imponit in humeros hominum onera importabilia, ut habetur Matt. XXIII. 4. Porro ab illis verbis: *vias quæ a dextris ſunt, novit Dominus:* totum illud in hebræo deeſt, & a lxx. ſumtum.

2. *Ut*

Caput V.

Cuſtodienda mens & lingua, ne a voluptatibus abſtrahamur: impudicæ mulieris artes, falſa dulcedo, inſtabilitas, fallacia: hinc peſtis rei, famæ, valetudini: ſera pœnitentia: caſti conjugii laus.

1 FIlii mi, attende ad
ſapientiam meam,
& prudentiæ meæ inclina
aurem tuam,
2 Ut cuſtodias cogitatio-
nes, & diſciplinam labia
tua conſervent. Ne atten-
das fallaciæ mulieris.
3 Favus enim diſtillans
labia meretricis, & nitidius
oleo guttur ejus.
4 Noviſſima autem illius
amara quaſi abſynthium,
& acuta quaſi gladius bi-
ceps.
5 Pedes ejus deſcendunt
in mortem, & ad inferos
greſſus illius penetrant.
6 Per ſemitam vitæ non
ambulant, vagi ſunt greſ-
ſus ejus, & inveſtigabiles.
7 Nunc ergo, fili mi,
audi me, & ne recedas a
verbis oris mei.
8 Longe fac ab ea viam
tuam, & ne appropinques
foribus domus ejus.
9 Ne des alienis hono-
rem tuum, & annos tuos
crudeli.
10 Ne forte impleantur
extranei viribus tuis, & la-
bores tui ſint in domo alie-
na,
11 Et gemas in noviſſi-
mis, quando conſumſeris
carnes tuas & corpus tuum,
& dicas:

12

2. *Ut cuſtodias:* contineas ac regas *cogitationes*; non tantum opera vel verba. *Ne attendas fallaciæ mulieris*: deeſt heb. habent lxx.

3. *Et nitidius oleo guttur ejus.* lene præ oleo guttur, ſic Pſal. liv. 22 molliti ſunt ſermones ejus ſuper oleum.

6 *Vagi ſunt greſſus ejus, & inveſtigabiles*; non veſtigabiles, indeprenſi, ignoti. heb. tot ſe fallaciis techniſque involvit.

9. *Ne des alienis honorem tuum;* ne ſis eis ludibrio, ſpoliatus & egens; unde:

10. *Ne expleantur extranei viribus tuis*; ne opes tot laboribus partæ alienam in familiam transferantur; enectoque per li-

bi-

12 Cur deteſtatus ſum diſciplinam, & increpationibus non acquievit cor meum,

13 Nec audivi vocem docentium me, & magiſtris non inclinavi aurem meam?

14 Pene fui in omni malo, in medio Eccleſiæ, & Synagogæ,

15 Bibe aquam de ciſterna tua, & fluenta putei tui:

16 Deriventur fontes tui foras, & in plateis aquas tuas divide,

17 Habeto eas ſolus, nec ſint alieni participes tui.

18 Sit vena tua benedicta, & lætare cum muliere adoleſcentiæ tuæ;

19 Cerva cariſſima, & gratiſſimus hinnulus, ubera ejus inebrient te in omni tempore, in amore ejus delectare jugiter.

20 Quare ſeduceris, fili mi, ab aliena, & foveris in ſinu alterius?

21 Reſpicit Dominus vias hominis, & omnes greſſus ejus conſiderat.

22 Iniquitates ſuæ capiunt impium, & funibus peccatorum ſuorum conſtringitur.

23 Ipſe morietur, quia non habuit diſciplinam, & in multitudine ſtultitiæ ſuæ decipietur.

CA-

---

bidines corpore fruſtra *gemas*, ℣. 11.

12. *Cur deteſtatus ſum diſciplinam*; ſera pœnitentia, ad quam etiam iſtud pertinet:

14. *Pene fui in omni malo*; propemodum omnia mala ſum expertus; *in medio Eccleſiæ & Synagogæ*; libidinibus æque ac miſeriis vulgo notus; bona, valetudo, fama pariter perierunt.

15. *Bibe aquam de ciſterna tua*; uxore legitima eſto contentus.

16. *Deriventur aquæ tuæ*; multiplicabuntur liberi tui & poſteritas tua late patebit.

17. *Habeto eas ſolus*; aquas; liberos tuos; caſtum cuſtodi matrimonium, ut tuo quoque exemplo ſervet uxor pudicitiam, nec liberi tui incerto patre nati habeantur.

18. *Sit vena tua*; fons tuus; *benedicta*; fœcunda; læto proventu felix; *cum muliere adoleſcentiæ tuæ*; quam duxiſti adoleſcens; ut ſupra 11. 17.

19. *Cerva cariſſima*; amorum vocabula, quibus conjugem proſequeris, *in amore ejus delectare*; non in meretricis amoribus; & tamen memineris id quoque eſſe vanum; Eccl. 11. 1. & ſeqq. tibique, Chriſtiane, dictum; tempus breve eſt; reliquum eſt, ut & qui habent uxores, tamquam non habentes ſint; neque carni, ſed ſpiritui ſerviant, ſeque tranſire cogitent non manere. 1. Cor. VII. 29. 30. 31.

1. *Si*

CAPUT VI.

De non temere fidejubendo: ad formicam piger: apoſtatæ ſive vafri, turbulentique homines: ſeptem Deo exoſa: perpetua attentio ad legem: hinc tutela adverſus muliebres illecebras.

1 FIli mi, ſi ſpopon-
deris pro amico tuo,
defixiſti apud extraneum
manum tuam.
2 Illaqueatus es verbis
oris tui, & captus propriis
ſermonibus.
3 Fac ergo quod dico,
fili mi, & temetipſum libe-
ra: quia incidiſti in manum
proximi tui. Diſcurre, fe-
ſtina, ſuſcita amicum tuum;
4 Ne dederis ſomnum
oculis tuis, nec dormitent
palpebræ tuæ.
5 Eruere quaſi damula
de manu, & quaſi avis de
manu aucupis.
6 Vade ad formicam, o
piger, & conſidera vias
ejus,

---

1. *Si ſpoponderis*; œconomicum de non fidejubendo, ſæpe repetitum; XI. 15. XVII. 18. XX. 16. XXII. 26. XXVII. 13. non quod ſpondere vetet, qui & largiri præcipit III. 27. 28 & alibi ſæpe; ſed interim hæc vitanda monet; primum ne falſo pudore ac nimia facilitate te obliges; alterum ut obligatus quamprimum exſolvi te cures, ne diligens licet paterfamilias alieoa indiligentia atque incuria pereas, unde ſubdit:

3. *Diſcurre, feſtina, ſuſcita amicum tuum*, pro quo ſpopondiſti, ne velut ex ſoluto nexu ſecurus reique ſuæ negligens, ibi perſolvendum æs alienum relinquat. Spirituali ſenſu vetat ne quis facile curam animarum ſuſcipiat; ne ſuſceptam negligenter gerat; is enim vere pro aliis animam oppigneravit ſuam; quare quod ſupereſt ſtrenue nec ſomnolenter rem agat, ut habetur ℣. 4. aſſiduiſque adhortationibus amicos ſuſcitet ℣. 3. adigatque ad exſolvendum debitum, Deoque & proximo præſtandum quod lex imperat. Sic enim Paſtor vigilans animam liberabit & ovium & ſuam. ℣. 1. *defixiſti extraneo manum tuam*. Alludit ad cavendi formulam complosis utrinque manibus; quod & infra memoratur. XVI. 18. XXII. 26.

6. *Vade ad formicam, o piger*. Formica dicitur ſtrenuus ejus,

ejus, & diſce ſapientiam:
7 Quæ cum non habeat
ducem, nec præceptorem,
nec principem,
8 Parat in æſtate cibum
ſibi, & congregat in meſſe
quod comedat.
9 Uſquequo piger dormies? quando conſurges e
ſomno tuo?
10 Paululum dormies, paululum dormitabis, paululum conſeres manus, ut
dormias:
11 Et veniet tibi quaſi viator, egeſtas, & pauperies
quaſi vir armatus. Si vero
impiger fueris, veniet ut
fons meſſis tua, & egeſtas
longe fugiet a te.
12 Homo apoſtata; vir inutilis, graditur ore perverſo,

13

quiſque, & providus operarius qui in præſenti vita, velut in æſtate, fructus juſtitiæ, quos in æternum recipiat, ſibi recondat. Beda, *diſce ſapientiam*; non beſtiolæ, ſed Dei, in tenui licet animalculo ingentium virtutum ſpecimen adumbrantis.

7. *Quæ cum non habeat ducem*; ſi tantillum animal principe carens & rationis expers, natura duce ſibi providet in poſterum; multo magis tu ad imaginem Dei conditus, ad videndam ejus gloriam vocatus, doctorum magiſterio adjutus, ipſum conditorem habens ducem; debes in præſenti bonorum operum fructus congregare, quibus in æternum vivas; hic autem dies judicii hiemi comparatur, quia tunc nulla facultas pro vita laborandi; ſed tantum quiſque cogitur de horreo priſtinæ actionis proferre quod recondidit, Beda.

9. *Uſquequo piger dormies?* ſurge qui dormis (in vitiis peccatiſque ſcilicet) & exurge a mortuis, & illuminabit te Chriſtus. Epheſ. v. 14.

10. *Paululum*: ad breve tempus; *conſeres*, complicabis *manus*: teque compones ad ſomnum; at egeſtas te dormire non ſinet; unde ſequitur:

11. *Veniæ sibi quaſi viator*, *egeſtas*: improviſa, inexpectata; *& pauperies quaſi vir armatus*: acer, indomitus, nec niſi vi & induſtria domo expellendus; ne tantum viatorem ultro abiturum cogites; hic autem egeſtatis nomine, animæ ſuo vitio, virtute & gratia deſtitutæ, indigentia intelligatur. *Si vero impiger fueris, veniet ut fons* limpidus, inexhauſtus, *meſſis tua, & egeſtas longe fugiet a te*: quæ deſunt in heb. habent lxx.

12. *Homo apoſtata*: diſcedens a Deo

13 Annuit oculis, terit pede, digito loquitur.

14 Pravo corde machinatur malum, & omni tempore jurgia ſeminat;

15 Huic extemplo veniet perditio ſua, & ſubito conteretur, nec habebit ultra medicinam.

16 Sex ſunt, quæ odit Dominus, & ſeptimum deteſtatur anima ejus:

17 Oculos ſublimes, linguam mendacem, manus effundentes innoxium ſanguinem,

18 Cor machinans cogitationes peſſimas, pedes veloces ad currendum in malum,

19 Proferentem mendacia teſtem fallacem, & eum, qui ſeminat inter fratres diſcordias.

20 Conſerva, fili mi, præcepta patris tui, & ne dimittas legem matris tuæ.

21 Liga ea in corde tuo jugiter, & circumda gutturi tuo.

22 Cum ambulaveris, gradiantur tecum: cum dormieris, cuſtodiant te, & evigilans loquere cum eis.

23

---

a Deo veraque ſimplicitate; homo Belihal. heb. ἀφρὼν ϗ παράνομος; inſipiens & legis contemtor. lxx. *Vir inutilis:* iniquus. heb. *ore perverſo:* mendace, fallace.

13. *Annuit oculis*: verbis parcit, nutibus loquitur ut arcana tacendaque retecturus; quales ardeliones illi turbulenti homines, fraudum ac nequitiarum artifices; qui negotiis quibuſque ſe immiſcent, ut rerum omnium quæ aguntur gnari; huic annuunt oculis, terunt alteri pedem; nil ſinceri, nil candidi; unde rixæ & jurgia, ut in ſeq. habetur.

15. *Huic extemplo veniet perditio ſua*: retectis nebulonis fraudibus, atque omnibus, quos decepit, in ejus perniciem æque conſpirantibus.

21. *Liga ea in corde tuo jugiter:* alluſum ad Deut. VI. 8. quaſi diceret: illic juberis in manu ligare præcepta: at ego præcipio id quoque, ut in corde liges, vide VII, 3.

22. *Cum ambulaveris, gradiantur tecum;* meditaberis in eis, ſedens in domo tua, & ambulans in itinere; dormiens atque conſurgens; Deut. VI. 7. *evigilans loquere cum eis;* quaſi cum amicis, fidiſque conſiliariis: conſilium enim meum juſtificationes tuæ: ſive ut habet

heb.

23 Quia mandatum lucerna eſt, & lex lux, & via vitæ increpatio diſciplinæ:

24 Ut cuſtodiant te a muliere mala, & a blanda lingua extraneæ.

25 Non concupiſcat pulcritudinem ejus cor tuum, nec capiaris nutibus illius:

26 Pretium enim ſcorti vix eſt unius panis: mulier autem viri pretioſam animam capit.

27 Numquid poteſt homo abſcondere ignem in ſinu ſuo, ut veſtimenta illius non ardeant?

28 Aut ambulare ſuper prunas, ut non comburantur plantæ ejus?

29 Sic qui ingreditur ad mulierem proximi ſui, non erit mundus cum tetigerit eam.

30 Non grandis eſt culpa, cum quis furatus fuerit: furatur enim ut eſurientem impleat animam:

31 Deprehenſus quoque red-

---

heb. quaſi viri amiciſſimi mei. Pſalm. CXVIII. 24.

23. *Via vitæ increpatio diſciplinæ*: ſive *increpatio* quæ eſt ex diſciplina, non ex odio aut invidia, aut denique ſuperbia animique levitate.

25. *Nutibus illius*: palpebris. heb. nutu oculorum, quibus vel maxime ſtultum amatorem ineſcant, quaſi plura largituræ quam verbis explicare audeant.

26. *Pretium enim ſcorti vix eſt unius panis*: quia propter mulierem meretricem uſque ad tortam panis. heb. ſupple devenitur, omnia exhaurit vilis meretricula. *Mulier autem viri pretioſam animam capit*: neque tantum bona corrumpit, ſed etiam ipſam animam: ℣ 32.

27. 28. *Numquid poteſt homo*: hæc cogitent qui ſe media in pericula conjiciunt, forteſque futuros ſe putant: recte autem Ambroſius: nemo adverſus ſeipſum diu fortis eſt; vide ſimilem ſententiam Eccli. XIII. 1.

29. *Non erit mundus cum tetigerit eum*: innoxius, impunis.

30. *Non grandis eſt culpa*: furtum; præ adulterio ſcilicet, at heb. non ſpernent furem: non probro afficient; non flagris cædent; ſed pecunia mulctabunt; adulterum vero nece.

31. *Reddet ſeptuplum*; phraſis heb. ſeptenarius numerus incertus pro certo eoque magno; nam in lege pro furto non ſeptuplum, ſed duplum indicitur, vel quadruplum, vel ad ſummum quintuplum. Exod. XXII. 1. 4. 7. 9. *Omnem ſubſtantiam domus ſuæ tradet*; quinetiam ſi

reddet ſeptuplum, & omnem ſubſtantiam domus ſuæ tradet.
32 Qui autem adulter eſt, propter cordis inopiam perdet animam ſuam:
33 Turpitudinem & ignominiam congregat ſibi, & opprobrium illius non delebit.
34 Quia zelus & furor viri non parcet in die vindictæ,
35 Nec acquieſcet cujuſquam precibus, nec ſuſcipiet pro redemtione dona plurima.

reddere non poſſit rem ipſam cum augmento, ipſe venumdabitur. Exod. XXII. 3.

32. *Adulter . . . . propter inopiam cordis:* propter ſtultitiam: *perdet animam ſuam*; morte damnabitur. Levit. XX. 10. & alibi ſæpe perdet etiam animam in æternum peccato, cupiditatibus, pœnæ addictus.

CAPUT VII.

Iterum attentio ad legem, ſapientia, ſoror, amica: quæ a mulierum avertat illecebris: earum fallaciæ, fictus amor, procacitas: eſca libidinum, luxus, mollities, odoramenta: hinc vincula, laquei, ſagittæ, vulnus immedicabile: mors denique.

1 Fili mi, cuſtodi ſermones meos, & præcepta mea reconde tibi. Fili
2 Serva mandata mea, & vives: & legem meam quaſi pupillam oculi tui:
3 Liga eam in digitis tuis, ſcribe illam in tabulis cordis tui.
4 Dic ſapientiæ, ſoror mea es: & prudentiam voca amicam tuam,
5 Ut cuſtodiat te a muliere extranea, & ab aliena, quæ verba ſua dulcia facit.
6 De feneſtra enim domus meæ per cancellos proſpexi:
7 Et video parvulos, conſide-

3. *Liga eam:* ſupra VI. 21.
7. *Et video parvulos:* imperitos, adoleſcentulos capere & ſapi quærentes: ut ſupra cap. VI. 25. 26.

ſidero vecordem juvenem,

8 Qui tranſit per plateam juxta angulum, & prope viam domus illius, graditur.

9 In obſcuro, adveſperaſcente die, in noctis tenebris & caligine.

10 Et ecce occurrit illi mulier ornatu meretricio, præparata ad capiendas animas: garrula & vaga,

11 Quietis impatiens, nec valens in domo conſiſtere pedibus ſuis,

12 Nunc foris, nunc in plateis, nunc juxta angulos inſidians.

13 Apprehenſumque deoſculatur juvenem, & procaci vultu blanditur, dicens:

14 Victimas pro ſalute vovi, hodie reddidi vota mea.

15

8. 9. *Qui tranſit: juxta angulum, & prope viam domus illius*: meretricis: malæ rei ſibi conſcius non adit recta domum infamem impudicitiis, ſed tranſeuntis ſpecie, prope & circa angulum obambulat. tum nocte occulit flagitium, unde ſequitur: *in obſcuro: in noctis tenebris*.

10. *Et ecce occurrit illi*: cunctabundo & verecundo, *mulier præparata*: heb. cuſtodita corde, aſtuta, inſtructa dolis: *ad capiendas animas*: lxx. quæ facit juvenum avolare corda: deeſt in heb. ſed ſuppletum ad hujus loci mentem, ut patebit ℣. 22. 23. & ſeqq. *garrula*: quod alii tumultuoſam: Aquila otioſam vertit: Hieronymus ipſe clamoſam; infra IX. 13. huic ſimillimæ illæ a Paulo memoratæ adoleſcentiores viduæ, quæ primam fidem irritam fecerunt: ſimul autem otioſæ diſcunt circuire domos: nec ſolum otioſæ, ſed & verboſæ & curioſæ, loquentes quæ non oportet. 1. Tim. V. 11. 12. & ſeqq *& vaga* declinans, heb. quod vagam & inquietam ſonat: lxx. volatica.

11. *Quietis impatiens*: deeſt heb. videtur autem eſſe expoſitio præcedentis vocis, *vaga*, & congruit ſequentibus: nec *valens in domo conſiſtere*: quod otioſa, quod curioſa, quod garrula, ut Paulus dicebat.

12. *Nunc foris*; in vico; heb. *nunc in plateis, nunc in angulo*: juxta omnem angulum: heb. in omni angiportu. Et hæc vagandi cauſa, quod ubique venetur animas, novoſque amatores conciliare ſtudeat.

13. *Et procaci vultu blanditur*: obfirmata facie dicit. heb.

14. *Victimas pro ſalute vovi*;

15 Idcirco egreſſa ſum in occurſum tuum, deſiderans te videre, & reperi.

16 Intexui funibus lectulum meum, ſtravi tapetibus pictis ex Ægypto.

17 Aſperſi cubile meum myrrha, & aloe, & cinnamomo.

18 Veni, inebriemur uberibus, & fruamur cupitis amplexibus, donec illuceſcat dies,

19 Non eſt enim vir in domo ſua, abiit via longiſſima.

20 Sacculum pecuniæ ſecum tulit: in die plenæ lunæ reverſurus eſt in domum ſuam.

21 Irritivit eum multis ſermonibus, & blanditiis labiorum protraxit illum.

22 Statim eam ſequitur

quaſi

---

victimas pacificas, feſtas ac lætas, e quibus ſolis licebat ſacrum inſtituere epulum.

15. *Idcirco egreſſa ſum in occurſum tuum*: ut participem te lætitiæ & convivii facerem.

16. *Intexui funibus*: ſtragulis emollivi: teſſellatis ſtravi linteis, ſive periſtromatis: opere ægyptio longe optimo ac pretioſiſſimo.

17. *Aſperſi cubile myrrha*: vide autem non modo blanditias & amplexus, verum etiam ſuffimenta, odores, opipara convivia, exquiſitoſqqe & exoticos ornatus omnino ad amatoria pertinere. Quam fœda ſunt, ait Tertullianus, ſine quibus non potuit meretrix & proſtituta deſcribi!

18. *Inebriemur uberibus*; ſic fere antiqui interpretes: alia lectio, amoribus, quam nunc hebræus habet, leviſſimi apicis mutatione. *Inebriemur* autem ebrietate peſſima, ſicut ait Propheta; ebria non a vino. Iſ. li. 21. vino enim ebrii; poſtquam tantillum heſternam crapulam edormiverint, ſani ſunt; at ebrii amoribus ac voluptatibus, nec jam ſui compotes, nullo more modoque furunt.

19. *Non eſt vir in domo*: ad tutas diuturnaſque provocat libidines.

20. *Sacculum pecuniæ ſecum tulit*; grande viaticum; *in die plenæ lunæ*; alii in novilunio, ut Pſal. lxxx. verſ.4. ſtato die vel condicto, ſolemniori forte, cujus religione ſolebant reduci domum; ne ſubitum atque inopinum reditum metuas.

21. *Irretivit eum*: 22. *Statim ſequitur*: 23. *Donec transfigat ſagitta*: vide autem qua verborum & comparationum non modo elegantia, ſed etiam vi ac

pon-

quaſi bos ductus ad victimam, & quaſi agnus laſciviens, & ignorans, quod ad vincula ſtultus trahatur,
23 Donec transfigat ſagitta jecur ejus: velut ſi avis feſtinet ad laqueum, & neſcit quod de periculo animæ illius agitur.
24 Nunc ergo, fili mi, audi me, & attende verbis oris mei.
25 Ne abſtrahatur in viis illius mens tua: neque decipiaris ſemitis ejus.
26 Multos enim vulneratos dejecit, & fortiſſimi quique interfecti ſunt ab ea.
27 Viæ inferi domus ejus, penetrantes in interiora mortis.

---

pondere, omnia voluptatum avocamenta congerat; en vincula, en mortes; ad hæc cæcitatem atque amentiam ultro irruentis in ictus & immedicabiliter vulnerati: quo quid tetrius?

25. *Multos enim . . . dejecit*; ad extremum deterret exemplis: *fortiſſimi quique*; ſic Samſon, ſic David, ſic alii innumerabiles: nec ipſe Salomon ſapientiſſimus mortalium, ac tam diligens monitor, declinavit ictus.

27. *Penetrantes in interiora mortis*: deſcendentes ad penetralia mortis: ne te ſperes facile ex hoc barathro emerſurum. Penetralia autem mortis, ſervire cupiditatibus, & a peccato vinci, trahi, poſſideri, extincto mentis lumine & conſcientiæ ſenſu; ut jugum excutere nec ſi velis poſſis: neque ſuperſit aliud quam illud Davidicum; de neceſſitatibus meis erue me. Pſal. XXIV. 17. vide etiam infra VIII. 35. 36.

CAPUT VIII.

Sapientiæ invitantis clamor: auctoritas: divitiæ: opera: eadem ex Deo genita, eique aſſiſtens & cooperans.

1 NUmquid non ſapientia clamitat, & prudentia dat vocem ſuam?
2 In ſummis, excelſiſque ver-

---

1. *Numquid non ſapientia clamitat*; inculcat, pro more jam dicta. I. 20. 21.

2. *Supra viam: in mediis ſe-*

verticibus ſupra viam, in mediis ſemitis ſtans.

3 Juxta portas civitatis, in ipſis foribus loquitur dicens:

4 O viri, ad vos clamito, & vox mea ad filios hominum.

5 Intelligite parvuli aſtutiam, & inſipientes animadvertite.

6 Audite, quoniam de rebus magnis locutura ſum: & aperientur labia mea, ut recta prædicent.

7 Veritatem meditabitur guttur meum, & labia mea deteſtabuntur impium.

8 Juſti ſunt omnes ſermones mei, non eſt in eis pravum quid, neque perverſum,

9 Recti ſunt intelligentibus, & æqui invenientibus ſcientiam.

10 Accipite diſciplinam meam, & non pecuniam: doctrinam magis, quam aurum eligite.

11 Melior eſt enim ſapientia cunctis pretioſiſſimis: & omne deſiderabile ei non poteſt comparari.

12 Ego ſapientia habito in conſilio, & eruditis interſum cogitationibus.

13

ſemitis: in viis, in inviis?

3. *Juxta portas civitatis*; ubique obvia & parabilis. Sic Chriſtus vera ſapientia, & in monte os ſuum aperuit: & in deſertis non modo corpora, ſed etiam animas pavit: & obvios quoſque ſanavit: terraſque & aquas benefaciendo pertranſiit: & in portis Naim mortuum ſuſcitavit; & ad maris litora e navicula docuit; & in domibus, in conviviis, in ſynagogis, in vicis, in urbe, in oppidis & in caſtellis, in templo & extra templum prædicavit, neque quidquam intentatum reliquit, quo ſe omnibus obvium faceret.

4. *O viri, ad vos clamito*; jam ipſa ſapientia ſe commendat: primum a benevolentia, quod ultro invitet homines nec modo vocibus, ſed etiam clamoribus; alterum a gravitate rerum, quod magna locutura ſit; ℣. 5. tertium, quod recta, quod vera; ℣. 6. 7. quod irreprehenſibilia. ℣. 8.

10. *Accipite diſciplinam; & non pecuniam*; quartum ab utilitate, quod ſapientiæ dona, opes omnes facile exſuperent; quod fuſe exequitur. ℣. 11. 18. 19.

12. *Ego ſapientia habito in conſilio*; quintum, ab eorum cla-

13 Timor Domini odit malum: arrogantiam & ſuperbiam, & viam pravam, & os bilingue deteſtor.

14 Meum eſt conſilium, & æquitas, mea eſt prudentia, mea eſt fortitudo.

15 Per me Reges regnant, & legum conditores juſta decernunt.

16 Per me Principes imperant, & potentes decernunt juſtitiam.

17 Ego diligentes me diligo: & qui mane vigilant ad me, invenient me.

18 Mecum ſunt divitiæ, & gloria, opes ſuperbæ, & juſtitia.

19 Melior eſt enim fructus meus auro, & lapide pretioſo, & genimina mea argento electo.

20 In viis juſtitiæ ambulo, in medio ſemitarum judicii,

21 Ut ditem diligentes me, & theſauros eorum repleam.

---

claritudine, quorum conſortio gaudet, ac primum ſapientum, *habito in conſilio*; non in temerariis vulgi concurſationibus, ſed in cœtibus ratione & conſilio conſtitutis.

13. *Arrogantiam & ſuperbiam;* ſextum, a ſanctitate quod vitia omnia arceat, *os bilingue*; fallax, varium, inſtabile; de quo ſæpe in his libris.

14. *Meum eſt conſilium*; pars altera ſanctitatis, quod virtutes omnes conciliet, & complectatur.

15. 16. *Per me Reges regnant*; ſeptimum ab auctoritate atque utilitate publica; quod leges, quod judicia, quod imperia, quod regna conſtituat ac ſtabiliat; res optimas & bono publico natas.

17. *Ego diligentes me diligo*; iterum a benignitate ac benevolentia. quod cum tanta ſit, repellat a ſe neminem. *Qui mane vigilant*; ea diligentiam interrumpentis ſomnos, & ad Deum inclamantis; ad te de luce vigilo. Pſal. lxii. 1. unde omnis populus manicabat (ſummo mane pergebat) ad Chriſtum in templo audire eum. Luc. xxi. 38. odit enim ſapientia torporem ac ſomnolentiam.

18. *Mecum ſunt divitiæ & gloria*; multi enim divites, ſed indecores, inglorii; non ita ſapientiæ alumni, *opes ſuperbæ, & juſtitia*; quæ plerumque inter ſe diſſident, partis quacumque divitiis, unde *opes ſuperbæ*: in heb. duraturæ, ſtabiles; quod juſtitia præſtat.

19. *Genimina mea*; proventus mei.

22 Dominus poſſedit me in initio viarum ſuarum, antequam quidquam faceret a principio.
23 Ab æterno ordinata ſum, & ex antiquis antequam terra fieret.
24 Nondum erant abyſſi, & ego jam concepta eram: necdum fontes aquarum eruperant:
25 Necdum montes gravi mole conſtiterant: ante colles ego parturiebar:
26 Adhuc terram non fecerat, & flumina, & cardi-

---

22. *Dominus poſſedit me*; ultimus ac præcipuus locus: ab ipſa origine ſapientiæ. Jam enim ab effectis ejus ae fructibus ad ipſum fontem aſſurgit, quod eſt ſapientia ipſa & verbum Dei in excelſis. Eccli. I. 5. qui locus etiam pertractatur: Sap. VII. VIII. *poſſedit me*: acquiſivit, genuit. *Ab initio viarum*; vel ut habet heb. principium viæ ſuæ: per quam omnia ordiretur, quem locum Joannes reſpicit Apoc. III. 14. ubi verbum appellat principium creaturæ Dei: in quo creandi principium eſt. Sic poſſedi hominem per Deum. Geneſ. IV. I. lxx. ἐκτήσα, creavit, condidit, ſive ut alii reddunt, conſtituit, ordinavit: Athan. orat. 3. adv. Arian. & ſeqq. Euſeb. lib. III. de Eccleſ. Theol. melius cum eodem Euſebio ibidem, atque aliis vetuſtis auctoribus, reponendum eſſet ſecundum hebræum, atque ex ipſius Aquilæ literatiſſimi Interpretis verſione ἐκτήσατο, poſſedit, genuit. *Antequam quidquam faceret a principio*. Sapientia enim genita & concepta eſt, partuque edita; ut etiam habes ℣. 24. 25. unde Joan. I. I. de verbo dicitur; in principio erat: tum ℣. 4. omnia per ipſum facta ſunt; ut hæc quidem facta ſint in tempore: ipſe vero ſermo ab æterno genitus, atque adeo unigenitus. Joan. I. 14. 18.

23. *Ab æterno ordinata ſum*; conſtituta ſum; uncta ſum: principatum habui. heb. fundata ſum. lxx. Dominus fundavit me; ἐθεμελίωσε.

24. *Necdum fontes aquarum eruperant*; fontes, moles ſeu congeries aquarum. heb. ſive abundantes aquis.

25. *Necdum montes gravi mole conſtiterant*, ante montes defixos, conſtitutos. heb. *gravi mole*, ex ℣. ſuperiore translatum *ante colles parturiebar*. ὠδυνήθην Aquila. γεννᾷ με, gignit me, lxx. chal. genita eram.

26. *Et flumina*; ita chald. χώρας καὶ ἀοικήτους, lxx. habitatam & deſertam: quod alii vertunt terram & plateas; *& car-*

dines orbis terræ.

27 Quando præparabat cælos, aderam: quando certa lege, & gyro vallabat abyſſos:

28 Quando æthera firmabat furſum, & librabat fontes aquarum:

29 Quando circumdabat mari terminum ſuum, & legem ponebat aquis, ne tranſirent fines ſuos: quando appendebat fundamenta terræ.

30 Cum eo eram cuncta componens: & delectabar per ſingulos dies, ludens coram eo omni tempore;

31 Ludens in orbe terrarum: & deliciæ meæ eſſe cum filiis hominum.

32 Nunc ergo filii, audite me: Beati, qui cuſtodiunt vias meas.

33 Audite diſciplinam, & eſtote ſapientes, & nolite abjicere eam.

34 Beatus homo qui audit me, & qui vigilat ad fores meas quotidie, & ob-

---

tardines: queis terra ipſa conſtat, nec ut pulvis diſpergitur; unde hebræus ad verbum; caput pulverum orbis.

27. *Quando certa lege, & gyro vallabat abyſſos* quando mare circumducebat in ſphæræ formam: quaſi circino deſuper ducto, id enim heb. ſonat.

28. *Quando æthera firmabat ſurſum, & librabat fontes aquarum*; nubes in excelſo ſuſpenſas; ita lxx. & chal. nempe aquas illas, quæ ſupra firmamentum, id aſt, ſupra cælum, feruntur, jam pergit ad alias aquas, marinas ſcilicet, ab illis ſublimioribus medio aere interſectas.

29. *Quando circumdabat mari; quando appendebat fundamenta terræ*; ſtatuebat: collocabat: quaſi utrimque librabat, ut firma conſiſterent.

30. *Cum eo eram*; apud eum: hoc erat in principio apud Deum: Joan. 1. 2. *cuncta componens*; quod alii vertunt, alens, nutriens: ſive fovens, regens inſtar pædagogi: lxx. aptans: *delectabar*; videbat enim Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona: Gen. 1. 3. *per ſingulos dies*, neque enim tantum ſumma ipſa operis delectatus: ſed per ſingulos dies videbat quod fecerat, quod eſſet bonum. Gen. 1. 4. 10. &c.

31. *Ludens in orbe terrarum*; facilitatem, varietatem, jucunditatem deſignat operis. *Et deliciæ meæ eſſe cum filiis hominum*; ſic Baruch. III. 38. poſt hæc in terris viſus eſt, & cum hominibus converſatus eſt.

35.

obſervat ad poſtes oſtii
mei.
35 Qui me invenerit, in-
veniet vitam, & hauriet ſa-
lutem a Domino:
36 Qui autem in me pec-
caverit, lædet animam
ſuam. Omnes, qui me ode-
runt, diligunt mortem.

---

35. *Qui me invenerit ... & hauriet ſalutem a Domino*: pro quo lxx. habent celebratiſſimum illud 6 & paratur voluntas a Domino.

CAPUT IX.

Sapientiæ domus: convivium: documenta: adverſus meretricios amores.

1 SApientia ædificavit
ſibi domum, exci-
dit columnas ſeptem.
2 Immolavit victimas ſuas,
miſcuit vinum, & propo-
ſuit menſam ſuam.
3 Miſit ancillas ſuas ut
vocarent ad arcem, & ad
mœnia civitatis:
4 Si quis eſt parvulus, ve-
niat ad me. Et inſipientibus
locuta eſt:
5 Venite, comedite panem
meum, & bibite vinum,
quod miſcui vobis.
6 Relinquite infantiam,
&

---

1. *Sapientia ædificavit ſibi domum*, videtur, ſanctam ac vere magnificam ſapientiæ invitantis domum, meretricis opponere ſumtuoſis ac luxurioſis ædibus: convivium convivio: victimas victimis. ſupra VII. 14. & ſeqq. *excidit columnas ſeptem*, in illa meretricia domo odores, mollitiemque inveneris: nil firmi, nil ſolidi: at hic ſtatim columnas ſeptem: domus illa Eccleſia eſt, homo ipſe eſt ſapientiæ ſedes.

2. *Miſcuit vinum, & propoſuit menſam ſuam*: in qua eloquia pro cibis apponuntur: ubi etiam Euchariſtiæ adumbrat myſterium.

4. *Si quis eſt parvulus, veniat ad me*; ſinite parvulos ad me venire: Matt. XIX. 14. ut ad veram ſapientiam adoleſcant, & quiſquis non receperit regnum Dei ſicut parvulus, non intrabit in illud. Marc. X. 15.

6. *Relinquite infantiam*; ne parvuli ſitis ſenſibus: 1. Cor. XIV. 20. *& vivite*: vera enim vita, ſapientia.

7. *Qui*

& vivite, & ambulate per vias prudentiæ.

7 Qui erudit deriſorem, ipſe injuriam ſibi facit: & qui arguit impium, ſibi maculam generat.

8 Noli arguere deriſorem, ne oderit te. Argue ſapientem, & diliget te.

9 Da ſapienti occaſionem, & addetur ei ſapientia. Doce juſtum, & feſtinabit accipere.

10 Principium ſapientiæ, timor Domini: & ſcientia ſanctorum, prudentia.

11 Per me enim multiplicabuntur dies tui, & addentur tibi anni vitæ.

12 Si ſapiens fueris, tibimet ipſi eris: ſi autem illuſor, ſolus portabis malum.

13 Mulier ſtulta, & clamoſa, plenaque illecebris, & nihil omnino ſciens,

14 Sedit in foribus domus ſuæ ſuper ſellam in excelſo urbis loco,

15 Ut vocaret tranſeuntes per viam, & pergentes itinere ſuo.

16 Qui eſt parvulus, declinet ad me. Et vecordi lo-

7. *Qui erudit deriſorem*: quia inſipientes invitaverat; exiſtimare poterant, omnes homines eſſe idoneos ad capeſſenda præcepta ſapientiæ: quod contra eſt, cum deriſores arceat, deriſores autem vocat impios, quibus ipſa doctrina ludibrio eſt.

9. *Da ſapienti occaſionem*: deeſt heb. habent lxx. *feſtinabit accipere*: addet doctrinam. heb.

10. *Scientia ſanctorum, vera prudentia eſt*, quippe quæ verum ad ſcopum tendat: imprudentia ſtultorum errans: infra xvi. 8 nullo certo vitæ fine conſtituto.

13. *Mulier ſtulta & clamoſa*: quod ſupra vertit garrulam: vii. 10. *plena illecebris*: inſipiens, heb. Tertio & quarto mulierem blandientem opponit ſapientiæ: adeo voluptas inimica virtuti eſt. Plerique e Patribus per amores meretricios intelligunt hæreticorum fallaces illecebras, furtiva colloquia & laqueos, quibus animæ capiuntur & pereunt.

14 *Sedit in foribus*: otioſa, inutilis, ſic otium perducit ad libidinem.

15. *Ut vocaret tranſeuntes per viam, & pergentes itinere ſuo*: incautos & aliud agentes.

16. *Qui eſt parvulus*, juvenculus & ætatis flore ebrius, *ve-*

niat

locuta eſt:
17 Aquæ furtivæ dulciores ſunt, & panis abſconditus ſuavior.

18 Et ignoravit quod ibi ſint gigantes, & in profundis infernis convivæ ejus.

---

niat ad me: Sapientia invocabat parvulos ut doceret: ſupra 4. hæc ut perdat, allicit.

17. *Aquæ furtivæ dulciores ſunt:* peccatum enim occaſione accepta per mandatum ſeduxit me: Rom. VII. 11. & quanto minus licet, tanto magis libet, Aug. ad Simplic. 2.

18. *Et ignoravit quod ibi ſint gigantes:* ibi mortui: manes, ſive mors, ſepulcrum: ut ſupra II. 18. VII. 27. eandem vocem ſupra II. 13. vulg. mortem interpretatur. Hactenus ſermo adhortatorius.

CAPUT X.

Parabolæ Salomonis.

Piger, 4. 5. 26. mendax: contumelioſus: malis omnia metuenda: nil ab ipſis, 24. verboſus, 25. parce & ſapienter loquens, 10. 11. & ſeqq. 19. 20. 21. ſcelus per riſum, 23. ſimplicitas, juſtitia, veritas, benevolentia, 32.

1 Filius ſapiens lætificat patrem: filius vero ſtultus mœſtitia eſt matris ſuæ.

2 Nil proderunt theſauri impietatis: juſtitia vero liberavit a morte.

3 Non affliget Dominus ſa-

Parabolæ Salomonis: novus titulus. nova quoque ſcribendi ratio: ſermonibus adhortatoriis ac præparatoriis continuis, qui anteceſſerunt, ſuccedunt breves variis de rebus abſolutæque ſententiæ: illic παραίνεσις, ſive commonitio & hortatio: hic γνῶμαι ſive ſententiæ.

1. *Filius ſapiens lætificat patrem:* hic & in toto libro paſſim teneræ animæ, & ad rationum pondera ferenda imbecilles, ipſa erga parentes innata pietate deducuntur paulatim ad ſapientiam.

2. *Nil proderunt theſauri impietatis;* impietate parti.

3. *Et inſidias impiorum ſubvertet;* pravitatem: heb. ſubſtan-

fame animam juſti, & inſidias impiorum ſubvertet.

4 Egeſtatem operata eſt manus remiſſa: manus autem fortium divitias parat. Qui nititur mendaciis, hic paſcit ventos: idem autem ipſe ſequitur aves volantes.

5 Qui congregat in meſſe, filius ſapiens eſt: qui autem ſtertit ætate, filius confuſionis.

6 Benedictio Domini ſuper caput juſti: os autem impiorum operit iniquitas.

7 Memoria juſti cum laudibus: & nomen impiorum putreſcet.

8 Sapiens corde præcepta ſuſcipit: ſtultus cæditur labiis.

9 Qui ambulat ſimpliciter, ambulat confidenter: qui autem depravat vias ſuas: manifeſtus erit.

10 Qui annuit oculo, dabit dolorem: & ſtultus labiis verberabitur.

11 Vena vitæ, os juſti: & os impiorum operit iniquitatem.

12 Odium ſuſcitat rixas: & univerſa delicta operit caritas.

13 In labiis ſapientis invenitur ſapientia, & virga in dorſo ejus, qui indiget corde.

14

ſtantiam chal. vitam: lxx.

4. *Egeſtatem operata eſt manus remiſſa*; pigra: alii, doloſa, infra cap. XII. ℣. 27. *qui nititur mendaciis*; deeſt heb. lxx. aliud reponunt.

6. *Os impiorum operit iniquitas*; turpitudo & pœna. Beda legit iniquitatem; ut & Hier. vertit infra 11. operit autem, dum fictis verbis excuſat.

7. *Stultus cæditur labiis*: dicteriis proſcinditur; ut infra 10.

9. *Depravat vias ſuas*; diſſimulator, verſipellis, *manifeſtus erit*; quod maxime timet; ipſis fraudibus deprehenſus.

10. *Qui annuit oculo*; deceptor de quo ſupra VI. 12. 13. *dabit dolorem*; & ſibi, & aliis ibid. 14. 15.

12. *Odium ſuſcitat rixas*; & tibi & aliis noxias: *univerſa delicta operit caritas*; aliorum quidem condonando & excuſando: noſtra quoque, veniam ea benignitate facile impetrando; quo Petrus ſpectaſſe videtur. I. IV. 8.

13. *Qui indiget corde*; intellectu, ſapientia: audi, popule ſtulte, qui non habes cor. Jer. V. 21.

14.

14 Sapientes abſcondunt ſcientiam: os autem ſtulti confuſioni proximum eſt.

15 Subſtantia divitis, urbs fortitudinis ejus: pavor pauperum egeſtas eorum.

16 Opus juſti ad vitam: fructus autem impii ad peccatum.

17 Via vitæ, cuſtodienti diſciplinam: qui autem increpationes relinquit, errat.

18 Abſcondunt odium labia mendacia: qui profert contumeliam, inſipiens eſt.

19 In multiloquio non deerit peccatum: qui autem moderatur labia ſua, prudentiſſimus eſt.

20 Argentum electum, lingua juſti: cor autem impiorum pro nihilo.

21 Labia juſti erudiunt plurimos: qui autem indocti ſunt, in cordis egeſtate morientur.

22 Benedictio Domini divites facit, nec ſociabitur eis afflictio.

23 Quaſi per riſum ſtultus operatur ſcelus: ſapientia autem eſt viro prudentia.

24 Quod timet impius, veniet ſuper eum: deſiderium ſuum juſtis dabitur.

25 Quaſi tempeſtas tranſiens

---

14. *Sapientes abſcondunt ſcientiam*; quorum quippe gravitas ab omni jactantia abhorreat. *Os autem ſtulti confuſioni proximum eſt*; præ multiloquio.

15. *Subſtantia divitis, urbs fortitudinis*; inſtar munitæ arcis, aliæ poſtea ſententiæ divitum retundent ſuperbiam: vide interim infra 22.

17. *Cuſtodienti diſciplinam*; caſtigationem amanti, *qui increpationes relinquit, errat*, neminem enim habet, qui reducat errantem.

18. *Abſcondunt odium*; odium neque celandum per diſſimulantiam, neque per inſipientiam proferendum: ergo non habendum.

21. *In cordis egeſtate morientur*; vecordia, inſipientia, & ita paſſim.

23. *Quaſi per riſum*; ſtultus gaudet ſceleribus, improvidus ac finis neſcius: prudens autem, qui & providens, futura providet cogitatque illud: riſus dolore miſcebitur, & extrema gaudii dolor occupat, infra XIV. 13. vel per ſimulationem fingit ſe ludere cum ſævit: inf. XXVI. 18. 19.

25. *Quaſi tempeſtas tranſiens* non

iens non erit impius: juſtus autem quaſi fundamentum ſempiternum.

26 Sicut acetum dentibus & fumus oculis, ſic piger his, qui miſerunt eum.

27 Timor Domini apponet dies: & anni impiorum breviabuntur.

28 Expectatio juſtorum lætitia: ſpes autem impiorum peribit.

29 Fortitudo ſimplicis via Domini: & pavor his, qui operantur malum.

30 Juſtus in æternum non commovebitur: impii autem non habitabunt ſuper terram.

31 Os juſti parturiet ſapientiam: lingua pravorum peribit.

32 Labia juſti conſiderant placita: & os impiorum perverſa.

CA-

---

non erit impius, ita perſecutores: ita Reges iniqui ac violenti quique homines; ergo dum minantur, dum furunt, ſecede tantiſper velut a pluvia: ipſa ſe tempeſtas impetu diſſolvet ſuo, neque interim evertet juſtos, quos fides efficit *fundamentum ſempiternum*.

26. *Sicut acetum dentibus*, quo obſtupeſcunt: *& fumus oculis*, quo caligant: *ita piger* a viris quantumvis fortibus ac perſpicacibus adhibitus ad negotia, eorum rectis virilibuſque conſiliis vim detrahit, offundit tenebras; fortis, mitte fortes, non deſides ne optima quæque negotia per legati ſocordiam pereant.

32. *Labia juſti conſiderant placita*; placentia: cupit enim amare, laudare; *os impiorum perverſa*; prava, noxia: cum nocendi & maledicendi ſtudio teneatur.

CAPUT XI.

Æqua menſura: juſtitia divitiis melior: amicus infidus, ſapiens magiſtratus, 14. verus decor, 32. beneficentia, rem auget, 24. & ſeqq. vigilantia in bono, juſtitiæ & ſapientiæ fructus, 28. & ſeqq.

1 STATERA doloſa, abominatio eſt apud Dominum: & pondus æquum, voluntas ejus.

2 Ubi fuerit ſuperbia, ibi erit & contumelia: ubi autem eſt humilitas, ibi & ſapientia.

3 Simplicitas juſtorum diriget eos: & ſupplantatio perverſorum vaſtabit illos.

4 Non proderunt divitiæ in die ultionis: juſtitia autem liberabit a morte.

5 Juſtitia ſimplicis diriget viam ejus: & in impietate ſua corruet impius.

6 Juſtitia rectorum liberabit eos: & in inſidiis ſuis capientur iniqui.

7 Mortuo homine impio, nulla erit ultra ſpes: & expectatio ſollicitorum peribit.

8 Ju-

---

1. *Statera doloſa*; quod ad omnem injuſtitiæ ſpeciem Beda transfert, eo quod omnis injuſtitia iniqua ſive inæquali menſura conſtet; hinc varias recenſent injuſtitiæ ſpecies, qualis eſt contumelia ℣ 2. pravitas. 3 divitiæ male partæ 4. fides prodita in amicos 9 12. 13. cauſa autem omnis injuſtitiæ, civitas magiſtratibus rectiſque conſiliis deſtituta 14. hæc habet uſque ad illum verſum; quamquam & alia interſerit; *voluntas ejus*; amor, placitum.

2. *Ubi humilitas* . . . revelaſti enim ea parvulis. Matt. XI. 25.

3. *Supplantatio*, ſeu nequitia, pravitas, heb. *perverſorum vaſtabit illos*.

4. *Non proderunt divitiæ*; ad juſtitiam pertinet contemnere divitias, quarum fere gratia injuſta molimur.

7 *Expectatio ſollicitorum peribit*; roborum: heb. potentium, divitum, qui & ipſi ſemper ſolliciti; contra juſtus ſecurus: ut ſupra III. 12. 24. 25. antiqua translatio ex Beda: ju-

ſti

8 Juſtus de anguſtia liberatus eſt: & tradetur impius pro eo.

9 Simulator ore decipit amicum ſuum: juſti autem liberabuntur ſcientia.

10 In bonis juſtorum exultabit civitas: & in perditione impiorum erit laudatio.

11 Benedictione juſtorũ exaltabitur civitas, & ore impiorum ſubvertetur.

12 Qui deſpicit amicum ſuum, indigens corde eſt: vir autem prudens tacebit.

13 Qui ambulat fraudulenter, revelat arcana: qui autem fidelis eſt animi, celat amici commiſſum.

14 Ubi non eſt gubernator, populus corruet: ſalus autem, ubi multa conſilia.

15 Affligetur malo, qui fidem facit pro extraneo: qui autem cavet laqueos, ſecurus erit.

16 Mulier gratioſa inveniet gloriam: & robuſti habebunt divitias.

17 Benefacit animæ ſuæ vir miſericors: qui autem crudelis eſt, etiam propinquos abjicit.

18 Impius facit opus inſtabile: ſeminanti autem ju-

ſti non perit ſpes: gloria impiorum peribit.

8. *Tradetur impius pro eo*; vide XXI. 18.

9. *Juſti autem liberabuntur ſcientia*: fraude non indigebunt, recto firmoque judicio fulti.

11. *Benedictione juſtorum exaltabitur civitas*; fauſtis precationibus *ore impiorum*; blaſphemis vocibus *ſubvertetur*.

12. *Vir autem prudens tacebit*; amici vitia, ut ỷ. ſeq.

15. *Qui autem cavet laqueos*; qui odit ſtipulantes: heb. hoc eſt fidejuſſiones, ſponſiones; qua de re VI. 1.

16. *Mulier gratioſa .... & robuſti ....* quam certum eſt mulierem formæ gratia commendari, tam certum eſt ſtrenuos atque induſtrios viros parare divitias, de forma infra 22.

17. *Qui autem crudelis eſt, propinquos abjicit*; ne illos quidem novit: at heb. perturbans carnem ſuam, crudelis; hoc eſt, ſibi nocet qui crudelis eſt: quod priori parti congruit, vel ne ſis immiſericors in proximum: & carnem tuam ne deſpexeris. Iſ. LVIII. 7.

18. *Impius facit opus inſtabile*; ei ſimilis qui ædificat ſuper arenam; Matt. VII. 26. *ſemi-*

juſtitiam merces fidelis.

19 Clementia præparat vitam: & ſectatio malorum mortem.

20 Abominabile Domino cor pravum: & voluntas ejus in iis, qui ſimpliciter ambulant.

21 Manus in manu non erit innocens malus: ſemen autem juſtorum ſalvabitur.

22 Circulus aureus in naribus ſuis, mulier pulcra & fatua.

23 Deſiderium juſtorum omne bonum eſt præſtolatio impiorum furor.

24 Alii dividunt propria, & ditiores fiunt: alii rapiunt non ſua, & ſemper in egeſtate ſunt.

25 Anima, quæ benedicit, impinguabitur: & qui inebriat, ipſe quoque inebriabitur.

26 Qui abſcondit frumenta, maledicetur in populis, benedictio autem ſuper caput vendentium.

27 Bene conſurgit dilucu-

---

minanti autem juſtitiam merces fidelis; ſtabilis, certa.

19. *Clementia præparat vitam*; Juſtitia, heb. lxx. *& ſectatio malorum mortem*; ſectator.

21. *Manus in manu*; etiam ceſſans, mala cogitat: numquam a pravis machinationibus otiatur, infra xvi. 5. alii: *jungens dextras decipis*; data etiam fide.

22. *Circulus aureus in naribus ſuis*; porci, forma inſipientem tam dedecet, quam inaures ſuem. nota ornamenta ex fronte pendentia in naſum. Ezech. xvi. 12. & Hier ibidem.

23. *Præſtolatio impiorum furor*; Dei ſcilicet.

24. *Alii dividunt propria*; heb. eſt diſpergens, & additur ei amplius; eſt parcens (rei) plus æquo, etiam ad egeſtatem; quod ultimum poteſt etiam verti: eſt ſubtrahens non recte: quod vulg. vertit: *eſt rapiens non ſua*; recte lxx. Sunt qui propria ſeminantes, plura faciunt: ſunt & qui congregantes minuuntur, ducta ſimilitudine a ſeminatis granis, præclara ſententia: qui enim dare ſcit in loco & tempore, ei res ex ipſa etiam liberalitate creſcit: præfertim per eleemoſynas, Deo benedicente; qui autem non ratione regitur, ſed impetu; is ſimul raptor, largitor, ſuaque & aliena corrumpet, vide ſeq. & infra xiii. 7.

25. *Et qui inebriat*; irrigat, potat egenos: *inebriabitur*; rebus omnibus abundabit.

27. *Qui autem inveſtigator ma-*

culo qui quærit bona: qui
autem inveſtigator malo-
rum eſt, opprimetur ab eis.
28 Qui confidit in divi-
tiis ſuis, corruet: juſti au-
tem quaſi virens folium
germinabunt.
29 Qui conturbat do-
mum ſuam, poſſidebit ven-
tos: & qui ſtultus eſt, ſer-
viet ſapienti.
30 Fructus juſti lignum
vitæ: & qui ſuſcipit ani-
mas, ſapiens eſt.
31 Si juſtus in terra re-
cipit, quanto magis im-
pius & peccator?

---

malorum eſt, opprimetur ab eis; ſimplicius heb. quærenti malum, occurret ei.

29. *Qui conturbat domum ſuam*; decoctor ſeu rei ſuæ negligens, *& qui ſtultus eſt*; nempe ille decoctor.

30. *Fructus juſti lignum vitæ*; vita vivet; alludit ad Gen. 11. 9. *& qui ſuſcipit animas*: egenos, hoſpites, *ſapiens eſt*; providus, qui aliis benefaciendo, ipſe ſibi conſulit.

31. *Si juſtus in terra recipit*; ſi Abel, ſi Job, ſi Daniel, ſi Tobias, aliique juſti tanta patiuntur; quid impii, quid Antiochus, quid cæteri peſſimi homines? at lxx ſi juſtus vix ſalvabitur; impius & peccator ubi parebunt? refert Petrus, 1. iv, 18.

CAPUT XII.

Utile corripi: prodeſt pietas: impiis celer interitus, 7. bona mulier: ex ſermonibus quiſque cognoſcitur: pauper operans: iners, 9. 11. 34. immitis: ſibi placens: ira tegenda: temeraria promiſſa: 16. 17. teſtis verax: mendaces: amicus verus.

1 QUi diligit diſcipli-
nam, diligit ſcien-
tiam: qui autem odit incre-
pationes, inſipiens eſt.
2 Qui bonus eſt, hauriet
gratiam a Domino: qui
au-

---

1. *Qui diligit diſciplinam*; emendationem, correctionem, heb. & ita paſſim.

2. *Qui autem confidit in cogitationibus ſuis*; recte reddit hebræum; virum cogitatio-

num

autem confidit in cogitationibus ſuis, impie agit.

3 Non roborabitur homo ex impietate: & radix juſtorum non commovebitur.

4 Mulier diligens, corona eſt viro ſuo: & putredo in oſſibus ejus, quæ confuſione res dignas gerit.

5 Cogitationes juſtorum judicia: & conſilia impiorum fraudulenta:

6 Verba impiorum inſidiantur ſanguini: os juſtorum liberabit eos.

7 Verte impios, & non erunt: domus autem juſtorum permanebit.

8 Doctrina ſua noſcetur vir: qui autem vanus & excors eſt, patebit contemtui.

9 Melior eſt pauper & ſufficiens ſibi, quam glorioſus & indigens pane.

10 Novit juſtus jumentorum ſuorum animas: viſcera autem impiorum crudelia.

11 Qui operatur terram ſuam, ſatiabitur panibus: qui autem ſectatur otium, ſtultiſſimus eſt.

Qui ſuavis eſt in vini demorationibus, in ſuis munitionibus relinquit contumeliam.

12

---

num damnabit: Deus ſcilicet, quod tamen alii ſupplent, virum cogitationum, malarum ſcilicet.

4. *Mulier diligens*; fortis: virtute prædita. *quæ confuſione res dignas gerit* probroſas & indecoras.

5. *Cogitationes juſtorum judicia*; nil niſi æqua & juſta cogitant.

7. *Verte impios*: fac vertantur vel leviter; ut averterint oculos: *& non erunt*: ictu oculi: momento, concident: ſic David: vidi impium exaltatum: tranſivi, & ecce non erat. Pſ. xxxvi. 35. lxx. quocumque ſe yertet impius, concidet.

9. *Melior eſt pauper & ſufficiens ſibi*, ſervus ſibi; heb. ſibi ipſi ſerviens, ſive conſulens.

10. *Novit juſtus jumentorum ſuorum animas*: etiam pecora ſua curat: quaſi diceret: injuſtus autem, nec homines, unde ſubdit: *viſcera impiorum crudelia*; audiant paſtores & principes.

11. *Qui ſuavis eſt in vini demorationibus*: in aſſiduis compotationibus: *in munitionibus ſuis*: utcumque ſe muniat, patebit contumeliæ, deeſt heb.

ha-

12 Deſiderium impii munimentum eſt peſſimorum : radix autem juſtorum proficiet.

13 Propter peccata labiorum ruina proximat malo : effugiet autem juſtus de anguſtia.

14 De fructu oris ſui unuſquiſque replebitur bonis, & juxta opera manuū ſuarum retribuetur ei.

15 Via ſtulti recta in oculis ejus : qui autem ſapiens eſt, audit conſilia.

16 Fatuus ſtatim indicat iram ſuam : qui autem diſſimulat injuriam, callidus eſt.

17 Qui quod novit loquitur, index juſtitiæ eſt : qui autem mentitur, teſtis eſt fraudulentus.

18 Eſt qui promittit, & quaſi gladio pungitur conſcientiæ : lingua autem ſapientium ſanitas eſt.

19 Labium veritatis firmum erit in perpetuum : qui autem teſtis eſt repentinus, concinnat linguam mendacii.

20

---

habent lxx.

12. *Deſiderium impii, munimentum eſt peſſimorum*; votum impii eſt protegere malos; *radix juſtorum proficiet*; ultro, non malis artibus, heb. dabit; ſupple fructum, quod idem eſt.

13. *Propter peccata labiorum*; verbis pravis malus capitur; at juſtus his ſe expedit: innocentia ſua tutus.

16. *Fatuus ſtatim judicat*: inſipientis eſt non poſſe vel premere iram, ac verbis parcere: *qui diſſimulat injuriam, callidus eſt*: cautus eſt; invenit damni ſarciendi locum.

17. *Qui quod novit loquitur*; teſtem veracem a falſo ſecernit; quod explicat infra 19. & alarius xiv. 5.

18. *Eſt qui promittit, & quaſi gladio pungitur conſcientiæ*; dum promiſſorum immemor a conſcientia reprehenditur: vel, eſt qui levitate animi indecora & incongrua pollicetur; ac poſtea pœnitentia ductus dicta revocare vellet, ut Herodes in illa pſaltria, Matt. xiv. at heb. eſt qui effutit quaſi punctiones gladii: eſt cujus verba ſunt inſtar gladii, detractor ſcilicet: at juſti verba mitia, ſanant vulnera, nedum inferant.

19. *Labium veritatis firmum* . . . teſtis verax ſibi conſtat: *qui teſtis eſt repentinus*; improvidus, improviſus, nec rei gnarus, at heb. ad momentum lingua mendacii: ſtatim inſci-

20 Dolus in corde cogitantium mala : qui autem pacis ineunt conſilia, ſequitur eos gaudium.

21 Non contriſtabit juſtum quidquid ei acciderit : impii autem replebuntur malo.

22 Abominatio eſt Domino labia mendacia : qui autem fideliter agûnt, placent ei.

23 Homo verſutus celat ſcientiam : & cor inſipientium provocat ſtultitiam.

24 Manus fortium dominabitur : quæ autem remiſſa eſt, tributis ſerviet.

25 Mœror in corde viri humiliabit illum, & ſermone bono lætificabitur.

26 Qui negligit damnum propter amicum, juſtus eſt: iter autem impiorum decipiet eos :

27 Non inveniet fraudulentus lucrum : & ſubſtantia hominis erit auri pretium.

28 In ſemita juſtitiæ, vita : iter autem devium ducit ad mortem.

CA-

---

tiam aut nequitiam prodit.

20. *Dolus*, res triſtis, *in corde cogitantium mala :* pacis conſiliarios *ſequitur gaudium*, ex animi ſinceritate & conſcientiæ integritate proveniens.

21. *Non contriſtabit* ; non accidet juſto quidquam adverſum, (aut iniquum) heb.

23. *Homo verſutus* ; prudens, callidus, *celat ſcientiam* ; non omnia quæ novit, ſtatim expromit : *& cor inſipientium provocat ſtultitiam* ; clamat, prædicat, id eſt, ſuam prodit ſtultitiam, ſenſus vulg. inſipiens ſtulte ipſe loquendo ſtultos ſermones elicit.

24. *Manus fortium* ; ſollicitorum, vigilantium, heb. ſupra x. 4. *manus remiſſa* : alii, doloſa, fraudulenta, ut infra ℣. 27.

25. *Mœror in corde viri* : mœſtum erige dictis bonis.

26. *Qui negligit damnum* ; alii, abundat proximo ſuo juſtus : in eum eſt liberalis : alii, præ proximo ſuo : juſti viri domus, cæteris locupletior.

27. *Non inveniet fraudulentus lucrum*, vel ignavus, ſupra ℣. 24. *& ſubſtantia hominis erit auri pretium*, quemque ſuæ ſuſtentant opes. quidam ex hebræo vertunt, *ſubſtantia hominis pretioſa ſeduli*, hoc eſt, ſubſtantia ſeduli diligentiſque pretioſa eſt : vel nihil diligentia pretioſius.

28. *Iter devium* ; ſive ut ex heb. verti poteſt : non iter, *ducit ad mortem*, alii totum, ut ex heb. ſic vertunt : in ſemita juſtitiæ, vita ; & via ſemitæ ejus, non mors : eadem ſententia bis repetita.

x. Fi-

Caput XIII.

Bona educatio: tacere optimum: loquax: piger, 4. *mendax: inter ſuperbos jurgia; divitiæ feſtinatæ; ex amicis quiſque dignoſcitur*, 20. *educatio*, 24. *juſti domus ſtabilis: vir bonus, ſuo contentus.*

1 Filius ſapiens, doctrina patris, qui autem illuſor eſt, non audit, cum arguitur.

2 De fructu oris ſui homo ſatiabitur bonis: anima autem prævaricatorum iniqua.

3 Qui cuſtodit os ſuum, cuſtodit animam ſuam: qui autem inconſideratus eſt ad loquendum, ſentiet mala.

4 Vult & non vult piger: anima autem operantium impinguabitur.

5 Verbum mendax juſtus deteſtabitur: impius autem confundit & confundetur.

6 Juſtitia cuſtodit innocentis viam: impietas autem peccatorem ſupplantat.

7 Eſt quaſi dives, cum nihil habeat: & eſt quaſi pau-

1. *Filius ſapiens, doctrina patris:* paternæ doctrinæ argumentum & fructus.

2. *De fructu oris:* ex hebræo ſic vertas: de fructu oris (verbis ſanis) vir (bonus) comedet (colliget) bona: anima prævaricatorum (inſipientium) injuriam (damna) ſupple comedit, colligit.

3. *Qui autem inconſideratus eſt ad loquendum;* heb. aperiens labia: ac recte ſuppletum, temere, inconſiderate.

4. *Vult & non vult piger;* infra XXI. 25. 26. *deſideria occidunt pigrum;* nihil vere vult; multa optat; vana ſpe ſe oblectat: nil agit, ſic qui converti differt: de quo Eccli. v. 8.

5. *Impius autem*, qui non a mendacio abhorret, *confundit & confundetur;* pudefacit & pudefit; probro ſuis ſibique; & fœtere faciet (ſe) & pudore afficiet (alios) eodem ſenſu. heb.

7. *Eſt quaſi dives, cum nihil habeat;* parvo contentus & pro rei ſuæ tenuitate liberalis: *& eſt quaſi pauper, cum in multis divitiis ſit;* prodigus, diſſipator,

pauper, cum in multis divitiis ſit.

8 Redemtio animæ viri, divitiæ ſuæ: qui autem pauper eſt, increpationem non ſuſtinet.

9 Lux juſtorum lætificat: lucerna autem impiorum extinguetur.

10 Inter ſuperbos ſemper jurgia ſunt: qui autem agunt omnia cum conſilio, reguntur ſapientia.

11 Subſtantia feſtinata minuetur: quæ autem paulatim colligitur manu, multiplicabitur.

12 Spes, quæ differtur, affligit animam: lignum vitæ deſiderium veniens.

13 Quis detrahit alicui rei, ipſe ſe in futurum obligat: qui autem timet præceptum, in pace verſabitur. Animæ doloſæ errant in peccatis: juſti autem miſericordes ſunt, & miſerantur.

---

tor, ſui alienique largitor, ſpirituali ſenſu: dives ille, Luc. xvi. 19. vere pauper, qui bona jam recepit ſua; at egens ille Lazarus, vere dives, quem Dei regnum manebat, alii ſic intelligunt: eſt pauper divitiarum oſtentator: eſt & dives modeſtus rei amplitudinem celans, ne invidiæ aut prædæ ſit.

8. *Redemtio animæ viri, divitiæ*; dives a pravis machinationibus ſe expedit: pauper accuſatus opprimitur: vel *increpationem*. verba aſperiora *non ſuſtinet*; quemadmodum apud Comicum:

Propter ſuam inopiam, ſemper ſe credunt negligi.

nec piget Salomonem, pro veteris Teſtamenti ratione, commendare divitias ad acuendam induſtriam. cæterum ex divitiis vera redemtio, cum peccata eleemoſynis redimunt, Dan. iv. 24.

9. *Lux juſtorum*; felicitas: res proſperæ: *lætificat*; omnibus grata eſt.

11. *Subſtantia feſtinata*; ex vanitate: (quaſi ex nihilo) ſive eo malo, heb. *minuetur*: facile dilabetur.

13. *Qui detrahit rei*: verbum habet heb. quod ſæpe pro re ſumitur: lxx. ſic vertunt, qui rem (qui negotium) contemſerit, contemnetur ab ea; negotia non procedent ei, qui negligenter facit, ex hebræo ſic vertas: qui contemnit verbum (nempe Dei) detrimentum patietur: quod poſtremæ parti ſententiæ magis congruit; *animæ doloſæ errant in peccatis*; deeſt heb. & lxx. habent aliud.

14 Lex ſapientis fons vitæ, ut declinet a ruina mortis.

15 Doctrina bona dabit gratiam: in itinere contemtorum vorago.

16 Aſtutus omnia agit cum conſilio: qui autem fatuus eſt, aperit ſtultitiam.

17 Nuntius impii cadet in malum: legatus autem fidelis, ſanitas.

18 Egeſtas, & ignominia ei, qui deſerit diſciplinam: qui autem acquieſcit arguenti, glorificabitur.

19 Deſiderium ſi compleatur, delectat animam: deteſtantur ſtulti eos, qui fugiunt mala.

20 Qui cum ſapientibus graditur, ſapiens erit: amicus ſtultorum ſimilis efficietur.

21 Peccatores perſequitur malum: & juſtis retribuentur bona.

22 Bonus relinquit heredes filios, & nepotes: & cuſtoditur juſto ſubſtantia peccatoris.

23 Multi cibi in novalibus patrum: & aliis congregantur abſque judicio.

24

---

14. *Lex* (doctrina heb.) *ſapientis, fons vitæ; ut declinet a ruina* (a laqueo heb.) *mortis*.

15. *Dabit gratiam:* grata erit. *in itinere contemtorum, vorago;* via tranſgreſſorum dura: heb. aſpera, difficilis.

17. *Nuntius impii:* nuntius impius, heb. lxx. ſic vertunt: rex temerarius cadet in mala; legatus ſeu nuntius fidelis liberabit eum, legerunt ſine aleph. *Melech.* quæ rex improvidus perfundat, ea reſtituet adminiſter bonus.

20. *Qui cum ſapientibus;* tota ſententia in heb. ſic, ambulans cum ſapientibus, ſapiens erit; paſcenti ſtultos (convivanti cum eis) male erit. lxx. ambulans cum inſipientibus agnoſcetur: hoc eſt; cujuſque ingenium proditur a convictorum ingenio.

22. *Bonus relinquit heredes filios;* ſæpe in lege promiſſum *cuſtoditur juſto:* tota ſententia e boni, ſuis: mali alienis juſtiſque colligunt.

23. *Multi cibi:* planum: avita hereditas fructuoſa eſt; in heb. vox *rhashim* quam Hier. patrum, alii pauperum, alii principum vertunt, varieque interpretantur; principes enim colonis. pauperes induſtria & labore valere, nec minus obſcura eſt pars poſterior ſententiæ:

quam

24 Qui parcit virgæ, odit filium ſuum: qui autem diligit illum, inſtanter erudit.

25 Juſtus comedit, & replet animam ſuam: venter autem impiorum inſaturabilis.

---

quam ſic ex heb. vertunt: & eſt qui conſumitur ob non jus; eſt qui fame pereat, quod leges colendi agri, ruſticanique operis rationem non intelligat.

25. *Juſtus comedit*; juſtus, & modico contentus eſt; malus nec ſuperfluo ac nimio ſaturatur.

Caput XIV.

Sapiens mulier: vir bonus ab iniquo deſpicitur: labor aſſiduus, 4. ſtultus: ſapiens: falſæ pietatis malus exitus: gaudium: luctus: ſtulta credulitas: agere conſiderate: verboſus: actuoſus, 23. regum regnorumque robur, 28. 34. boni adminiſtri regum, 35.

1 Sapiens mulier ædificat domum ſuam: inſipiens exſtructam quoque manibus deſtruet.

2 Ambulans recto itinere, & timens Deum, deſpicitur ab eo, qui infami graditur via.

3 In ore ſtulti virga ſuperbiæ: labia autem ſapientium cuſtodiunt eos.

4 Ubi non ſunt boves, præſepe vacuum eſt: ubi autem plurimæ ſegetes, ibi manifeſta eſt fortitudo bovis.

5 Teſtis fidelis non mentitur: profert autem mendacium doloſus teſtis.

6 Quærit deriſor ſapientiam,

---

2. *Qui infami graditur via*; perverſus via ſua deſpicit eum, heb.

3. *In ore ſtulti virga ſuperbiæ*; dicta factaque arrogantia.

4. *Ubi non ſunt boves*; labore & induſtria copia paratur.

6. *Doctrina prudentium facilis*; neque enim inacceſſa & inexplorata, ſed regia incedunt via: nec ſapientiam putant, nova & aliis ignota; ſed ſana prome-

tiam, & non invenit: doctrina prudentium facilis.

7 Vade contra virum ſtultum, & neſcit labia prudentiæ.

8 Sapientia callidi, eſt intelligere viam ſuam, & imprudentia ſtultorum errans.

9 Stultus illudet peccatum, & inter juſtos morabitur gratia.

10 Cor quod novit amaritudinem animæ ſuæ, in gaudio ejus non miſcebitur extraneus.

11 Domus impiorum delebitur: tabernacula vero juſtorum germinabunt.

12 Eſt via, quæ videtur homini juſta: noviſſima autem ejus deducunt ad mortem.

13 Riſus dolore miſcebitur, & extrema gaudii luctus occupat.

14 Viis ſuis replebitur ſtultus, & ſuper eum erit vir bonus.

15

---

mere: neque altiora & ſubtiliora, ſed recta ſectantur; & quæ tractant, ſublimia enucleant, ac velut in lac temperant.

7. *Vade contra*; *& neſcit labia prudentiæ* heb. neſcies: quod utrumque verum eſt: ſi viro ſtulto occurrere ſatagas, facile deprehendes ejus inſcitiam, ac ſimul prodes tuam. at chal. vade a conſpectu viri ſtulti; neſcit enim verba prudentiæ.

8. *Sapientia callidi eſt intelligere viam ſuam*, ſic enim David moriens monuerat; ut intelligas univerſa quæ facis, & quocumque te verteris. 3. Reg. 11. 3. at ſtulti aguntur, non agunt; impetu rapiuntur; unde ſubdit: *& imprudentia ſtultorum*, *errans*, dolus; heb. quod eſt, fallax: eodem ſenſu, vide infra 15.

9. *Stultus illudet peccatum*; ludificando excuſat, & palliat peccata, & aliena & ſua: *inter juſtos . . . gratia*; benevolentia; heb. quod nec aliis imponant, nec ſibi.

10. *Cor quod novit amaritudinem animæ ſuæ*; *in gaudio ejus*; & in gaudio heb. *non miſcebitur extraneus*; alienus; ſunt qui a dolore ſuo avocent animum, voluptatibuſque ſe obtundant, ne ſuam *amaritudinem* ſentiant: ſunt qui alieno arbitrio gaudeant & doleant, rerum ſuarum ignari; at cuique oportet ex ſeipſo ſui dolores, ſua gaudia conſtent.

12. *Eſt via quæ videtur*; ſic falſa pietas, falſus & amarus zelus, falſa pœnitentia pravis illudit animis.

15.

15 Innocens credit omni verbo: aſtutus conſiderat greſſus ſuos.

Filio doloſo nihil erit boni: ſervo autem ſapienti proſperi erunt actus, & dirigetur via ejus.

16 Sapiens timet, & declinat a malo: ſtultus tranſilit, & confidit.

17 Impatiens operabitur ſtultitiam: & vir verſutus odioſus eſt.

18 Poſſidebunt parvuli ſtultitiam: & expectabunt aſtuti ſcientiam.

19 Jacebunt mali ante bonos: & impii ante portas juſtorum.

20 Etiam proximo ſuo pauper odioſus erit: amici vero divitum multi.

21 Qui deſpicit proximum ſuum, peccat: qui autem miſeretur pauperis, beatus erit.

Qui credit in Domino, miſericordiam diligit.

22 Errant qui operantur malum: miſericordia, & veritas præparant bona.

23 In omni opere erit abundantia: ubi autem verba ſunt plurima, ibi frequenter egeſtas.

24 Corona ſapientium, divitiæ eorum: fatuitas ſtultorum, imprudentia.

25

---

15. *Innocens* (imperitus heb.) *credit omni verbo: aſtutus conſiderat* (ipſe) *greſſus ſuos*; nec ſe ad aliena quæque verba componit, *filio doloſo nihil erit boni*; deeſt heb. lxx.

17. *Impatiens*; facile excandeſcens, & in agendo præceps, heb. *operatur ſtultitiam*; *& vir verſutus, odioſus eſt*; vir cogitationum ſive machinationum odio erit, heb. tam in agendo præceps, quam in cogitando & deliberando nimius, odio habentur.

18. *Et expectabunt aſtuti ſcientiam*; coronabuntur ſcientia, heb. vincent.

20. *Etiam proximo pauper odioſus*; quo magis eum ſubleves; unde ſubdit:

21. *Qui deſpicit proximum*, pauperem licet, *peccat*, *qui credit in Domino*; deeſt heb.

22. *Errant* (nonne errant heb.) *qui operantur malum?* aſſeverandi formula; quaſi diceret manifeſte errant, aut ut alii; ecce errant.

23 *In omni opere*; actuoſi proficiunt; verboſi egent; quo nihil eſt verius.

24. *Fatuitas ſtultorum, imprudentia*: fatuitas heb. eodem ver-

25 Liberat animas teſtis fidelis : & profert mendacia verſipellis.

26 In timore Domini fiducia fortitudinis, & filiis ejus erit ſpes.

27 Timor Domini, fons vitæ, ut declinet a ruina mortis.

28 In multitudine populi dignitas Regis: & in paucitate plebis ignominia principis.

29 Qui patiens eſt, multa gubernatur prudentia : qui autem impatiens eſt, exaltat ſtultitiam ſuam.

30 Vita carnium, ſanitas cordis: putredo oſſium, invidia.

31 Qui calumniatur egentem, exprobrat factori ejus: honorat autem eum, qui miſeretur pauperis.

32 In malitia ſua expelletur impius : ſperat autem juſtus in morte ſua.

33 In corde prudentis requieſcit ſapientia, & indoctos quoſque erudiet.

34 Juſtitia elevat gentem: miſeros autem facit populos peccatum.

35 Acceptus eſt Regi miniſter intelligens : iracundiam ejus inutilis ſuſtinebit.

CA-

---

verbo repetito, quaſi diceret : mera fatuitas.

30. *Vita carnium ; ſanitas cordis :* ſive ſanum cor : ab ira & livore purum : *putredo oſſium, invidia ;* marceſcunt invidi, & mœrore tabeſcunt : vir bonus ipſa lætitia, & mente & corpore vegetus.

33. *Et indoctos quoſque erudiet ;* & in medio ſtultorum cognoſcetur, heb. prævalente luce, & pervincente fama.

34. *Miſeros autem facit populos peccatum,* extenuat : lxx., at heb. ch. ſyr. miſericordia in populos, peccatum : id eſt, ſacrificium pro peccato : expiatio.

35. *Iracundiam ejus inutilis ſuſtinebit ;* qui confundit : heb. cujus adminiſtratio regiis conſiliis dedecus aut invidiam conciliat.

CAPUT XV.

Verba mitia & ſapientia: aſpera & ſtulta, 1. 4. *corripi bonum*, 5. 10. 12. 32. *domus juſti ſtabilis: injuſti, contra: impiorum victimæ: paupertas ſuo contenta*, 15. & *ſeqq. piger ſive iners*, 19.

1 RESponſio mollis frangit iram: ſermo durus ſuſcitat furorem.

2 Lingua ſapientium ornat ſcientiam: os fatuorum ebullit ſtultitiam.

3 In omni loco oculi Domini contemplantur bonos & malos.

4 Lingua placabilis, lignum vitæ: quæ autem immoderata eſt, conteret ſpiritum.

5 Stultus irridet diſciplinam patris ſui: qui autem cuſtodit increpationes, aſtutior fiet.

In abundanti juſtitia virtus maxima eſt: cogitationes autem impiorum eradicabuntur.

6 Domus juſti plurima fortitudo: & in fructibus impii conturbatio.

7 Labia ſapientium diſſeminabunt ſcientiam: cor ſtultorum diſſimile erit.

8 Victimæ impiorum abominabiles Domino: vota juſtorum placabilia.

9 Abominatio eſt Domino via impii: qui ſequitur juſtitiam, diligitur ab eo.

10 Doctrina mala deſerenti viam vitæ: qui increpationes odit, morietur.

11 Infernus, & perditio coram Domino: quanto magis corda filiorum homi-

---

2. *Lingua ſapientium*. vide 7.

3. *In omni loco*: junge cum 11.

5. *In abundanti juſtitia virtus maxima eſt*. deeſt heb. habent lxx.

7. *Diſſeminabunt ſcientiam*: nec tantum ſolide; ſed etiam ornate, ex ℣. 2. *cor ſtultorum diſſimile erit*. non ſic. heb.

11. *Infernus & perditio*; profunda terræ; loca abdita & inviſa; mors ipſa.

15.

minum ?

12 Non amat peſtilens eum, qui ſe corripit: nec ad ſapientes graditur.

13 Cor gaudens exhilarat faciem: in mœrore animi dejicitur ſpiritus.

14 Cor ſapientis quærit doctrinam: & os ſtultorum paſcitur imperitia.

15 Omnes dies pauperis, mali: ſecura mens quaſi juge convivium.

16 Melius eſt parum cum timore Domini, quam theſauri magni & inſatiabiles.

17 Melius eſt vocari ad olera cum caritate: quam ad vitulum ſaginatum cum odio.

18 Vir iracundus provocat rixas: qui patiens eſt, mitigat ſuſcitatas.

19 Iter pigrorum quaſi ſepes ſpinarum: via juſtorum abſque offendiculo.

20 Filius ſapiens lætificat patrem: & ſtultus homo deſpicit matrem ſuam.

21 Stultitia gaudium ſtulto: & vir prudens dirigit greſſus ſuos.

22 Diſſipantur cogitationes, ubi non eſt conſilium: ubi vero ſunt plures conſiliarii, confirmantur.

23 Lætatur homo in ſententia oris ſui: & ſermo opportunus eſt optimus.

24 Semita vitæ ſuper eruditum, ut declinet de inferno noviſſimo.

25 Domum ſuperborum demolietur Dominus: & firmos faciet terminos viduæ.

26 Abominatio Domini co-

---

15. *Secura mens quaſi juge convivium*; læta paupertas, licet miſera videatur, juge ſequentes duos verſus.

19. *Iter pigrorum quaſi ſepes ſpinarum*; pigro omnia plena obſtaculis; plana omnia ſedulo.

22. *Diſſipantur cogitationes, ubi non eſt conſilium*; ſecretum; heb. plures conſulendi, ſed clam: neque indiſcriminatim, hoc eſt, omnes de omnibus: ſed quiſque in ea re quam calleat.

24. *Semita vitæ ſuper eruditum*; eruditus ſive intelligens ſurſum habet viam vitæ; *ut declinet de inferno noviſſimo*; infimo. heb. ad ſumma quæque erectus, devitat infima; ſive etiam, mortem.

26. *Sermo purus*: caſtus, mundus; per ſe *pulcherrimus*, nec indiget eloquentiæ ornamentis, *firmabitur ab eo*. deeſt heb.

cogitationes malæ: & purus ſermo pulcherrimus firmabitur ab eo.

27 Conturbat domum ſuam, qui ſectatur avaritiam: qui autem odit munera, vivet.

Per miſericordiam & fidem purgantur peccata: per timorem autem Domini declinat omnis a malo.

28 Mens juſti meditatur obedientiam: os impiorum redundat malis.

29 Longe eſt Dominus ab impiis: & orationes juſtorum exaudiet.

30 Lux oculorum lætificat animam: fama bona impinguat oſſa.

31 Auris, quæ audit increpationes vitæ, in medio ſapientium commorabitur.

32 Qui abjicit diſciplinam, deſpicit animam ſuam: qui autem acquieſcit increpationibus, poſſeſſor eſt cordis.

33 Timor Domini, diſciplina ſapientiæ: & gloriam præcedit humilitas.

CA-

27. *Per miſericordiam & fidem*; deeſt heb. habent lxx. Cyprianus profert, de op. & eleem.

28. *Mens juſti meditatur obedientiam*: fidem lxx. ad reſpondendum heb. quod magis ſequentibus congruit, ut ſapientes nec temere reſpondentes a loquacibus ſecernantur.

30. *Lux oculorum*; ut lux oculis grata, ita fama animo.

Caput XVI.

Homo præparat: Deus regit, 1. 9. *agenda omnia ſub oculis Dei: Deus omnia propter ſeipſum: arrogans: Deo propitio, omnia bene vertunt: res modica cum juſtitia: regum prudentia*, 10. *juſtitia*, 12. 13. *ira: clementia:* 14. 15. *Deus omnia in pondere*, 11. *geſtas acuit induſtriam: patiens: fortis: nihil fortuitum*, 33.

1 Hominis eſt animam præparare: & Domini gubernare linguam.

2 Omnes viæ hominis patent oculis ejus: ſpirituum ponderator eſt Dominus.

3 Revela Domino opera tua, & dirigentur cogitationes tuæ.

4 Univerſa propter ſemetipſum operatus eſt Dominus: impium quoque ad diem malum.

5 Abominatio Domini eſt omnis arrogans: etiamſi manus ad manum fuerit, non eſt innocens

Initium vitæ bonæ facere juſtitiam: accepta eſt autem apud Deum magis, quam immolare hoſtias.

6 Miſericordia & verita-te

1. *Hominis eſt*; ſic inf. 9. *cor hominis diſponit viam ſuam: ſed Domini eſt dirigere greſſus*; homines quidem diligenter ſua & dicta & facta apud ſe componunt, ſed cum adeſt loquendi aut agendi tempus, ipſi excidunt ſibi: ac bene cogitata præter ſpem in peſſimos ſermones, aut inepta facta deſinunt.

2. *Omnes viæ hominis patent oculis ejus*; mundæ oculis ſuis; heb. ipſius ſcilicet hominis: ſua cuique ſenſa placent: at *ſpirituum ponderator eſt Dominus*; vide xxi. 2. Deus nos non arbitrio noſtro, ſed ex vero judicat: nec leviter; ſed appenſis omnibus: ut infra 11.

4. *Impium quoque ad diem malum*: ſic enim ad Pharaonem: idcirco enim poſui te, ut oſtendam in te potentiam meam, & narretur nomen meum in omni terra: Exod. ix. 16. Rom. ix. 17. occultiſſimo quidem, ſed tamen juſto judicio.

5. *Etiamſi manus ad manum fuerit*; ceſſans, nihil agens, ſupra xi. 21. *initium viæ bonæ*,

fa-

te redimitur iniquitas : & in timore Domini declinatur a malo.

7 Cum placuerint Domino viæ hominis, inimicos quoque ejus convertet ad pacem.

8 Melius eſt parum cum juſtitia : quam multi fructus cum iniquitate.

9 Cor hominis diſponit viam ſuam : ſed Domini eſt dirigere greſſus ejus.

10 Divinatio in labiis regis, in judicio non errabit os ejus.

11 Pondus & ſtatera judicia Domini ſunt : & opera ejus omnes lapides ſacculi.

12 Abominabiles regi qui agunt impie : quoniam juſtitia firmatur ſolium.

13 Voluntas regum labia juſta : qui recta loquitur, diligetur.

14 Indignatio regis, nuntii mortis : & vir ſapiens placabit eam.

15 In hilaritate vultus regis, vita : & clementia ejus quaſi

---

facere juſtitiam ; deeſt heb. lxx. habent.

7. *Cum placuerint Domino* ; ſic quia placuerunt Deo viæ Danielis & trium puerorum ; *inimicos quoque* eorum, regeſque qui eos in ignem, vel beſtias miſerunt, *convertit ad pacem*, atque amicitiam. Beda, ſic Joſepho ; ſic Jeremiæ, ſic aliis contigit.

10. *Divinatio in labiis regis* ; decretis parendum ut oraculis ; quinetiam vaticinari & arcana cordium ſcrutari reges videntur ; ſic illa Thecuitis ad Davidem acutiſſime conjectantem : nec ad ſiniſtram, nec ad dexteram eſt ex omnibus his, quæ locutus eſt dominus meus rex ; tu autem, domine, mi rex, ſapiens es ; ſicut habet ſapientiam Angelus Dei, 2. Reg. XIV. 19. 20. ſic ipſe Salomon inter duas fœminas dijudicans, arcana pectoris elicuit, 3. Reg. III. *non errabit os ejus* ; eo quod ſit ſagax, & rerum experimento doctus ; tum quod cor ejus in manu Dei ; infra XXI. 1. ne perfidi latere putent occultas molitiones, ac rempublicam peſſumdent ; aut temere principis judicata contemnant.

11. *Et opera ejus omnes lapides ſacculi* ; pondera juſta ; lxx. quod lapidibus in ſacculo reconditis ponderare ſoliti eſſent, vide Sap. XI. 21.

15. *In hilaritate vultus regis*. in lumine vultus. heb. quæ locutio frequentiſſima ; *vita* ; gratia, favor. *Et clementia ejus*

quaſi

quaſi imber ſerotinus.

16 Poſſide ſapientiam, quia auro melior eſt: & acquire prudentiam, quia pretioſior eſt argento.

17 Semita juſtorum declinat mala: cuſtos animæ ſuæ ſervat viam ſuam.

18 Contritionem præcedit ſuperbia: & ante ruinam exaltatur ſpiritus.

19 Melius eſt humiliari cum mitibus, quam dividere ſpolia cum ſuperbis.

20 Eruditus in verbo reperiet bona: & qui ſperat in Domino, beatus eſt.

21 Qui ſapiens eſt corde, appellabitur prudens, & qui dulcis eloquio, majora percipiet.

22 Fons vitæ eruditio poſſidentis: doctrina ſtultorum, fatuitas.

23 Cor ſapientis erudiet os ejus: & labiis ejus addet gratiam.

24 Favus mellis, compoſita verba: dulcedo animæ, ſanitas oſſium.

25 Eſt via, quæ videtur homini recta: & noviſſima ejus ducunt ad mortem.

26 Anima laborantis laborat ſibi, quia compulit eum os ſuum.

27 Vir impius fodit malum

quaſi imber ſerotinus; eſt enim imber temporaneus, ſeu veris; alendis ſeminibus; eſt & ſerotinus, æſtivus, ſeu autumnalis, maturandæ meſſi vindemiæque aptiſſimus. Deut. XI. 14. Jac. V. 7. qui & optatiſſimus æſtivis caloribus temperandis.

20. *Eruditus in verbo*; per verbum.

21. *Qui ſapiens eſt corde*; tum quiſque eſt omnibus jucundiſſimus, cum ad animi prudentiam accedit ſermonis gratia. Vide infra 23.

23. *Cor ſapientis erudiet os ejus*; non temere loquitur, nec niſi re penitus intellecta. *Et labiis ejus addet gratiam*; doctrinam, diſciplinam. heb.

24. *Favus mellis*, *compoſita*, mitia & moderata *verba*; eadem ſunt *dulcedo* ſive quies *animæ*, medela eſt & *ſanitas oſſium*, medullarumque atque intimarum partium; quippe queis & animus & corpus reficiatur.

25. *Eſt via*; idem ſupra XIV. 4.

26. *Anima laborantis* fame, *laborat ſibi*; *quia compulit eum os ſuum*; alimenti penuria: ſenſus eſt; indigentia acui induſtriam & artes.

27. *Vir impius fodit malum*,

lum : & in labiis ejus ignis ardeſcit.

28 Homo perverſus ſuſcitat lites : & verboſus ſeparat principes.

29 Vir iniquus lactat amicum ſuum : & ducit eum per viam non bonam.

30 Qui attonitis oculis cogitat prava, mordens labia ſua perficit malum.

31 Corona dignitatis ſenectus, quæ in viis juſtitiæ reperietur.

32 Melior eſt patiens viro forti : & qui dominatur animo ſuo, expugnatore urbium.

33 Sortes mittuntur in ſinum, ſed a Domino temperantur.

CA-

ſibi & aliis : *in labiis ejus ignis ardeſcit* ; litibus, ira, jurgiis inflammat ac devaſtat omnia ; ſicut habes Jac. III. 6.

28. *Et verboſus ſeparat principes* ; ſuſurro, de quo ſæpe.

30. *Qui attonitis oculis* (ſupple eſt) *cogitat prava* ; qui obfirmatis, fixis ; heb. lxx. *mordens labia* ; qui mordet labia *perficit malum* ; indicium eſt hominis malum alteri machinantis, defixis oculis mordere labia.

31. *Corona dignitatis ſenectus* ; diadema gloriæ canities ; heb. quæ caput cingit & ornat.

33. *Sortes mittuntur* ; ſic in eligendo Saule, Mathia, & aliis ; ſenſuſque eſt, per divinam providentiam ambigua quæque & incerta in certos fines dirigi, neque quidquam fortuitum.

CAPUT XVII.

Frugale convivium: ſervus ſapiens: Dominus deſpiciens pauperem & cadentem: ampla ſoboles: aliorum celare delicta: ea commemorans: fatuus inſtar urſæ ſævientis, mala pro bonis: lites, 14. divitiæ inutiles: conſtans amicitia, 17. animi tranquillitas, 22. vultus ſapientis & ſtulti, 24. tacere utile.

1 MElior eſt buccella ſicca cum gaudio, quam domus plena victimis cum jurgio.

2 Servus ſapiens dominabitur filiis ſtultis, & inter fratres hæreditatem dividet.

3 Sicut igne probatur argentum, & aurum camino: ita corda probat Dominus.

4 Malus obedit linguæ iniquæ, & fallax obtemperat labiis mendacibus.

5 Qui deſpicit pauperem, exprobrat factori ejus: & qui ruina lætatur alterius, non erit impunitus.

6 Corona ſenum, filii filiorum: & gloria filiorum, patres eorum.

7 Non decent ſtultum verba compoſita: nec principem labium mentiens.

8 Gemma gratiſſima, expectatio præſtolantis: quocumque ſe vertit, prudenter intelligit.

9 Qui

1. *Plena victimis*; epulis, quod in ſacrificiis pacificis ſplendide parare ſolerent.

4. *Malus obedit* (auſcultat). *linguæ iniquæ; & fallax*: ſua quemque prava ſtudia perdunt; malus a malo decipitur; fallax fallaciorem invenit.

7. *Non decent ſtultum verba compoſita*: labia dignitatis. heb. ſive decor in verbis; eodem ſenſu.

8. *Gemma gratiſſima, expectatio præſtolantis*; planum de ſpei dulcedine; at heb. lapillus pretioſus, munus in oculis domini ſui: *quocumque ſe vertit*, largitor, *prudenter intelligit*, ſenſus eſt, munus gratiam conciliat danti, & res omnes proſpere ſapienterque diſponit.

9 Qui celat delictum, quærit amicitias: qui altero ſermone repetit, ſeparat fœderatos.

10 Plus proficit correptio apud prudentem, quam centum plagæ apud ſtultum.

11 Semper jurgia quærit malus: angelus autem crudelis mittetur contra eum.

12 Expedit magis urſæ occurrere raptis fœtibus, quam fatuo confidenti in ſtultitia ſua.

13 Qui reddit mala pro bonis, non recedet malum de domo ejus.

14 Qui dimittit aquam, caput eſt jurgiorum: & antequam patiatur contumeliam, judicium deſerit.

15 Qui juſtificat impium, & qui condemnat juſtum, abominabilis eſt uterque apud Deum.

16 Quid prodeſt ſtulto habere divitias, cum ſapientiam emere non poſſit.

Qui altam facit domum ſuam, quærit ruinam: & qui evitat diſcere, incidet in mala.

17 Omni tempore diligit, qui amicus eſt: & frater in anguſtiis comprobatur.

18 Stultus homo plaudet mani-

9. *Qui celat delictum*: alienum; *quærit amicitias*: ſibi parit amicos; *qui altero ſermone repetit*; qui revelat: qui commemorat: *ſeparat fœderatos*: principem. heb. duces ab invicem, quos intelligunt lxx. amicos, domeſticos; vulg. fœderatos.

10. *Plus proficit correptio*; verbis tantum: *apud prudentem*; *quam centum plagæ*: quam verbera addita verbis: *apud ſtultum*.

11. *Angelus autem crudelis*: vel malus nuntius, vel pœna divinitus immiſſa.

12. *Fatuo confidenti*: nec ſanis conſiliis auſcultanti.

14. *Qui dimittit aquam*; ſupple, ſicut *qui dimittit aquam*, ita *caput jurgiorum*; id eſt: ſicut aqua ſemel dimiſſa non facile cohibetur, ſic lites ſemel motæ, *antequam contumeliam patiatur*: antequam miſceatur: heb. ſupp. lis: antequam lite ſit implicitus; *judicium deſerit*: deſere, heb. quod eſt, principiis obſta.

16. *Qui altam facit domum ſuam*: deeſt heb. habent lxx. vide 19.

18. *Stultus homo plaudet manibus*; manum porrigit. heb. defigit.

manibus, cum ſpoponderit pro amico ſuo.

19 Qui meditatur diſcordias, diligit rixas: & qui exaltat oſtium, quærit ruinam.

20 Qui perverſi cordis eſt, non inveniet bonum: & qui vertit linguam, incidet in malum.

21 Natus eſt ſtultus in ignominiam ſuam: ſed nec pater in fatuo lætabitur.

22 Animus gaudens ætatem floridam facit: ſpiritus triſtis exſiccat oſſa.

23 Munera de ſinu impius accipit, ut pervertat ſemitas judicii.

24 In facie prudentis lucet ſapientia: oculi ſtultorum in finibus terræ.

25 Ira patris, filius ſtultus: & dolor matris, qui genuit eum.

26 Non eſt bonum, damnum inferre juſto: nec percutere principem, qui recta judicat.

27 Qui moderatur ſermones ſuos, doctus & prudens eſt: & pretioſi ſpiritus vir eruditus.

28 Stultus quoque ſi tacuerit, ſapiens reputabitur: & ſi compreſſerit labia ſua, intelligens.

CA-

---

figit. cavendi formula: vide VI. 1.

19. *Qui meditatur*: heb. diligens iniquitatem, diligit iurgia: *qui exaltat oſtium*: domum: pars maxime conſpicua pro toto.

20. *Et qui vertit linguam*: fallax, ambiguis, doloſiſque ſermonibus: perverſus in lingua ſua: heb.

22. *Animus gaudens ætatem floridam facit*; medicina bona eſt: heb. alii, benefaciet corpori.

24. *Oculi ſtultorum in finibus terræ*: errantes; vagi; diſtorti.

Digitized by Google

CAPUT XVIII.

Cauſas diſſolvendæ amicitiæ quærere: ſtultus nil niſi placentia audire vult: rixis ſe immiſcet: ſermonibus ſuis capitur: falſa ſimplicitas, 8. piger, 8. 9. pietas, propugnaculum, 10. exaltatione caſus, 12. non audiens, 13. munera ſortiri, quam litigare melius: mutuum adjutorium, 19. ſermonis vir: divitum ingenium: amicus fratre potior.

1 OCcaſiones quærit, qui vult recedere ab amico: omni tempore erit exprobrabilis.
2 Non recipit ſtultus verba prudentiæ: niſi ea dixeris, quæ verſantur in corde ejus.
3 Impius, cum in profundum venerit peccatorum, con-

---

1. *Occaſiones quærit*; ſic etiam lxx. obvio ſenſu; at heb. ad deſiderium quærit ſeparatus, quod ſic interpretantur; qui ſecundum vota ſua vivit ſingularis, ſive a communi hominum conſortio ſequeſtratus: in omni ſapientia miſcebit ſe: verſabitur; alii; *in omni exiſtentia*, quod tamen ſapientiam eamque veram ſonare jam vidimus; quod eodem recidit; ſenſuſque eſt plurimum conferre ad veram ſolidamque ſapientiam, a turba ſecedere; alii, pro in omni ſapientia miſcebit ſe, ex chal. vertunt: omnem ſapientiam, ſive omne conſilium deridebit, quo ſenſu illa ſequeſtratio malo animo ſuſcepta videatur, ut quis ad libidinem vitam inſtituat; quæ varietates obſcuriſſimum textum indicant, at niſi ſuppleveris, inextricabilem: itaque vulg. poſt lxx. ſic ſupplet: ſeparatus, ſive qui recedit, ſupple ab amico, quærit ad deſiderium; ad libitum fingit, ſupple; recedendi occaſiones; omni tempore (pro eſſentia) riſui erit, ſeu probro; quam ſententiam facile anteponimus.

2. *Niſi ea dixeris*; heb. eodem ſenſu; niſi eum manifeſtabitur cor ejus; id eſt, quidquid dixeris, priſtinæ ſententiæ hæret, neque quidquam audit niſi placentia.

3. *Impius cum in profundum*; ita lxx. rectiſſimo ſenſu, heb veniente impio, venit etiam confuſio,

Digitized by Google

contemnit : ſed ſequitur eum ignominia & opprobrium.

4 Aqua profunda, verba ex ore viri : & torrens redundans, fons ſapientiæ.

5 Accipere perſonam impii non eſt bonum, ut declines a veritate judicii.

6 Labia ſtulti miſcent ſe rixis : & os ejus jurgia provocat.

7 Os ſtulti contritio ejus: & labia ipſius ruina animæ ejus.

8 Verba bilinguis, quaſi ſimplicia, & ipſa perveniunt uſque ad interiora ventris.

Pigrum dejicit timor : animæ autem effœminatorum eſurient.

9 Qui mollis & diſſolutus eſt in opere ſuo, frater eſt ſua opera diſſipantis.

10 Turris fortiſſima, nomen Domini : ad ipſum currit juſtus, & exaltabitur.

11 Subſtantia divitis urbs roboris ejus, & quaſi murus validus circumdans eum.

12 Antequam conteratur, exaltatur cor hominis : & antequam glorificetur, humiliatur.

13 Qui prius reſpondet quam audiat, ſtultum ſe eſſe demonſtrat, & confuſione dignum.

14

fuſio, & cum ignominia, ſive ignominioſo viro, opprobrium.

4. *Aqua profunda* ; ſignificat verba ſapientium ſcrutanda, med[illegible] vide xx. 5. *torrens re*-*d*[illegible] qui alte ſapientiam imb[illegible], huic ſermones optimi, a[illegible] ſuaſendum aptiſſimi, [illegible]nitar defluunt.

[illegible] *declines a veritate judic*[illegible] vertas juſtum in judic[illegible].

[illegible] *animæ ejus* ; la[illegible] dictis ſuis capitur : [illegible]lud : ex ore tuo te judico, ſerve nequam. Luc. xix. 22.

8. *Verba bilinguis*, fallacis ; alia & alia loquentis ; detractoris, ſuſurronis, ut vertit xxvi. 22. *quaſi ſimplicia* ; lenia heb. blandientia. *& ipſa perveniunt* ; altiſſimum vulnus infigunt, *pigrum dejicit timor* ; deeſt heb. habent lxx.

11. *Subſtantia divitis* ; idem ſupra x. 15. *circumdans eum* ; in opinione ſua ; heb tumidus licet animo ; tamen opinione magis quam re prævalet.

14.

14 Spiritus viri ſuſtentat imbecillitatem ſuam: ſpiritum vero ad iraſcendum facilem quis poterit ſuſtinere?

15 Cor prudens poſſidebit ſcientiam, & auris ſapientium quærit doctrinam.

16 Donum hominis dilatat viam ejus, & ante principes ſpatium ei facit.

17 Juſtus, prior eſt accuſator ſui: venit amicus ejus, & inveſtigabit eum.

18 Contradictiones comprimit ſors, & inter potentes quoque dijudicat.

19 Frater, qui adjuvatur a fratre, quaſi civitas firma: & judicia quaſi vectes urbium.

20 De fructu oris viri replebitur venter ejus: & genimina labiorum ipſius ſaturabunt eum.

21 Mors & vita in manu linguæ: qui diligunt eam, comedent fructus ejus.

22 Qui invenit mulierem bonam, invenit bonum: & hauriet jucunditatem a Domino.

Qui expellit mulierem bonam, expellit bonum: qui

---

14. *Spiritus viri* (animus) *ſuſtentat imbecillitatem* (corporis) *ſpiritum ad iraſcendum facilem*: ſpiritum debilem heb. *quis ſuſtinebit?* corpori deficienti animus: animo infracto nihil ſubſidii eſt.

17. *Juſtus, prior eſt accuſator ſui*: ſic Job: vere ſcio quod ita ſit, & quod non juſtificetur homo compoſitus Deo: Job. IX. 2. ex heb. tamen ſic vertas: qui primus in cauſa ſua, juſtus eſt: id eſt, qui prior cauſam dicit, juſtior videtur. *Venit amicus ejus*: ſocius heb. adverſarius. lxx. *&* *inveſtigabit eum*: vitium cauſæ eruet.

19. *Frater qui adjuvatur*; ita etiam ſyr. & lxx. at heb. frater rebellans, præ forti civitate eſt: bellum inteſtinum extraneo pejus. Quare colenda juſtitia eſt, arcens injurias & perduellionis cauſas æquo jure prohibens: quo pars poſterior ſpectat.

21. *Qui diligunt eam*; linguam bonam: ſermones optimos.

22. *Qui invenit mulierem* (*bonam*) deeſt heb. recte ſuppletum: *qui expellit mulierem bonam*; deeſt heb. habent lxx.

1. *Quam*

qui autem tenet adulteram, ſtultus eſt & impius.
23 Cum obſecrationibus loquetur pauper: & dives effabitur rigide.
24 Vir amabilis ad ſocietatem, magis amicus erit, quam frater.

CAPUT XIX.

Simplicitas in paupere: præceps, ſive inconſideratus, 2. blaſphemus, 3. divitiæ: teſtis falſus, 5. 9. 28. falſa amicitia: ſui compos, 8. ſervi dominantes: vir patiens, 4. ira regis: ejuſdem clementia: litigioſa mulier: uxor prudens; Dei donum: piger, 15. 24. eleemoſyna: filius caſtigandus, ſed moderate, 18. hominum varia conſilia, 21. pœnæ utiles: parentes affligens: pœnæ improbis.

1 MElior eſt pauper, qui ambulat in ſimplicitate ſua, quam dives torquens labia ſua, & inſipiens.
2 Ubi non eſt ſcientia animæ, non eſt bonum: & qui feſtinus eſt pedibus, offendet.
3 Stultitia hominis ſupplantat greſſus ejus: & contra Deum fervet animo ſuo.
4 Divitiæ addunt amicos plurimos: a paupere autem & hi, quos habuit, ſeparantur.
5 Teſtis falſus non erit impunitus: & qui mendacia loquitur, non effugiet.
6 Multi colunt perſonam potentis, & amici ſunt dona tribuentis.
7 Fratres hominis pauperis oderunt eum: inſuper & amici procul receſſerunt ab eo.
Qui tantum verba ſe-

cta-

1. *Quam dives torquens labia ſua*; quam perverſus labiis: heb.
3. *Fervet*; iraſcitur: culpaſque ſuas Deo imputat.
5. & 9. *Teſtis falſus*; idem excepto ultimo vocabulo.
6. *Multi*: intellige; plures; turbam; vulgus ipſum.

8. *Q*

ctatur, nihil habebit:

8 Qui autem poſſeſſor eſt mentis, diligit animam ſuam, & cuſtos prudentiæ inveniet bona.

9 Falſus teſtis non erit impunitus: & qui loquitur mendacia, peribit.

10 Non decent ſtultum deliciæ, nec ſervum dominari principibus.

11 Doctrina viri per patientiam noſcitur: & gloria ejus eſt iniqua prætergredi.

12 Sicut fremitus leonis, ita & regis ira: & ſicut ros ſuper herbam, ita & hilaritas ejus.

13 Dolor patris, filius ſtultus: & tecta jugiter perſtillantia, litigioſa mulier.

14 Domus & divitiæ dantur a parentibus: a Domino autem proprie uxor prudens.

15 Pigredo immittit ſoporem, & anima diſſoluta eſuriet.

16 Qui cuſtodit mandatum, cuſtodit animam ſuam: qui autem negligit viam ſuam, mortificabitur.

17 Fœneratur Domino, qui miſeretur pauperis: & viciſſitudinem ſuam reddet ei.

18 Erudi filium tuum, ne deſperes: ad interfectionem autem ejus ne ponas animam tuam.

19 Qui impatiens eſt, ſuſtinebit damnum: & cum ra-

8. *Qui poſſeſſor eſt mentis*, bonæ ſcilicet; vel ſimpliciter, ſui compos.

10. *Non decent ſtultum deliciæ*, non competit illi delectatio: quippe improvido & per mentis vitium inquieto.

11. *Doctrina viri per patientiam noſcitur*; iram prolongat, ſeu patientem facit. heb. *& gloria ejus eſt iniqua prætergredi*, id eſt, injurias negligere.

13 *Tecta jugiter*; vide XXI. 8.

16. *Mortificabitur*; morte afficietur.

18. *Ne deſperes*; quia adhuc ſpes eſt heb. *ad interfectionem*; alii ex heb. ad ſtrepitum: ad clamorem ejus: *ne ponas animam tuam*: ne te falſa teneat miſericordia LXX. erudi filium tuum, ſic enim erit bonæ ſpei: ad contumeliam autem ne efferaris animo tuo; quo ſenſu Paulus; Patres, nolite ad iracundiam provocare filios veſtros, ut non puſillo animo fiant. Col. III. 21.

19. *Qui impatiens eſt*: iracun-

rapuerit, aliud apponet.

20 Audi conſilium, & ſuſcipe diſciplinam, ut ſis ſapiens in noviſſimis tuis.

21 Multæ cogitationes in corde viri: voluntas autem Domini permanebit.

22 Homo indigens, miſericors eſt: & melior eſt pauper, quam vir mendax.

23 Timor Domini ad vitam: & in plenitudine commorabitur, abſque viſitatione peſſima.

24 Abſcondit piger manum ſuam ſub aſcella, nec ad os ſuum applicat eam.

25 Peſtilente flagellato ſtultus ſapientior erit: ſi autem corripueris ſapientem, intelliget diſciplinam.

26 Qui affligit patrem, & fugat matrem, ignominioſus eſt & infelix.

27 Non ceſſes fili audire doctrinam, nec ignores ſermones ſcientiæ.

28 Teſtis iniquus deridet judicium: & os impiorum devorat iniquitatem.

29 Parata ſunt deriſoribus judicia: & mallei percutientes ſtultorum corporibus.

CA-

---

cundus, præceps, *ſuſtinet pœnam; & cum rapuerit*; cum eripueris (ab incommodo ſcilicet) etiam addes; heb. ſupple, alia incommoda; alias culpas; in pejus enim ruet.

21. *Multæ cogitationes*; varia & incerta conſilia.

22. *Homo indigens miſericors eſt*; inopiæ incommoda per experientiam doctus; quo reddidit illud hebraicum; deſiderium (indigentia) viri, miſericordia ejus; miſericordem eum & ad beneficentiam propenſum efficit.

23. *Timor Domini . . . & in plenitudine commorabitur*; & ſatur habitabit, nec viſitabit eum malum heb.

25. *Peſtilente flagellato*; deriſorem ſi caſtigaveris, imperitus (quoque) cautior fiet; heb.

26 *Qui affligit patrem*; ſpoliat. heb.

27. *Non ceſſes fili*; ceſſa fili; & ignorabis: heb. quaſi comminando, idem ſenſus.

29. *Et mallei percutientes*: percuſſiones. heb. verbera.

CAPUT XX.

Ebrietas: ira regis metuenda: contentioſi homines: piger, 4. ſapiens: Rex juſtus: clemens: ſapiens, 8. 26. 28. nemo mundus: iniquæ menſuræ: vir attentus, 12. fidejuſſor: bona in ſpeciem, 17. conſilia, 18. revelans arcana: detractor, adulator æque fugiendi, 19. feſtinatæ divitiæ: ultio vetita, 22. Deo permittenda ſors noſtra, 24. juvenum ac ſenum robur: occulta vulnera.

1 LUxurioſa res, vinum, & tumultuoſa ebrietas: quicumque his delectatur, non erit ſapiens.

2 Sicut rugitus leonis, ita & terror regis: qui provocat eum], peccat in animam ſuam.

3 Honor eſt homini, qui ſeparat ſe a contentionibus: omnes autem ſtulti miſcentur contumeliis.

4 Propter frigus piger arare noluit: mendicabit ergo æſtate, & non dabitur illi.

5 Sicut aqua profunda, ſic conſilium in corde viri: ſed homo ſapiens exhauriet illud.

6 Multi homines miſericordes vocantur: virum autem fidelem, quis inveniet?

7 Juſtus, qui ambulat in ſimplicitate ſua, beatos poſt ſe filios derelinquet.

8 Rex, qui ſedit in ſolio judicii, diſſipat omne malum

1. *Luxurioſa res, vinum*; effræne quid, ſive immoderatum & incaſtigatum; quod eſt etiam luxurioſum ad verbum; deriſor, quod item eſt, improbus, intemperans; ideſt vinum, tumultuans ſicera; phraſi hebraica; cognata hæc ſunt.

5. *Homo ſapiens exhauriet illud*; profundiſſima quæque penetrabit, nec ſe capi ſinet.

6. *Multi homines*: multi multa jactant; commendat quiſque liberalitatem ſuam; *virum autem fidelem*, neque inani virtutis titulo ſe jactantem *quis inveniet?*

12.

lum intuitu ſuo.

9 Quis poterit dicere: Mundum eſt cor meum, purus ſum a peccato?

10 Pondus & pondus, menſura & menſura: utrumque abominabile eſt apud Deum.

11 Ex ſtudiis ſuis intelligitur puer, ſi munda & recta ſint opera ejus.

12 Aurem audientem, & oculum videntem, Dominus fecit utrumque.

13 Noli diligere ſomnum, ne te egeſtas opprimat: aperi oculos tuos, & ſaturare panibus.

14 Malum eſt, malum eſt, dicit omnis emtor: & cum receſſerit, tunc gloriabitur.

15 Eſt aurum, & multitudo gemmarum: & vas pretioſum labia ſcientiæ.

16 Tolle veſtimentum ejus, qui fidejuſſor extitit alieni, & pro extraneis aufer pignus ab eo.

17 Suavis eſt homini panis mendacii: & poſtea implebitur os ejus calculo.

18 Cogitationes conſiliis roborantur: & gubernaculis tractanda ſunt bella.

19 Ei, qui revelat myſteria, & ambulat fraudolenter, & dilatat labia ſua, ne commiſceapis.

20 Qui maledicit patri ſuo, & matri, extinguetur lucerna ejus in mediis tenebris.

21 Hereditas, ad quam feſtinatur in principio, in noviſſimo benedictione carebit.

22 Ne dicas: Reddam malum: expecta Dominum, & liberabit te.

23

12, 13. *Aurem audientem*: attentam aurem, attentos oculos: vid. Iſ. vi. 9. unde in ſeq. *aperi oculos tuos*; cave tibi, attentus eſto & diligens.

17. *Panis mendacii*: bonus in ſpeciem, ſed non ſatis purgatus, mixtis quoque calculis & pulvere: ſic multa bona in ſpeciem nec niſi experiundo noſcenda.

18. *Et gubernaculis tractanda ſunt bella*: conſiliis.

19. *Qui revelat myſteria*: Heb. revelanti arcana, detractori & allicienti labiis ſive blandienti, ne te comitem adjunxeris.

21. *Hereditas ad quam*: feſtinata dolis acquiſitio: primum delectat, ad extremum deſtituit poſſidentem.

23 Abominatio eſt apud Dominum pondus & pondus: ſtatera doloſa non eſt bona.

24 A Domino diriguntur greſſus viri: quis autem hominum intelligere poteſt viam ſuam?

25 Ruina eſt homini devorare ſanctos, & poſt vota retractare.

26 Diſſipat impios rex ſapiens, & incurvat ſuper eos fornicem.

27 Lucerna Domini ſpiraculum hominis, quæ inveſtigat omnia ſecreta ventris.

28 Miſericordia, & veritas cuſtodiunt regem, & roboratur clementia thronus ejus.

29 Exultatio juvenum, fortitudo eorum: & dignitas ſenum, canities.

30 Livor vulneris abſterget mala, & plagæ in ſecretioribus.

CA-

---

25 *Ruina eſt homini devorare ſanctos*; ſanctitatem. heb. ſanctificata rapere: *& poſt vota retractare*; cavillari vota. heb. irrita facere variis interpretationibus; ſive ad inania vota recurrere; rapinis expiandis ſcilicet.

26. *Et incurvat ſuper eos fornicem*: carcerem firmiſſimum in fornicis modum: rotam. heb. lxx. tribulam, qua confringantur: ſupplicii genus.

27. *Lucerna Domini ſpiraculum* (ſive mens) *hominis*: mens divinitus accenſa lux eſt, quæ pectoris arcana rimatur. Nemo novit ea, quæ ſunt hominis, niſi ſpiritus hominis qui in ipſo eſt. 1. Cor. 11. 11.

29. *Exultatio* ſive gloriatio *juvenum, robur eorum*: cor eorum heb. viribus juvenes, ſenes ipſa canitie rerumque experientia gloriantur.

30. *Livor vulneris, abſterget mala*; ejectio puris quo vulnus liveſcit, mali abſterſio eſt: *& plagæ*: aliud eſt enim cum ulcus alte penetrat: ſic vulnera animi confitendo ſanantur: in alto deliteſcentia, exitioſiora ſunt.

1. *Sicut*

CAPUT XXI.

Cor regis : cordium appenſor Deus : quid victimis ſit melius : ſapientia : piger, 5. 25. 26. rapinæ : mulier litigioſa, 8. 19. animadverſionum utilitas : immitis in pauperem : munera : ſapiens revocat ad ſana conſilia, 22. tacitus, 23. pertinax, 29. non eſt ſapientia contra Dominum : a Deo ſalus, 30. 31.

1 SICUT diviſiones aqua-
rum, ita cor regis in
manu Domini : quocum-
que voluerit, inclinabit
illud.
2 Omnis via viri recta
ſibi videtur : appendit au-
tem corda Dominus.
3 Facere miſericordiam
& judicium, magis placet
Domino, quam victimæ.
4 Exaltatio oculorum eſt
dilatatio cordis : lucerna
impiorum peccatum.
5 Co-

---

1. *Sicut diviſiones aquarum* : qua facilitate rivuli ad irrigandos hortos ab agricola a capite deducuntur, *ita cor regis* ; neque minus cæterorum hominum corda quam regum, cum ſcriptum ſit de quocumque homine : ſcio Domine, quia non eſt hominis via ejus, nec viri eſt, ut ambulet & dirigat greſſus ſuos : Jerem. x. 23. quod & Salomon ubique inculcat : ſed cor regis memoratur, quod ex regum voluntate res humanæ pendeant ; quodque rex ipſe vel maxime in ſua poteſtate eſſe videatur : quo magis neceſſe eſt in ipſo velut capite rerum humanarum, Dei gubernationi ac potentiæ ſubjicere reliqua, *quocumque voluerit inclinabit illud* : neque eo ſecius corda ipſa, Deo id agente, ad bonum malumve ſe inclinant & inflectunt ; cum ſcriptum ſit : inclinate corda veſtra ad Dominum : & bonas facite vias veſtras & ſtudia veſtra. Joſ. XXIV. 23. Jer. VII. 3.

2. *Omnis via viri recta ſibi videtur* : recta in oculis ejus, heb.

4. *Exaltatio oculorum* : ſuperbia, deſpicientia : *eſt* : deeſt heb. *dilatatio cordis* : vaſtæ cogitationes, præfidentia : temeritas : unde lxx. θρασυκάρδιος : *lucerna* ſive lux, gloria *impiorum* : pro quo jugum, habet chal. alii vertunt : aratio : id eſt opera,

5 Cogitationes robuſti ſemper in abundantia: omnis autem piger ſemper in egeſtate eſt.

6 Qui congregat theſauros lingua mendacii, vanus & excors eſt, & impingetur ad laqueos mortis.

7 Rapinæ impiorum detrahent eos, quia noluerunt facere judicium.

8 Perverſa via viri, aliena eſt: qui autem mundus eſt, rectum opus ejus.

9 Melius eſt ſedere in angulo domatis, quam cum muliere litigioſa, & in domo communi.

10 Anima impii deſiderat malum, non miſerebitur proximo ſuo.

11 Multato peſtilente ſapientior erit parvulus: & ſi ſectetur ſapientem, ſumet ſcientiam.

12 Excogitat juſtus de domo impii, ut detrahat impios a malo.

13 Qui obturat aurem ſuam ad clamorem pauperis, & ipſe clamabit, & non exaudietur.

14 Munus abſconditum extinguit iras: & donum in

---

curæ, ſtudia impiorum: hæc omnia *peccatum* ſunt: Deo exoſa ſunt, mala ſunt, & peccato debitas pœnas acceſſunt.

5. *Cogitationes robuſti* (ſtrenui, ſeduli, diligentis: heb) *ſemper in abundantia: omnis autem piger* (feſtinus: præceps & temerarius: heb.) *ſemper in egeſtate eſt*: diligentia copiam: temeritas penuriam parit.

7. *Detrahent eos*; dejicient, deturbabunt.

8. *Aliena eſt*; a recta ratione, a lege Dei devia. Quidam intelligunt eodem ſenſu, quo dicebat Paulus: alienati a vita Dei: hoſpites teſtamentorum: Eph. II. 12. IV. 19.

9. *Melius eſt ſedere in angulo domatis*: tecti; ſub dio; *in domo communi*; ſub tecto cum aliis: melius eſt pluviam irruentem pati, quam rixoſæ mulieris contumelias, & hanc convitiorum grandinem; ſupra XIX. 13. infra 19.

11. *Multato peſtilente*; impio, ſtulto; *parvulus*; imperitus, paſſim congruit cum XIX. 25 *& ſi ſectetur ſapientem*; & ſi corripias ſapientem. heb.

12. *Excogitat juſtus de domo impii*; intelligit: heb. id eſt, docetur impii damno: *ut detrahat impios a malo*: heb. ſubvertens im-

in ſinu indignationem maximam.

15 Gaudium juſto eſt facere judicium: & pavor operantibus iniquitatem.

16 Vir, qui erraverit a via doctrinæ, in cœtu gigantum commorabitur.

17 Qui diligit epulas, in egeſtate erit: qui amat vinum & pinguia, non ditabitur.

18 Pro juſto datur impius: & pro rectis iniquus.

19 Melius eſt habitare in terra deſerta, quam cum muliere rixoſa & iracunda.

20 Theſaurus deſiderabilis, & oleum in habitaculo juſti: & imprudens homo diſſipabit illud.

21 Qui ſequitur juſtitiam & miſericordiam, inveniet vitam, juſtitiam, & gloriam.

22 Civitatem fortium aſcendit ſapiens, & deſtruxit robur fiduciæ ejus.

23 Qui cuſtodit os ſuum, & linguam ſuam, cuſtodit ab anguſtiis animam ſuam.

24 Superbus & arrogans vocatur indoctus, qui in ira operatur ſuperbiam.

25 Deſideria occidunt pigrum: noluerunt enim quidquam manus ejus operari, 26 tota die concupiſcit

---

impios in malum; juſtus ſcilicet malos male perdens.

15. *Et pavor*; contritio, pernicies; heb. quamquam & de pavore verum, ſupra XIII. 14. 15.

16. *In cœtu gigantum*; mortuorum; Manium: *commorabitur*: uno verbo, concidet, morietur.

18. *Pro juſto datur impius*: redemtio juſti impius, heb. pretium propitiatio, ſic Iſa. XLIII. 3. dedi propitiationem tuam Ægyptum, Æthiopiam & Saba pro te: vindictam alias in gentes transferam: ut illæ, non tu, exemplo ſint; quo & illud pertinet, effunde iram tuam in gentes, quæ te non noverunt; Pſal. LXXVIII. 6.

22. *Civitatem fortium . . . & deſtruxit robur fiduciæ ejus*: pugnacem, ac de ſuis viribus ac munitionibus præfidentem, ad ſana conſilia reducit.

24. *Superbus & arrogans vocatur indoctus*: ſtultus ſive deriſor, ſive peſtilens, nomen ejus, heb. ſuperbi & arrogantis ſcilicet.

25. 26. *Deſideria occidunt pigrum: tota die concupiſcit & deſiderat*: vim omnem animi effundit in vota inania, ſeque ſtre-

ſcit & deſiderat: qui autem juſtus eſt, tribuet, & non ceſſabit.

27 Hoſtiæ impiorum abominabiles, quia offeruntur ex ſcelere.

28 Teſtis mendax peribit: vir obediens loquetur victoriam.

29 Vir impius procaciter obfirmat vultum ſuum: qui autem rectus eſt, corrigit viam ſuam.

30 Non eſt ſapientia, non eſt prudentia, non eſt conſilium contra Dominum.

31 Equus paratur ad diem belli: Dominus autem ſalutem tribuit.

ſtrenuum putat quod magna & utilia meditetur: nullo opere conſecuto.

28 *Vir obediens* (legi, rectæ rationi) *loquetur victoriam*: heb. ſemper, ſive in finem loquetur: non ei os oppriment.

30. 31. *Non eſt ſapientia*: *equus paratur*: ſic David: fallax equus ad ſalutem, in abundantia autem virtutis ſuæ non ſalvabitur. Pſal. XXXI. 17. & ſeq.

Caput XXII.

Bona fama: dives & pauper coram Deo æquo jure, 2. proſpicere: inſtitutio jam inde a puero, 6. quæ ſeminat hæc metet, 8. eleemoſyna: munera: amici regum: Deus juvat vigilantes 12. piger, 13. adultera: ſtultitia a corde pueri repellenda, 15. ſapientia: ſponſores: termini antiqui: vir diligens regibus carus, 29.

1 MELIUS eſt nomen bonum, quam divitiæ multæ: ſuper argentum & aurum, gratia bona.

2 Dives, & pauper obviaverunt ſibi: utriuſque operator eſt Dominus.

3 Callidus vidit malum, & abſcondit ſe: innocens per-

---

2. *Obviaverunt ſibi*: æquo jure ſteterunt, Deoque juxta cari, ut ſequentia docent.

3. *Innocens pertranſiit*: imperitus: heb.

5. Ar-

pertranſiit: & afflictus eſt damno.

4 Finis modeſtiæ timor Domini, divitiæ & gloria & vita.

5 Arma & gladii in via perverſi: cuſtos autem animæ ſuæ longe recedit ab eis.

6 Proverbium eſt: Adoleſcens juxta viam ſuam, etiam cum ſenuerit, non recedet ab ea.

7 Dives pauperibus imperat: & qui accipit mutuum, ſervus eſt fœnerantis.

8 Qui ſeminat iniquitatem, metet mala, & virga iræ ſuæ conſummabitur.

9 Qui pronus eſt ad miſericordiam, benedicetur: de panibus enim ſuis dedit pauperi.

Victoriam & honorem acquiret, qui dat munera: animam autem aufert accipientium.

10 Ejice deriſorem, & exibit cum eo jurgium, ceſſabuntque cauſæ & contumeliæ.

11 Qui diligit cordis munditiam, propter gratiam labiorum ſuorum habebit amicum regem.

12 Oculi Domini cuſtodiunt ſcientiam: & ſupplantantur verba iniqui.

13 Dicit piger: Leo eſt foris, in medio platearum oc-

---

5. *Arma & gladii in via perverſi*; ſpina & laquei. heb. lxx.

6. *Proverbium eſt*; inſtrue puerum ſuper os (in ipſo initio) viæ ſuæ. heb. teneros adhuc & molles inflecte.

8. *Et virga iræ ſuæ conſummabitur*; vel virgam, id eſt imperium, auctoritatem, ira ſua perdet; vel continuata metaphora, ipſe ira ſua quaſi flagello, quo teruntur fruges, conteretur: quo ſenſu virga ſumitur, Iſa. XXVIII. 27.

9. *Qui pronus eſt ad miſericordiam*: bonus oculus. heb. ſic oculus nequam pro invidia, Matt. XX. 15. *victoriam & honorem*: deeſt heb. habent lxx.

12. *Oculi Domini cuſtodiunt ſcientiam*: lxx. ſenſum; vir bonus Deo protegente tutus, ſuique compos, neque animo conturbatus, prudenter agit: melius phraſi heb. conſervat ſcientem, ſenſatum, non ſomnolentos ſed ſcientes, vigilantes, cautos adjuvat Dominus; contra: *Supplantantur verba iniqui*: ſubvertuntur res ejus.

13. *Dicit piger; leo eſt foris*; terriculas ſibi fingit, & inanes

occidendus ſum.
14 Fovea profunda os
alienæ: cui iratus eſt Do-
minus, incidet in eam.
15 Stultitia colligata eſt
in corde pueri, & virga di-
ſciplinæ fugabit eam.
16 Qui calumniatur pau-
perem, ut augeat divitias
ſuas, dabit ipſe ditiori, &
egebit.
17 Inclina aurem tuam,
& audi verba ſapientium:
appone autem cor ad do-
ctrinam meam: 18 quæ pul-
cra erit tibi, cum ſervaveris
eam in ventre tuo, & re-
dundabit in labiis tuis:
19 Ut ſit in Domino fi-
ducia tua, unde &' oſtendi
eam tibi hodie.
20 Ecce deſcripſi eam
tibi

prætextus. lxx. eleganter: excuſat ſe piger, & dicit: leo in viis, in plateis ſicarii.

14. *Fovea profunda*: infra xxiii. 27.

16. *Qui calumniatur pauperem*; extorquens: heb. *ut augeat*, &c.

17. *Inclina aurem tuam*: commendatio ſapientiæ his tribus verſibus indicat vel epilogum præcedentium, vel quod eſt proclivius, initium aliud. Unde ſtylus poſtea aliquanto diverſus, ſupra ſingulæ ſententiæ ſingulis verſibus aut frequentiores promebantur. Hæ magis cohærent, & ad lectorem, quem filium vocat, ſermo dirigitur uſque ad xxiv. 23. qui ſtylus propior illi novem priorum capitum.

18. *Cum ſervaveris eam in ventre tuo*; in pectore; *pulcra erit*: doctrina, erunt. heb. ſcilicet verba. *& redundabit in labiis tuis*, firmabuntur, heb.

20. *Ecce deſcripſi eam tibi tripliciter*; ſæpius; quemadmodum habetur Iſ. xvii. 6. excuſſio duarum vel trium olivarum, & Eccl. xiii. 8. donec exinanierit te bis aut ter; notum etiam illud toties inculcatum apud Amos. i. ii. ſuper tribus ſceleribus Damaſci &c. Moab, &c. quo ſenſu etiam Paulus, ter Dominum rogavit, 2. Cor. xii. 8. quamquam alii intelligunt tres Salomonis libros, alii Legem, Prophetas, Hagiographa; Grotius, tria librorum genera; moralia, ut hic; Phyſica, quæ perierunt; Theologica ac myſtica, quale eſt canticum canticorum; ſuperflua induſtria, atque ingenioſius quam verius. Neque enim in eo erat Salomon, ut ſua omnia etiam Phyſica nihil ad hæc pertinentia, memoraret; ſed ut inculcaret præcepta ſapientiæ, mo-

tibi tripliciter, in cogitationibus & ſcientia: 21 ut oſtenderem tibi firmitatem, & eloquia veritatis, reſpondere ex his, illis qui miſerunt te.

22 Non facias violentiam pauperi, quia pauper eſt; neque conteras egenum in porta: 23 quia judicabit Dominus cauſam ejus, & configet eos, qui confixerunt animam ejus.

24 Noli eſſe amicus homini iracundo, neque ambules cum viro furioſo: 25 ne forte diſcas ſemitas ejus, & ſumas ſcandalum animæ tuæ.

26 Noli eſſe cum his, qui defigunt manus ſuas, & qui vades ſe offerunt pro debitis: 27 ſi enim non habes unde reſtituas, quid cauſæ eſt ut tollat operimentum de cubili tuo?

28 Ne tranſgrediaris terminos antiquos, quos poſuerunt patres tui.

29 Vidiſti virum velocem in opere ſuo: coram regibus ſtabit, nec erit ante ignobiles.

CA-

---

morumque doctrinam ac fiduciam in Deum, de qua præcedente verſu. 21. *ut oſtenderem; eloquia veritatis, reſpondere* (ad reſpondendum) *ex his illis, qui miſerunt te:* mittentibus ad te. heb. qui proponunt tibi. lxx. qui te conſulunt tibique pro more proponunt quæſtiones ænigmaticas: ut regina Saba & cæteri. 3. Reg. x. 1. 24.

22. *Neque conteras egenum in porta:* in judicio ſcilicet: ubi judicia exercebantur, ut notum eſt.

26. *Qui defigunt manus ſuas:* idem ſupra XVII. 18.

28. *Ne tranſgrediaris* (ne tranſferas, ne moveas) *terminos antiquos:* ne majorum fidem: ne priſca inſtituta convellas, ne vicini agrum cupias, aut villam villæ conjungas. Baſil. T. 1. Hom. 21. in Lacizis, cui congruit infra XXIII. 10.

29. *Nec erit ante ignobiles:* nec ſtabit coram: heb. eadem verba.

CAPUT XXIII.

Convivia principum: ne plus ſapias: divitiarum cupiditas, 6. 7. 8. ne cum ſtulto verba perdas: Deus pauperum vindex, 10. virga non occidit puerum: 13. 14. ſapientis gaudia: comeſſatores: 20. 21. 29. 30. & ſeqq. piger: 20. parentibus auſculta.

1 QUANDO ſederis ut
comedas cum princi-
pe diligenter at-
tende, quæ appoſita ſunt
ante faciem tuam: 2 &
ſtatue cultrum in gutture
tuo, ſi tamen habes in po-
teſtate animam tuam: 3
ne deſideres de cibis ejus,
in quo eſt panis menda-
cii.
4 Noli laborare ut dite-
ris: ſed prudentiæ tuæ po-
ne modum.
5 Ne erigas oculos tuos
ad opes, quas non potes ha-
bere: quia facient ſibi pen-
nas quaſi aquilæ, & vola-
bunt in cælum.
6 Ne comedas cum ho-
mine invido, & ne deſide-
res cibos ejus: 7 quoniam
in ſimilitudinem arioli &
conjectoris, æſtimat quod
ignorat.
Comede & bibe, dicet
tibi: & mens ejus non eſt
tecum.

8 Ci-

2. *Et ſtatue cultrum in gutture tuo*: id eſt, gulam reprime: amputa cupiditatem.

3. *Ne deſideres de cibis ejus*: cupediis: heb. *panis mendacii*: & eſt panis mendax: heb. id eſt alimenta damnoſa, & falſa voluptate blandientia.

4. *Sed prudentiæ tuæ pone modum*: providentiæ, qua opes in immenſum congeruntur.

5. *Ne erigas oculos*; ne evolate facias oculos tuos. heb. nec ſequantur cogitationes ſuas & oculos per res varias fornicantes: num. xv. 39.

6. *Et cibos ejus*: pulmenta: cupedias: heb. ut ſupra ℣. 3.

7. *Quoniam in ſimilitudinem arioli & conjectoris*: tua omnia in pravum interpretabitur leviſſimis conjecturis ductus: ſicut æſtimat animo ſuo: heb. *comede & bibe, dicet tibi*:

8 Cibos, quos comederas,
evomes : & perdes pulcros
ſermones tuos.
9 In auribus inſipien-
tium ne loquaris : quia de-
ſpicient doctrinam eloquii
tui.
10 Ne attingas parvulo-
rum terminos : & agrum
pupillorum ne introeas.
11 Propinquus enim il-
lorum fortis eſt : & ipſe ju-
dicabit contra te cauſam il-
lorum.
12 Ingrediatur ad doctri-
nam cor tuum : & aures tuæ
ad verba ſcientiæ.
13 Noli ſubtrahere a pue-
ro diſciplinam : ſi enim per-
cuſſeris eum virga, non mo-
rietur.

14 Tu virga percuties
eum : & animam ejus de
inferno liberabis.
15 Fili mi, ſi ſapiens
fuerit animus tuus, gaude-
bit tecum cor meum : 16
& exultabunt renes mei,
cum locuta fuerint rectum
labia tua.
17 Non æmuletur cor
tuum peccatores : ſed in ti-
more Domini eſto tota die :
18 quia habebis ſpem in
noviſſimo, & præſtolatio
tua non auferetur.
19 Audi fili mi, & eſto
ſapiens : & dirige in via
animum tuum.
20 Noli eſſe in conviviis
potatorum, nec in comeſ-
ſationibus eorum, qui car-
nes

---

bi : non vero affectu, ſed pravo maloque conſilio te alloquitur.

8. *Cibos quos comederas* : nihil tibi ex illo convivio ſupererit : verba etiam perdideris.

10. *Ne attingas parvulorum terminos* : terminos ſæculi antiquos : heb. lxx. ut ſupra XXII. 28. vulg. legit *helem* pro *bolam*, & ſequenti magis convenit.

11. *Propinquus enim illorum fortis eſt* ; vindex : redemtor : propinquitatis jure : ac ſubliniore ſenſu, ipſe Deus, ita lxx.

12. *Ingrediatur ad doctrinam cor tuum* : ne leviter inſpicias ; ſed ſcrutare penitus.

18. *Quia habebis ſpem in noviſſimo* : quia erit tibi poſteritas ; heb. ita lxx. idem XXIV. 14.

20. *Noli eſſe in conviviis potatorum* : ad ſymbolas & carnium emtiones ; lxx. cum potatoribus vini, & cum comeſſatoribus carnium ſibi ; heb. eadem verba, quibus in lege filius luxurioſus notatur. Deut. XXI. 20.

21.

nes ad veſcendum confe-
runt: 21 quia vacantes po-
tibus, & dantes ſymbola
conſumentur, & veſtietur
pannis dormitatio.
22 Audi patrem tuum,
qui genuit te: & ne con-
temnas cum ſenuerit mater
tua.
23 Veritatem eme, &
noli vendere: ſapientiam, &.
doctrinam, & intelligen-
tiam.
24 Exultat gaudio pater
juſti: qui ſapientem genuit,
lætabitur in eo.
25 Gaudeat pater tuus, &
mater tua, & exultet quæ
genuit te.
26 Præbe fili mi cor tuum
mihi: & oculi tui vias meas
cuſtodiant.
27 Fovea enim profunda
eſt meretrix: & puteus an-
guſtus, aliena.
28 Inſidiatur in via quaſi
latro, & quos incautos vi-
derit, interficiet.
29 Cui væ? cujus patri
væ? cui rixæ? cui foveæ?
cui ſine cauſa vulnera? cui
ſuffuſio oculorum?
30 Nonne his, qui com-
morantur in vino, &
ſtudent calicibus epotan-
dis?
31 Ne intuearis vinum
quando flaveſcit, cum ſplen-
duerit in vitro color ejus:
ingreditur blande, 32 ſed
in noviſſimo mordebit ut
coluber, & ſicut regulus
venena diffundet.
33 Oculi tui videbunt
extraneas, & cor tuum lo-
quetur perverſa.

34 Et

---

21. *Veſtietur pannis dormitatio*; deſidia, perpotatio ſciſſas detritaſque induet veſtes.

23. *Veritatem eme, & noli vendere*; quod eſt habere pretioſiſſimam. ibi diſtinguendum, conjungenda autem cætera, *ſapientiam, & doctrinam, & intelligentiam*: ſupple, eme, & ne vendas: emtas retine.

28. *Et quos incautos viderit interficiet*: & ſceleratos in hominibus addet. heb. eorum numerum augebit.

29. *Cujus patri væ?* heb. iterat: cui væ? *cui foveæ?* cui murmur, ſive tumultus, contradictio, loquacitas. heb. moleſtiæ, lxx. *ſuffuſio*: eleganter, morbus oculorum. heb. rubor, lxx. lividi oculi.

31. *Ingreditur blande*, directe. heb. id eſt facile.

35.

34 Et eris ſicut dormiens in medio mari, & quaſi ſopitus gubernator, amiſſo clavo: 35 & dices: verberaverunt me, ſed non dolui: traxerunt me, & ego non ſenſi: quando evigilabo, & rurſus vina reperiam?

35. *Quando evigilabo*: quando erit diluculum. lxx. *& rurſus vina reperiam*; & addam quærere adhuc illud: nempe vinum, hoc eſt, quando erit diluculum, & quæram quibuſcum conveniam, compotatores ſcilicet.

CAPUT XXIV.

Sapiens idem fortis, & egregius belli dux, 5. 6 ne deſperaveris: tuere proximum: nulla ſit excuſatio, 11. 12. ſapientia: juſtus cadit ſepties, 16 ne gaudeas inimici caſu: 17. 18. time Deum & Regem: juſtitia: verba mitia, 26. antequam opus aggrediaris, præpara, 27. ultio vetita, 29. piger, 30. & ſeqq.

1 NE æmuleris viros malos, nec deſideres eſſe cum eis: 2 quia rapinas meditatur mens eorum, & fraudes labia eorum loquuntur.

3 Sapientia ædificabitur domus, & prudentia roborabitur.

4 In doctrina replebuntur cellaria, univerſa ſubſtantia pretioſa & pulcherrima.

5 Vir ſapiens, fortis eſt: & vir doctus, robuſtus & validus.

6 Quia cum diſpoſitione initur bellum: & erit ſalus ubi multa conſilia ſunt.

7 Excelſa ſtulto ſapientia, in porta non aperiet os ſuum.

8 Qui

6. *Quia cum diſpoſitione initur bellum*: conſiliis, induſtria.
7. *Excelſa ſtulto ſapientia*: ſublimior quam ut attingat: *in porta*: in publicis conventibus, indoctus obmuteſcet.

8. *Qui*

8 Qui cogitat mala facere, ſtultus vocabitur.

9 Cogitatio ſtulti peccatum eſt: & abominatio hominum detractor.

10 Si deſperaveris laſſus in die anguſtiæ: imminuetur fortitudo tua:

11 Erue eos, qui ducuntur ad mortem: & qui trahuntur ad interitum liberare ne ceſſes.

12 Si dixeris: vires non ſuppetunt: qui inſpector eſt cordis; ipſe intelligit, & ſervatorem animæ tuæ nihil fallit, reddetque homini juxta opera ſua.

13 Comede, fili mi, mel, quia bonum eſt, & favum dulciſſimum gutturi tuo.

14 Sic & doctrina ſapientiæ, animæ tuæ: quam cum inveneris, habebis in noviſſimis ſpem, & ſpes tua non peribit.

15 Ne inſidieris, & quæras impietatem in domo juſti, neque vaſtes requiem ejus.

16 Septies enim cadet juſtus, & reſurget: impii autem corruent in malum.

17 Cum ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas, & in ruina ejus ne exultet cor tuum: 18 ne forte videat Dominus, & diſpliceat ei, & auferat ab eo iram ſuam.

19 Ne contendas cum peſſimis, nec æmuleris impios: 20 quoniam non habent futurorum ſpem mali, & lucerna impiorum extinguetur.

21 Time Dominum, fili mi, & regem: & cum detractoribus non commiſcearis:

---

8. *Qui cogitat mala facere, ſtultus vocabitur:* inventor malarum cogitationum. heb. doloſus.

9. *Cogitatio ſtulti peccatum eſt:* ejus aſtutia prava, dolus malus.

10. *Si deſperaveris laſſus in die anguſtiæ;* ſi defeceris. heb.

12. *Vires non ſuppetunt:* non novi hunc. heb. lxx. de ignoto quid laborem? at unicuique Deus mandavit de proximo ſuo, Eccli. XVII. 12.

15. *Ne quæras impietatem in domo juſti:* per calumniam.

16. *Septies enim;* licet enim ſæpius in levibus peccet, tamen reſurget, cum impii ſit immedicabilis caſus, ne ergo inde arripias calumniandi anſam.

20. *Quoniam non habent futurorum ſpem mali:* poſteritatis. heb. lxx. quo etiam lucerna per-

ris : 22 quoniam repente conſurget perditio eorum : & ruinam utriuſque quis novit ?

23 Hæc quoque ſapientibus : cognoſcere perſonam in judicio, non eſt bonum.

24 Qui dicunt impio : juſtus es : maledicent eis populi, & deteſtabuntur eos tribus.

25 Qui arguunt eum, laudabuntur : & ſuper ipſos veniet benedictio.

26 Labia deoſculabitur, qui recta verba reſpondet.

27 Præpara foris opus tuum, & diligenter exerce agrum tuum : ut poſtea ædifices domum tuam.

28 Ne ſis teſtis fruſtra contra proximum tuum, nec lactes quemquam labiis tuis.

29 Ne dicas, quomodo fecit mihi, ſic faciam ei : reddam unicuique ſecundum opus ſuum.

30 Per agrum hominis pigri tranſivi, & per vineam viri ſtulti : 31 & ecce totum repleverant urticæ, & operuerant ſuperficiem ejus ſpinæ, & maceria lapidum deſtructa erat.

32 Quod cum vidiſſem, poſui in corde meo, & exemplo didici diſciplinam.

33 Parum, inquam dormies, modicum dormitabis, pauxillum manus conſeres, ut quieſcas :

34 E veniet tibi quaſi curſor egeſtas, & mendicitas quaſi vir armatus.

CA-

---

pertinet, 2. Reg. XIV. 7. Pſalm. CXXXI. 17. chal. de noviſſimis intelligit.

23. *Hæc quoque ſapientibus* ; alius titulus, alius ſtylus.

26. *Labia deoſculabitur* : mite reſponſum inſtar amantiſſimi eſt oſculi.

27. *Præpara foris* : œconomicum : de providendo ſumtibus, per agri culturam antequam ædificare aggrediaris, ut habes Luc. XIV. 28. de ædificaturo turrim : allegorice, ne prius arduum opus incipias, quam agenda prævideris.

29. *Ne dicas* : en ultionem prohibitam, ut odium ſupra 17. Idem ſupra VI. 10.

CAPUT XXV.

Deum decent occulta : reges manifeſta : cor regum : purgandæ aulæ vitiis : ne te efferas : ne maledicta cito proferas, nec revocare poſſis : ne facile tua arcana prodas, 9. verbum in tempore, 11. corripere audientem : boni nuntii : fallaces promiſſiones, 14. verba mitia : 13. 25. rerum bonarum ſatietas, 16 : prunæ ſuper caput. 21. 22. non plus ſapere, 27. loquax, prædæque expoſitus, 28.

1 HÆ quoque Parabolæ Salomonis ; quas tranſtulerunt viri Ezechiæ regis Juda.

2 Gloria Dei eſt celare verbum, & gloria regum inveſtigare ſermonem.

3 Cælum ſurſum, & terra deorſum, & cor regum inſcrutabile.

4 Aufer rubiginem de argento, & egredietur vas puriſſimum.

5 Aufer impietatem de vul-

---

1. *Quas tranſtulerunt* (collegerunt, & ex pluribus ſcriniis in unum volumen retulerunt) *viri Ezechiæ regis Juda* : ad cujus uſque tempora diſperſæ habebantur, prout ex ore Salomonis exceperant.

2. *Et gloria regum inveſtigare ſermonem* ; verbum, iterum ut in priori parte, ſenſus autem videtur eſſe : conſilia Dei per ſe inſcrutabilia, & hoc ad ejus gloriam majeſtatemque pertinere, quod humanæ mentis aciem effugiant, ipſique ſoli conſtet arcanorum ſuorum ratio, at regum conſilia eo digniora laudibus, quo magis eorum æquitas ſapientibus ſe aperit. Summa. Reges probabilia conſilia ſectentur, inacceſſa penituſque imperſcrutabilia Deo relinquant, cujus quippe judicia vera, juſtificata in ſemetipſa. Pſal. XVIII. 10. vide etiam infra 27.

3. *Cor regum inſcrutabile* ; ſapientia, gravitate, ipſa arte regnandi & arcanorum vi ; ſæpe etiam ſuperbia, vulgariumque rerum faſtidio, occultiſque odiis ac libidinibus.

4. *Aufer rubiginem* : ſcorias, heb. *& egredietur vas, puriſſimum*, deeſt heb. ſic.

5. *Aufer impietatem* (impium, heb. phraſi) *de vultu* (de con-

vultu regis, & firmabitur juſtitia thronus ejus.

6 Ne glorioſus appareas coram rege, & in loco magnorum ne ſteteris.

7 Melius eſt enim ut dicatur tibi: Aſcende huc: quam ut humilieris coram principe.

8 Quæ viderunt oculi tui, ne proferas in jurgio cito: ne poſtea emendare non poſſis: cum dehoneſtaveris amicum tuum.

9 Cauſam tuam tracta cum amico tuo, & ſecretum extraneo ne reveles:

10 Ne forte inſultet tibi cum audierit, & exprobrare non ceſſet.

Gratia & amicitia liberant: quas tibi ſerva, ne exprobrabilis fias.

11 Mala aurea in lectis argenteis, qui loquitur verbum in tempore ſuo.

12 Inauris aurea, & margaritum fulgens, qui arguit ſapientem, & aurem obedientem.

13 Sicut frigus nivis in die meſſis, ita legatus fidelis ei, qui miſit eum, animam ipſius requieſcere facit.

14 Nubes & ventus, & pluviæ non ſequentes, vir glorioſus & promiſſa non complens.

15 Patientia lenietur princeps, & lingua mollis confringet duritiam.

16 Mel inveniſti, comede quod ſufficit tibi: ne forte ſatiatus evomas illud.

17 Subtrahe pedem tuam de domo proximi tui, nequan-

---

conſpectu. heb.) *regis*: impii, aularum ſcoria, quibus ſublatis, nihil ſupereſt quam thronus regius juſtitia fultus, clariſque.

7. *Aſcende huc*: ſic Chriſtus. Luc. xiv. 10.

10. *Gratia & amicitia liberant*: deeſt heb. habent lxx.

11. *Mala aurea in lectis argenteis*: id eſt, tam bene decent. pro lectis ſculpturas, cælaturas, vertunt ad verbum aperturas, eas ſcilicet, quibus gemmæ inſeruntur, velut annuli pala.

13. *Sicut frigus nivis*: ex vicinis forte montibus comportatæ: *in die meſſis*: æſtu laborantibus, ita refrigerat de re ancipiti allatus fauſtus nuntius, vide xxv. 25.

15. *Et lingua mollis* (licet, per reſponſa lenia) *confringet duritiam*: os ſive oſſum. heb. duriſſima quæque.

16, 17. *Mel inveniſti*: *Subtrahe pedem*, lxx. raro admove,

quando ſatiatus oderit te.
18 Jaculum & gladius, &
ſagitta acuta, homo qui lo-
quitur contra proximum
ſuum falſum teſtimonium.
19 Dens putridus, & pes
laſſus, qui ſperat ſuper in-
fideli in die anguſtiæ: 20
& amittit pallium in die
frigoris.
Acetum in nitro, qui can-
tat carmina cordi peſſimo.
Sicut tinea veſtimento,
& vermis ligno: ita triſti-
tia viri nocet cordi.
21 Si eſurierit inimicus
tuus, ciba illum: ſi ſitierit,
da ei aquam bibere: 22 pru-
nas enim congregabis ſuper
caput ejus, & Dominus
reddet tibi.
23 Ventus Aquilo diſſi-
pat pluvias, & facies triſtis
linguam detrahentem.
24 Melius eſt ſedere in
angulo domatis, quam cum
muliere litigioſa, & in do-
mo communi.
25 Aqua frigida animæ
ſitienti, & nuntius bonus
de terra longinqua.
26 Fons turbatus pede, &
vena corrupta: juſtus ca-
dens coram impio.
27 Sicut qui mel multum
comedit, non eſt ei bonum:
ſic qui ſcrutator eſt maje-
ſtatis, opprimetur a gloria.
28 Sicut urbs patens &
abſque murorum ambitu,
ita

ſicut mel nimium, ita nimia fa-miliaritas & conſuetudo faſtidio eſt.

20. *Et amittit pallium*: ſic ſupple, idem, ſimilis eſt illi, *qui amittit pallium &c.* ideſt, neceſſario auxilio deſtituitur. *acetum in nitro*, ſicut qui acetum in fundit nitro, quo diſſolvitur, ſic abſurdus, intempeſtivus, importunus, *qui cantat carmina cordi peſſimo*: mœrenti & afflicto *ſicut tinea*: deeſt, heb. lxx. & chal. habent.

21. *Si eſurierit*: a Paulo memoratum, Rom. xii. 20.

22. *Prunas congregabis*: exſuſcitandæ caritati.

26. *Juſtus cadens coram impio*: in peccatum, ut videtur, & congruit loco Ezechielis xxxiv. 18. 19. de paſtoribus turbantibus aquam, quam populo propinabant; rectam ſcilicet doctrinam exemplis peſſimis.

27. *Sic qui ſcrutator eſt majeſtatis*: heb. nec inveſtigatio gloriæ eorum (ſcilicet arcanorum Dei) gloria (eſt) id eſt, non gloriæ ſed dedecori vertit curioſe inveſtigantibus.

28. *Sicut urbs patens*: vallum ac-

ita vir, qui non poteſt in loquendo cohibere ſpiritum ſuum.

---

ac munimentum validiſſimum, in conſiliis ſecretum.

CAPUT XXVI.

Alieno loco poſita: maledicta temere: correptio: quomodo ſtulto reſpondendum: ſtultus nuntius: ſententiæ in ore ſtulti: ad vomitum reverſus: ſibi placens, 12. *piger* 15. *& ſeqq. miſcere ſe rixis*, 17. *ludens feci*, 18. 19. *unde jurgia: falſa ſimplicitas*, 22. *ſimulator*, 24. 25. *occulta odia*, 26. *malus ſibi noxius*, 27. *verba fallacia*, 28.

1 QUOMODO nix in æſtate, & pluviæ in meſſe: ſic indecens eſt ſtulto gloria.

2 Sicut avis ad alia tranſvolans, & paſſer quo libet vadens: ſic maledictum fruſtra prolatum in quempiam ſuperveniet.

3 Flagellum equo, & camus aſino, & virga in dorſo imprudentium.

4 Ne reſpondeas ſtulto juxta ſtultitiam ſuam, ne efficiaris ei ſimilis.

5 Reſponde ſtulto juxta ſtultitiam ſuam, ne ſibi ſapiens eſſe videatur.

6 Claudus pedibus, & iniquitatem bibens, qui mittit verba per nuncium ſtultum.

7 Quomodo pulcras fruſtra habet claudus tibias: ſic indecens eſt in ore ſtultorum parabola.

8 Sic-

---

2. *Sic maledictum fruſtra* (immerito, fortuito) *prolatum*: maledicta non curanda, quippe quæ quocumque undecumque quaſi incerto curſu permeant ac pervolant.

4. 5. *Ne reſpondeas, reſponde ſtulto*: varie pro loco & tempore, ſtultum enim interdum deſpicere, interdum repercutere oportet.

7. *Quomodo pulcras*: varie ex hebræo vertunt, ſenſus autem eſt tam invalidas eſſe in ore ſtulti rectas ſententias, quam claudo inutiles pulcras licet tibias.

8 Sicut qui mittit lapi-
dem in acervum Mercurii:
ita qui tribuit inſipienti
honorem.
9 Quomodo ſi ſpina na-
ſcatur in manu temulenti;
ſic parabola in ore ſtulto-
rum.
10 Judicium determinat
cauſas: & qui imponit ſtul-
to ſilentium, iras mitigat.
11 Sicut canis, qui rever-
titur ad vomitum ſuum, ſic
imprudens, qui iterat ſtulti-
tiam ſuam.
12 Vidiſti hominem ſa-
pientem ſibi videri? magis
illo ſpem habebit inſipiens.
13 Dicit piger: Leo eſt
in via: & leæna in itineri-
bus: 14 ſicut oſtium verti-
tur in cardine ſuo, ita piger
in lectulo ſuo.
15 Abſcondit piger ma-
num ſub aſcella ſua, & la-
borat ſi ad os ſuum eam
converterit.
16 Sapientior ſibi piger
videtur ſeptem viris lo-
quentibus ſententias.
17 Sicut qui apprehendit
auribus canem, ſic qui tranſ-
it

8. *In acervum Mercurii*: in acervum lapidum Mercurio erectum, quod eſt impuri nefaſtique cultus, ita qui indignos colit.

9. *Quomodo ſi ſpina naſcatur* (aſcendit heb.) *in manu temulenti, ſic parabola in ore ſtultorum*: ſuo ſe ore configunt.

10. *Judicium determinat* (finit. decidit) *cauſas*, lites. *& qui imponit*: cauſas irarum rixarumque præbent ſtultorum ſermones, quos qui compeſcit ſimilis eſt illi, qui dijudicando litem imponit ſilentium litigantibus. heb. obſcuriſſimus. ſic autem vertunt, magnus, Deus ſcilicet, formans omnia & dans mercedem ſtulto, & dans mercedem tranſgreſſoribus. heb. unicuique tribuens ſecundum opera ſua.

11. *Sicut canis*: notum illud Petri 2. 11. 22.

12. *Vidiſti hominem ſapientem ſibi*: ſtulto deploratior, qui ſibi placet.

14. *Sicut oſtium vertitur*: ſic piger multo motu, nullo progreſſu.

16. *Sapientior ſibi*: quod prudens, cautus, cunctator ſibi videatur.

17. *Sicut qui apprehendit* (vellicat) *auribus canem* efferatum, nempe ad allatrandum & mordendnm incitat, *ſic qui tranſit*: ſic qui tranſiens alienæ rixæ ſe immiſcet, morſus latratuſque ſibi parat. heb. contractior, ſic tranſiens qui iraſcitur in

it impatiens, & commiſcetur rixæ alterius.

18 Sicut noxius eſt qui mittit ſagittas, & lanceas in mortem: 19 ita vir, qui fraudulenter nocet amico ſuo: & cum fuerit deprehenſus, dicit: Ludens feci.

20 Cum defecerint ligna, extinguetur ignis: & ſuſurrone ſubtracto, jurgia conquieſcent.

21 Sicut carbones ad prunas, & ligna ad ignem, ſic homo iracundus ſuſcitat rixas.

22 Verba ſuſurronis quaſi ſimplicia, & ipſa perveniunt ad intima ventris.

23 Quomodo ſi argento ſordido ornare velis vas fictile, ſic labia tumentia cum peſſimo corde ſociata.

24 Labiis ſuis intelligitur inimicus, cum in corde tractaverit dolos.

25 Quando ſubmiſerit vocem ſuam, ne credideris ei: quoniam ſeptem nequitiæ ſunt in corde illius.

26 Qui operit odium fraudulenter, revelabitur malitia ejus in concilio.

27 Qui fodit foveam, incidet in eam: & qui volvit lapidem, revertetur ad eum.

28 Lingua fallax non amat veritatem: & os lubricum operatur ruinas.

CA-

---

in lite non ſua.

22. *Suſurronis*: maledici clancularii: *quaſi ſimplicia*: ſincera, candida, mitia; *ad intima ventris*: altiſſimum vulnus infligunt.

23. *Quomodo ſi argento... vas fictile*; vile, teſtaceum, malum male ornatum, *ſic labia tumentia*; accenſa: ſive inſectantia atque exprobrantia. heb. *cum peſſimo corde*; utraque tam indecora, tam mala ſunt.

24. *Labiis ſuis intelligitur* (agnoſcitur) *inimicus*, *cum in corde*... agnoſcitur quod aliud verbis proferat, aliud tegat pectore.

25. *Submiſeris*; demiſerit, lenierit.

26. *Qui operit odium*: videtur indicare eos, qui blanda ſimulant, in concione vero, ubi dicenda ſententia eſt, depromunt odia.

28. *Os*, ſive verbum *lubricum*; leve, anguis inſtar, ac facile inſerpens, *operatur ruinas*; dum leniter influit in aures & cor inficit, ſic verba maledica, & quocumque modo fallacia.

 4. *Ira*

CAPUT XXVII.

Craſtinum incertum: ab alio laus: ira ſtulti: correptio, adulatio, 5. 6. 14. *patria extorris*, 8. *amici conſilia*, 9. 17. *paternus amicus*, 9. 10. *litigioſa mulier: curioſitas ſive avaritia inſatiabiles*, 20. *laudibus probari*, 21. *incorrigibilis*, *agnoſcere gregem*, 24. *ruri vivere: frugalitas*.

1 NE glorieris in craſtinum, ignorans quid ſuperventura pariat dies.

2 Laudet te alienus, & non os tuum: extraneus & non labia tua.

3 Grave eſt ſaxum, & oneroſa arena: ſed ira ſtulti utroque gravior.

4 Ira non habet miſericordiam, nec erumpens furor: & impetum concitati ferre quis poterit?

5 Melior eſt manifeſta correptio, quam amor abſconditus.

6 Meliora ſunt vulnera diligentis, quam fraudulenta oſcula odientis.

7 Anima ſaturata calcabit favum: & anima eſuriens etiam amarum pro dulci ſumet.

8 Sicut avis tranſmigrans de nido ſuo, ſic vir qui derelinquit locum ſuum.

9 Unguento, & variis odoribus delectatur cor: & bonis amici conſiliis anima dulcoratur.

10 Amicum tuum, & amicum patris tui ne dimiſeris: & domum fratris tui ne

4. *Ira non habet* ... ira eſt crudelitas, & furor eſt inundatio. Et quis ſtabit coram zelo? æmulatione, invidia. heb.

6. *Meliora vulnera* .. heb. fidelia *vulnera diligentis*, *quam fraudulenta*, heb. crebra ſive ut vertit Theodot. conturbata & nimia *oſcula* odio habentis.

8. *Sicut avis tranſmigrans* heb. ſicut avis vagans a nido ſuo, ſic vir vagans a loco ſuo.

10. *In die afflictionis tuæ*, in adverſis ad amicum paternum potius quam ad fratrem ſeu cognatum non amantem confugias.

ne ingrediaris in die affli- ctionis tuæ.

Melior eſt vicinus juxta, quam frater procul.

11 Stude ſapientiæ fili mi, & lætifica cor meum, ut poſſis exprobranti reſpondere ſermonem.

12 Aſtutus videns malum, abſconditus eſt: parvuli tranſeuntes ſuſtinuerunt diſpendia.

13 Tolle veſtimentum ejus, qui ſpopondit pro extraneo: & pro alienis, aufer ei pignus.

14 Qui benedicit proximo ſuo voce grandi, de nocte conſurgens maledicenti ſimilis erit.

15 Tecta perſtillantia in die frigoris, & litigioſa mulier comparantur: 16 qui retinet eam, quaſi qui ventum teneat, & oleum dexteræ ſuæ vocabit.

17 Ferrum ferro exacuitur, & homo exacuit faciem amici ſui.

18 Qui ſervat ficum, comedet fructus ejus: & qui cuſtos eſt domini ſui, glorificabitur.

19 Quomodo in aquis reſplendent vultus proſpicientium, ſic corda hominum manifeſta ſunt prudentibus.

20 Infernus & perditio num-

12. *Aſtutus*: idem ſupra XXII. 3.

14. *Qui benedicit*: benedicens ſocio ſuo in *voce grandi* (affectatis laudibus) *de nocte conſurgens*, ſummo mane (alieno tempore) maledictio reputabitur ei. heb. ſumma, affectata, intempeſtiva ſalutatio convicio ſimilis, & adulatores palam, clam detractores.

15. *In die frigoris*: imbris, heb.

16. *Qui retinet.* (abſcondit, heb. ſive domi habet) *quaſi qui ventum* (aquilonem, tempeſtatem) *teneat*, habeat, *& tamen vir* ejus, *oleum dexteræ ſuæ*, ſibi gratum fauſtumque *vocabit*, & aſperam quamvis verbis deliniet, alii aliter interpretantur locum obſcuriſſimum.

17. *Et homo exacuit faciem amici ſui*: ingenium ex familiari conſuetudine.

19. *Quomodo in aquis*: brevius, heb. ſicut in aquis facies ad faciem, ſic cor hominis ad hominem, ſolertem ſcilicet & prudentem, ut recte vulgata ſupplevit.

20. *Similiter & oculi* (curioſitas, cupiditas, avaritia. Ecc. IV. 8. v. 9. 10.) *inſatiabiles*.

numquam implentur: ſimiliter & oculi hominum inſatiabiles.

21 Quomodo probatur in conflatorio argentum, & in fornace aurum: ſic probatur homo ore laudantis.

Cor iniqui inquirit mala, cor autem rectum inquirit ſcientiam.

22 Si contuderis ſtultum in pila quaſi ptiſanas feriente deſuper pilo, non auferetur ab eo ſtultitia ejus.

23 Diligenter agnoſce vultum pecoris tui, tuoſque greges conſidera:

24 Non enim habebis jugiter poteſtatem: ſed corona tribuetur in generationem & generationem.

25 Aperta ſunt prata, & apparuerunt herbæ virentes, & collecta ſunt fœna de montibus.

26 Agni ad veſtimentum tuum: & hædi ad agri pretium.

27 Sufficiat tibi lac caprarum in cibos tuos, & in neceſſaria domus tuæ: & ad victum ancillis tuis.

CA-

21. *Sic probatur homo ore laudantis*: ſi modeſte, ſi pudice audiat. *Cor iniqui inquiris mala*; deeſt heb. habent lxx.

22. *Quaſi ptiſanas*; grana, legumina contuſa.

23. 24. *Diligenter agnoſce*; œconomica, his enim omnibus frugalitatem commendat, ac vitam paſtoralem, agrorumque & pecudum curam, e quibus victus facilis & ſufficiens quæritur, 11. 23. rectoribus populorum ſolet accommodari, ut ſuæ plebis ingenium virtuteſque & vitia noſcant.

24. *Non enim habebis . . . ſed corona*, & an corona? heb. *tribuetur*: fluxa gloria, qua te capi non oportet, ſed moderato & parabili tranquilloque victu contentum ruri vivere.

25. *Aperta ſunt prata*; quod pariter utilitati voluptatique ſit.

26. *Agni ad veſtimentum*; duplex commodum, veſtitus domi inventus & parta pecunia.

26. *Lac caprarum*; en mira vitæ iſtius antiquæ & paſtoralis frugalitas, neque enim agni aut hirci ad victum cæſi memorantur, qui hoſpitibus, aut feſtivis diebus ad victimas, ſacrumque inde epulum ſervabantur, lac ſufficiebat ad vulgarem, quotidianumque cibum.

Caput XXVIII.

Impii pavor : juſti ſecuritas : multi principes, 2. *pauper vexans pauperem : animadvertens omnia*, 5. *pauper, dives*, 6. 11. *uſuræ*, 8. *malus viæ dux*, 10. *quid eveniat regnantibus impiis*, 12. 15. *confeſſio ſcelerum*, 13. *viri timorati : duri*, 14. *ambulans ſimpliciter*, 18. *feſtinatæ divitiæ*, 20. *correptio*, *adulatio*, 23. *glorioſus*, 25. 26. *beneficus*, *impius*, 28.

1 FUGIT impius, nemine perſequente: juſtus autem quaſi leo confidens, abſque terrore erit.

2 Propter peccata terræ multi principes ejus : & propter hominis ſapientiam, & horum ſcientiam quæ dicuntur, vita ducis longior erit.

3 Vir pauper calumnians pauperes, ſimilis eſt imbri vehementi, in quo paratur fames.

4 Qui derelinquunt legem, laudant impium : qui cuſtodiunt, ſuccenduntur contra eum.

5 Viri mali non cogitant judicium : qui autem inquirunt Dominum, animadvertunt omnia.

6 Melior eſt pauper ambulans in ſimplicitate ſua, quam dives in pravis itineribus.

7 Qui

---

1. *Abſque terrore erit* ; deeſt heb.

2. *Propter peccata terræ multi principes ejus*, multi, brevi tempore ſibi ſuccedentes, *& propter hominis ſapientiam*, & in homine intelligente & ſciente ſic prolongabitur. heb. id eſt, propter ſapientiam temperantemque vitam & animi æquabilitatem producetur vita principis.

3. *Vir pauper calumnians* : vexans, cum juvare invicem tenuioris fortunæ homines ſoleant, ſi ſe mutuo ſpolient, ingens evenit calamitas, vel pauper quo indigentior, eo civitati gravior, poſtquam ex alieno locupletatus ſuperbire cœpit.

5. *Animadvertunt omnia* ; intelligunt. heb. lxx.

8. *Qui*

7 Qui cuſtodit legem, filius ſapiens eſt, qui autem comeſſatores paſcit, confundit patrem ſuum.

8 Qui coacervat divitias uſuris & fœnore, liberali in pauperes congregat eas.

9 Qui declinat aures ſuas ne audiat legem, oratio ejus erit execrabilis.

10 Qui decipit juſtos in via mala, in interitu ſuo corruet: & ſimplices poſſidebunt bona ejus.

11 Sapiens ſibi videtur vir dives: pauper autem prudens ſcrutabitur eum.

12 In exultatione juſtorum multa gloria eſt: regnantibus impiis ruinæ hominum.

13 Qui abſcondit ſcelera ſua, non dirigetur: qui autem confeſſus fuerit, & reliquerit ea, miſericordiam conſequetur.

14 Beatus homo, qui ſemper eſt pavidus: qui vero mentis eſt duræ, corruet in malum.

15 Leo rugiens, & urſus eſuriens, princeps impius ſuper populum pauperem.

16 Dux indigens prudentia, multos opprimet per calumniam: qui autem odit avaritiam, longi fient dies ejus.

17 Hominem, qui calumniatur animæ ſanguinem, ſi uſque ad lacum fugerit, nemo ſuſtinet.

18

8. *Qui coacervat divitias uſuris & fœnore*: μετὰ τόκων ϗ πλεονασμῶν. fruſtra diſtinguunt hic genera uſurarum, *utrumque* enim refertur ut turpe & etiam vetitum. vide Ezech. XVIII. 8. *liberali in pauperes*: ſæpe monitum, male parta compendia piis boniſque cedere, infra 10.

9. *Oratio ejus erit execrabilis*, preces.

10. *Qui decipit*: lxx. planius, qui ſeducit rectos in viam malam, qui recta ſectantes pravis conſiliis impingit in malum, *in interitu ſuo corruet*: in fovea ſua. heb.

11. *Pauper autem prudens ſcrutabitur eum*: ejus arcana perſpiciet, ſagacior erit.

13. *Non dirigetur*; non aget proſpere.

14. *Qui ſemper eſt pavidus*, pro delicto ſuo; ut ex antecedenti patet, ſic Job etiam innocens, verebar omnia opera mea ſciens quod non parceres delinquenti. IX. 28.

17. *Qui calumniatur animæ ſanguinem*: qui vitæ hominis inſidia-

18 Qui ambulat ſimpliciter, ſalvus erit : qui perverſis graditur viis, concidet ſemel.

19 Qui operatur terram ſuam, ſatiabitur panibus : qui autem ſectatur otium, replebitur egeſtate.

20 Vir fidelis multum laudabitur : qui autem feſtinat ditari, non erit innocens.

21 Qui cognoſcit in judicio faciem, non bene facit : iſte & pro buccella panis deſerit veritatem :

22 Vir, qui feſtinat ditari, & aliis invidet, ignorat quod egeſtas ſuperveniet ei.

23 Qui corripit hominem, gratiam poſtea inveniet apud eum magis quam ille, qui per linguæ blandimenta decipit.

24 Qui ſubtrahit aliquid a patre ſuo, & a matre : & dicit hoc non eſſe peccatum, particeps homicidæ eſt.

25 Qui ſe jactat, & dilatat, jurgia concitat : qui vero ſperat in Domino, ſanabitur.

26 Qui confidit in corde ſuo, ſtultus eſt : qui autem graditur ſapienter, ipſe ſalvabitur.

27 Qui dat pauperi, non indigebit : qui deſpicit deprecantem, ſuſtinebit penuriam.

28 Cum ſurrexerint impii, abſcondentur homines : cum illi perierint, multiplicabuntur juſti.

CA-

ſidiatur, ei etiam in præceps ruenti nemo ſuccurret.

21. *Iſte & pro buccella* : conſcientia ſemel pretio proſtituta, pro nihilo venumdatur.

25. *Sanabitur* : pingueſcet. heb.

27. *Suſtinebit penuriam* : ita etiam lxx. at heb. ſuſtinebit multa & gravia maledicta.

CAPUT XXIX.

Correptionis impatiens: impii principes: rex juſtus: adulator, 5. *ne cum ſtulto contenderis*, 9. *loquax*, 11. 20. *princeps mendaciorum amans*, 12. *regum robur*, 14. *puer ſibi relictus*, 15. *educatio*, 16. *ſervi*, 19. 21. *ad Deum reſpicere*, 25. 26.

1 VIRO, qui corripientem dura cervice contemnit, repentinus ei ſuperveniet interitus: & eum ſanitas non ſequetur.

2 In multiplicatione juſtorum lætabitur vulgus: cum impii ſumſerint principatum, gemet populus.

3 Vir, qui amat ſapientiam, lætificat patrem ſuum: qui autem nutrit ſcorta, perdet ſubſtantiam.

4 Rex juſtus erigit terràm, vir avarus deſtruet eam.

5 Homo, qui blandis, fictiſque ſermonibus loquitur amico ſuo, rete expandit greſſibus ejus.

6 Peccantem virum iniquum involvet laqueus: & juſtus laudabit atque gaudebit.

7 Novit juſtus cauſam pauperum: impius ignorat ſcientiam.

8 Homines peſtilentes diſſipant civitatem: ſapientes vero avertunt furorem.

9 Vir ſapiens ſi cum ſtulto contenderit, ſive iraſcatur, ſive rideat, non inveniet requiem.

10 Viri ſanguinum oderunt ſimplicem: juſti autem quærunt animam ejus.

11 Totum ſpiritum ſuum pro-

3. *Vir qui amat*: ſapientiæ amorem impuris amoribus opponit.

9. *Vir ſapiens*, *ſi cum ſtulto contenderit*, litigaverit, *ſive iraſcatur*, *ſive rideat*, ſtulto enim neſcias quid facias.

10. *Juſti autem quærunt animam ejus*: curabunt ſalutem, ſic quærere animam. Pſal. cxli. 5.

11. *Totum ſpiritum ſuum pro-*

profert ſtultus: ſapiens differt, & reſervat in poſterum.

12 Princeps, qui libenter audit verba mendacii, omnes miniſtros habet impios.

13 Pauper, & creditor obviaverunt ſibi: utriuſque illuminator eſt Dominus.

14 Rex, qui judicat in veritate pauperes, thronus ejus in æternum firmabitur.

15 Virga atque correptio tribuit ſapientiam: puer autem, qui dimittitur voluntati ſuæ, confundit matrem ſuam.

16 In multiplicatione impiorum multiplicabuntur ſcelera: & juſti ruinas eorum videbunt.

17 Erudi filium tuum, & refrigerabit te, & dabit delicias animæ tuæ.

18 Cum prophetia defecerit, diſſipabitur populus: qui vero cuſtodit legem, beatus eſt.

19 Servus verbis non poteſt erudiri: quia quod dicis intelligit, & reſpondere contemnit.

20 Vidiſti hominem velocem ad loquendum? ſtultitia magis ſperanda eſt, quam illius correptio.

21 Qui delicate a pueritia nutrit ſervum ſuum, poſtea ſentiet eum contumacem.

22 Vir iracundus provocat rixas: & qui ad indignandum facilis eſt, erit ad peccandum proclivior.

23 Superbum ſequitur humilitas: & humilem ſpiritu ſuſcipiet gloria.

24 Qui cum fure participat, odit animam ſuam:

---

proferet ſtultus: totam mentem ſuam, iram, lxx. *reſervat*, compeſcit, cohibet, heb.

13. *Pauper & creditor*; vir uſurarum, oppreſſor, heb. *obviaverunt ſibi*; in conſpectu poſiti, *utriuſque illuminator* inſpector *eſt Dominus*.

19. *Servus*; molliter praveque inſtitutus, ut ℣. 21. ſive ſervilis animus, *reſpondere contemnit*, præ ſtoliditate ac ferocia.

20. *Stultitia magis ſperanda eſt*, ſpes eſt de ſtulto magis quam de verboſo illo & temere loquente.

23. *Humilitas*: vilitas, caſus.

24. *Adjurantem audit*, heb. ma-

adjurantem audit, & non indicat.

25 Qui timet hominem, cito corruet: qui ſperat in Domino, ſublevabitur.

26 Multi requirunt faciem principis: & judicium a Domino egreditur ſingulorum.

27 Abominantur juſti virum impium: & abominantur impii eos, qui in recta ſunt via.

Verbum cuſtodiens filius, extra perditionem erit.

---

maledictionem ſive execrationem adverſus eos qui ſceleribus vel tacendo participant. Levit. v. 1.

26. *Multi requirunt*, ad unum Principem univerſa multitudo intendit oculos, verum a Deo ſolo judicium eſt, quem deſpiciunt.

27. *Verbum cuſtodiens*, deeſt heb. & lxx.

Caput XXX.

Sapiens pro imperito ſe habet: ſcientia ſanctorum, 3. noſſe nomen Dei & ejus filii, 4. verbum Dei, clypeus: duo roganda, 7. & ſeqq. qui execrabiles, 11. & ſeqq. quæ inſatiabilia; parentum contemtores; occulta & indeprenſa; quæ concutiant terram: alia ænigmata; ſtultus excelſo loco, 32. vehementer exſugens & emungens, 33. regum adumbrata majeſtas, 30. 31.

1 VERBA Congregantis filii vomentis. Viſio, quam locutus eſt vir, cum quo eſt Deus, & qui Deo ſecum morante con-

---

1. *Verba congregantis*: verba Agur fili Jace. heb. nomina propria, quorum loco hic & in ſeqq. vulgata interpretationes nominum ponit. *Viſio*, onus, heb. ut in Prophetis, onus quod locutus eſt vir ad Ithiel, ad Ithiel & Ucal. heb. diſcipulos ſuos, ut videtur.

3. Et

confortatus, ait:

2 Stultiſſimus ſum virorum, & ſapientia hominum non eſt mecum.

3 Non didici ſapientiam, & non novi ſcientiam ſanctorum.

4 Quis aſcendit in cælum, atque deſcendit? quis continuit ſpiritum in manibus ſuis? quis colligavit aquas quaſi in veſtimento? quis ſuſcitavit omnes terminos terræ? quod nomen eſt ejus, & quod nomen filii ejus, ſi noſti?

5 Omnis ſermo Dei ignitus, clypeus eſt ſperantibus in ſe: 6. ne addas quicquam verbis illius, & arguaris, inveniariſque mendax.

7 Duo rogavi te, ne deneges mihi antequam moriar.

8 Va-

---

3. *Et non novi ſcientiam ſanctorum*: ut demonſtret ſe non poſſe hanc ſanctorum ſcientiam, interrogat ſeipſum de Deo quiſnam ſit, & neſcire ſe fatetur, unde ſequitur:

4. *Quis aſcendit in cælum*; quis cælum terramque ſua potentia pervaſit? *quis ſuſcitavit*, (ſtatuit heb.) *omnes terminos terræ? & quod nomen filii ejus*, ejus ſcilicet filii, de quo ſupra VIII. 22. dicitur, Dominus poſſedit ſive genuit me, per quem omnia facta eſſe indicat eodem loco, quem tamen tu nequidem de nomine noſti, ac neque nomen Dei quatenus pater eſt, aut quo vera ejus natura explicetur. lxx. & ex illis Ambroſius, pro filii ejus, habent, & filiis ejus, edit Rom. cap. XXIV. contra chal. ſyr. *Aq.* Symm. Theodot. ſingulari numero, filio ejus, nonnulli quoque gr. lxx. codices, τέκνῳ, non τέκνοις, atque omnino vulgatæ lectio retinenda, quam etiam Auguſtinus prætulit Ep. xlix. q 5. cauſam autem cur id lxx. mutaverint, eam eſſe apparet, quod verbi nativitate nondum aperte prædicata, infirmorum ac maxime gentilium offenſionem metuerent, certe Hieronymus, in illa verba Iſaiæ IX. 6. admirabilis, conſiliarius, Deus, fortis, docet hac nominum majeſtate perterritos lxx. non eſſe auſos de puero dicere, quod aperte Deus appellandus ſit & cætera, ſed pro his ſex nominibus poſuiſſe quod in hebraico non habetur, nec deſint alii loci, in quibus pari œconomia uſos putaverim.

5. *Omnis ſermo Dei ignitus*: igne purgatus, heb.

8. *Va-*

8 Vanitatem, & verba mendacia longe fac a me.

Mendicitatem, & divitias ne dederis mihi: tribue tantum victui meo neceſſaria: 9 ne forte ſatiatus illiciar ad negandum, & dicam: Quis eſt Dominus? aut egeſtate compulſus furer, & perjurem nomen Dei mei.

10 Ne accuſes ſervum ad dominum ſuum, ne forte maledicat tibi, & corruas.

11 Generatio, quæ patri ſuo maledicit, & quæ matri ſuæ non benedicit.

12 Generatio, quæ ſibi munda videtur, & tamen non eſt lota a ſordibus ſuis.

13 Generatio, cujus excelſi ſunt oculi, & palpebræ ejus in alta ſurrectæ.

14 Generatio, quæ pro dentibus gladios habet, & commandit molaribus ſuis, ut comedat inopes de terra, & pauperes ex hominibus.

15 Sanguiſugæ duæ ſunt filiæ, dicentes: Affer, Affer.

Tria ſunt inſaturabilia; & quartum, quod numquam dicit, Sufficit.

16

---

8. *Vanitatem &* (quod idem eſt) *verba mendacia*, ſive quæ audiam, ſive quæ proferam. *tribue tantum victui meo neceſſaria:* panem conſtitutum. heb. convenientem, ſufficientem, lxx. quod idem petimus in oratione Dominica.

10. *Ne accuſes ſervum*: malevolo animo: *ne forte maledicat tibi:* ſic enim Eccli. IV. 6. exaudit Deus pauperem denegato victu imprecantem, non quod ipſe ei gratus, ſed quod alter inviſus eoque ſupplicio dignus.

11. 12. 13. 14. *Generatio:* enumerat multas res, quæ bono cuivis merito diſpliceant, quas etiam redigit in ſuam quamque claſſem, ſive gentem atque progeniem, generationis nomine, videntur autem eſſe quædam veluti ænigmata, ut fere per reliquum caput, ſed prima hæc per ſe clara ſunt.

15. *Sanguiſugæ duæ*; recto caſu, hirudines, has autem interpretari licet, avaritiam, ut ſupra XXVII. 20. & libidinem. tales etiam uſurarius ac meretrix fuerint, qui ubi ſemel os admovent, totam ſubſtantiam exſu-

16 Infernus, & os vulvæ, & terra, quæ non ſatiatur aqua: ignis vero numquam dicit: Sufficit.

17 Oculum, qui ſubſannat patrem, & qui deſpicit partum matris ſuæ, effodiant eum corvi de torrentibus, & comedant eum filii aquilæ.

18 Tria ſunt difficilia mihi, & quartum penitus ignoro:

19 Viam aquilæ in cælo, viam colubri ſuper terram, viam navis in medio mari, & viam viri in adoleſcentia.

20 Talis eſt & via mulieris adulteræ, quæ comedit, & tergens os ſuum dicit: Non ſum operata malum.

21 Per tria movetur terra, & quartum non poteſt ſuſtinere:

22 Per ſervum cum regnaverit: per ſtultum cum ſaturatus fuerit cibo: 23 per odioſam mulierem cum in matrimonio fuerit aſſumta: & per ancillam cum fuerit heres dominæ ſuæ.

24 Quatuor ſunt minima terræ, & ipſa ſunt ſapientiora ſapientibus.

25

exſugunt atque exhauriunt.

16. *Infernus*: mors, ſepulcrum; *os vulvæ*, conſtrictio vulvæ heb. proliſque amans ſterilis. His ergo adumbrari crediderim vitioſas cupiditates quatuor, quales fuerint, crudelitas numquam exſatiata mortibus atque ſuppliciis, qualis perſecutorum fuit, libido, avaritia, omnia degluttiens, prodigalitas, omnia inſtar ignis voraciſſimi depaſcens ac diſſipans.

17. *Et qui deſpicit partum matris ſuæ*; obedientiam, heb. *corvi de torrentibus*: circa torrentes volitantes, depaſcendis cadaveribus, quæ devolverint, aut circa profluentes aquas, ut paſſim viſitur.

19. *In adoleſcentia*; propter ſtudiorum inconſtantiam, ita lxx. At heb. in adoleſcentula, ſive in puella, quod ſequenti congruit. His autem deſignari videntur ambitioſorum hominum excelſa, tortuoſa, lubrica, atque ubique cælo, terra, marique indeprenſa conſilia, nullo ſcelerum ac fraudis relicto veſtigio, quod & ſequens indicat.

21. *Per tria movetur terra*; turbatur.

24. *Et ipſa ſunt ſapientiora ſapientibus*: animalculorum ſagacitates demonſtrant ſapientiam, humana etiam ſapientia al-

25 Formicæ , populus
infirmus , qui præparat in
meſſe cibum ſibi : 26 le-
puſculus , plebs invalida ,
qui collocat in petra cubi-
le ſuum : 27 regem locuſta
non habet , & egreditur u-
niverſa per turmas ſuas :
28 ſtellio manibus nititur ,
& moratur in ædibus regis .
29 Tria ſunt , quæ be-
ne gradiuntur , & quar-
tum, quod incedit feliciter:
30 Leo fortiſſimus be-
ſtiarum , ad nullius pave-
bit occurſum : 31 gallus
ſuccinctus lumbos : & aries:
nec eſt rex , qui reſiſtat ei .
32 Eſt qui ſtultus appa-
ruit poſtquam elevatus eſt
in ſublime ; ſi enim intel-
lexiſſet , ori ſuo impoſuiſ-
ſet

---

altiorem .

26. *Lepuſculus* : cuniculus : heb. alii , Ericius , ſeu quodcumque illud eſt genus animantum , quod vitam ſuam infirmam abditis locis velut arce tuetur.

27. *Regem locuſta non habet* : & tamen turmatim incedit , agroſque ordine depaſcit juſti inſtar exercitus , quo duce , niſi illo qui animantibus omnibus victum parat ?

28. *Stellio manibus nititur* : alii aranea , cui congruere videntur manus propter egregiam texendi induſtriam . His nititur pronum animal ut cætera , & taman *moratur in ædibus regis* ; nec quacumque vi aut induſtria pelli poteſt . Sic minimis rebus , ſua eſt a Deo præſtantia , ſua vis .

31. *Gallus ſuccinctus lumbos* : ita chal. & lxx. alii canem venaticum intelligunt , capiendis leporibus , velut ſubligatis renibus accinctum ad curſum : *& aries* : aliis hircus : quibus & Alexander comparatur : Dan. VIII. adumbrare autem voluiſſe videtur tribus antecedentibus Regem poſtremum omnium memoratum : *Nec eſt rex* : heb. & rex , quod erat quartum genus : *qui reſiſtat ei* : ex heb. ſic vertunt , & rex altum (quiddam) cum eo , inacceſſum , inexpugnabile , ſive & non datur reſiſtere illi ; ex horum igitur animantum decore & gloria , regiæ majeſtatis adumbrat imaginem . Gregorius Nazianzenus orat. 37. ſic refert , tria ſunt quæ recte incedunt , leo , hircus & gallus , & quarto loco rex concionatus gentibus : ſive in conſeſſu publico , quod etiam habent lxx. in edit. Rom. cap. 34.

32. *Eſt qui ſtultus* : ſi ſtulte te extuliſti , & ſi prava cogitaſti , manum ad os : heb. ideſt , obmu-

ſet manum.

33 Qui autem fortiter premit ubera ad eliciendum lac, exprimit butyrum: & qui vehementer emungit, elicit ſanguinem: & qui provocat iras, producit diſcordias.

---

muteſcito.

33. *Qui autem fortiter*: heb. compendioſius ſed eodem ſenſu, ſignificat autem homines non ultra modum urgendos, ne in iras & aperta odia ac ſeditiones victa patientia erumpat.

CAPUT XXXI.

Mulieres exitio regibus: vinum quibus dandum: patrocinandum imbecillis, & peregrinis: mulier fortis: ejus opera, induſtria, opes, vigil animus ſimul & beneficus: providentia, monita ſapientia, ac modeſtus decor.

1 VERBA Lamuelis regis. Viſio qua erudivit eum mater ſua.

2 Quid dilecte mi, quid dilecte uteri mei, quid dilecte votorum meorum?

3 Ne dederis mulieribus ſubſtantiam tuam, & divitias tuas ad delendos reges.

4 Noli regibus, o Lamuel, noli regibus dare vinum: quia nullum ſecretum

---

1. *Verba Lamuelis*: Lamuel, heb. apud illos Deus, quo nomine volunt deſignari Salomonem, quod ejus temporibus alta pace potiti proſpere egerint: *viſio qua erudivit eum mater ſua*: ſic Salomon ſolet ad matrem referre documenta, ac loquentem inducere: ſupra IV. 3. 4.

2. *Quid dilecte mi*: fili mi. heb. & ita in ſeqq. quæ matris blanditiæ congruunt cum citato loco, ſupra IV. 3.

3. *Noli mulieribus dare ſubſtantiam tuam & divitias tuas*: lxx. divitias tuas & mentem tuam & vitam; heb. vires tuas & vias tuas; quod ſufficiat, *ad delendos reges*; ne conſilia tua mulieribus ſubdas, ita enim reges pereunt.

4. *Noli regibus dare vinum*: heb. addit, nec gubernatoribus ſiceram: *quia nullum ſecretum eſt, ubi regnat ebrietas*: deſunt

tum eſt ubi regnat ebrietas.
5 Et ne forte bibant, &
obliviſcantur judiciorum,
& mutent cauſam filiorum
pauperis.
6 Date ſiceram mœren-
tibus, & vinum his, qui
amaro ſunt animo: 7 bi-
bant, & obliviſcantur ege-
ſtatis ſuæ, & doloris ſui
non recordentur amplius.
8 Aperi os tuum muto,&
cauſis omnium filiorum qui
pertranſeunt: 9 aperi os
tuum, decerne quod ju-
ſtum eſt, & judica inopem
& pauperem.
10 Mulierem fortem quis
inveniet? procul, & de ul-
timis finibus pretium ejus.
11 Confidit in ea cor viri
ſui,& ſpoliis non indigebit.
12 Reddet ei bonum,
& non malum, omnibus
diebus vitæ ſuæ.
13 Quæſivit lanam & li-
num, & operata eſt conſilio
manuum ſuarum.
14 Facta eſt quaſi navis
inſtitoris, de longe portans
panem ſuum.
15 Et de nocte ſurrexit,
de-

hæc heb. videtur eſſe gloſſema. Docet autem his duobus verſibus ab omnigenis voluptatibus temperandum, ac primum ab amoribus, tum a luxurioſis temulentiſque conviviis.

6. *Date ſiceram mœrentibus:* pereunti: heb. voca pauperes, debiles, cæcos, claudos: Luc. XIV. 13. ſolatio & honorificentiæ. Cæterum de vino parce adhibendo jam dixit. XXIII. 31.

8. *Aperi os tuum muto:* patrocinare ei, qui pro ſe dicere non poteſt: *& cauſis omnium filiorum qui pertranſeunt:* filiorum tranſitus. heb. vel exciſionis, ſive de vita periclitantibus, ſive in genere mortalibus, denique peregrinis.

10. *Mulierem fortem;* œconomicum, quo fuſius expliçat ea quæ paucis comprehenderat. XII. 4. XIV. 1. commoda nempe ex bona uxore provenientia, atque his conjugia firmat, eorumque gratiam & fructum meretriciis amoribus toties ſuggillatis latenter opponit, reliqua ad finem libri acroſticha per ſingulas alphabeti literas.

11. *Spoliis non indigebit:* præda, non manubiis: ſat ſcilicet mulieris bonæ ditatus laboribus.

12. *Reddet ei:* viro ſcilicet.

13. *Et operata eſt conſilio;* (arte, peritia) *manuum ſuarum:* voluntate: ſtudio, heb.

14. *Quaſi navis inſtitoris; de longe portans:* onuſta victu atque opibus: provida.

15. *Deditque prædam domeſti-*

deditque prædam domeſticis ſuis, & cibaria ancillis ſuis.

16 Conſideravit agrum, & emit eum: de fructu manuum ſuarum plantavit vineam.

17 Accinxit fortitudine lumbos ſuos, & roboravit brachium ſuum.

18 Guſtavit, & vidit quia bona eſt negotiatio ejus: non extinguetur in nocte lucerna ejus.

19 Manum ſuam miſit ad fortia, & digiti ejus apprehenderunt fuſum.

20 Manum ſuam aperuit inopi, & palmas ſuas extendit ad pauperem.

21 Non timebit domui ſuæ a frigoribus nivis: omnes enim domeſtici ejus veſtiti ſunt duplicibus.

22 Stragulatam veſtem fecit ſibi: byſſus, & purpura indumentum ejus.

23 Nobilis in portis vir ejus, quando ſederit cum ſenatoribus terræ.

24 Sindonem fecit, & vendidit, & cingulum tradidit Chananæo.

25 Fortitudo & decor indumentum ejus, & ridebit in die noviſſimo.

26 Os ſuum aperuit ſapientiæ, & lex clementiæ in lingua ejus.

27 Conſideravit ſemitas domus ſuæ, & panem otioſa non comedit.

28 Surrexerunt filii ejus, & beatiſſimam prædicaverunt: vir ejus, & laudavit eam.

29

ſticis ſuis: cibum, demenſum.

19. *Manum ſuam miſit ad fortia*: ad vertibulum: (filo evolvendo) heb. quod alii, colum.

22. *Stragulatam veſtem*: tapetes, aulææ, nocturna pallia exquiſitiſſima: *fecit ſibi*: non pretio comparavit, ſed ipſa ſibi texuit.

24. *Et cingulum tradidit Chananæo*: mercatori, heb.

25. *Et ridebit in die noviſſimo*: mortem non timet; neque eventura quæque; conſtituta familia: rebus ſtabilitis, amicis quoque per eleemoſynas comparatis; ſupra 20. a quibus in æterna tabernacula recipiatur, ut eſt Luc. XVI. 9.

26. *Lex clementiæ*, non illa eſt litigioſa & pugnax, de qua ſæpe antea.

28. *Surrexerunt*: in ejus, credo, funere, propter ℣. 25.

29 Multæ filiæ congrega-
verunt divitias : tu ſuper-
greſſa es univerſas.
30 Fallax gratia, & vana
eſt pulcritudo : mulier ti-
mens Dominum, ipſa lau-
dabitur.
31 Date ei de fructu ma-
nuum ſuarum : & laudent
eam in portis opera ejus.

PRÆ-

---

19. *Multæ filiæ congregaverunt divitias:* ſermo viri & filiorum, optimam uxorem, optimam matrem collaudantium.

31. *Date ei de fructu*: gloriam fauſtamque memoriam ſortemque juſtorum: *& laudent eam in portis* (publice) *opera ejus* nec laudanda verbis; quam merita ſua ſat prædicent: qui eſt laudum cumulus.

Intueamur, Chriſtiani, quam Salomon nobis ſtudioſæ mulieris informat effigiem. Non illa ſomno atque inertiæ indulget; otioſa, verboſa, delicata ac per domos diſcurrens: ſed domi intenta laboribus, lucerna ſemper vigili, ipſa de nocte ſurgens; familiæ cibos pariter atque opera dividit. Atqui non ruſticanam fingit ac pauperem; aut certe ſordidam tantumque hærentem quæſtui: cujus vir in portis nobilis ſenatorio habitu inter principes civitatis ſedet: ipſa byſſo & purpura conſpicua viri liberorumque ac familiæ decus veſte quoque tuetur: ſuam ſimul commendat diligentiam: ſplendet enim domus aulæis, tapetibus, atque exquiſitiſſimis lectorum operimentis: ſed quæ ipſa texuerit. Non tamen hic gemmas lapilloſque aut aurum audieris utilia non vana ſectatur, nec pompam ſed ſolidam rerum ſpeciem. Lenis interim, benefica in egenos, nec familiæ grvais; hera cautiſſima, ſollicita mater; non tantum imperat; verum etiam docet, hortatur, monet: nec niſi verba promit ſapientia: nil temere agit aut leviter: emit quidem agrum, ſed quem prius ipſa conſideraverit. Neque hic pudicitiam memorari oportuit, qua carere, probro; ornari, prudens mulier haud magnæ laudi ducit. Cæterum facile intellexeris mollitiem aut libidinem non irrepere in hanc vitam. Clara imprimis cultu ac timore Domini; non tamen vanis addicta religionibus, ſed quæ in exequendis matris familias officiis, vel maximam partem pietatis reponat, intenta familiæ atque operi: cujus laudes hac una fere ſententia complectaris: conſideravit ſemitas domus ſuæ, & panem otioſa non comedit: At nunc præclare agere ſe putant, ſi tantum caſtæ probæque amandi, otiandi, maledicendi ſtudium luſu aſſidue arceant.

Digitized by Google

PRÆFATIO
IN
ECCLESIASTEN.

Summa Eccleſiaſtæ.

I. TOTUS hic liber unica velut argumentatione concluditur : cum vana omnia ſub ſole ſint, vapor ſint, umbra ſint, ipſumque nihilum ; id unum in homine magnum verumque eſſe, ſi Deum timeat, præceptis ejus pareat, ac futuro judicio purum atque integrum ſe ſervet. Hujus Enthymematis prima pars, rerum humanarum enumeratione, tantique regis experimentis conſtat ; ut quia exquiſitiſſimas voluptates aſſequi, alii per egeſtatem aut imperitiam nequeant, alii temperantia non curent : exiſtat Salomon unus regum opulentiſſimus rerumque prudentia clariſſimus, qui cum ultro fateatur in tanta bonorum affluentium copia nihil a ſe denegatum cupiditatibus : ſimul tamen cogatur agnoſcere, non modo vana & nulla, verum etiam irridenda partim, partim etiam deploranda eſſe omnia ; ſibique tam florenti, tam beato vitam fuiſſe tædio, ac potiores viſos qui necdum nati eſſent.

Id autem ſic conficit : quod homo naſcatur ad malorum experientiam (II. 17. IV. 2. 3.) : neque quidquam in ſapientia ſit præſidii ; neque ea tolli queat cæcum illud, atque improvidum, quo in perniciem velut objecto hamo prætenſiſque laqueis inſcii devolvamur (IX. 12.). Quin ipſa etiam qualis eſſe ſolet in humano genere ſapientia inter vaniſſima, imo inter cruciatus animi reputanda ſit : docet denique (I. 17. 18.) eo deduci hominem tot ærumnis, curis, libidinibus, laboribus, erroribus, ut cæca merſus caligine, neque ſapientem a ſtulto (II. 14. 15. 16.) : neque, quod eſt gravius, ſeipſum a pecude ſatis ſecernere valeat (III. 18. 19. 20.) : donec ad Deum ejuſque judicia con-

jectis oculis, deprehendat in ſe illud occultum, quod ad Dei imaginem conditum, diſſoluto corpore atque in terram ſuam abeunte, ad auctorem Deum redeat, ejus arbitrio judicandum: atque id quidem ultimo capite & uno verbo tranſigitur. Cæterum toto libro præparatur, jactis veri ſeminibus, ſaniſque ſententiis velut radiis inter offuſas tenebras intermicantibus (III. 16. 17. VIII. 12.): quæ ſane ſententiæ velut disjectis nubibus tandem in limpidiſſimam lucem erumpunt (XII. 7. 13. 14.): ſic agit Eccleſiaſtes, ſive concionator noſter, ac preſſi regis nomine advocatæ concionis factus admonitor, ſapientiſſimis quidem ac profundiſſimis, ſed tamen popularibus atque ab ipſa experientia repetitis argumentis, hominem ad humana vitanda & capeſſenda divina compellit.

De ultimo capite ac Traditione hebræorum obſervandus S. Hieronymi locus.

II. De ultimi capitis ultimo verſiculo, quo Dei judicium commendatur, libet hic attexere integrum ſancti Hieronymi locum, qui toti libro multum lucis afferat; ſic autem habet: „ Aiunt hebræi, cum inter „ cætera ſcripta Salomonis, quæ antiquata ſunt, nec „ in memoria duraverunt, & hic liber obliterandus „ videretur, eo quod vanas aſſerat Dei creaturas, & „ totum putaret eſſe pro nihilo, & cibum, & potum, „ & delicias tranſeuntes præferret omnibus: ex hoc „ uno capitulo meruiſſe auctoritatem, ut in divinorum „ voluminum numero poneretur: quod totam diſputationem ſuam, & omnem catalogum ſuum, hæc „ quaſi ἀνακεφαλαιώσει coarctaverit, & dixerit, finem „ ſermonum ſuorum auditu eſſe promtiſſimum, nec „ aliquid in ſe habere difficile, ut ſcilicet Deum timeamus & ejus præcepta faciamus. Ad hoc enim „ natum eſſe hominem, ut creatorem ſuum intelligens, „ veneretur eum metu & honore & opere mandatorum. “ Hæc Hieronymus ad caput XII. 11. 13. 14. neque tamen putemus, hos tantum verſiculos priſcis ſa-

ſapientibus dignos eſſe viſos, quos Spiritus ſanctus dictaverit: imo vero ceteros ex his maxime æſtimatos fuiſſe, quippe cum ad illos totum librum referri facile intelligamus, nihilque ſit proclivius quam ut confugiamus ad Deum, poſteaquam cetera omnia vana eſſe conſtiterit.

Libri tempus: hebræorum Traditio: Hieronymi loci.

III. De tempore, quo hic liber ſcriptus eſt, non diſplicet Traditio hebræorum, quam idem Hieronymus ſic refert: „ Ajunt hebræi hunc librum Salomo„ nis eſſe pœnitentiam agentis: quod in ſapientia di„ vitiiſque confiſus, per mulieres offenderit Deum „ (ad cap. I. v. 12); nec niſi devio Salomoni convenire poſſe videtur illud: omnia quæ deſideraverunt oculi mei, non negavi eis: nec prohibui cor meum quin omni voluptate frueretur: & hanc ratus ſum partem meam, ſi uterer labore meo (cap. II. 10.): neque id in aliena perſona, ſed in ſua dixit, propter illud quod proxime antecedit: ſupergreſſus ſum opibus omnes, qui fuerunt ante me in Jeruſalem (v. 9.): quæ quam proprie Salomoni conveniant, perſpicuum eſt. Huc accedit illud de mulieribus: Luſtravi univerſa animo meo, & inveni amariorem morte eſſe mulierem, quæ laqueus venatorum eſt &c. (cap. VII. 26. 27. 28.): quo loco idem Hieronymus: „ Non putemus temere hanc, „ Salomonem de omni genere mulierum protuliſſe „ ſententiam: quod expertus eſt, loquitur: *ſubditque:* „ & hæc ſecundum literam: *Et ad illud*: mulierem „ bonam invenire non potuit: (*ibid.* 29.) *ſubdit*: „ omnes enim me ad luxuriam, & non ad virtutem „ deduxerunt." Quæ efficere videntur, ut liber hic errorum experientiam atque inde prognatum vitæ in melius commutatæ ſtudium ſapiat.

Reſponſio ad objecta.

IV. Neque deterret illud, quod Joſias polluiſſe memoretur: Excelſa quæ erant ad Jeruſalem, quæ ædifica-

caverat Salomon rex Iſrael Aſtaroth idolo Sidoniorum, &c. (4. Reg. XXIII. 13.) rogo enim: an infanda excelſa Joſaphato, Ezechiæ, aliiſque piis regibus intacta perſtiterint, etiam prophetis tacentibus? Vel ergo deſtructa pollutaque, poſtea inſtaurata fuerint, vel profecto verum illud, eſſe plurima quæ optimorum quoque regum diligentiam fugiant, aut negotiorum multitudine, aut etiam perfidia miniſtrorum: quod etiam Salomoni contigiſſe potuerit. Atque hæc quidem, quam vidimus de Salomonis pœnitentia, non modo hebræorum ac S. Hieronymi, verum etiam aliorum interpretum conjectura eſt. Cæterum conjectura tantum; Deo enim placuit, tanti viri errata certa eſſe; ſalutem ac reſipiſcentiam in dubio; ut qui ſtat, videat ne cadat: neque in ſeipſo quiſquam, magnus quamvis & ſapiens, ſed in Domino glorietur.

De auctore libri: Grotii ſingularis opinio.

V. De auctore libri litigantem habemus Grotium, qui putat ſub Salomonis reſipiſcentis nomine, poſt Babylonicam migrationem eſſe confictum. Audax criticorum genus, ſpreta hebræorum chriſtianorumque omnium traditione cum antiquiſſimis inſcriptionibus; quæ veræ criticæ norma eſt.: omnia ex palato ſuo æſtimat, neque quidquam penſi habet, dummodo acutius cæteris ſapere atque intelligere videatur. Placuit autem Grotio, eo quod in Eccleſiaſte quædam chaldaica legantur vocabula, talem eſſe ſtylum, qualis in Daniele & Eſdra, poſt migrationem invenitur chaldæo hebræoque mixtus. At profecto nil tale deprehendunt, qui earum rerum guſtum habent exquiſitiſſimum; neque aliud in Eccleſiaſte ſapiunt, quam in puris putiſque hebræis, atque etiam in aliis Salomonicis. Sunt ſane hic chaldaica ſed pauciſſima, quorum pars ab antiquis interpretibus memorata, & ſuo loco notanda: neque multa ejuſmodi adduxit Grotius quantumvis harum rerum curioſus indagator, neque prætermiſſurus quæ eruditionem commendarent: ac ſi plura eſſent,

no-

notum inter affines ejuſdemque fere ingenii linguas multa vocabula ſolere eſſe communia, vulgatumque elegantiſſimis auctoribus, præſertim in eruditis ſcriptis, quale iſtud eſt, ex peregrinis linguis, aliquid inſpergere. Neque neceſſe pluribus refellere eam quam nemo ſecutus ſit ſententiam, ac tantum obſervari oportet, id genus conjecturæ quos pandant aditus ſubruendis majorum decretis atque auctoritatibus. De aliis autem Grotii erratis in Eccleſiaſten, neceſſario erit commonendus lector: ad capit. XII. ỳ. 7.

De verſionibus, ac primum de Septuaginta atque antiqua latina ipſis inhærente.

VI. De verſionibus; antiquam græcam habemus hebraicæ veritati maxime inhærentem; non ita in Proverbiis, ut diximus: quæ diverſitas in aliis quoque libris invenitur: unde argumentari liceat eam verſionem, quæ *Septuaginta* dicitur, non uno auctore, neque una forſitan ætate conſcriptam: Latinam verſionem ex illa Interpretum Septuaginta deductam ante Hieronymum univerſa Occidentalis Eccleſia frequentabat, e qua plures textus ab antiquis patribus allegatos paſſim invenias: unum autem caput, quartum ſcilicet, a B. Ambroſio integrum repræſentatum exhortatione ad clericos, ſupra caput IV. Eccleſiaſtæ.

Ceteris argumentis probatur, vulgatam noſtram ab antiqua latina plurimum diſcrepare.

VII. Non defuere qui crederent, antiquam vulgatam eſſe eam quam nunc quoque vulgatæ nomine terimus; neque hanc Hieronymi eſſe, quemadmodum ejus ſunt reliquæ fere vulgatæ noſtræ partes: quin etiam eſſe aliam ab eodem Hieronymo confectam ex hebræo verſionem, quæ in ejus commentariis ad Paulam & Euſtochium invenitur; quam tamen Eccleſiæ uſus non admiſerit: qua de re, primum illud pro certo habere nos oportet, vulgatam noſtram ab illa anti-

qua

qua diverſiſſimam eſſe: quod vel unum illud ab Ambroſio relatum caput quartum Eccleſiaſtæ liquido demonſtrare poſſit. Sunt etiam loci plurimi ab antiquis citati, atque a vulgata noſtra maxime diſcrepantes, quos apud Flaminium alioſque reperias. Neque minus conſtat vulgatam noſtram multum differre a LXX. quos antiqua vulgata ſequebatur. S. Hieronymus commentario ad Paulam memorat vocem hebraicam quam LXX. περισπασμὸν, vulgata noſtra *occupationem*, interpretati ſunt (cap. I. V. 13.) a latino interprete *diſtentionem* fuiſſe intellectam; eo quod in varias ſollicitudines mens hominis diſtenta lanietur; aliud ergo habuit latinus interpres, quam id quod hodie in vulgata noſtra legitur. Huc accedunt ea, quibus oſtendemus vulgatam noſtram omnino eſſe Hieronymi.

Tres S. Hieronymi verſiones prima deducta ex commentario ad Paulam.

VIII. Fatemur ſane Hieronymum anteaquam hanc ediderit, aliam verſionem commentario ad Paulam interſeruiſſe, hebraico textui maxime congruentem. Eam antiqui Hieronymi editores Eraſmus & Marianus collectam ex commentariis protulere, quam nos quoque exemplo editorum codicum alteram in columnam vulgatæ noſtræ reſpondentem redigimus; ut lector promtiorem haberet S. Hieronymi laborem univerſum, qui nunc ſupereſt. Sic enim hebraica veritas, brevitaſque & ſimplicitas, cui hæc verſio hæret, clarius detegetur, exiſtetque lux, interpretationum comparatione facta. Cæterum non ita habere antiquos manuſcriptos codices, viro doctiſſimo ac religioſiſſimo Joanne Martianæo monſtrante, perſpeximus.

Altera verſio ejuſdem Hieronymi, ſeu potius antiquæ latinæ emendatio ex Græco LXX.

IX. Alteram interpretationem idem Hieronymus ex LXX. fecerat, ſeu potius antiquam vulgatam ad Ori-

ge-

genianorum hexaplorum normam emendaverat, ut in præfatione ad ſanctos Epiſcopos Chromatium & Heliodorum huic noſtræ editioni præfixa ſignificat: quæ verſio nunc deeſt.

Tertia interpretatio S. Hieronymi ex hebræo quæ eſt vulgata noſtra.

X. Tertia interpretatio eſt ea, quam nunc vulgatam vocamus. Eam vero a S. Hieronymo ultimo loco editam, ſimul cum aliorum Salomonicorum librorum verſione ex hebraicis fontibus, ipſe profitetur præfixa præfatione, quam mox diximus. Quam ſane verſionem Hieronymi eſſe docent, & illa præfatio, & congruens aliis Hieronymianis verſionibus ſtylus, & S. Auguſtini collectum ex Eccleſiaſte ſpeculum cum ea ſancti viri ſpecula ab Hieronymiana interpretatione deducta, atque ideo vulgatæ noſtræ congrua præfatione in Proverbia oſtenſum ſit.

Cur vulgata noſtra non ſemper hebræo conſentiat: ratio interpretandi Hieronymiana ex ipſo S. Hieronymo ſtatuitur.

XI. Cur autem illa verſio, hoc eſt vulgata noſtra, non ita hebræo congruat, atque illa, quam commentario ad Paulam, interſertam fuiſſe vidimus, facile intelliget qui univerſam Hieronymianarum interpretationum rationem mente perceperit. Sic autem agebat vir maximus: primum, quod in prooemio commen„tarii ad Paulam ipſe profitetur, ut de hebræo tranſ„ferens magis ſe LXX. interpretum conſuetudini coa„ptaret: in his dumtaxat quæ non multum ab hebrai„cis fontibus diſcreparent;" Deinde ut phraſeon potius vim, quam accuratam ad verbum tranſlationem ſectaretur: tum ut ſuppleret quædam, elucidationis cauſa, quæ hebræo textui deeſſent: poſtea ut in dubiis illuſtriores ſenſus atque uſui Eccleſiæ magis celebratos, aut informandis moribus aptiores præferre ſoleret: po-

ſtre-

ſtremo quod conſultis hebræis, atque etiam antiquioribus interpretibus Aquila, Symmacho, Theodotione, hebraici ſermonis ampliorem ſibi ideam comparaſſet ea, quam Rabbini recentiores effinxerint, ipſo linguæ ſpiritu per tot ſæcula labente aut amiſſo. Horum exempla quædam in his notis invenies: cætera ut obvia, ita parum inſtituto noſtro neceſſaria referre non eſt animus: ſufficit recluſiſſe generatim varietatum fontes: ſimulque eviciſſe, non eas ita interpretandas ut multi temere faciunt, tamquam Hieronymus non ſatis aſſecutus ſit ſermonis hebraici proprietatem ac vim. Ceterum, ut fateri libet, non deeſſe, quæ tantum quoque virum fugerint, eas tamen eſſe plerumque diſcrepantiæ cauſas, quas memoravimus, æquus rerum æſtimator ac diligens explorator facile animadvertet: nos vero in his notis, data occaſione quædam delibabimus, unde de cæteris æſtimari poſſit.

De Commentariis S. Hieronymi in Eccleſiaſten.

XII. De Commentariis ad hunc librum innumerabilibus, tacemus. Unum habemus S. Hieronymi ad Paulam & Euſtochium, quo maxime utimur: quippe quem & perſpicuitate & elegantia, & eruditione variarumque rerum ſcientia præſtare, docti fateantur. Ex hoc itaque ſelectiſſima quæque proferimus. Verum de his plus ſatis: nunc egregium concionatorem audire, ab eoque excelſum illum ac mundi contemtorem ſpiritum ducere præſtiterit.

SAN-

SANCTI HIERONYMI
PRESBYTERI
IN ECCLESIASTEN
AD PAULAM ET EUSTOCHIUM
PROŒMIUM.

MEmini me ante hoc ferme quinquennium, cum adhuc Romæ eſſem, & Eccleſiaſten ſanctæ Blæſillæ legerem, ut eam ad contemtum mundi hujus provocarem: & omne quod in mundo cerneret, putaret eſſe pro nihilo: rogatum ab ea, ut in morem commentarioli obſcura quæque diſſererem: ut abſque me poſſet intelligere, quæ legebat. Itaque quoniam in procinctu noſtri operis ſubita morte ſubtracta eſt, & non meruimus, o Paula, & Euſtochium talem vitæ noſtræ habere conſortem, tantoque vulnere tunc perculſus obmutui: nunc in Bethlehem poſitus, anguſtiori videlicet civitate, & illius memoriæ, & vobis reddo quod debeo: hoc breviter admonens, quod nullius auctoritatem ſecutus ſum; ſed & de hebræo transferens, magis me ſeptuaginta

ginta interpretum conſuetudini coaptavi : in his dumtaxat quæ non multum ab hebraicis diſcrepabant. Interdùm Aquilæ quoque, & Symmachi , & Theodotionis recordatus ſum: ut nec novitate nimia lectoris ſtudium deterrerem : nec rurſum contra conſcientiam meam , fonte veritatis omiſſo, opinionum rivulos conſectarer.

* * * * * * *

EC-

ECCLESIASTES.

Caput Primum.

Univerſim vana omnia: ſigillatim vana humana ſapientia: ſciendique cupiditas & curioſitas: nihil enim novum, atque inexplicabilia omnia: ex ſcientia labor creſcit.

ALIA VERSIO S. Hieronymi Presbyt. *Ex Commentario ad Paulam.*

VErba Eccleſiaſtæ, filii David, regis Hieruſalem.

Vanitas vanitatum, dixit Eccleſiaſtes: vanitas vanitatum, omnia vanitas.

Quid ſupereſt homini in

VERSIO VULGATA.

1 VErba Eccleſiaſtæ,
filii David, regis
Jeruſalem.
2 Vanitas vanitatum, dixit Eccleſiaſtes: Vanitas vanitatum, & omnia vanitas.
3 Quid habet amplius

1. *Verba Eccleſiaſtæ*, ſeu concionatoris, *filii David*, Salomonis, ex ℣. 12.

2. *Vanitas vanitatum*; antiqui interpretes præter lxx. teſte Hieronymo vertebant, vapor vaporum, fumus, aura tenuis: ſed vanitas aliquid ſonat exilius: ipſum nempe nihilum, imo nihilum nihili, hoc eſt puriſſimum atque ut ita dicam nulliſſimum nihilum: quod nec ſemel dixiſſe ſufficiat: imo iterum ac tertio cum Eccleſiaſte exclamare compellimur: *Vanitas vanitatum, & omnia vanitas.*

3. *Quid habet amplius homo?* anteaquam ad cetera vana decurrat, univerſim demonſtrare aggreditur omnia vana eſſe; quod operoſa quamvis, caſſa tamen nulloque fructu ſint, hic; quod mutabilia, ℣. 4. ad 8. quod incerta & inexplorata ℣. 8. prælibata etiam ſcientiarum vanitate de qua poſtea uberius; quod æque obliviſcenda, ac alia prætæritis ætatibus clara, nunc obli-

omni labore ſuo, quo laborat ſub ſole?

Generatio vadit, & generatio venit, & terra in ſeculum ſtat.

Oritur ſol, & occidit ſol, & ad locum ſuum ducit, & oritur ipſe ibi: vadit ad auſtrum, & girat ad aquilonem:

Girans girando vadit ſpiritus, & in circulos ſuos revertitur ſpiritus.

homo de univerſo labore
ſuo, quo laborat ſub ſole?
4 Generatio præterit, &
generatio advenit: terra
autem in eternum ſtat.
5 Oritur ſol, & occidit,
& ad locum ſuum reverti-
tur: ibique renaſcens,

6 Gyrat per meridiem, &
flectitur ad aquilonem: lu-
ſtrans univerſa in circuitu
pergit ſpiritus, & in circu-
los ſuos revertitur.

---

oblita & nulla, ℣. 9 uſque ad 12. *Quid habet amplius*; aliter; quid ſupereſt homini? omnia effluunt e manibus, validis licet ac tenaciſſimis.

4. *Generatio præterit*: Idem Eccli. xiv. 18. Horatius:

——— heres
Heredem alterius, velut unda
ſupervenit undam.

terra in æternum ſtat: communis & immota tot mutationum ac generationum ſedes.

5. *Oritur ſol & occidit*: omnia mutabilia: ſol ipſe qui in lucem mortalibus datus eſt, interitum mundi quotidie ortu ſuo indicat & occaſu, hier. *revertitur*: aſpirat, heb. anhelat, anhelus properat, præcipitat curſum, atque in ſe ſua per veſtigia volvitur annus, hier. quaſi diceret: en omnia in orbe mutationibus ſubſunt: neque tantum hominum generationes, verum etiam ſol, dies, tempora, aer ſeu ventorum flatus, aquarum natura, ℣. 6 7.

6. *Gyrat per meridiem*: recto orbita ſolis obliqua deſcribitur. En ſapientiam hebræorum & græcorum infantiam, qui longiſſimo poſt tempore necdum ſatis noverant rotundam terram ac ſolem circumvolvi: imo oceano tingi, & candentis inſtar ferri ſtridere immerſum ferebant, ut videre eſt apud Herodotum. *in circuitu pergit ſpiritus*: gyrando pergit ventus. heb. aer, ſive aura aut ventus qui terram circumagitur: turbo in gyrum actus orbeſque involvens orbibus: aliis, teſte Hier.

ipſe

Omnes torrentes vadunt in mare, & mare non impletur, ad locum, de quo torrentes exeunt, illic ipſi revertuntur ut introeant.	7 Omnia flumina intrant in mare, & mare non redundat: ad locum unde exeunt flumina, revertuntur ut iterum fluant.
Omnes ſermones graves, non poterit vir loqui. Non ſatiabitur oculus videndo, & non implebitur auris auditu.	8 Cunctæ res difficiles? non poteſt eas homo explicare ſermone. Non ſaturatur oculus viſu, nec auris auditu impletur.
Quid eſt quod fuit? ipſum quod erit. Et quod eſt quid factum eſt? ipſum quod fiet. Et non eſt omne recens ſub ſole.	9 Quid eſt quod fuit. ipſum quod futurum eſt: quid eſt quod factum eſt: ipſum quod faciendum eſt?
Eſt ne verbum de quo dicatur: Vide, hoc novum eſt? jam fuit in ſeculis, quæ fuerunt ante nos.	10 Nihil ſub ſole novum, nec valet quiſquam dicere: Ecce hoc recens eſt: jam enim præceſſit in ſeculis, quæ fuerunt ante nos.

---

ipſe ſol, quod animet & ſpiret & vigeat, ſpirantiaque omnia calore vegetet.

7. *Omnia flumina ; in locum unde exeunt* : reſtagnaret mare, niſi per occultos meatus ad fontium capita duceretur ; unde aquarum quoque natura mobilis quorſum iſta ? ne miremur mutari nos, toto orbe in motum circumacto.

8. *Cuncta res difficiles* : etiam maxime obviæ, & quotidiano uſu notæ : ſolis, ventorum, fluminum curſus ; nec tantum de phyſicis ; ſed de ethicis quoque ſcire difficile ; dum nobis invicem in ponendis bonorum malorumque finibus diſplicemus. hier. quod maxime pertinet ad retundendam ſuperbiam. heb. ſermones omnes graves. Sermones pro rebus : noto hebraiſmo valere tamen poteſt adverſus eos, qui putant otioſis ſibi & vota facientibus venire notitiam ſcripturarum. hier. *non ſatiatur oculus* : quod omnia humanæ menti inacceſſa ſint, unde indefeſſa videndi audiendique libido eſt.

9. *Quid eſt ; quod futurum eſt ;*

Non eſt memoria primis, & quidem noviſſimis quæ futura ſunt, non erit eis memoria apud eos, qui futuri ſunt in noviſſimo.

Ego Eccleſiaſtes fui rex ſuper Iſrael in Hieruſalem.

Et dedi cor meum ad inquirendum & conſiderandum in ſapientia, de omnibus quæ fiunt ſub ſole. Hanc occupationem malam dedit Deus filiis hominum, ut occuparentur in ea.

Vidi univerſa opera, quæ

11 Non eſt priorum memoria: ſed nec eorum quidem*, quæ poſtea futura ſunt, erit recordatio apud eos, qui futuri ſunt in noviſſimo.
12 Ego Eccleſiaſtes fui rex Iſrael in Jeruſalem.
13 Et propoſui in animo meo quærere & inveſtigare ſapienter de omnibus, quæ fiunt ſub ſole. Hanc occupationem peſſimam dedit Deus filiis hominum, ut occuparentur in ea.
14 Vidi cuncta, quæ fiunt

hic notat eodem impetu ac motu omnia in orbem rapi; neque modo ſolem, ventos, & aquarum molem; verum etiam vel maxime res humanas quarum eventibus, quantumvis memoratu, ut nobis quidem videtur, digniſſimis, ne plus æquo moveamur, cætera efficiunt ſuo ævo memorata ſive memoranda, pari tamen poſtea ſepelienda ſilentio, ut prædiximus ad ℣. 3. vide etiam infra 11. 15.

12. *Ego Eccleſiaſtes*: poſteaquam univerſim vana omnia eſſe conſtitit, jam ſingula aggreſſurus, ab ipſa ſapientia, rerum humanarum principe ac duce, ſumit exordium: quem locum, ſcripturæ more, alibi repetit & inculcat: *Fui rex Iſrael*: totius Iſraelis ſcilicet: *in Jeruſalem*: quod nulli poſt Salomonem contigit.

13. *Hanc occupationem peſſimam*: miſerrimam, curis graviſſimis exercitam: peſſimum etiam in genere morum de omnibus rebus ſollicite quærere, quaſi noſtro judicio ſubderentur; *Dedit Deus*. vide infra III. 2.

14. *Afflictio ſpiritus* lxx.: electio ſeu voluntas, προαίρεσις: quam alii præſumtionem ſpiritus vocabant. Aquila & alii ex comm. hier. ad Paulam; paſtionem venti, inane; quam-

quam

Digitized by Google

facta ſunt ſub ſole: & ecce omnia vanitas, & præſumptio ſpiritus.

Perverſum non poterit adornari: & imminutio non poterit numerari.

Locutus ſum ego in corde meo, dicens: Ecce ego magnificatus ſum, & adjeci ſapientiam ſuper omnes qui fuerunt ante me in Hieruſalem: & cor meum vidit multam ſapientiam & ſcientiam.

Et dedi cor meum, ut noſcerem ſapientiam & ſcientiam, errores & ſtultitiam: cognovi quia & hoc eſt paſtio venti, (ſive præſumtio ſpiritus.)

Quia in multitudine ſa-

ſub ſole, & ecce univerſa vanitas, & afflictio ſpiritus.

15 Perverſi difficile corriguntur, & ſtultorum infinitus eſt numerus.

16 Locutus ſum in corde meo, dicens: Ecce magnus effectus ſum, & præceſſi omnes ſapientia, qui fuerunt ante me in Jeruſalem: & mens mea contemplata eſt multa ſapienter, & didici.

17 Dedique cor meum ut ſcirem prudentiam atque doctrinam, erroreſque & ſtultitiam: & agnovi quod in his quoque eſſet labor, & afflictio ſpiritus,

18 Eo quod in multa ſapien-

---

quam idem Hieronymus ad cruciatum magis referri docet; quod omnia conſideranti nihil aliud appareat præter vanitatem ac malitias ſive miſerias, quibus anima diverſis cogitationibus affi-ctatur.

15. *Perverſi difficile*; heb. perverſum non poterit corrigi; non poteſt ex omni parte emendari malum: *& ſtultorum infinitus eſt numerus*; aut ut habet heb. eodem ſenſu, defectus (ſive mente deficiens ſtultus) non poteſt numerari. & hoc ad vanitatem noſtræ ſapientiæ pertinet, quod vix ullo humani generis fructu colatur, neque eo ſecius orbis abundet pravis ac ſtultis hominibus.

16. *Præceſſi omnes ſcientia, qui fuerunt* (alicujus nominis) *in Jeruſalem*: qualis Melchiſedech, aliique reges duceſque ſapientiſſimi.

17. *Erroreſque & ſtultitiam*, ſtultitias, heb.

18. *In multa ſapientia, multa indignatio*: quod plura & maxima nos fugiant; ac vir ſa-

pientiæ, multitudo furoris: & qui apponit ſcientiam, apponit dolorem.

pientia multa ſit indignatio: & qui addit ſcientiam, addit & laborem.

---

piens doleat in profundo latere ſapientiam, nec ita ſe præbere mentibus ut lumen viſui, ſed per tormenta quædam & intolerandum laborem provenire. hier. unde ſequitur: *qui addit ſcientiam, addit & laborem*. ſive quod cui plus creditur, plus ab eo exigitur, idem: ſive quod ex humana ſcientia magis laborare ac fluctuare cogimur, non ſatis recluſis veri bonique fontibus.

Caput II.

Vanæ voluptates: riſus inſanus, fallax gaudium: vana inquiſitio de bonis maliſque: ædificia, horti, aliæque amœnitates: lauta convivia: exoticæ deliciæ: opes indigno & ignoto heredi relinquendæ: neque ullus idoneus aut ſtabilis humanæ ſapientiæ fructus; eadem omnibus mors: partis quidem uti optimum; quamquam hoc ipſum vanitas.

Versio S. Hieronymi.

Dixi ego in corde meo: Veni nunc, tentabo te in lætitia, & vide in bono: & ecce etiam hoc vanitas.

Riſui dixi amentiam: &

Versio Vulgata.

1 Dixi ego in corde meo: Vadam & affluam deliciis, & fruar bonis. Et vidi quod hoc quoque eſſet vanitas.

2 Riſum reputavi erro-

---

1. *Dixi ego in corde meo*; recte hier. poſteaquam in multitudine ſapientiæ atque adjectione ſcientiæ deprehendi nihil aliud niſi caſſum & ſine fine eſſe certamen, converti me ad luxuriem & voluptates: haud minore vanitate ac ludibrio; quippe

2. *Riſum reputavi*: heb. riſui dixi, inſane ſive amens; excors: & lætitiæ, quid hoc facis? quid illudis? quid deſipis? quid

ʝocunditati, quid hoc facis?

Conſideravi in corde meo, ut traherem in vino carnem meam:& cor meum deduxit me in ſapientiam; ut obtinerem ſtultitiam (ut eam vincerem: qua in re laboravi) donec viderem quid eſſet bonum filiis hominum, quod facerent ſub ſole numero dierum vitæ ſuæ.

Magnificavi opera mea: ædificavi mihi domos: plantavi mihi vineas.

rem: & gaudio dixi: Quid fruſtra deciperis?

3 Cogitavi in corde meo abſtrahere a vino carnem meam, ut animum meum transferrem ad ſapientiam, devitaremque ſtultitiam, donec viderem quid eſſet utile filiis hominum: quo facto opus eſt ſub ſole numero dierum vitæ ſuæ.

4 Magnificavi opera mea, ædificavi mihi domos, & plantavi vineas,

falſa dulcedine ineſcatum, ad veros dolores ac dedecora ducis? vide Prov. vi. vii. &c.

3. *Cogitavi in corde meo*: rurſus ſapientiæ ac voluptatis ſeorſim faſtidio, utramque conjungere ſatagebat; atque ut ſunt hominum volubiles motus, nunc ad hanc, nunc ad illam convertebat animum; reliquo fere capite. *Cogitavi abſtrahere a vino*; ut libidinum incentore. quamquam hier. lxx. faventibus comment. ad Paulam, ſic ex heb. vertit. *Cogitavi trahere in vino carnem meam*; hoc eſt dubitare cœpi, bonum ne eſſet carnem vino diſtendere, augere; aut ut idem hier. vitam meam deliciis tradere, carnem liberare ab omnibus curis, & quaſi vino ſic voluptate ſopire; non ergo vir maximus hanc interpretationem ignoravit, ſed priorem prætulit, ac tandem Eccleſiæ tradidit, *ut animum transferrem*; ad verbum ex heb. deduxit me cor meum ad ſapientiam; ratio naturalis, quam etiam peccatoribus Deus auctor inſeruit. Idem hier. ibid. *Quo facto opus eſt*; hoc eſt ut perdiſcerem, quid facto opus eſſe *filiis hominum*, ſive ut clarius ad Paul. donec viderem quid eſſet bonum, &c. *numero dierum*: ſive decurſu *vitæ ſuæ*: quod jam, vanum eſſe conſtitit eo quod nihil pariat niſi quæſtiones; ſupra i. 8. infra vii. 30.

4. *Magnificavi*: exploraturus

Feci mihi hortos & pomaria: plantavi in illis lignum omne fructiferum.

Feci mihi piſcinas aquarum, ad irrigandum ex eis ſaltum germinantem ligna.

Mercatus ſum mihi ſervos & ancillas, & vernaculi fuerunt mihi: & quidem poſſeſſio armenti & ovium multa fuit mihi: ſuper omnes qui fuerunt ante me in Hieruſalem.

Congregavi mihi argentum & aurum, & ſubſtantias regum & provinciarum: feci mihi cantores & cantatrices: & delicias filiorum hominum, miniſtros vini, & miniſtras.

5 Feci hortos & pomaria,
& conſevi ea cuncti generis arboribus.
6 Et extruxi mihi piſcinas aquarum, ut irrigarem ſylvam lignorum germinantium.

7 Poſſedi ſervos & ancillas, multamque familiam habui: armenta quoque, & magnos ovium greges, ultra omnes qui fuerunt ante me in Jeruſalem:

8 Coacervavi mihi argentum, & aurum, & ſubſtantias regum, ac provinciarum: feci mihi cantores, & cantatrices, & delicias filiorum hominum, ſcyphos, & urceos in miniſterio ad vina fundenda:

---

omnia unde aliquid voluptatis corrogare poſſem, ædium atque operum magnificentiam, hortorum amœnitates, innumerabilem opum vim, & alia ejuſmodi cogitavi; quæ deinde fuſe exequitur uſque ad ℣ 11.

5. *Pomaria; pardeſim;* paradiſos; hortos amœniſſimos; qua voce noſter utitur Cant. IV. 13.

7. *Ante me in Jeruſalem;* Jeruſalem ab antiquo urbs regia, neque tantum Davidi, ſed etiam Melchiſedech, & aliis regibus aut ducibus habitata, ut ſupra memoravimus.

8. *Cantores & cantatrices;* en libidinum illecebras. *Scyphos & urceos, Siddah & Siddoth;* vox chaldaica; hoc eſt ſecundum Aquilam κυλικας καὶ κυλίκια, majores calices ſeu crateras; unde minoribus vaſculis haurirentur vina convivis propinanda: hier. ſymm. eodem fere refert quippe ad menſurarum ſpecies: lxx. vini fuſores, ac fuſitrices, quam vocem hier. fingit, ſive ut ipſe latinius miniſtros ac miniſtras vini. e recentioribus alii

alia

Et magnificatus ſum, & adjeci ſapientiam ſuper omnes, qui fuerunt ante me in Hieruſalem, & quidem ſapientia mea aſtitit mihi.

Et omne quod poſtulaverunt oculi mei, non tuli ab eis: nec prohibui cor meum ab omni lætitia: quia cor meum lætatum eſt in omni labore. Et hæc fuit portio mea ex omni labore meo.

Et reſpexi ego ad omnia opera mea, quæ fecerunt manus meæ, & in labore quo laboraveram faciens. Et ecce omnia vanitas, & voluntas ſpiritus. Et non

9 Et ſupergreſſus ſum opibus omnes, qui ante me fuerunt in Jeruſalem: ſapientia quoque perſeveravit mecum.

10 Et omnia, quæ deſideraverunt oculi mei, non negavi eis: nec prohibui cor meum quin omni voluptate frueretur, & oblectaret ſe in his, quæ præparaveram: & hanc ratus ſum partem meam, ſi uterer labore meo.

11 Cumque me converti ſſem ad univerſa opera, quæ fecerant manus meæ, & ad labores, in quibus fruſtra ſudaveram, vidi in omnibus vanitatem & affli-

---

alia comminiſcuntur variis conjecturis ac ratinciniis ducti: nos antiquioribus interpretibus credimus. Putaverim autem hic uti Salomonem peregrinis atque exoticis vocibus ut ſignificaret ſe non tantum indulſiſſe deliciis, quæ regibus Iſraeliticis familiares eſſent, ſed etiam ex molliſſimis Aſſyriorum aulis, luxus ac voluptatum illecebras accerſiſſe.

9. *Sapientia quoque perſeveravit mecum*. heb. lxx. & quidem ſapientia mea adſtitit mihi; ſive ut alii vertunt, mihi conſtitit, non diſceſſit a me vera quidem ſapientia cum iis quæ ſequuntur ac tanto voluptatum amore non conſtat, quare vel is erat tum Salomonis error, ut ſimul & ſapientem & voluptatum amatorem ſe eſſe decerneret: vel hic ſapientiam appellat regnandi artes, agendi ſolertiam, aut naturæ ſcientiam, quam etiam ad conquirendas voluptates adhiberet erudito luxu.

10. *Et hanc ratus ſum*: hæc pars mea, heb.

11. *In quibus fruſtra ſudaveram*?

eſt abundantia ſub ſole.

Et reſpexi ego, ut viderem ſapientiam, errores & ſtultitiam: quia quis eſt hominum, qui poſſit ire poſt regem ante factorem ſuum?

Et vidi ego, quia eſt abundantia ſapientiæ *ſuper ſtultitiam: ſicut abundantia lucis ſuper tenebras.

Sapientis oculi in capite ejus, & ſtultus in tenebris ambulat. Et cognovi ego, quia eventus unus eveniet omnibus eis.

ctionem animi, & nihil permanere ſub ſole.

12 Tranſivi ad contemplandam ſapientiam, erroreſque & ſtultitiam (quid eſt, inquam, homo, ut ſequi poſſit regem factorem ſuum?)

13 Et vidi quod tantum præcederet ſapientia ſtultitiam, quantum differt lux a tenebris.

14 Sapientis oculi in capite ejus: ſtultus in tenebris ambulat: & didici quod unus utriuſque eſſet interitus.

---

vam: heb. lxx. hier. ad Paulam: ſimpliciter; in labore quo laboraveram faciens.

12. *Quid eſt homo, ut ſequi poſſit regem factorem ſuum?* hæſitantis ac dubitantis, an homo veram ſapientiam aſſequi ac Deum creatorem ſuum ſequi poſſit, at heb. aliter obſcuriſſimo ſenſu: quid eſt homo qui venturus eſt poſt regem, ſeu qui regem ſequi poſſit (in his) quæ jam fecerunt (homines?) quis, ſcilicet privatus, melius rege poterit ſapienter aut ſtulte facta cognoſcere? ut ſenſus ſit, merito Salomonem de ſapientia diſputaſſe, quippe regem maximum, ad eam comparandam potioribus inſtructum auxiliis, & revera vidiſſe magnum eſſe diſcrimen inter ſapientiam atque ſtultitiam: quod exequitur ℣. 13. 14. & tamen eo tandem eſſe deductum, ut humanam ſapientiam vanam duceret. ℣. 14. 15. 16. 17.

14. *Sapientis oculi:* hoc ergo diſcrimen ſapientem inter & ſtultum; *ſapientis oculi in capite ejus:* ſicut enim oculi in excelſo tamquam in ſpecula conſtituti ut pedibus præluceant, ita in arce mentis ratio collocata velut dux itineris: *ſtultus in tenebris ambulat:* cæ-

co

Et dixi ego in corde meo : ſicut eventus ſtulti, ita & mihi eveniet : & ut quid ſapiens factus ſum ego ? & locutus ſum in corde meo : quoniam hoc quoque vanitas.

Non enim erit memoria ſapientis cum ſtulto in æternum : eo quod ecce diebus qui ſupervenient, univerſa oblivio operiet : & quomodo morietur ſapiens cum ſtulto ?

Et odivi vitam, quia malum ſuper me opus, quod factum eſt ſub ſole : quia omnia vanitas, & paſtio venti.

Et odivi ego omnem laborem meum, quem ego laboravi ſub ſole : quia dimitto illum homini, qui futurus eſt poſt me.

15 Et dixi in corde meo : Si unus & ſtulti & meus occaſus erit, quid mihi prodeſt, quod majorem ſapientiæ dedi operam ? Locutuſque cum mente mea, animadverti quod hoc quoque eſſet vanitas.

16 Non enim erit memoria ſapientis ſimiliter, ut ſtulti in perpetuum, & futura tempora oblivione cuncti pariter operient : moritur doctus ſimiliter ut indoctus.

17 Et idcirco tæduit me vitæ meæ : videntem mala univerſa eſſe ſub ſole, & cuncta vanitatem, & afflictionem ſpiritus.

18 Rurſus deteſtatus ſum omnem induſtriam meam, qua ſub ſole ſtudioſiſſime laboravi, habiturus heredem poſt me,

---

eo ac devio itinere, ac ſi oculos non in capite, ſed in tergo haberet : *& didici* : vide 111. 18. *quod unus utriuſque eſſet interitus* ; heb. unus ambobus eventus : quaſi diceret, quæ iſta providentia qua ſe ſapientes efferunt, aut quodnam eſt, in illo ſtulti ſapientiſque diſcrimine tantum operæ pretium, ſi tamen ambobus æque omnia eveniunt ? unde.

15. *Animadverti quod hoc quoque eſſet vanitas* : tantum ſcilicet inter ſapientem & ſtultum ponere diſcriminis.

18. 19. *Habiturus ehredem) quem ignoro*, (quis novit, heb., *an ſtultus futurus ſit* ? ac revera ipſe Salomon regum ſapientiſſimus, dereliquit poſt ſe de ſemine ſuo genus ſtultitiam & imi-

Et quis ſcit utrum ſapiens ſit, an ſtultus? & dominabitur in omni labore meo, quo laboravi, & in quo ſapiens factus ſum ſub ſole; ſed & hoc vanitas.

Et converſus ſum ego, ut renuntiarem cordi meo in omni labore meo, quo laboravi ſub ſole:

Quia eſt homo, cui labor ejus eſt in ſapientia, & ſcientia, & virtute: & homini qui non laboravit, illi dabit partem ſuam. Et quidem hoc vanitas & nequitia magna.

Quid enim fit homini in omni labore ſuo, & in voluntate cordis ſui, qua ipſe laborat ſub ſole?

Quia omnes dies ejus, dolorum, & iracundiæ, curarumque: & quidem nocte non dormit cor ejus: ſed & hoc vanitas.

Non eſt bonum homini,

19 Quem ignoro utrum ſapiens an ſtultus futurus ſit, & dominabitur in laboribus meis, quibus deſudavi & ſollicitus fui: & eſt quidquam tam vanum?

20 Unde ceſſavi, renuntiavitque cor meum ultra laborare ſub ſole.

21 Nam cum alius laboret in ſapientia, & doctrina, & ſollicitudine, homini otioſo quæſita dimittit: & hoc ergo vanitas, & magnum malum.

22 Quid enim proderit homini de univerſo labore ſuo, & afflictione ſpiritus, qua ſub ſole cruciatus eſt?

23 Cuncti dies ejus doloribus, & ærumnis pleni ſunt, nec per noctem mente requieſcit: & hoc nonne vanitas eſt?

24 Nonne melius eſt com-

minutum a prudentia Roboam. Eccli. xlvii. 27. 28.

20. *Unde ceſſavi*; & verti me in deſperationem: in vitæ tædium & odium univerſi laboris humani: ex heb. ut ſup. 17. 18.

21. *Et ſollicitudine*; rectitudine, heb. virtute, Hier. ad Paulam, quod lxx. ἀνδρείᾳ, fortitudine.

24. *Nonne melius eſt comedere*; quam ſtulto heredi omnia relicturum fraudare animam ſuam bonis? Ecc. iv. 8 *& hoc de manu Dei eſt*: hoc etiam vidi quod de manu Dei eſt. heb. non

eſt

niſi quod comedit, & bibit, & oſtendit animæ ſuæ bonum in labore ſuo.

Et quidem hoc vidi ego, quia de manu Dei eſt.

Quis enim comedit, & quis parcit ſine illo qui homini bono coram ſe dedit ſapientiam, & ſcientiam, & lætitiam: & peccanti dedit ſollicitudinem, ut augeat & congreget quæ videntur bona ante faciem Dei. Sed & hoc vanitas & præſumtio ſpiritus.

edere & bibere, & oſtendere animæ ſuæ bona de laboribus ſuis? & hoc de manu Dei eſt.

25 Quis ita devorabit,&
deliciis affluet ut ego?
26 Homini bono in conſpectu ſuo, dedit Deus ſapientiam, & ſcientiam, & lætitiam: peccatori autem dedit afflictionem, & curam ſuperfluam, ut addat, & congreget, & tradat ei qui placuit Deo: ſed & hoc vanitas eſt, & caſſa ſollicitudo mentis.

---

eſt in hominis poteſtate poſitum, ut heredem quem vult habeat: qui ſenſus firmatur ex 25. 26. & ſeq.

25. *Quis ita devorabit*: quis comedat aut ſentiat (ſenſibus indulgeat) magis quam ego?

heb. ſub ejus perſona qui partis utitur: quis enim æquius fuit utatur bonis, quam ego qui tanto labore peperi?

26. *Et caſſa ſollicitudo mentis*. heb. afflictio ſpiritus, ut paſſim.

Caput III.

Suæ rebus vices : ſunt interitus : mundus diſputationi traditus : perturbatus ordo rerum : omnia ultimo judicio reſervata : homo jumento nihil præſtat : futura prævidere velle, vanum.

Versio S. Hieronymi.

OMnibus tempus eſt : & tempus omni rei ſub cælo.

Tempus pariendi, & tempus moriendi.

Tempus plantandi, & tempus evellendi, quod plantatum eſt.

Tempus occidendi, & tempus ſanandi.

Tempus deſtruendi, &

Versio Vulgata.

1 OMnia tempus habent, & ſuis ſpatiis tranſeunt univerſa ſub cælo.
2 Tempus naſcendi, & tempus moriendi.
Tempus plantandi, & tempus evellendi, quod plantatum eſt.
3 Tempus occidendi, & tempus ſanandi:
Tempus deſtruendi, &

---

1. *Omnia tempus habent* ; incertum & fluctuantem ſtatum conditionis humanæ in ſuperioribus docuit : nunc vult oſtendere omnia in mundo, non tantum incerta, ſed etiam ſibi eſſe contraria & nihil ſtare perpetuum, eorum dumtaxat quæ *ſub cælo* ſunt : hinc ex quo efficitur nihil eſſe tam vanum quam hærere mundo, cujus figura præterit : cùm præſertim is temporum curſus, hæ vices, a Dei nutu pendeant, qui cuncta diſponit in tempore ſuo ℣. 11, ut fruſtra appareat quærere felicitatem contrariis motibus ſurſque deque jactatos ineluctabilibus atque inextricabilibus cauſis. hæc argumentationis ſumma toto fere capite : nunc ſingula membra videamus : *Et ſuis ſpatiis tranſeunt univerſa ſub cælo* ; & tempus omni voluntati, heb. rei, negotio, inſtituto.

2. *Tempus naſcendi* ; hoc primum, ut id quod tempus induxit,

tempus ædificandi.
Tempus flendi, & tempus ridendi.
Tempus plangendi, & tempus ſaltandi.
Tempus ſpargendi lapides, & tempus colligendi lapides.
Tempus amplexandi, & tempus longe fieri ab amplexu.
Tempus acquirendi, & tempus perdendi.
Tempus cuſtodiendi, & tempus projiciendi.
Tempus ſcindendi, & tempus conſuendi.
Tempus tacendi, & tempus loquendi.
Tempus amandi, & tempus odiendi.
Tempus belli, & tempus pacis.
Quæ abundantia eſt ſa-

tempus ædificandi.
4 Tempus flendi, & tempus ridendi.
Tempus plangendi, & tempus ſaltandi.
5 Tempus ſpargendi lapides, & tempus colligendi.
Tempus amplexandi, & tempus longe fieri ab amplexibus.
6 Tempus acquirendi, & tempus perdendi.
Tempus cuſtodiendi, & tempus abjiciendi.
7 Tempus ſcindendi, & tempus conſuendi.
Tempus tacendi, & tempus loquendi.
8 Tempus dilectionis, & tempus odii.
Tempus belli, & tempus pacis.
9 Quid habet amplius

---

xit, tempus auferat: id eſt, vitam ipſam morte commutet. Cætera ex hoc capite connexa meditando perpendi, non verbis enucleari oportet.

5. *Tempus ſpargendi lapides:* in agros prohibendis frugibus ut 4. Reg. III. 25. omnem agrum optimum mittentes ſinguli lapides repleverunt: *& colligendi*; ad emundandum agrum.

9. *Quid habet amplius homo?* ſic ſupra I. 3. ſic poſtea XI. 22. ſic denique hic poſt enumeratas temporum vices, huc redit oratio: hæc ſumma: ut poſteaquam conſtiterit nihil ſtabile, & quæcumque homo plantaverit, acquiſiverit, cuſtodierit, conſuerit: eadem poſtea avelli, ſpargi, ſcindi ac diffui e-

por.

cienti in quibus ipſe laborat?

Vidi occupationem quam dedit Deus filiis hominum, ut occupentur in ea.

Univerſa fecit bona in tempore ſuo, & quidem ſæculum dedit in corda eorum, ut non inveniat homo opus quod fecit Deus ab initio uſque in finem.

Co-

homo de labore ſuo?

10 Vidi afflictionem, quam dedit Deus filiis hominum, ut diſtendantur in ea.

11 Cuncta fecit bona in tempore ſuo, & mundum tradidit diſputationi eorum, ut non inveniat homo opus, quod operatus eſt Deus ab initio uſque ad finem.

12 Et

---

portere; nempe id ſuperſit ex omni labore, nullum idoneum aut tanto conatu dignum carpi fructum: vel ut ait Hier. cum omnia labantur tempore: quid fruſtra conamur & tendimus, & brevis vitæ labores putamus eſſe perpetuos? nec contenti ſumus ſecundum Evangelium malitia diei, nihilque in craſtinum cogitamus?

11. *Cuncta fecit bona* (ſeu pulcra heb.) *in tempore ſuo*: omnia quidem ſuis decurrunt temporibus: ſed temporum arbiter Deus has temperat vices: quare omnia per ſe bona pulcraque: vidit enim quæ fecerat & erant valde bona; Gen. 1. 32. ſibi ergo univerſæ rei bene geſtæ conſcius, nihil moratur hominum judicia: *& mundum tradidit diſputationi eorum*; orbe conſtituto, hominum generi ingens ænigma propoſuit, in quo ſolvendo fruſtra laborarent: ita *ut non inveniat homo opus, quod operatus eſt Deus*: ac temporum leges rerumque orientium atque intereuntium cauſas nequidem intelligere, nedum his ſe expedire ac certum vitæ ſtatum ſibi conſtituere valeat; *ab initio uſque ad finem*: quaſi diceret: ſingula quidem Dei opera admirari licet; cæterum conſiliorum ſeriem atque univerſi operis rationem capere non poſſumus: ex qua rerum ſerie perſpicuum fieret, ſuo quæque tempori aptata pulcherrima eſſe atque ordinatiſſima; ſed horum convenientiam, particulæ operis illigati ſentire non poſſumus: ut præclare Auguſt. *Mundum diſputationi reliquit*; ad verbum: mundum dedit in cor eorum, heb.

Google

Cognovi quia non eſt bonum, niſi lætari, & facere bonum in vita ſua.

Et quidem omnis homo qui comedit, & bibit, & oſtendit bonum in omni labore ſuo, ex Dono Dei eſt.

Cognovi quia omnia, quæ fecit Deus, ipſa erunt in æternum: ſuper illa non poteſt adjici, & ab illo non poteſt auferri: & Deus fecit ut timeant à facie ejus.

12 Et cognovi quod non eſſet melius niſi lætari, & facere bene in vita ſua.

13 Omnis enim homo, qui comedit & bibit, & videt bonum de labore ſuo, hoc donum Dei eſt.

14 Didici quod omnia opera, quæ fecit Deus, perſeverent in perpetuum: non poſſumus eis quidquam addere, nec auferre, quæ fecit Deus ut timeatur.

---

heb. lxx. quæ interpretatio hier. non latuit, quippe quam attulit comm. ad Paulam. dedit autem in cor, hoc eſt cogitandum reliquit; ita tamen ut numquam inveniant occulta conſilia & arcanas rerum cauſas: quod idem Hieronymus hic elegantiſſime diſputationem vertit; ut Deo quidem agere competat: homini autem nihil aliud quam quærere ac diſputare ſit reliquum.

12. *Et cognovi quod non eſſet melius*: propterea colonus & hoſpes mundi homo datus eſt, ut brevi vita ſua utatur tempore, & ſpe prolixioris ætatis abſciſſa, cuncta quæ poſſidet quaſi ad alia profecturus aſpiciat: nec ſe putet plus de ſuo labore lucrari poſſe quam cibum & potum; & ſi quid de opibus ſuis in bonis operibus expenderit. hier. addit; non ut illud fiat quod eſt apud Eſaiam; manducemus & bibamus: cras enim moriemur: ſed ſecundum Apoſtolum: habentes victum & veſtitum his contenti ſimus: quod eſt donum Dei ℣. ſeq. *facere bene*; quidam intelligunt; bene ſibi facere, partis uti: quod eſt in ſeq. ℣. videre bonum de labore ſuo.

14. *Didici quod omnia perſeverent in perpetuum*; tellus, ſidera, montes, arborum atque animantium genera, ipſa rerum ſumma; *non poſſumus eis addere*; ac nequidem ſtaturæ noſtræ cubitum aut capillis colorem. Matth. v. 36. vi. 27. *quæ fecit Deus ut timeatur*; ex antecedentibus, quod occultiſſima, quod perfectiſſima, quibus nihil adjici, nihil detrahi poſſit, quod ordinatiſſima & ſempiter-

 nis

Quid eſt quod fuit? ipſum eſt quod erit, & quæ futura ſunt, jam fuerunt, & Deus quæret eum qui perſecutionem patitur.

Et adhuc vidi ſub ſole locum judicii, ubi impietas; & locum juſtitiæ, ubi iniquitas.

Dixi ego in corde meo: juſtum & impium judicabit Deus: quia tempus eſt omni voluntati ſuper omne factum ibi.

15 Quod factum eſt, ipſum permanet: quæ futura ſunt, jam fuerunt: & Deus inſtaurat quod abiit.

16 Vidi ſub ſole in loco judicii impietatem, & in loco juſtitiæ iniquitatem.

17 Et dixi in corde meo: juſtum, & impium judicabit Deus, & tempus omnis rei tunc erit.

---

nis legibus conſtituta.

15. *Deus inſtaurat* (quærit, revocat heb.) *quod abiit*: ad verbum; quod conſecutum eſt, (quod præteritum): eo quod alia ex aliis conſequantur, ac Deus ea quæ ſecutura ſunt ex antecedentibus evocet & eliciat latentibus cauſis. vide 1. 9. 10. ſumma *eſt*: Dei opera firma conſiſtere: ſimplici & uniformi motu agi res: aliaſque ex aliis deduci: etiam quæ effluxerint, Dei beneficentia recuperari poſſe, ne plus æquo aut adeptis lætemur aut cruciemur amiſſis: *quod abiit*. lxx. τὸν διωκόμενον: *hoc eſt*: Deus requirit eum qui perſecutionem patitur: ſic & antiqua vulgata, & ipſe hier. ad Paul. ad conſolandum, inquit, eum qui in martyrio perſeverat. quam verſionem prætermittere non eſt viſum, eo quod paſſim a Patribus græcis latiniſque celebretur; quamquam non eſt dubium quin vulgata noſtra interpretatio ſit congruentior atque omnino retinenda. pro τὸν διωκόμενον apud lxx. quidam legiſſe videntur τὸ διωκόμενον quod conſecutum eſt: quod heb. congruit.

16. *Vidi ſub ſole*: aliud argumentum rebus humanis inſitæ vanitatis: in præſente vita, inter juſtum & impium nullam eſſe diſtantiam, ſed incerto eventu omnia volutari; atque inter judicum ipſa ſubſellia, non veritatem valere ſed munera. hier.

17. *Et dixi: juſtum & impium*: clara ſolutio: cum omnia ſint perturbata ſub ſole atque

incon-

Dixi ego in corde meo de loquela filiorum hominis: quia ſeparat illos Deus: ut oſtendat quia ipſi jumenta ſunt:

18 Dixi in corde meo
de filiis hominum, ut probaret eos Deus, & oſtenderet ſimiles eſſe beſtiis.

Sive quia eventus filiorum hominum, & eventus pecoris, eventus unus eis. Sicut mors hujus, ita & mors illius, & ſpiritus unus omnibus, & amplius homini a pecore nihil eſt: quia omnia vanitas.

19 Idcirco unus interitus
eſt hominis, & jumentorum, & æqua utriuſque conditio: ſicut moritur homo, ſic & illa moriuntur: ſimiliter ſpirant omnia, & nihil habet homo jumento amplius: cuncta ſubjacent vanitati,

Omnia vadunt ad locum unum: omnia facta ſunt de humo, & omnia revertentur ad humum.

20 Et omnia pergunt ad
unum locum: de terra facta ſunt, & in terram pariter revertuntur.

inconditis motibus ferri videantur, eſſe ſupra ſolem & extra temporum vices aliquid quo incerta & incompoſita in ordinem redigantur, nec per partes Deum & velut per ſingula momenta judicare, ſed in futurum tempus univerſæ rei reſervare judicium: quo ſit id quod ſequitur; *& tempus omnis rei tunc erit:* cum enim in hac vita alia aliis temporibus congruant, nec ſingula ſingulis ſatis apta, atque alieno loco multa poſita eſſe videantur: expectandum tempus quo ſua cuique tribuantur; bona bonis, mala malis: ut eſt in parabola, Matth. XIII.

18. *Dixi in corde meo de filiis hominum; ut probaret eos Deus*: redargueret; heb. ſepararet, ad examen revocandos, atque omnino pervinceret *ſimiles eſſe beſtiis*: ſimplicius in h b. & apud lxx quod beſtiæ ipſi. aliud argumentum multo validius, jam tactum II. 15. ſed hic fuſius exequendum; quid mirum nihil diſtare inter probos & improbos qui æque homines ſunt, cum nequidem inter homines & pecudes ſatis ſit diſcriminis; cum ſimiliter procedamus in lucem, ſimul diſſolvamur in pulverem? hier.

20. *De terra facta ſunt*; de

Quis ſcit, ſpiritus filiorum hominis ſi aſcendat ipſe ſurſum, & ſpiritus pecoris ſi deſcendat ipſe deorſum in terram?

Et vidi quia non eſt bonum, niſi quod lætetur homo in opere ſuo: quia hæc eſt pars ejus. Quis enim adducet eum, ut videat id quod futurum eſt poſt ipſum?

21 Quis novit, ſi ſpiritus filiorum Adam aſcendat ſurſum, & ſi ſpiritus jumentorum deſcendat deorſum?

22 Et deprehendi nihil eſſe melius, quam lætari hominem in opere ſuo, & hanc eſſe partem illius. Quis enim eum adducet, ut poſt ſe futura cognoſcat?

---

terra nihil niſi corpus factum eſt; & ſignanter de corpore dicitur; terra es & in terram reverteris; facile itaque oſtenditur nobis, quod juxta corporis fragilitatem pecora ſimus. hier.

21. *Quis novit*; hoc eſt, haud facile cognoveris; qua phraſi: quis habitabit? aut mulierem fortem quis inveniet? quaſi diceret; ſatis ergo conſtat homines corpore non niſi eſſe beſtias? ſi autem videtur hæc eſſe diſtantia quod ſpiritus hominis aſcendat in cælum & ſpiritus pecoris deſcendat in terram; quo iſtud certo auctore cognovimus? hæc quæſtio; non niſi infra reſolvenda XII. 7. interim in incerto ac ſuſpenſo relinquitur ad ignorantiam hominum declarandam & comprimendam ſuperbiam.

CAPUT IV.

Calumniæ: calamitates: vita tædio: invidia: deſidia & falſa in otio quies: avarus ſibi peſſimus: amicitia & ſocietas: regiæ quoque majeſtatis vanitas, 3. & ſeq. obedientia: victimæ.

VERSIO S. HIERONYMI.

ET converſus ſum ego, & vidi univerſas ca-

VERSIO VULGATA.

1 VERTI me ad alia, & vidi calumnias,

lumnias, quæ fiunt ſub ſole, & ecce lacrymæ eorum, qui calumnias ſuſtinent, & non eſt qui conſoletur eos: & in manibus calumniantium eos fortitudo, & non eſt eis conſolator.

Et laudavi ego mortuos, qui jam mortui ſunt, ſuper viventes, quicumque ipſi vivunt uſque nunc.

Et melior ſuper hos duos, qui nondum natus eſt, qui nondum vidit opus malum, quod factum eſt ſub ſole.

Et vidi ego univerſum laborem, & ſimul omnem virtutem operis, quia æmulatio viri a ſodali ejus: & quidem hoc vanitas, & præſumtio ſpiritus.

Stultus complexus eſt manus ſuas, & comedit carnes ſuas.

Melior eſt plenus pugillus cum requie, quam pleni-

quæ ſub ſole geruntur, & lacrymas innocentium, & nem nem conſolatorem: nec poſſe reſiſtere eorum violentiæ, cunctorum auxilio deſtitutos.

2 Et laudavi magis mortuos quam viventes:

3 Et feliciorem utroque judicavi, qui necdum natus eſt, nec vidit mala quæ ſub ſole fiunt.

4 Rurſum contemplatus ſum omnes labores hominum, & induſtrias animadverti patere invidiæ proximi: & in hoc ergo vanitas, & cura ſuperflua eſt.

5 Stultus complicat manus ſuas, & comedit carnes ſuas, dicens:

6 Melior eſt pugillus cum requie, quam plena

4. 5. *Rurſum induſtrias animadverti patere invidiæ proximi; ſtultus complicat manus ſuas:* totum quod differit, hoc eſt ut oſtendat, & eum qui laborat & habet aliquid in mundo, patere invidiæ, & rurſum eum qui vivere vult quiete, inopia opprimi, & eſſe utrumque miſerabilem; dum alius propter opes periclitatur, alius propter inopiam egeſtate conficitur. hier.

5. *Stultus*, piger, de quo Prov. XXIV. 30. & ſeqq. *comedit car-*

tudo manum laboris & præſumtionis ſpiritus.

Et converſus ſum ego, & vidi vanitatem ſub ſole.

Eſt unus & non eſt ſecundus, & quidem filius & frater non eſt ei: nec eſt finis omni labori ejus. Et quidem oculus ejus non ſatiatur divitiis, & cui ego laboro & fraudo animam meam bonitate? ſed & hoc vanitas, & diſtenſio peſſima eſt.

Meliores duo quam unus, quibus eſt merces bona in labore ſuo: quia ſi ceciderit unus, eriget participem ſocium ſuum.

Et væ uni cum ceciderit, & non eſt ſecundus qui erigat eum.

utraque manus cum labore
& afflictione animi.
7 Conſiderans reperi &
aliam vanitatem ſub ſole:
8 Unus eſt, & ſecundum
non habet, non filium, non
fratrem, & tamen laborare
non ceſſat, nec ſatiantur
oculi ejus divitiis: nec recogitat, dicens: Cui laboro, & fraudo animam
meam bonis? in hoc quoque vanitas eſt, & afflictio
peſſima.
9 Melius eſt ergo duos
eſſe ſimul, quam unum: habent enim emolumentum
ſocietatis ſuæ:
10 Si unus ceciderit, ab
altero fulcietur: væ ſoli:
quia cum ceciderit non habet ſublevantem ſe.

---

nes ſuas; hyperbolice; propter nimiam famem; hier. marceſcit inedia; ſeipſum exeſt curis, tædio, inertia.

7. *Aliam vanitatem*; avaritiam, quam graphice depingit.

8. *Unus eſt*; ſolus: ſupra irriſerat eum, qui certi heredis cauſa ſeipſum ſtulte excruciat; nunc invenit ſtultiorem eum, qui herede nullo, haud ſecius defraudat genium; *nec ſatiantur oculi ejus divitiis*; nihil quidquam ex tot opibus uſurpare auſus, præter inſatiabilem videndi libidinem, ut habetur infra v. 10. *nec recogitat dicens*; poſitum elucidationis gratia; deeſt enim heb. lxx. in latina etiam verſione hujus capitis iv. apud Ambroſium, & apud Hier. comm. ad Paulam.

9. 10. *Melius duos eſſe*; *væ ſoli*; merito hæc ſubnectit avari-

tiæ:

Et quidem ſi dormient duo, etiam calor erit illis; & unus quomodo calefiet?

Et ſi invaluerit ſuper eum unus, duo ſtabunt adverſus eum. Et funiculus triplex non cito rumpitur.

Melior eſt puer pauper & ſapiens, quam rex ſenex & ſtultus, qui neſcit providere in poſterum.

Quoniam de domo vinctorum egreditur ut regnet: quia etiam in regno ejus natus eſt pauper.

Vidi univerſos viventes, qui ambulant ſub ſole cum adoleſcente ſecundo, qui conſurget pro illo.

Non eſt finis omni po-

11 Et ſi dormierint duo, fovebuntur mutuo: unus quomodo calefiet?

12 Et ſi quiſpiam prævaluerit contra unum, duo reſiſtunt ei: funiculus triplex difficile rumpitur.

13 Melior eſt puer pauper & ſapiens, rege ſene & ſtulto, qui neſcit prævidere in poſterum.

14 Quod de carcere, cateniſque interdum quis egrediatur ad regnum: & alius natus in regno, inopia conſumatur.

15 Vidi cunctos viventes, qui ambulant ſub ſole cum adoleſcente ſecundo, qui conſurget pro eo.

16 Infinitus numerus eſt

---

tiæ: quippe avarus omnis humanitatis expers incubat divitiis, nullum amicitiæ fulcimentum quærit.

12. *Funiculus triplex*; proverbiale dictum ad fœdera gentium & privatorum etiam amicitiam commendandam.

13. *Melior eſt puer . . . rege*; jam ad regiæ majeſtatis vanitatem pergit. primum quod ipſi reges vacui ſapientia puero imbecilliores ſint; alterum.

14. *Quod de carcere*; quod regia etjam capita communi hominum ſorte ab infimis ad ſumma, a ſummis ad infima volutentur. ſic Joſeph e carcere propemodum ad regnum; ſic Job a ſumma fortuna in ſterquilinium. tertium; quod ipſa majeſtas ætate obſoleſcat. v. ſeq.

15. *Vidi cunctos viventes*; *cum adoleſcente ſecundo*: regni herede deſignato, obſequiis promtos atque orientem, ut ajunt, ſolem adorantes.

16. *Infinitus numerus*; *ante*

 eum.

pulo ejus, univerſis qui fuerunt ante illos, & quidem noviſſimi non lætabuntur in eo: ſed & hoc vanitas, & præſumtio ſpiritus.

Cuſtodi pedem tuum cum vadis in domum Dei, & appropinqua ut audias. Super domum enim inſipientium ſacrificium tuum: quia neſciunt quod faciunt malum.

populi omnium, qui fuerunt ante eum: & qui poſtea futuri ſunt, non lætabuntur in eo, ſed & hoc vanitas & afflictio ſpiritus.

17 Cuſtodi pedem tuum ingrediens Domum Dei, & appropinqua ut audias. Multo enim melius eſt obedientia, quam ſtultorum victimæ, qui neſciunt quid faciunt mali.

---

eum. eos, regem ſcilicet patrem & filium; hier. ex heb. lxx: ad verbum; ad facies eorum; coram ipſis; innumerabiles & ipſorum ævo fuere & poſtea futuri ſunt qui eos neſciant; tam anguſte regnant.

17. *Cuſtodi pedem tuum*; attende tibi, cum ad Deum accedis; *appropinqua ut audias*; *multo enim melior*; poſtremum illud deeſt. heb. tota ſententia ex heb. accede ad audiendum (ſive obediendum) potiuſquam ad dandas ſtultorum victimas; quia neſciunt quod faciunt malum; eodem cum vulgata ſenſu. Has ſententias & reliquas uſque ad ℣. 9. ſequentis capitis non facile connectas cum antecedentibus. verum Eccleſiaſtes dum omnia vana prædicat, ne etiam pietatem vanis accenſere videatur, hæc de precibus deque inſpectore Deo votiſque interſerit. forte etiam quod inter vana computet falſum cultum & in exterioribus tantum poſitum.

CAPUT V.

Multiloquium : vota : qui negant providentiam : imperiorum ordo : divitiarum vanitas, 9. 12. & ſeqq. dulcis ex opere ſomnus : frugalitas : partis uti optimum, 27. & ſeqq.

VERSIO S. HIERONYMI.	VERSIO VULGATA.
NOLI feſtinare in ore tuo : & cor tuum non feſtinet ad proferendum verbum in conſpectu Dei: quia Deus in cælo, & tu ſuper terram. Propter hoc ſint verba tua pauca,	1 NE temere quid loquaris, neque cor tuum ſit velox ad proferendum ſermonem coram Deo. Deus enim in cælo, & tu ſuper terram : idcirco ſint pauci ſermones tui.
Quia veniet ſomnium in multitudine ſollicitudinis, & vox ſtulti in multiplicatione ſermonum.	2 Multas curas ſequuntur ſomnia, & in multis ſermonibus invenietur ſtultitia.

1. *Ne temere : coram Deo.* ergo ad pietatem pertinet, parce & moderate loqui : cum de verbo otioſo rationem reddi oporteat, Matt. XII. 36. ſcriptumque ſit; in multiloquio non effugies peccatum. Prov. X. 19. quin etiam de orando Deo Chriſtus præcipit : Orantes autem nolite multum loqui ſicut ethnici : putant enim quod in multiloquio ſuo exaudiantur. Matt. VI. 7. 8. ſic notantur Phariſæi, quod viduas decipiant ſub obtentu prolixæ orationis. Marc. XII. 40. Matt. XXIII. 14. Luc. XX. 47. *Deus enim in cælo :* plana ſententia : quod Deus ſublimis, nos humiles ; & quod coram rege tacere, reverentiæ ſit.

2. *Multas curas* : ſicut turbida & multa ſomnia ſollicitum hominem deſignant, ſic multa verba, ſtultum. Ideo de Deo rebuſque divinis parce loquaris : quod etiam ea, quæ noſſe nos arbitramur, per ſpeculum videamus & in ænigmate, & velut ſomnium comprehendimus quod tenere nos putamus. hier.

3. Di-

Cum votum voveris Deo, ne moreris reddere illud, quia non eſt voluntas in inſipientibus, quæcumque voveris, redde.

Melius eſt non vovere, quam vovere & non reddere.

Non des os tuum, ut peccare facias carnem tuam, & ne dixeris in conſpectu angeli, quia ignorantia eſt: ne iraſcatur Deus ſuper vocem tuam, & diſperdat opera manuum tuarum.

Quia in multitudine ſomniorum & vanitates, & verba plurima, ſed Deum time.

Si calumniam pauperis,

3 Si quid voviſti Deo, ne moreris reddere: diſplicet enim ei infidelis & ſtulta promiſſio, ſed quodcumque voveris, redde:
4 Multoque melius eſt non vovere, quam poſt votum promiſſa non reddere.
5 Ne dederis os tuum ut peccare facias carnem tuam: neque dicas coram angelo: Non eſt providentia: ne forte iratus Deus contra ſermones tuos, diſſipet cuncta opera manuum tuarum.
6 Ubi multa ſunt ſomnia, plurimæ ſunt vanitates, & ſermones innumeri: tu vero Deum time.
7 Si videris calumnias

3. *Diſplicet enim ei infidelis & ſtulta promiſſio*: quia non eſt voluntas in inſipientibus. hier. ex heb. nulla conſtantia voluntatis: neque ullum decretum aut proprie voluntas, ſed ut in ſomniis cæci vanique conatus.

5. *Ne dederis os tuum*: ne abutaris ſermone, ut te ipſum in adulteria & corruptelas illicias: quod faciunt qui dicunt: *non eſt providentia*: non eſt ultio: ſive ut habet heb. error eſt; aut ignorantia eſt: res humanas nemo reſpicit: omnia cæco errore volvuntur. *Coram Angelo*: executore divinæ ultionis.

6. *Ubi multa ſunt ſomnia: plurimæ ſunt vanitates: & ſermones innumeri*: qualis eſt ſomniator vana cogitans, talis nugax & loquax vana effutiens: ut ſupra ℣. 2. *tu vero Deum time*: ut ℣. 1.

7. *Si videris calumnias*: paupe-

& ruinam judicii, & injuſtitias videris in regione, ne mireris ſuper negotio: quia excelſus ſuper excelſum cuſtodit,

Et excelſior eſt ſuper illos, & amplius terræ in omnibus eſt rex in agro culto.

Qui diligit argentum, non implebitur argento, & qui diligit divitias, non fruetur eis, ſed in hoc vanitas.

In multitudine enim bonorum, multi ſunt qui

egenorum, & violenta ju-
dicia, & ſubverti juſtitiam
in provincia, non mireris
ſuper hoc negotio: quia
excelſo excelſior eſt alius,
& ſuper hos quoque emi-
nentiores ſunt alii,
8 Et inſuper univerſæ
terræ rex imperat ſervien-
ti.
9 Avarus non implebi-
tur pecunia: & qui amat
divitias, fructum non ca-
piet ex eis: & hoc ergo
vanitas.
10 Ubi multæ ſunt opes,
multi & qui comedunt eas.

---

peribus illatæ calumniæ ne te conturbent, cum ſint ſuo ordine & loco conſtitutæ in republica poteſtates, quæ maleficia ulciſcantur.

8. *Et inſuper univerſæ terræ* (ſeu totius regionis) *rex* omnibus præſit. & ſubjectas poteſtates in ordinem cogat. poſtremus verſus in heb. ſic habet, & excellentia (ſive emolumentum) terræ eſt in omnibus, rex ipſe agro ſervit; a qua interpretatione non abhorret Hier. ad Paulam. ſenſus eſt, cum ſint aliæ aliis ſubditæ poteſtates, ineſt tamen quædam rebus æqualitas, communiſque altrix omnium tellus, rex ipſe agro ſervit, atque inde victum accipit nec, a communi conditione eximitur. Hunc poteſtatum invicem ſubjectarum ordinem, alii cum Hieronymo referunt ad Deum & Angelos regum regnorumque præſides, qui injuriam prohibere vel præſente pœna ulciſci poſſent, niſi Dei judicium ad futurum ſeculum ſervaretur, miſſis Angelis meſſoribus, qui colligant de regno ejus omnia ſcandala, ut eſt Matt. XIII. 30. 41. ſupra III. 16. 17.

9. *Avarus non implebitur*; jam ad vanitates redit, ac primum avaritiæ & opum, quod

ani-

comeduńt ea; & quæ eſt fortitudo habenti illam, niſi ut videat oculis ſuis?

Dulcis ſomnus operanti; ſive paululum, ſive plus comederit, & ſaturitas divitis non ſinit eum dormire:

Eſt languor peſſimus, quem vidi ſub ſole, divitias cuſtodiri in malum poſſidentis eas:

Et perierunt divitiæ illæ in diſtentione peſſima: & genuit filium; & non eſt in manu ejus quidquam.

Sicut exivit de utero matris ſuæ, nudus revertetur,

Et quid prodeſt poſſeſſori, niſi quod cernit divitias oculis ſuis?

11 Dulcis eſt ſomnus operanti, ſive parum, ſive multum comedat; ſaturitas autem divitis non ſinit eum dormire.

12 Eſt & alia infirmitas peſſima, quam vidi ſub ſole: divitiæ conſervatæ in malum domini ſui.

13 Pereunt enim in afflictione peſſima: generavit filium, qui in ſumma egeſtate erit.

14 Sicut egreſſus eſt nudus de utero matris ſuæ, ſic

---

animum non expleant; quod nullos ex illis dignus fructus, ℣ 9. quod utcumque ſis dives, non tamen ipſe tu plus cæteris capias, ſed tantum importunos atque otioſos ventres accerſas; ℣. 10. quod nec ipſe utare, ſed tamquam a ſacris abſtineas, ſola tibi intuendi facultate relicta: ibid. quod utcumque utare teque cibis ingurgites, id tantum lucrere, ut ſomni ſuavitatem cruditate turbes; 11. quod tibi quoque male vertant, cum potentioribus prædæ futurus ſis; 12. quod denique pereant teque deſtituant, *in afflictione* (ſive occupatione heb.) *maxima*, cum iis maxime indigeas; 13. quod etſi vel maxime in re ſplendida vivas, non eo tibi liberi fortunatiores futuri; ibid. quod denique divites æque [illegible] cæteri mortales nudi atque egeni & naſcantur & intereant; 14. 15. atque omnino ſe excrucient atque conficiant inanibus curis: 15. 16. nota autem hanc ſententiam; *dulcis ſomnus operanti* ℣. 11. ne otio torpeſcas; *ſive parum, ſive multum comedat*; ut non in copia ſed in ſufficientia ſit quies, ſomnique atque adeo totius vitæ ſuavitas, ex quo efficitur iſtud;

17.

ut eat ſicut venit, & nihil accipit de labore ſuo, ut teneat in manu ipſius.

Sed & hoc vanitas, & languor peſſimus; ſicut enim advenit, ita & abiit. Quæ abundantia ejus qui in ventum laborat?

Et quidem omnibus diebus ſuis in tenebris comedit, & luctu, & iracundia multa, & languore, & inſania.

Ecce quod vidi ego bonum, quod eſt optimum; comedere, & bibere, & cernere jocunditatem in omni labore ſuo, quo laboravit ſub ſole; numero dierum vitæ ſuæ, quos dedit ei Deus: hæc quippe eſt pars ejus.

Sed omnis homo cui dedit Deus divitias & ſubſtantiam; conceſſitque ei, ut veſceretur ex eis, & tolleret partem ſuam, & lætaretur de labore ſuo: hoc Dei donum eſt.

revertetur, & nihil auferet ſecum de labore ſuo.

15 Miſerabilis prorſus infirmitas: quomodo venit ſic revertetur. Quid ergo prodeſt ei quod laboravit in ventum?

16 Cunctis diebus vitæ ſuæ comedit in tenebris & in curis multis, & in ærumna atque triſtitia.

17 Hoc itaque viſum eſt mihi bonum, ut comedat quis, & bibat, & fruatur lætitia ex labore ſuo, quo laboravit ipſe ſub ſole numero dierum vitæ ſuæ, quos dedit ei Deus, & hæc eſt pars illius.

18 Et omni homini, cui dedit Deus divitias, atque ſubſtantiam, poteſtatemque ei tribuit ut comedat ex eis, & fruatur parte ſua, & lætetur de labore ſuo: hoc eſt donum Dei.

---

17. *Hoc itaque viſum eſt mihi bonum, ut comedat quis*; ad comparationem ejus, qui tanto cruciatu ac tædio peritura comparat, meliorem dicit eſſe eum, qui præſentibus fruitur.

18. *Hoc eſt donum Dei*, qualecumque, non donum illud maximum, de quo infra; præſertim cap. XII.

Non enim multum recordabitur dierum vitæ ſuæ: quia Deus occupat in lætitia cor ejus.

19 Non enim ſatis recordabitur dierum vitæ ſuæ, eo quod Deus occupet deliciis cor ejus.

19. *Non enim ſatis recordabitur dierum vitæ ſuæ*, labentis ac tædio plenæ; ut tota hujus vitæ ſuavitas in oblivione ſui poſita videatur.

Caput VI.

Divitiarum vanitas, anxio & avaro divite melior abortivus: partis frui: hoc etiam vanum, 7. 8. 9. hominum ſapientia nihil niſi verba: unus Deus ſapiens.

Versio S. Hieronymi.

Est malum quod vidi ſub ſole, & frequens apud homines.

Vir, cui dedit Deus divitias, & ſubſtantiam, & gloriam, & nihil deeſt animæ ejus ex omnibus quæ deſideravit; & non dedit ei Deus poteſtatem, ut manducaret ex eo; ſed vir alienus comedit illud. Hæc vanitas eſt & languor peſſimus.

Versio Vulgata.

1 Est & aliud malum, quod vidi ſub ſole, & quidem frequens apud homines:

2 Vir, cui dedit Deus divitias, & ſubſtantiam, & honorem: & nihil deeſt animæ ſuæ ex omnibus, quæ deſiderat: nec tribuit ei poteſtatem Deus ut comedat ex eo, ſed homo extraneus vorabit illud, hoc vanitas, & miſeria magna eſt.

2. *Vir, cui dedit Deus divitias*; rurſus ad divitias, neque exagitare ceſſat radicem omnium malorum avaritiam; quam quidam appetentes teſte Paulo I. Tim. VI. 10. erraverunt a fide &

Si genuerit vir centum liberos, & annis multis vixerit, & plures fuerint dies annorum ejus, & anima ejus non repleatur bonis, nec ſepulcrum fuerit illi: dixi melius ab eo eſſe abortivum.

In vanitate quippe venit, & in tenebris vadit: & in tenebris nomen ejus abſcondetur.

Et quidem ſolem non vidit nec cognovit: requies huic magis quam illi.

3 Si genuerit quiſpiam centum liberos, & vixerit multos annos, & plures dies ætatis habuerit, & anima illius non utatur bonis ſubſtantiæ ſuæ, ſepulturaque careat; de hoc ego pronuntio quod melior illo ſit abortivus.

4 Fruſtra enim venit, & pergit ad tenebras, & oblivione delebitur nomen ejus.

5 Non vidit ſolem, neque cognovit diſtantiam boni & mali:

& inſeruerunt ſe doloribus multis; quæ Salomon fuſe commemorat.

3. *Si genuerit quiſpiam centum liberos, & vixerit multos annos*, ſive ut infra 6. etiamſi duobus millibus annis vixerit. duo ſunt quibus vel maxime humana vita protendatur; primum ſi ipſa longiſſima fuerit, poſtea ſi in ſobolem ampliſſimam diffundatur in qua & vivamus lætius & etiam mortui reviviſcamus, atqui hæc duo vana ſunt & infructuoſa avaris, *& anima illius non utatur bonis*, ſi infelix ille eſt & cæco errore devius, qui hujus vitæ bonis avaritia ſe fraudat, quanto magis qui veris bonis, fide ac doctrina ſancta, Deique gratia non utitur? *quod melior illo ſit abortivus*, bonum erat ei, ſi natus non fuiſſet homo ille. Matt. xxvi. 24. diligenter adverte: non abſolute melius, ſed melius ipſi.

4. 5. *Fruſtra enim venit: non vidit ſolem*, clarum, hæc pertinere ad abortivi comparationem attende Chriſtiane, qui fructum parturientis ſpiritus abortire facis neque deducis ad ſolem, ſed perire in tenebris & oblivione deleri ſinis, perpende illa verba: *fruſtra ille venit*, qui nec Deo gloriam nec ſibi felicitatem peperit, & a Dei regno pulſus ad tenebras exteriores mittitur: ubi eſt fletus & ſtridor dentium. Matt. xxii. 13.

6. Non

Etſi vixerit mille annos duplices, & bonitatem non vidit: nonne ad locum unum omnia properant?

Omnis labor hominis in ore ipſius: & quidem anima ejus non implebitur.

Quid enim amplius ſapiens a ſtulto: quid pauperi, niſi ſcire ut vadat contra vitam?

Melior eſt aſpectus ocu-lo-

6 Etiam ſi duobus millibus annis vixerit, & non fuerit perfruitus bonis, nonne ad unum locum properant omnia?
7 Omnis labor hominis in ore ejus: ſed anima ejus non implebitur.
8 Quid habet amplius ſapiens a ſtulto? & quid pauper, niſi ut pergat illuc, ubi eſt vita?
9 Melius eſt videre quod cu-

6. *Nonne ad unum locum properant omnia?* alia ſententia ad quam ſequentia pertinent. ſic autem habet. Miſerrimi illi ſunt, qui conceſſis bonis non utuntur, fac autem utare; non eo eris beatior, cum mors ingruat. *ad unum locum properant*; omnes enim morimur, & tamquam aquæ delabimur in terram, quæ non revertuntur. 2. Reg. XIV. 14.

7. *Omnis labor hominis*, hujuſmodi quem diximus, comedentis ac bibentis, partiſque opibus utentis *in ore ejus*; circa palatum verſatur; miſerabilis labor qui ventri & putredini ſerviat. *Sed anima ejus non implebitur*; animus majori bono natus his expleri non poteſt.

8. *Quid habet amplius ſapiens a ſtulto?* ſupple; ſi in edendo & bibendo, vita conſtat; *& quid pauper*, ac frugi, habet ſcilicet, *niſi ut pergat illuc ubi eſt vita?* niſi ut ea adipiſcatur quibus vivat; atque organum corporis ſuſtentet nec pereat inedia. hier. quod magis heb. congruit. quid pauperi (deeſt) ſcienti pergere ante vitas; ſeu vitam ſuſtentare? quaſi diceret; pauperi æque ac diviti victus communis; nec ſapiens ea re plus habet aut ſcit quam cæteri; communis eis cura, ut vitam protendant, attende autem, Chriſtiane, hæc vivendi cura quam bene ad veram æternamque vitam transferatur, de qua infra dicetur.

9. *Melius eſt videre*; melior eſt aſpectus oculorum ſuper ambulantem in anima. hier. ex heb. id eſt, vana & imaginaria ſectantem; quod eodem pertinet at-

lorum ſuper ambulantem in anima, ſed & hoc vanitas, & præſumtio ſpiritus.

Quid eſt quod futurum eſt : jam vocatum eſt nomen ejus & cognitum : quia homo eſt, & non poterit judicari cum fortiore ſe.

Quia ſunt verba multa multiplicantia vanitatem.

cupias, quam deſiderare quod neſcias : ſed & hoc vanitas eſt, & præſumtio ſpiritus.

10 Qui futurus eſt, jam vocatum eſt nomen ejus : & ſcitur quod homo ſit, & non poſſit contra fortiorem ſe in judicio contendere.

11 Verba ſunt plurima, multamque in diſputando habentia vanitatem.

---

atque antecedentia, nempe ut intelligamus melius eſſe ac præſtantius frui præſentibus bonis, quæ in promtu habeamus, quam animum inani ſpe paſcere, aut philoſophantium more vanas ac ſupra nos atque inextricabiles tentare quæſtiones.

10. *Qui futurus eſt*; & hoc pertinet ad humanæ ſapientiæ vanitatem, ſcire omnia a Deo prævisa ſuiſque jam diſtincta nominibus, eumque unum ſcientem ſapientemque eſſe, qui omnia ac futura æque ac præterita mente complectatur; *& ſcitur quod homo ſit*; ſcitur inquam hominem, tantum eſſe hominem; & quod fruſtra nititur ſupra vires; *Et non poſſit contra fortiorem ſe in judicio contendere*, contra Deum ſcilicet.

11. *Verba ſunt plurima*; alia ratio retundendæ ſapientium vanitatis, quod in hominum quæſtionibus ac diſputationibus nihil niſi verba ſint & inanis loquacitas; ſive ut habet heb. quia ſunt verba plurima multiplicantia vanitatem; quo etiam ſequentia pertinent.

Caput VII.

Vana ſcientia: quæſtiones: majora ſe quærere: quid quo melius: riſus, 4. 5. correptio: adulatio: patiens, 9. ira ſtultorum eſt: ſtultum tempora præferre temporibus: ſapientia, 13. 20. divitiæ: cavere, 15. ſapere ad ſobrietatem, 17. 18. nemo ſine peccato, 21. de ſapientia obtinenda præſumere, 24. 25. mulieres, 26. & ſeqq. homo rectus, 30. qui ſapiens.

Versio S. Hieronymi.

Quid plus homini? quis enim cognovit, quid ſit bonum homini in vita? numerum dierum vitæ vanitatis ejus, & faciet ea quaſi umbram: quia quis annuntiabit homini quid ſit poſt eum ſub ſole?

Bonum eſt nomen ſuper oleum bonum, & dies mortis ſuper diem nativitatis.

Versio Vulgata.

1 Quid neceſſe eſt homini majora ſe quærere, cum ignoret quid conducat ſibi in vita ſua, numero dierum peregrinationis ſuæ, & tempore quod velut umbra præterit? Aut quis ei poterit indicare, quid poſt eum futurum ſub ſole ſit?

2 Melius eſt nomen bonum, quam unguenta pretioſa: & dies mortis die nativitatis.

---

1. *Majora ſe quærere*: torquere ſe quæſtionibus, quæ captum exſuperent: alia ratio qua ſcientiarum pateſcat vanitas: altiora ſcrutari, obvia & neceſſaria ignorare.

2. *Melius eſt nomen bonum*; cum tam brevis vita ſit, ut ſæpe antea memoratum, hortatur ut faciat famam vita longiorem. hier. *melior dies mortis die nativitatis*; non tantum propter vitæ ærumnas; verum etiam quod naſcentis incerta ſtudia; mor-

Melius eſt ire ad domum luctus, quam ad domum convivii, in quo finis eſt omnis hominis; & qui vivit, dabit ad cor ſuum.	3 Melius eſt ire ad domum luctus, quam ad domum convivii: in illa enim finis cunctorum admonetur hominum, & vivens cogitat quid futurum ſit.
Melior eſt ira quam riſus: quia in mœrore vultus emendabitur cor.	4 Melior eſt ira riſu: quia per triſtitiam vultus, corrigitur animus delinquentis.
Cor ſapientis in domo luctus, & cor inſipientis in domo lætitiæ.	5 Cor ſapientium ubi triſtitia eſt, & cor ſtultorum ubi lætitia.
Melius eſt audire increpationem ſapientis ſuper virum audientem carmen ſtultorum.	6 Melius eſt a ſapiente corripi, quam ſtultorum adulatione decipi.
Quia ſicut vox ſpinarum ſub olla, ita riſus ſtulti: ſed & hoc vanitas.	7 Quia ſicut ſonitus ſpinarum ardentium ſub olla, ſic riſus ſtulti: ſed & hoc vanitas.

mortu[illegible]us in tuto ſit poſita.

4. *Melior eſt ira* (ſive indignatio emendantis & caſtigantis) *riſu* blandientis & adulantis.

5. *Cor ſapientium ubi triſtitia eſt:* cor ſapientium in domo luctus; cor ſtultorum in domo convivii (ſive lætitiæ:) heb. lxx. lætitia enim diſſolvit ſapientiam: luctus ſuperbiam ſtultitiamque comprimit.

6. *Quam ſtultorum adulatione decipi:* quam canticum ſtultorum, ſupple audire; heb.

7. *Quia ſicut ſonitus ſpinarum ardentium ſub olla;* ſic ſtultorum gaudia; grata licet in ſpeciem, nil niſi inanem ſtrepitum & evanidam lucem præbent, quæ omnia a ℣. 3. pertinent ad humanæ lætitiæ vanitatem, de qua etiam ſupra II. 2.

Calumnia conturbat ſapientem, & perdit cor fortitudinis ejus.

Melius eſt noviſſimum ſermonis, quam principium ejus. Melior eſt patiens ſuper excelſum ſpiritu.

Ne feſtines in ſpiritu tuo, ut iraſcaris: quia ira in ſinu ſtultorum requieſcit.

Ne dixeris quid factum eſt, quia dies priores erant meliores quam iſti: quia non ſapienter interrogaſti de hoc.

Bona eſt ſapientia cum hereditate, & amplius videntibus ſolem:

Quia quomodo umbra

8 Calumnia conturbat ſapientem, & perdet robur cordis illius.

9 Melior eſt finis orationis, quam principium. Melior eſt patiens arrogante.

10 Ne ſis velox ad iraſcendum: quia ira in ſinu ſtulti requieſcit.

11 Ne dicas: quid putas cauſæ eſt, quod priora tempora meliora fuere quam nunc ſunt? ſtulta enim eſt hujuſcemodi interrogatio.

12 Utilior eſt ſapientia cum divitiis, & magis prodeſt videntibus ſolem.

13 Sicut enim protegit

---

8. *Calumnia conturbat* (etiam) *ſapientem*; *&* *perdet robur cordis illius*: ſic lxx. ſic hier. ad Paulam. heb. eodem ſenſu; & munus (ſeu donum) perdit cor (ſive mentem) ſupple ſapientis, de quo primo membro; juxta illud Deut. xvi. 19. munera excæcant oculos ſapientium; quibus humanæ ſapientiæ imbecillitas demonſtratur.

9. *Melior eſt finis orationis*: ſermonis; *quam principium*; ut miſſis proloquiis ad rem ipſam veniamus, & quam breviſſime fieri poterit concludamus. melior etiam cujuſque rei finis quam principium juxta ℣. 2. *Melior eſt patiens*; cum arrogans ſibi aliquid eſſe videatur, vanum tamen iſtud eſt, & pati melius quam contumelioſe & arroganter aliquid agere.

11 *Stulta eſt ejuſmodi interrogatio*; vani imperitique homines putant incidiſſe ſe in ea tempora, in quibus inauditæ ſint atque hactenus inexpertæ calamitates: ſed hoc quam vanum ſit, docent antecedentia, ſupra 1. 10. 111. 15.

12. 13. *Utilior eſt ſapientia* *cum*

ſapientiæ, ſic umbra argenti, & quod plus eſt ſcientia ſapientiæ vivificabit habentem ſe.

Vide opera Dei: quoniam quis poterit adornare, quem Deus perverterit? In die bonitatis eſto in bono, & in die malo vide. Et quidem iſtud congruum huic fecit Deus ad loquendum, ut non inveniat homo poſt eum quicquam.

Omnia vidi in diebus vanitatis meæ: eſt juſtus periens in juſtitia ſua, & eſt

ſapientia, ſic protegit pecunia, hoc autem plus habet eruditio & ſapientia, quod vitam tribuunt poſſeſſori ſuo.

14 Conſidera opera Dei, quod nemo poſſit corrigere quem ille deſpexerit.

15 In die bona fruere bonis, & malam diem præcave, ſicut enim hanc, ſic & illam fecit Deus, ut non inveniat homo contra eum juſtas querimonias.

16 Hæc quoque vidi in diebus vanitatis meæ: juſtus perit in juſtitia ſua, &

---

cum divitiis; ſive cum heredite. heb. utiles divitiæ ſi ſapientia adſit, ſed ſapientia potior, quæ veram vitam tribuit.

14 *Quod nemo poſſit corrigere, quem ille deſpexeris*. quem ſeu quod ille curvaverit. heb juxta illud quod ſcriptum eſt; quis fecit mutum & ſurdum, videntem & cæcum; nonne ego dominus Deus? Exod. IV. 11. ut fruſtra obloquantur homines, cum quæ ego ſive recta ſive diſtorta fecerim (aut permiſerim) mutare nemo poſſit. hier. hunc verſum Eccleſiaſtæ chal. hic refert ad vitia corporis, ut nemo gibboſum, claudumve reſtituere poſſit in rectam ſtaturam ac proverbialiter intelligendum; ut diſcant homines pati, quæ Deus juſtis de cauſis inemendata eſſe voluerit ſive permiſerit.

15 *In die bona*, præcedentis ſententiæ corollarium; ne obloquaris Deo aut rebus humanis; ſed omnia excipias prout eveniunt; æque enim fecit Deus bonos dies maloſve; proſperos & adverſos: neque quidquam forte aut cæca neceſſitate fit ſed Dei ſapientia: *ut non inveniat homo juſtas querimonias*; heb. & non inveniet homo poſt eum quidquam; poſt Deum ſcilicet; ne te excruciaveris emendandis Dei operibus.

16. *In diebus vanitatis meæ*;

impius longævus in mali-
tia ſua.
Noli eſſe juſtus multum,
& ne quæras amplius, ne
obſtupeſcas.

Ne impie agas multum,
& noli eſſe ſtultus, ne mo-
riaris in tempore non tuo.

Bonum [illegible] retinere ju-
ſtum. Et quidem ab hoc ne
dimittas manum tuam:
quoniam qui timet Deum,
egredietur ad omnia.
Sapientia confortabit ſa-

impius multo vivit tempo-
re in malitia ſua.
17 Noli eſſe juſtus mul-
tum: neque plus ſapias,
quam neceſſe eſt, ne ob-
ſtupeſcas.
18 Ne impie agas mul-
tum: & noli eſſe ſtultus,
ne moriaris in tempore
non tuo.
19 Bonum eſt te ſuſten-
tare juſtum, ſed & ab illo
ne ſubtrahas manum tuam:
quia qui timet Deum, ni-
hil negligit.
20 Sapientia conforta-

---

hujus vitæ vaniſſimæ, *in juſtitia ſua*; virtutis ſtudium non prohibet acceleratam mortem; quæ querela paſſim in ſacris libris, præſertim Jer. XII. 1. ſed hujus rei cauſa, his diebus vaniſſimis, procul ſubmovetur ab hominum aſpectibus, vide infra VIII. 11. 12. 13. IX. 2.

17 *Noli eſſe juſtus multum*: qui ſummo & ſtricto ſemper jure agat; qui trucem & rigidum gerat animum, numquam indulgens veniam, maxime vero qui ſuperſtitioſus ſe ſcrupulis torqueat, hunc ſcito plus juſtum eſſe quam juſtum eſt, & ex cunctatione vel fluctuatione animi pene in ſtuporem verti; hæc fere hier. *ne obſtupeſcas*; alii, ne deſolationem tibi accerſas.

18 *Ne impie agas multum*; id eſt diu; nec peccata peccatis addas. Debemus enim nos ſtatim erigere poſt ruinam; non imitari eos qui ſemel deſerta regula tradunt ſe vitiis deſperantes; Epheſ. IV. 19. cur autem hic inſerantur ſententiæ non ita propoſito cohærentes, diximus ſup. IV. 17.

19 *Bonum eſt te ſuſtentare juſtum*; iſtum. heb. lxx. nempe juſtum, de quo ℣. 17. *Sed & ab illo ne ſubtrahas manum tuam*; nempe ab impio, de quo ℣. 18. Bonum eſt juſtis benefacere, ſed peccatoribus benefacere, non eſt malum; bonum domeſticis fidei benefacere, ſed & omni petenti

tri-

pientem ſuper decem poteſtatem habentes, qui ſunt in civitate:

Quia non eſt homo juſtus in terra; qui faciat bonum & non peccet.

Et quidem in omnes ſermones, quos loquentur impii, ne dederis cor tuum, ut non audias ſervum tuum maledicentem tibi.

Etenim frequenter ſcit cor tuum, quia & tu maledixiſti aliis.

Omnia hæc tentavi in ſapientia, & dixi:

Sapiens efficiar, & ipſa longius facta eſt a me, magis quam erat. Et alta profunditas, quis inveniet eam?

Circuivi ego cor meum: ut ſcirem, & conſiderarem, & quærerem ſapientiam, & rationem, & ut cognoſcerem impietatem ſtulti, &

vit ſapientem, ſuper decem principes civitatis.

21 Non eſt enim homo
juſtus in terra, qui faciat bonum, & non peccet.

22 Sed & cunctis ſermonibus qui dicuntur, ne accommodes cor tuum: ne forte audias ſervum tuum maledicentem tibi.

23 Scit enim conſcientia tua, quia & tu crebro maledixiſti aliis.

24 Cuncta tentavi in ſapientia. Dixi: ſapiens efficiar: & ipſa longius receſſit a me,

25 Multo magis quam erat: & alta profunditas, quis inveniet eam?

26 Luſtravi univerſa animo meo, ut ſcirem, & conſiderarem, & quærerem ſapientiam, & rationem: & ut cognoſcerem impietatem

tribuere, hier. *qui timet Deum, nihil negligit*: cum omnibus exibit; heb. lxx. proſpero eventu; cum Deum diligentibus omnia cooperentur in bonum; Rom. VIII. 28.

24 *Cuncta:* cuncta hæc, heb.

25 *Quis inveniet eam*; vide Job. XXVIII. 12. 27.

26 *Luſtravi univerſa*. 27. *& inveni*; en egregium tot inquiſitionum atque experimento-

imprudentium errorem.

Et inveni ego amariorem morte mulierem : quæ laqueus venatorum eſt, & ſagena cor ejus ; vincula ſunt manus ejus. Bonus coram Deo eruetur ab ea, & qui peccator eſt, capietur in illa.

Ecce hoc inveni, dixit Eccleſiaſtes, unam ad unam; ut invenirem numerum,

Quem adhuc quæſivit ani-

ſtulti, & errorem imprudentium:

27 Et inveni amariorem morte mulierem, quæ laqueus venatorum eſt, & ſagena cor ejus, vincula ſunt manus illius, qui placet Deo, effugiet illam : qui autem peccator eſt, capietur ab illa.

28 Ecce hoc inveni, dixit Eccleſiaſtes, unum & alterum, ut invenirem rationem,

29 Quam adhuc quærit

---

rum fructum : *inveni amariorem morte mulierem* ; quæ nihil niſi ſuavia meraſque voluptates præ ſe ferebat, qua enim non morte amarius aut tetrius, impiæ dominæ ſervire libidinibus atque erroribus, & Deum colere quemcumque decerneret ; ut Salomoni contigit ? quaſi diceret : cum de omnibus hominum erroribus diligentiſſime quærerem, nihil certius reperi, quam iſtud de muliere : quodque ea ſit : *laqueus : ſagena : vinculum :* quo te nec volens nitenſque extricare poſſis tam fœda quam miſera ſervitute : quæ expertus dicere, & ab inſania ſua reſipiſcere videtur. hier.

28 *Ecce hoc inveni : dixit Eccleſiaſtes* : ſane & hoc mente & cogitatione perviderat, Prov. II. 16. v. 3. VI. 24. VII. 5. & alibi paſſim, quid igitur hic addit inventis, niſi ut id quod ratione perſpexerat ipſo experimento doctus, referat, & inculcet ? Ecce, inquit ; *Hoc inveni : eà* [e]gium operæ pretium : *dixit Eccleſiaſtes* quod eſt monentis, inculcantis, infarcientis : *unum & alterum :* ad verbum : unam ad unam : phraſi heb. quod nos in neutrum vertimus : hoc eſt verſando in animo unum ad unum; ſive, unum poſt alterum ; atque ut ait hier: ſigillatim ac minutatim, velut ſubducta ratione, perpendens omnia & diligenter eventilans : *ut invenirem rationem*.

29 *Quam adhuc quærit anima*

ma mea, & non inveni. Hominem unum de mille inveni, & mulierem in omnibus his non inveni.

Solummodo hoc inveni, quia fecit Deus hominem rectum; & ipſi quæſierunt

anima mea, & non inveni. Virum de mille unum reperi, mulierem ex omnibus non inveni.

30 Solummodo hoc inveni, quod fecerit Deus hominem rectum, & ipſe ſe

ma mea: in qua adhuc laboro, animumque excrucians ac pertundens non poſſum hujus rei, hoc eſt muliebris nequitiæ aſſequi cauſam; ſed hoc inquit unum comperi; *virum de mille unum reperi*, qui ſaperet: mulierem vero nullam: ſive ut habet textus: *mulierem ex omnibus non inveni:* omnes enim me ad luxuriam & non ad virtutem deduxerunt. hier.

30. *Solummodo hoc inveni:* tamquam diceret:, quærenti cogitantique cur humanum genus ac præfertim fæmineum ſexum cui & viri ſerviunt, inſipientia pervagata corruperit, unum illud occurrit, nempe quod Deus hominem non talem, qualis nunc eſt, fecerit: imo *quod fecerit Deus hominem rectum*; neque illa, quam vidimus, perverſitas & obliquitas, ſit natura inſtituti hominis, ſed pœna damnati, ut præclare Auguſtinus. *Quod fecerit Deus hominem rectum:* recta ſentientem, recta diligentem, ſociis æquum, Deo ſubditum: & ipſe ſe diſtortum jam inde ab initio fecerit. Quomodo autem diſtortum niſi quod *ipſe ſe infinitis miſcuit quæſtionibus:* vel ut habent heb. lxx: ipſe hier. ad Paulam, eodem plane ſenſu: & ipſi quæſierunt cogitationes multas: in varia ac peſſima ſe ſtudia ac dubia diſtraxerunt, cujus rei fons eſt, quod cum homini veritas divinæ legis, deciſione conſtaret, huic definitioni non ſteterit; ac de præcepto ipſo quæſiverit: parendum ne eſſet: audiveritque libens fæmina quæſtionem temerariam: cur præcepit vobis Deus (Gen. III. 1.) viroque perſuaſerit ut eadem de re anceps quæreret. Sic aliæ ex aliis ortæ quæſtiones, dubitatumque de Deo, de providentia, de legibus, deque certis æque ac de incertis: abiitque prorſus ex humano genere illa rectitudo, quam Deus fecerat: extiteruntque cogitationes, ſive ut Hieronymus hic elegantiſſime

me

cogitationes multas.

infinitis miſcuerit quæſtionibus. Quis talis ut ſapiens eſt? & quis cognovit ſolutionem verbi?

---

me vertit, quæſtiones ac fluctuationes, quibus ipſe ſe homo contutbaret atque perverteret.

Caput VIII.

Sapiens vultu quoque agnoſcitur: regum majeſtas, 2. & *ſeqq. verum commodi nexus & opportunitates*, 6. *hominum imperitia*, 7. *dominandi libido*, 9. *hypocritæ*, 10. *malorum res proſperæ; bonorum adverſæ*, 11. 14. *bene piis, male impiis*, 12. 13. *impiorum ſententia*, 15. *opera Dei inveſtigabilia*, 16. 17.

Versio S. Hieronymi.

Quis ita ut ſapiens, & quis novit ſolutionem verbi? ſapientia hominis illuminabit vultum ejus, & fortis faciem ſuam commutabit.

Ego os regis cuſtodio, & loquelam juramenti Dei.

Ne feſtines a facie ejus abire, & ne ſtes in verbo

Versio Vulgata.

1 Sapientia hominis lucet in vultu ejus, & potentiſſimus faciem illius commutabit.

2 Ego os regis obſervo, & præcepta juramenti Dei.

3 Ne feſtines recedere a facie ejus, neque perma-

---

1. *Sapientia hominis lucet in vultu ejus*. Illuminat vultum ejus. heb. gratum reddit. & *potentiſſimus faciem illius commutabit*. & fortitudo (ſive obſtinatio, auſteritas) faciei ejus mutabitur: heb. nil aſperum, nil pervicax; ſedata omnia, in vultu ſapientis.

2. *Ego os regis obſervo*; obſerva; heb. ut ſupplendum ſit, ego moneo, vel quid ſimile. *Os*

regis;

malo: quoniam omne quod voluerit, faciet.

Sicut dixerit rex, poteſtatem habet; & quis dicet ei, quid facis?

Qui cuſtodit mandatum, non cognoſcet verbum malum; & tempus, & judicium cognoſcit cor ſapientis.

Quia omni negotio eſt tempus & judicium: afflictio quippe hominis multa ſuper eum:

Quia neſcit quod futurum eſt: ſicut enim erit, quis annuntiabit ei?

Non eſt homo poteſtatem habens in ſpiritum, ut prohibeat ſpiritum, & non eſt potens in die mortis, &

neas in opere malo: quia omne, quod voluerit, faciet:

4 Et ſermo illius poteſtate plenus eſt: nec dicere ei quiſquam poteſt: quare ita facis?

5 Qui cuſtodit præceptum, non experietur quicquam mali. Tempus & reſponſionem cor ſapientis intelligit.

6 Omni negotio tempus eſt, & opportunitas, & multa hominis afflictio:

7 Quia ignorat præterita, & futura nullo ſcire poteſt nuntio.

8 Non eſt in hominis poteſtate, prohibere ſpiritum, nec habet poteſtatem in die mortis, nec ſinitur quieſce-

---

regis; id eſt mandatum. *& præcepta juramenti Dei*; propter juramentum Dei. heb. regi ſcilicet præſtitum. Nota fidem regi ſacramento obligatam. Idque videtur ſignificare fœdus populi cum Davide coram Domino 2. Reg. v. 3. Item cum Joas 4. Reg. xI. 17. Item principes dant manum Salomoni. 1. Paral. xxIx. 24.

4. *Et ſermo illius poteſtate plenus eſt*: regis, heb.

5. *Qui cuſtodit præceptum*: regis ſcilicet. *Tempus & reſponſionem cor ſapientis intelligit*, rationem, morem: (regis ſcilicet alloquendi): heb.

6. *Omni negotio*; *opportunitas*; judicium, ratio; eadem voce ac ſupra ℣. 5. quam, reſponſionem vertit interpres. *& multa hominis afflictio*: difficile eſt opportunitatem invenire & commodos rerum nexus.

8. *Non eſt in hominis poteſtate*:

non eſt emiſſio in die belli :
& non ſalvabit impietas habentem ſe.

Omnia hæc vidi : & dedi
cor meum in omne opus,
quod factum eſt ſub ſole :
& dominatus eſt homo homini
ut affligeret eum.

Et tunc vidi impios ſepultos,
& venerunt : & de
loco ſancto egreſſi ſunt, &
laudati ſunt in civitate,
quia ſic fecerunt : ſed &
hoc vanitas.

Quia enim non eſt contradictio
facientibus malum
cito : ideo repletum eſt cor
filiorum hominnm in eis,
ut faciant malum.

Quia peccator facit malum
centies, & elongat ei
Deus : ex hoc cognoſco
ego, quod erit bonum timentibus
Deum, qui timebunt
a facie ejus.

re ingruente bello, neque
ſalvabit impietas impium.

9 Omnia hæc conſideravi,
& dedi cor meum in
cunctis operibus, quæ fiunt
ſub ſole. Interdum dominatur
homo homini in malum
ſuum.

10 Vidi impios ſepultos:
qui etiam cum adhuc viverent,
in loco ſancto erant,
& laudabantur in civitate
quaſi juſtorum operum : ſed
& hoc vanitas eſt.

11 Etenim quia non profertur
cito contra malos
ſententia, abſque timore
ullo filii hominum perpetrant
mala.

12 Attamen peccator ex
eo quod centies facit malum,
& per patientiam ſuſtentatur,
ego cognovi
quod erit bonum timentibus
Deum, qui verentur
faciem ejus.

---

te : quemadmodum extremum vitæ halitum cohibere nemo poteſt, nec ſe expedire citatus ad bellum ; ita neque *ſalvabit impietas impium* ; quamvis ad ſervandum ſe nec ſceleri parcat. *prohibere ſpiritum* : animam fugientem. *nec ſinitur quieſcere ingruente bello*. heb. nec eſt miſſio.

10. *Et laudabantur in civitate quaſi juſtorum operum* : Ita lxx. at heb. oblivioni tradentur, *iſchtachoau* ; pro, . *iſchtabchou*, laudabuntur : caph כ pro beth ב : ſimillimis litteris facile invicem commutatis. & ita Chal. & Syr. Vulg. ſenſus apertior.

12. *Attamen ... ego cognovi* ; ſi enim

Et bonum non ſit impio, & non prolonget dies quaſi umbra, qui non timet a facie Dei.

Eſt vanitas quæ fit ſuper terram: quia ſunt juſti, ſuper quos veniunt quaſi facta impiorum, & ſunt impii, ad quos perveniunt quaſi facta juſtorum. Dixi quia hoc vanitas eſt.

Et laudavi ego lætitiam: quia non eſt bonum homini ſub ſole, niſi comedere, & bibere, & lætari. Et ipſum egredietur cum eo de labore ſuo diebus vitæ, quos dedit ei Deus ſub ſole.

Quapropter dedi cor meum, ut cognoſcerem ſapientiam, & viderem occupationem, quæ facta eſt ſu-

13 Non ſit bonum impio, nec prolongentur dies ejus, ſed quaſi umbra tranſeant, qui non timent faciem Domini.

14 Eſt & alia vanitas, quæ fit ſuper terram, ſunt juſti, quibus mala proveniunt, quaſi opera egerint impiorum: & ſunt impii, qui ita ſecuri ſunt, quaſi juſtorum facta habeant: ſed & hoc vaniſſimum judico.

15 Laudavi igitur lætitiam, quod non eſſet homini bonum ſub ſole, niſi quod comederet, & biberet, atque gauderet: & hoc ſolum ſecum auferret de labore ſuo in diebus vitæ ſuæ, quos dedit ei Deus ſub ſole.

16 Et appoſui cor meum, ut ſcirem ſapientiam, & intelligerem diſtentionem, quæ verſatur in terra: eſt

---

enim tanta eſt etiam erga malos Dei indulgentia ac miſericordia, ut eorum ſupplicia differat ut corrigantur, quam putemus ejus eſſe benignitatem erga juſtos, ut mercedem præſtet? ſimile argumentum, III. 16. 17.

15. *Laudavi igitur lætitiam:* ex perſona impiorum: qui quod omnia in futurum ſerventur incerta, nihil melius factu arbitrantur quam ut voluptati ſe dedant.

16. *Et intelligerem diſtentionem;* negotium, περισπασμόν, occupationem, ſupra, I. 13. curam ſuperfluam. ſupra, II. 26. *eſt homo qui diebus ac noctibus ſomnum non capit;* qui ſeipſum excruciat quærendis rerum & eventuum cauſis; cur alius cæcus, alius debilis, alius videns

ac

per terram: quia & in die & in nocte ſomnium in oculis ſuis non eſt videns.

Et vidi omnia opera Dei, quia non poterit homo invenire opus, quod factum eſt ſub ſole: in quo laboraverit homo, ut quæreret & non inveniet: ſi quidem & ſi dixerit ſapiens ſe cognoſcere, non poterit invenire.

homo, qui diebus & noctibus ſomnum non capit oculis.

17 Et intellexi quod omnium operum Dei nullam poſſit homo invenire rationem eorum, quæ fiunt ſub ſole: & quanto plus laboraverit ad quærendum, tanto minus inveniat: etiam ſi dixerit ſapiens ſe noſſe; non poterit reperire.

---

ac ſanus; iſte nobilis, iile inglorius, is nihil aliud proficit niſi in ſua tantum quæſtione torqueri & diſputationem pro tormento habere, nec tamen invenire quod quærit hier.

17. *Nullam poſſit homo invenire rationem:* exactam, accuratam, perſpicuam, neque omnino ullam, niſi Dei lege inſtitutus aut lumine colluſtratus. *quanto plus laboraverit; etiam ſi dixerit ſapiens ſe noſſe:* duo tradit veriſſima; primum, quo plus conere Dei arcana perſequi, eo magis te ambagibus ac dubitationibus involvas; alterum, ſapientiam humanam nihil eſſe niſi jactantiam: quod etiam ſequentia oſtendunt.

CAPUT IX.

Arcana Dei : nemo ſcit an odio an amore ſit dignus : inde corruptelæ : impiorum ſenſus, 4. 5. 6. *& ſeqq. res humanæ caſu regi videntur*, 11. 12. *ſapientia contemtui : divitiæ pretio habentur : cum tamen ſapientia armis ſit melior*, 14. 15. 16. 17. 18. *in uno peccans : ibid.*

VERSIO S. HIERONYMI.

OMNE hoc dedi in corde meo, ut conſiderarem univerſa: quia juſti & ſapientes, & opera eorum in manu Domini. Et quidem caritatem &

VERSIO VULGATA.

1 OMNIA hæc tractavi in corde meo, ut curioſe intelligerem: ſunt juſti atque ſapientes, & opera eorum in manu Dei: & tamen neſcit homo utrum

---

1. *Sunt juſti atque ſapientes :* Idem argumentum, de bonis maliſque in præſente vita, pari modo habitis, miris verſat modis. vide autem heb. ex hier. quem ipſe ſic exponit; etiam in hoc dedi cor meum & ſcire volui quos Deus diligeret, quos odiſſet: & inveni juſtorum quidem opera in manu Dei eſſe, & tamen utrum amentur a Deo an non, nunc eos ſcire non poſſe & ambiguo fluctuare, utrum ad probationem ſuſtineant quæ ſuſtinent, an ad ſupplicium: in futuro igitur ſcient & in vultu eorum ſunt omnia: id eſt antecedit eos, cum ex hac vita deceſſerint, notitia iſtius rei; quia tunc eſt judicium, nunc certamen: & quicumque adverſa ſuſtinent, utrum per amorem Dei ſuſtineant ut Job; an per odium ut plurimi peccatores, nunc habetur incertum, recte omnino; idque aperte evincit Eccleſiaſtes, adeo ambigua eſſe omnia, ut nemo nec de aliis nec de ſe ipſo ſciat, an amore an odio ſit dignus, quod & nos latere poſſint occulta peccata: delicta enim quis intelligit? Pſal. XVIII. & Deus quid de quoque ſentiat, nedum ullo indicio prodat, involvat magis. *Opera eorum in manu Dei*: ſolus ipſe novit. *& tamen neſcit homo*: & quidem caritatem (Dei erga ſe) & quidem

Digitized by Google

quidem odium, non eſt cognoſcens homo: omnia in facie eorum.

In omnibus eventus unus: juſto & impio, bono & malo, mundo & polluto, ſacrificanti, & non ſacrificanti. Sic bonus ut peccator: ſic jurans ſicut juramentum timens.

Hoc eſt peſſimum in omni, quod factum eſt ſub ſole, quia eventus unus omnibus

amore, an odio dignus ſit:

2 Sed omnia in futurum ſervantur incerta, eo quod univerſa æque eveniant juſto & impio, bono & malo, mundo & immundo, immolanti victimas, & ſacrificia contemnenti: ſicut bonus, ſic & peccator: ut perjurus, ita & ille qui verum dejerat.

3 Hoc eſt peſſimum inter omnia, quæ ſub ſole fiunt, quia eadem cunctis eveniunt

dem odium non eſt cognoſcens homo: hier. ex heb. lxx. quod cum ſit univerſim traditum, inde profecto efficitur, ut nec de aliis quiſquam nec de ſe ipſo liquido ſciat, amori ne an odio Deo ſit: *Omnia in futurum*: omnia ante facies eorum. heb. lxx. ſive ut vertit ſymm. apud hier. omnia coram eis incerta: ut Deo ſoli id conſtet, quemadmodum ſupra dictum eſt: *opera eorum in manu Dei*.

2. *Eo quod univerſa æque eveniant juſto & impio*: etſi enim plerumque veri legis obſervatores promiſſa a lege temporalia bona recipiebant; tamen nec penitus ad omnes, nec ad quodcumque vitæ tempus iſta pertinebant. Job enim, David, Tobias, Daniel, diutiſſime multa perpeſſi, vix tandem a tot malis expediti ſunt; prophetæ autem Iſaias, Jeremias & alii multi, numquam: ipſe legislator Moyſes cum inter populi contumacis odia ac ſeditiones aſperrimam duxiſſet vitam, nec ad terram illam admiſſus eſt. Deus igitur homines ad meliora promiſſa præparabat, & tamen agebat miris modis, ut promiſſa temporalia in pleriſque valerent & in tota republica Judaica maxime eluceſcerent *ut perjurus*: heb. lxx. jurans (temere ſcilicet) ſicut is qui juramentum timet: religioſus perjuruſque nullo diſcrimine habiti.

3. *Et contemtu*: procacitate ſymm. apud hier. & inſaniæ (ſive

bus: Sed & cor filiorum hominum repletum eſt malitia: & errores in corde eorum in vita ſua, & poſt hæc ad mortuos.

Quia quis eſt qui communicet in omnes viventes? eſt confidentia, quoniam canis vivens melior eſt leone mortuo:

Quia viventes ſciunt quod moriantur, & mortui neſciunt quidpiam, & non eſt eis amplius merces. In oblivione enim venit memoria eorum,

niunt: unde & corda filiorum hominum implentur malitia, & contemtu in vita ſua, & poſt hæc ad inferos deducentur.

4 Nemo eſt qui ſemper vivat, & qui hujus rei habeat fiduciam: melior eſt canis vivus leone mortuo.

5 Viventes enim ſciunt ſe eſſe morituros, mortui vero nihil noverunt amplius, nec habent ultra mercedem: quia oblivioni tradita eſt memoria eorum,

---

ve errores) in corde eorum in vita eorum, & poſtea ad mortuos (pergunt) heb. nec umquam reſipiſcunt, quæ item ex perſona impiorum dicta, poſtea in fine libri claram ſolutionem habebunt, ut ſæpe monuimus.

4. *Nemo eſt qui ſemper vivat:* ſymm. antecedenti ſic jungit: cor hominum repletur malitia & procacitate in vita ſua: noviſſima autem venjunt ad mortem; quis enim poteſt in ſempiternum perſeverare vivens? quæ interpretatio Hieronymo clara; ſenſuſque ſit; quod bonis maliſque æqua omnia eveniant, homines tota vita in errore verſantur; donec deveniamus ad mortem, majorum omnium terribiliſſimum & ultimum, poſt quod non ſpes aut merces ulla ſuper, nulluſque ab errore reſipiſcendi locus: atque omnino ignorantia inſanabilis, ex heb. & lxx. ſic habes; nam quis communicat in omnes viventes? quis eorum conſors (ſemper) eſſe poteſt? hoc eſt; quis poteſt ſemper vivere, ut habet ſymm. pergit hier. eſt confidentia (ſive ſpes) viventi ſcilicet: quoniam *melior eſt canis vivus leone mortuo;* vita, etiam miſerrima, quavis morte præſtat: quod morte ſpes omnis merceſque, atque etiam recte geſtorum memoria pereat; ut eſt in ſequentibus? 5. & 6. quæ recte conſonant impiorum dictis, quorum hic perſonam agit.

Sed & dilectio eorum, & odium eorum, & zelus eorum jam periit: & pars non eſt eis adhuc in ſeculo, in omni quod fit ſub ſole.

Vade & comede in lætitia panem tuum, & bibe in corde bono vinum tuum, quoniam jam complacuerunt Deo opera tua.

In omni tempore ſint veſtimenta tua candida: & oleum de capite tuo non deſit.

Vide vitam cum muliere, quam dilexiſti omnibus diebus vitæ vanitatis tuæ, qui dati ſunt tibi ſub ſole: quia hæc eſt pars tua in vita, & in labore quo tu laboras ſub ſole.

Omnia quæ invenit manus tua ut facias, in virtute tua fac: quia non eſt opus, & cogitatio, & ſcientia, & ſapientia in inferno quo tu vadis illuc.

6 Amor quoque, & odium, & invidiæ ſimul perierunt, nec habent partem in hoc ſeculo, & in opere quod ſub ſole geritur.

7 Vade ergo & comede in lætitia panem tuum, & bibe cum gaudio vinum tuum: quia Deo placent opera tua.

8 Omni tempore ſint veſtimenta tua candida, & oleum de capite tuo non deficiat.

9 Perfruere vita cum uxore, quam diligis cunctis diebus vitæ inſtabilitatis tuæ, qui dati ſunt tibi ſub ſole omni tempore vanitatis tuæ: hæc eſt enim pars in vita, & in labore tuo, quo laboras ſub ſole.

10 Quodcumque facere poteſt manus tua, inſtanter operare: quia nec opus, nec ratio, nec ſapientia, nec ſcientia erunt apud inferos, quo tu properas.

---

6. *Amor quoque & odium e* quod uno verbo Pſalmiſta tranſigit; in illa die peribunt omnes cogitationes eorum. Pſal. cxlv. 4. in nulla parte vitæ humanæ ſunt.

9. *Cum uxore*: heb. cum muliere: quamcumque dilexeris, hæc enim continuat in perſona impiorum ac voluptuoſorum hominum.

10. *Quodcumque poteſt, inſtanter, quia nec opus, apud inferos*, vanam brevemque vitam vana, & brevi voluptate percurre; & ſi quid delectare pot-

Converti me & vidi ſub ſole, quoniam non eſt velocium curſus; nec fortium prælium; nec ſapientium panis; nec prudentium divitiæ; nec ſcientium gratia: quoniam tempus & eventus occurret omnibus illis.

Et quidem neſcit homo tempus ſuum: quaſi piſces qui retinentur in retiaculo malo, & ſicut volucres, quæ colligantur in laqueos, ſimiliter corruent filii hominum in tempore malo, cum ceciderit ſuper ipſos extemplo.

Sed & hanc vidi ſapientiam ſub ſole, & magna eſt apud me.

Civitas parva & viri pauci in ea: & venit ad eam rex magnus, & circumde-

11 Verti me ad aliud, & vidi ſub ſole, nec velocium eſſe curſum, nec fortium bellum, nec ſapientium panem, nec doctorum divitias, nec artificum gratiam: ſed tempus, caſumque in omnibus

12 Neſcit homo finem ſuum, ſed ſicut piſces capiuntur hamo, & ſicut aves laqueo comprehenduntur, ſic capiuntur homines in tempore malo, cum eis extemplo ſupervenerit.

13 Hanc quoque ſub ſole vidi ſapientiam, & probavi maximam:

14 Civitas parva, & pauci in ea viri: venit contra eam rex magnus, & vallavit

poteſt, feſtinus carpe ne pereat. hier.

11. *Nec velocium eſſe curſum*, quod nec optimi eligantur, & etiam optimos ſucceſſus ipſe fallat, neque poſſit homo providere quidquam, ut ℣. 12. lange aliter Paulus; non enim eo quod neque fortitudo, neque curſus velocitas valeat apud homines, exinde concludit, caſu omnia agi: ſed contra, Dei eſſe optatos dare ſucceſſus: non enim volentis neque currentis, ſed Dei miſerentis. Rom. IX. 16.

12. *Neſcis homo finem*: tempus heb. lxx. commodaque aut incommoda ex eo provenientia, ſed in proſpera & adverſa cæco impetu ſe infert.

13. *Hanc; vidi ſapientiam*: humanam ſapientiam hactenus inſectatus, nunc commendare videtur quam maxime: ſed poſi-

dit eam; & ædificavit adverſus eam machinam magnam.

Et invenit in ea virum pauperem & ſapientem, & ſalvavit hic civitatem in ſapientia ſua: & homo non recordatus eſt hominis pauperis illius.

Et dixi ego meliorem eſſe ſapientiam ſuper fortitudine, & ſapientia pauperis quæ deſpecta eſt, & verba ejus quæ non ſunt audita.

Verba ſapientium in quiete audiuntur, pluſquam clamor poteſtatem habentis in ſtultis.

Melior eſt ſapientia ſuper vaſa belli, & peccans unus perdet bonitatem multam.

eam, extruxitque munitiones per gyrum, & perfecta eſt obſidio.

15 Inventuſque eſt in ea vir pauper & ſapiens, & liberavit urbem per ſapientiam ſuam, & nullus deinceps recordatus eſt hominis illius pauperis.

16 Et dicebam ego, meliorem eſſe ſapientiam fortitudine: quomodo ergo ſapientia pauperis contemta eſt, & verba ejus non ſunt audita?

17. Verba ſapientium audiuntur in ſilentio plus quam clamor principis inter ſtultos.

18 Melior eſt ſapientia, quam arma bellica: & qui in uno peccaverit, multa bona perdet.

---

ea docet id etiam eſſe humanæ vanitatis, ut tanta quoque ſapientia, niſi divitiæ accedant, nihili apud homines habeatur.

17. *Verba ſapientium*: hier. quemcumque videris in Eccleſia declamatorem & cum quodam lenocinio ac venuſtate verborum excitare plauſum ac riſus excutere, audientes in affectum lætitiæ concitare: ſcito ſignum eſſe inſipientiæ, tam ejus qui loquitur quam eorum, qui audiunt; cum verba ſapientium in quiete & moderato audiantur ſilentio, hactenus hier. & tamen ille tam ſilenter auditus ac potentiorum vociferationibus antepoſitus, ad rerum humanarum ludibrium, & ipſe ſæpe deſpicitur, ut habes precedente ℣.

18. *Et qui in uno peccaverit*: unus peccans. heb. ſicut unius ſapientia civitas ſervatur: ſic unius imperitia bona res male perit.

2. *Mu-*

CAPUT X.

Ex minimis delictis grandis jactura: ſtultus non ſe, ſed alios omnes ſtultos putat, 3. ne principum gratia glorieris, 4. regimen perturbatum: principum errores, 5. ſua fovea captus: majorum inſtituta, 8. 9. labore acuitur induſtria, 10. detractor: ſtultiorum multiloquia, 12. 13. 14. alia ex aliis mala eaque graviora, 15. rex puer, 16. rex temperans, 17. deſideria: pecuniæ parent omnia: non detrabendum regi, etiam occulte, 20.

VERSIO S. HIERONYMI.

MUSCÆ moriture exterminant oleum compoſitionis: pretioſa eſt ſuper ſapientiam & gloriam ſtultitia parva.

Cor ſapientis in dextera ejus, & cor ſtulti in ſiniſtra illius.

Sed & in via cum ſtultus ambulat, cor ejus minuitur: & dicit, omnis inſipiens eſt.

Si ſpiritus habentis pote-

VERSIO VULGATA.

1 MUSCÆ morientes perdunt ſuavitatem unguenti. Pretioſior eſt ſapientia & gloria, parva & ad tempus ſtultitia.
2 Cor ſapientis in dextera ejus, & cor ſtulti in ſiniſtra illius.
3 Sed & in via ſtultus ambulans, cum ipſe inſipiens ſit, omnes ſtultos æſtimat.
4 Si ſpiritus poteſtatem

---

1. *Muſcæ morientes; pretioſior eſt ſapientia & gloria, parva & ad tempus ſtultitia*: id quod pretioſum ex ſapientia & gloria, ſtultitia parva: heb. ſupple corrumpit, ſicut exiguæ muſcæ optimum unguentum: ſic paululum ſtultitiæ excellentem ſapientia & gloria virum corrumpit; cavendumque omnino ne leves defectus multitudine gravent.

2. *In dextera*: dextera recti, ſiniſtra parvi ſymbolum.

4. *Si ſpiritus . . . . aſcenderis ſuper te*: ſi te benignior aura favoris afflaverit: ſi aliquam acceperis dignitatem: *locum tuum*

ſtatem aſcenderit ſuper te,
locum tuum ne dimiſeris:
quia ſanitas requieſcere fa-
cit peccata magna.
Eſt malum quod vidi ſub
ſole, quaſi ignorantia egre-
diens a facie potentis,
Dari ſtultum in ſublimi-
tatibus magnis, & divites
in humilitate ſedentes.
Vidi ſervos in equis, &
principes ambulantes quaſi
ſervos ſuper terram.
Qui fodit foveam in
ipſam incidet, & qui diſ-
ſipat ſepem, mordebit eum
ſerpens.
Qui ſubtrahit lapides,

habentis aſcenderit ſuper
te, locum tuum ne dimi-
ſeris: quia curatio faciet
ceſſare peccata maxima.
5 Eſt malum quod vidi
ſub ſole, quaſi per errorem
egrediens a facie principis:
6 Poſitum ſtultum in di-
gnitate ſublimi, & divites
ſedere deorſum.
7 Vidi ſervos in equis:
& principes ambulantes ſu-
per terram quaſi ſervos.
8 Qui fodit foveam, in-
cidet in eam: & qui diſſi-
pat ſepem, mordebit eum
coluber.
9 Qui transfert lapides,

ne dimiſeris: noli efferri animo; noli relinquere priora opera. hier. *quia curatio*: ſive cautio ac modeſti animi pudor, non ſplendor dignitatis; *faciet ceſſare peccata maxima*.

5. *Quaſi per errorem* (aut ignorantiam heb. atque involuntarie lxx.) *egrediens a facie principis*: adeo abſurdum, ut non niſi imprudenti excidat principi. Vide autem quam multa peccent principes per ignorantiam, queis tamen reſpublica peſſumdatur.

6. *Stultum in dignitate, & divites* (ſive optimates) *ſedere deorſum*, magna rerum perturbatione: quam & ſequens indicat, ubi ſervi dominantur; principes humi repunt.

8. *Qui fodit foveam; qui diſſipat ſepem*: qui priſca inſtituta ſubvertit; aut qui reipublicæ robur, nobilitatem ſcilicet, ſtructis inſidiis maliſque artibus peſſumdat, ut ille ſervus. ℣. 6. & 7. is ſibi ac reipublicæ quam improvidus regit, accerſit infortunium.

9. *Qui transfert lapides*: præcedentem firmat: ut non fruſtra geſtes ingentes lapides, aut ligna ſcindas manibus, ſic nec fruſtra convellas inſtituta majorum; quod item vetat ſapiens alia & huic cognata ſimilitudine, gravi hoc interdicto, ne

dolebit in eis, & qui ſcindit ligna, periclitabitur in eis.

Si retuſum fuerit ferrum, & hoc non ut prius, ſed conturbatum fuerit, virtutibus corroborabitur, & reliquum fortitudinis ſapientia eſt.

Si momorderit ſerpens in ſilentio, non eſt amplius habenti linguam.

Verba oris ſapientis gratia, & labia inſipientis præcipitabunt eum.

Initium verborum ſtulti inſipientia, & noviſſimum oris ejus error peſſimus.

Et ſtultus multiplicat verba. Ignorat homo quid ſit, quod factum eſt, & quod futurum eſt poſt eum quis annunciabit ei?

Labor ſtultorum affliget

affligetur in eis: & qui ſcindit ligna, vulnerabitur ab eis.

10 Si retuſum fuerit ferrum, & hoc non ut prius, ſed hebetatum fuerit, multo labore exacuetur, & poſt induſtriam ſequetur ſapientia.

11 Si mordeat ſerpens in ſilentio, nihil eo minus habet qui occulte detrahit.

12 Verba oris ſapientis, gratia: & labia inſipientis præcipitabunt eum:

13 Initium verborum ejus ſtultitia, & noviſſimum oris illius error peſſimus.

14 Stultus verba multiplicat. Ignorat homo, quid ante ſe fuerit: & quid poſt ſe futurum ſit, quis ei poterit indicare?

15 Labor ſtultorum affli-

---

ne terminos moveas. Proverb. XXII. 18.

10. *Si retuſum fuerit ferrum* rubigine; *& hoc nunc ut prius*: ſupple ſciderit; & non terſerit aciem: heb. ſupple qui eo utitur. *ſed hebetatum fuerit*; cujus loco hier. ſed conturbatum fuerit (quod tamen heb. deeſt); *multo labore* ac viribus *exacuetur*. virtutibus (ſeu laboribus) corroborabitur. hier. ex heb. *&* *poſt*; poſt *induſtriam ſapientia*; vel ut habet heb. (ſic) & excellentia in dirigendo ſapientia (eſt) ſenſus: ſapientis eſt cogitando & meditando dirigere ac perpolire animum, ut terendo & detergendo perpolitur ferrum.

12. *Præcipitabunt eum*: dejicient, perdent.

15. *Qui neſciunt in urbem pergere*: qui rem obviam & notiſſimam non inveniunt: pro-

eos, qui neſciunt ire in civitatem.

Væ tibi terra, cujus rex adoleſcens eſt, & principes tui mane comedunt.

Beata terra, cujus rex tuus filius ingenuorum, & principes tui in tempore comedunt, in fortitudine, & non in confuſione.

In pigritiis humiliabitur contignatio, & in infirmitate manuum ſtillabit domus.

In riſu faciunt panem & vinum, ut epulentur viventes: & argento obediunt omnia.

In mente tua regi ne

get eos, qui neſciunt in urbem pergere.

16 Væ tibi terra, cujus rex puer eſt, & cujus principes mane comedunt.

17 Beata terra, cujus rex nobilis eſt, & cujus principes veſcuntur in tempore ſuo ad reficiendum, & non ad luxuriam.

18 In pigritiis humiliabitur contignatio, & in infirmitate manuum perſtillabit domus.

19 In riſum faciunt panem & vinum, ut epulentur viventes: & pecuniæ obediunt omnia.

20 In cogitatione tua

---

verbium.

16. *Cujus rex puer eſt*. ſic apud Iſaiam III. 4. dabo pueros principes eorum: neque tantum ætate ſed ſenſibus: *& cujus principes mane comedunt*: luxuria non neceſſitate; ut ſeq. ℣. ſic idem Iſaias v. II. conſurgitis mane ad ebrietatem. chal. de iis accipit qui ante juge ſacrificium mane comederent.

17. *Nobilis*: heroum ſive clarorum ac fortium virorum filius. heb. lxx.

18. *In pigritiis*: merito luxuriæ deſidiam addit comitem, viribus animi & corporis voluptatis ſtudio diſſolutis; unde *humiliatur contignatio*: res humanæ ſponte labuntur ac ſuo ruunt pondere niſi valide ſuſtententur, quod mollities ac deſidia prohibent.

19. *In riſum faciunt*: vaniſſimi homines, qui cibos ad voluptatem non ad ſuſtentationem corporis ſumunt: potationeſque & luxuriam pro vera vita habent; horum venalis anima pecuniæ ſervit ac per pecuniam ventri. ſic illi apud Paulum, quibus Deus venter: dea pecunia eſt Phil. III. 19. Eph. v. 5.

20. *Regi ne detrahas*: & ſi puer ſit, luxuriæque ac voluptati deditus, ut ſupra dixerat: tamen

maledixeris, & in ſecreto cubilis tui ne maledixeris diviti: quia volucres cæli auferent vocem tuam, & habens pennas annunciabit verbum.

regi ne detrahas, & in ſecreto cubiculi tui ne maledixeris diviti: quia & aves cæli portabunt vocem tuam, & qui habet pennas annuntiabit ſententiam.

---

men parce nomini; majeſtatem reverere. *diviti*; potenti, principi. *Aves cæli*; en quanta celeritate maledicta tutis licet ut quidem videbatur auribus commiſſa, tamen velut pennis ad principem evolent: en aves in aulis frequentes, quæ cum aliud agere & velut in incertum volitare videantur, ſtudioſiſſime colligunt quæ etiam incautis exciderint.

CAPUT XI.

Eleemoſyna, quibuſcumque obviis, 1. copioſe danda, 2. cave quo ſtatu moriaris, 3. nimia cautio, 4. opera Dei inſcrutabilia: labor aſſiduus, 6. mors certa demonſtratio vanitatis, 8. ætatis flos & voluptas, vana, 10.

VERSIO S. HIERONYMI.

MITTE panem tuum ſuper faciem aquæ, quia in multitudine dierum invenies illum.

Da partem ſeptem, & quidem octo: quia non ſcis

VERSIO VULGATA.

1 MITTE panem tuum ſuper tranſeuntes aquas: quia poſt tempora multa invenies illum.

2 Da partem ſeptem, necnon & octo: quia ignoras

---

1. *Mitte panem tuum ſuper tranſeuntes aquas*: quod omni petenti ſit dandum, ex Luc. VI. 30. indiſcrete faciendum bene. hier. neque pereant data egenis, ſed tutius recondantur ac mala futura præveniant; ℣. 2. 3.

2. *Da partem ſeptem nec non & octo*; multis, imo omnibus. ſic, Mich. v. 5. ſeptem paſtores & octo primates, pro multis.

3. Si

quid futurum malum ſit ſuper terram.

Si repletæ fuerint nubes, imbrem ſuper terram effundent. Et ſi ceciderit lignum ad auſtrum, aut ad aquilonem: in locum, ubi ceciderit lignum, ibi erit.

Qui obſervat ventum, non ſeminabit; & qui aſpicit nubes, non metet.

Quomodo non cognoſcis tu, quæ ſit via ſpiritus: & ſicut oſſa in utero prægnantis, ſic neſcis opera Dei qui facit omnia.

In matutino ſemina ſe-

quid futurum ſit mali ſuper terram.

3 Si repletæ fuerint nubes, imbrem ſuper terram effundent. Si ceciderit lignum ad auſtrum, aut ad aquilonem, in quocumque loco ceciderit, ibi erit.

4 Qui obſervat ventum, non ſeminat: & qui conſiderat nubes, numquam metet.

5 Quomodo ignoras quæ ſit via ſpiritus, & qua ratione compingantur oſſa in ventre prægnantis; ſic neſcis opera Dei, qui fabricator eſt omnium.

6 Mane ſemina ſemen

---

3. *Si repletæ fuerint nubes*: eſto ſicut nubes, quæ copioſe & ultro pluviam largiuntur; ita tu eleemoſynam. *ſi ceciderit lignum*: cave quo te inclines ſive in bonum ſive in malum, cum quo cecideris ibi perpetuo manſurus ſis.

4. *Qui obſervat ventum*: cunctanti ac trepido & adverſa ſemper tempora metuenti; benefaciendi proximo, atque univerſim bene rei gerendæ occaſio elabitur.

5. *Via ſpiritus*: venti; ipſo Domino dicente; neſcis unde veniat nec quo vadat. Joan. III. 8. qua ſimilitudine ſancti quoque ſpiritus operatio deſignatur, ſpirantis ubi vult; ibid. atque ut vult dona ſingulis dividentis; 1. Cor. XII. 11. nec deſunt qui *viam ſpiritus* eam intelligant, qua anima corpori ſe infundat, propter ſequentia de fœtu. *ſic neſcis opera Dei*: nec qua ratione tibi pro benefactis atque eleemoſynis bona retribuat.

6. *Mane ſemina, & veſpere ne ceſſet*; bona opera aſſidue frequentanda, ac ſemper benefaciendum proximo, neque umquam parcendum labori, quamvis aliqua ex parte ſucceſſu fruſtretur: cum futurus ſit aliquan-

do

men tuum, & ad veſperum ne dimittas manum tuam: quoniam neſcis quid placeat, aut hoc, an illud, & ſi utrumque, quaſi unum bonum eſt.

Et dulce lumen, & bonum oculis videre ſolem:

Quia ſi annis multis vixerit homo, in omnibus his lætetur, & meminerit dies tenebrarum, quia plurimæ erunt. Omne quod venturum eſt vanitas.

Lætare adoleſcens in juventute tua, & in bono ſit cor tuum in diebus adoleſcentiæ tuæ: & ambula in viis cordis tui, & in intuitu oculorum tuorum. Et ſcito hoc, quia ſuper omnibus his adducet te Deus in judicium.

tuum, & veſpere ne ceſſet manus tua: quia neſcis quid magis oriatur, hoc aut illud: & ſi utrumque ſimul, melius erit.

7 Dulce lumen, & delectabile eſt oculis videre ſolem.

8 Si annis multis vixerit homo, & in his omnibus lætatus fuerit, meminiſſe debet tenebroſi temporis, & dierum multorum: qui cum venerint, vanitatis arguentur præterita.

9 Lætare ergo juvenis in adoleſcentia tua, & in bono ſit cor tuum in diebus juventutis tuæ, & ambula in viis cordis tui, & in intuitu oculorum tuorum: & ſcito, quod pro omnibus his adducet te Deus in judicium.

---

do proventus, quo labores etiam irriti repenſentur.

8. *Si annis multis, & lætatus fuerit, meminiſſe debet tenebroſi temporis*, ſeu noctis æternæ, *& dierum multorum*; mortis ſcilicet, poſt quam æternitas. *qui cum venerint, vanitatis arguentur præterita*; etiam gaudia voluptateſque, quarum ex ore impiorum commendatio tanta præceſſerat. hic incipit ſolutio quæſtionum ac fluctuationum, quibus ex impiorum perſona voluptuoſam vitam laudare videbatur.

9. *Lætare ergo juvenis in adoleſcentia tua*; ironice dicta, ut videtur, ſicut Matt. XXVI. 45. dormite jam & requieſcite. qua-

ſi

Digitized by Google

Et repelle iram a corde tuo, & aufer malitiam a carne tua: quia adoleſcentia & ſtultitia vanitas eſt.

10 Aufer iram a corde tuo, & amove malitiam a carne tua. Adoleſcentia enim & voluptas vana ſunt.

ſi diceret: jam lætare, ſi potes in conſpectu mortis, jam prædica evanidas fluxaſque lætitias: *ſcito* tamen futurum, ut *pro omnibus his* quibus lætatus fueris, *adducat te Deus in judicium:* & quidem poſt mortem, cujus antea meminiſſe juſſerat. jamne ergo vides, inſane, jamne ſentis vitam non eſſe luſum; Sap. xv. 12. neque vana omnia, quæ in rem tam gravem tamque tremendam deſinant?

10. *Aufer iram*; *malitiam* ſeu flagitium *a carne*; in ira omnes perturbationes animi comprehendit; in carnis malitia univerſas corporis voluptates. hier. quo efficitur non jam in voluptate ducendam vitam, ſed omnem ad divinum judicium traducendam eſſe cogitationem; *adoleſcentia enim & voluptas vana ſunt*; etiam ea quæ inter vitæ vanitates ſolatio erat voluptas, inter vana reputanda eſt; quo uno omnes impiorum argutationes corruunt. pro *voluptate* pubertatem, heb. ſtultitiam hier. & lxx. habent; hoc eſt procuſdubio voluptatem ipſam, quæ homines dementat.

1. *Me-*

CAPUT XII.

Concluſio operis : de Deo cogitandum ante moleſtias & imbecillitatem ſenectutis, 4. *corpus ad terram : ſpiritus ad Deum : vana omnia ; audiendi ſapientes : eorum ſententiæ, quales*, 11. *nimia ſcriptio & lectio*, 12. *verum bonum : ſcientiæque & vitæ ſumma*, 13. *reddenda ratio*, 14.

VERSIO S. HIERONYMI.

ET memento creatoris tui in diebus juventutis tuæ : antequam veniant dies malitiæ, & appropinquent anni, in quibus dices : Non eſt mihi in illis voluntas.

Antequam obtenebreſcat ſol & lumen, & luna, & ſtellæ, & revertantur nubes poſt pluviam.

In die quo commoti fuerint cuſtodes domus; & pervertierint viri fortitudinis. Et ceſſabunt molentes, quoniam imminutæ ſunt ; &

VERSIO VULGATA.

1 MEMENTO creatoris tui in diebus juventutis tuæ, antequam veniat tempus afflictionis, & appropinquent anni, de quibus dicas : Non mihi placent :

2 Antequam tenebreſcat ſol, & lumen, & luna, & ſtellæ, & revertantur nubes poſt pluviam.

3 Quando commovebuntur cuſtodes domus, & nutabunt viri fortiſſimi, & otioſæ erunt molentes in minuto numero, & tene-

---

1. *Memento creatoris* ; te judicaturi ; præclara concluſio egregii operis hoc capite : *in diebus juventutis tuæ* : quanto magis cum judicium appropinquaverit ? *& anni, de quibus dices : non mihi placent* ; ſeniles ſcilicet & ad ſepulcrum præcipites.

2. *Et revertantur nubes poſt pluviam* ; ſenum oculi caligine obducti, etiam cum ſerenum eſt, nubes videre ſe putant.

3. *Quando commovebuntur* (trement) *cuſtodes domus* : manus

contenebreſcent, quæ vident in foraminibus.

Et claudent oſtia in platea in humilitate vocis molentis, & conſurgent ad vocem volucris, & obmuteſcent omnes filiæ carminis.

Sed & ab excelſis timebunt & formidabunt in via. Et florebit amygdalum, & impinguabitur locuſta, & diſſipabitur capparis. Quoniam ibi homo in domum æternitatis ſuæ, & circuibunt in platea plangentes.

breſcent videntes per foramina:

4 Et claudent oſtia in platea, in humilitate vocis molentis, & conſurgent ad vocem volucris, & obſurdeſcent omnes filiæ carminis.

5 Excelſa quoque timebunt, & formidabunt in via, florebit amygdalus, impinguabitur locuſta, & diſſipabitur capparis: quoniam ibit homo in domum æternitatis ſuæ, & circuibunt in platea plangentes.

---

nus protegendo corpori natæ. *& nutabunt viri fortiſſimi*; crura, femora quæ corpus ſuſtentant: *& otioſæ erunt molentes*; dentes; *& tenebreſcent videntes per foramina*; oculi. fæmin. hebraice.

4. *Et claudent oſtia in platea, in humilitate vocis molentis*, ſive oris commolentis cibos; hoc eſt; claudentur labia extrinſecus, ſublatis dentibus compreſſa; ut vox exire niſi exilis & fracta non poſſit; *& conſurgent ad vocem volucris*; ſomnus levis; facile galli cantu abrumpendus; *& obſurdeſcent*, deprimentur. heb. *omnes filiæ carminis*; aures; delectatio muſicæ & cantus concidet, ſic Berzellai, 2. Reg. xix. 35. octogenarius ſum hodie; numquid vigent ſenſus mei, vel audire poſſum ultra vocem cantorum atque cantatricum? vel quidquid erat vocale conticeſcet.

5. *Excelſa quoque timebunt*; triſte ſilicernium neque altiora conſcendere, neque aſpectare poterit; omnia ei ruinæ proxima videbuntur; *& formidabunt in via*: planiſſima quæque, quaſi impedita & confragoſa videntur; ſic timide incedit: *florebit amygdalus*; caput caneſcet. hier. *impinguabitur locuſta*; incraſſabitur, ingraveſcet, etiam minima quæque craſſa & gravia videbuntur

Antequam rumpatur funiculus argenti, & recurrat vitta aurea, & conteratur hydria ſuper fontem, & confringatur rota ſuper lacum;

Et revertatur pulvis in terram ſuam ſicut erat, & ſpiritus redeat ad Deum, qui dedit illum.

6 Antequam rumpatur funiculus argenteus, & recurrat vitta aurea, & conteratur hydria ſuper fontem, & confringatur rota ſuper ciſternam.

7 Et revertatur pulvis in terram ſuam unde erat, & ſpiritus redeat ad Deum, qui dedit illum.

---

tur infirmo ſeni; alii, locuſtæ ſeu cicadæ ſtridulæ nomine, linguam intelligunt in ſenibus gravem & impeditam; pro locuſta vertiſpoteſt talus, ſive pedes intumeſcentes & podagra prægravati; quod magis, chal. placuit; *diſſipabitur capparis*; libido, concupiſcentia. hier. cibi appetentia, vigor omnis, membrorum rupto fœdere.

6. *Antequam rumpatur funiculus argenteus*: medulla ſpinalis, argentea propter colorem, incurvata, mox fatiſcens. Item nervi ex eadem ſpina producti, tum ſoluti ac flacceſcentes: *& recurrat vitta aurea*; frangatur lenticula aurea, heb. veſicula fellis, qua tabeſcente cibi concoctio ceſſat, & alvus incompoſite ſolvitur aut aſtringitur, quod maxime in ſenibus; *& conteratur hydria*, quæ jam urinam non contineat. *ſuper fontem* veſica urinaria; *& confringatur*, nutet, ſive in catharros defluat. *rota*; ſive ſphæra; caput volubile & rotundum; cranium; *galgal*; quæ vox pro capite ſumitur; Exod. XVI. 16. Num. I. 2. *ſuper ciſternam*; ſuper cavum pectoris. chal. & decurrat cranium ad ſepulcrum tuum: quod planius videtur.

7. *Et revertatur pulvis in terram ſuam unde erat*; plana expoſitio ænigmatis, & plena ſolutio quæſtionum, præſertim illius; *quis novit, ſi ſpiritus filiorum Adam*, ſupra III. 21. & recte in antecedentibus diſſolutio corporis tam ſtudioſe deſcribitur, ut inter machinæ fatiſcentis ruinas animus integer ad Deum redire doceatur. *in terram ſuam*; *ſpiritus ad Deum*: ſubtiliter omnino, & ex ipſa rerum origine quæſtio deciditur. ibi enim a Deo quidem, verum e limo terræ corpus fingitur: ſpiritus vero totus ex Deo, nulla alia cauſa. Gen. II. 7. unde terra in terram, ſpiritus ad Deum, ad ſua quæque revertuntur. *ad Deum*: judicandus ſa-

ne;

Vanitas vanitatum, dixit Eccleſiaſtes, univerſa vanitas,

Et

8 Vanitas vanitatum; dixit Eccleſiaſtes, & omnia vanitas.

9. Cum-

---

ne, ut antecedentia & ſequentia docent; & vel merito repellendus, vel æterno fœdere conjungendus. Cave autem hic a peſſima Grotii nota, ubi refert Euripidis locum tamquam huic geminum, in Supplicibus; reverti res omnes eo unde ortæ; corpus quidem in terram: ſpiritum vero ad æthera; qui locus parum abeſt ab illo Virgilii:

— atque in ventos vita receſſit.

Atqui Eccleſiaſtes diſerte pronuntiat redire hominis ſpiritum, non ad æthera, ſed ad Deum qui dedit illum; æther autem profecto non Salomoni Deus, ſed Stoicis apud Ciceronem dicentibus:

Aſpice hoc ſublime candens quem invocant omnes
Jovem.

& apud Virgilium:

At pater omnipotens fœcundis imbribus æther.

Pari exemplo idem Grotius locum illum Sap. II. 2. ſermo ſcintilla eſt Empedoclis loco comparat, quo cogitationem, ſive cogitandi vim docet eſſe ſanguinem cordi circumfuſum. en viri theologiam inter oratorum ac poetarum lectionem natam; atque adultam in Socinianiſmi fæce. hic ſane vult videri ſua ad Job. XXXIV. 14. & Gen. II. 7. qui loci errorem firmant, & ad Jobum quidem; ita docet vitam omnium animantium a Deo eſſe, quam ſi revocaverit intereant; ut hominis ſpiritus haud magis ſit a Deo, vel redeat ad Deum, reliquarum animantum ſpiritu ad Geneſim autem rotunde docet, neque ibi, neque Eccl. XII. 7. agi de immortalitate animorum, quippe *quæ non primæ ſed novæ creationis ſit*; hoc eſt non antiqui Teſtamenti, ſed novi; atque ideo in Apocalypſi paſſim, ſanctorum animas Deo viventes introducit; poſt novi quidem teſtamenti gratiam, non antea, quin etiam ad hæc verba: *omnes autem vivunt ei*, Luc. XX. 38. hæc habet: *atqui mortui tunc erant: ſane; ſed vivunt quoad Dei potentiam, quæ poteſt mortuos vitæ meliori reddere; ipſe enim eſt vocans ea quæ non ſunt tamquam ea quæ ſunt*: quæ quidem nec veretur extendere ad patriarchas ipſos Abrahamum, Iſaacum, Jacobum, & horum, inquit, ſimiles; ac proinde, illi quoque eorum numero qui non ſint, reponuntur, quæ quam a chriſtianæ theologiæ placitis abhorreant, nemo non videt, alia autem multa, quibus ille & Eccle-

ſia-

Digitized by Google

Et amplius quia factus eſt Eccleſiaſtes ſapiens: adhuc docuit ſcientiam populum, & audire eos fecit, & ſcrutans compoſuit proverbia.

Multum quæſivit Eccleſiaſtes, ut inveniret verba voluntatis, & ſcriberet recte verba veritatis.

Verba ſapientum ut ſtimuli, & quaſi clavi in altum defixi, habentibus cœtus, data ſunt a paſtore uno.

Et amplius ab ipſis fili mi cave, faciendi libros mul-

9 Cumque eſſet ſapientiſſimus Eccleſiaſtes, docuit populum, & enarravit quæ fecerat: & inveſtigans compoſuit parabolas multas.

10 Quæſivit verba utilia, & conſcripſit ſermones rectiſſimos, ac veritate plenos.

11 Verba ſapientium, ſicut ſtimuli, & quaſi clavi in altum defixi, quæ per magiſtrorum conſilium data ſunt a paſtore uno.

12 His amplius, fili mi, ne requiras. Faciendi plures

ſiaſtica & ſua quoque meliora convellit, ſuo loco notari operæ pretium ducimus: ne plus æquo credant ſcriptori progredienti paulatim ad catholicam veritatem; ſed non eam profeſſo, multaque ex inolitis erroribus retinenti; quod, etſi viro favemus, veritatis amore; ac fraterni periculi metu tacere non poſſumus.

8. *Vanitas vanitatum*; confecta probatione quam toto libro ſuſceperat, ad caput redit, meritoque infert *vana eſſe omnia*; ſub ſole quidem ut ſemper: quare animum altius atque ad Deum ipſum evehi oportere, ut ſtatim concludit ℣. 13.

11. *Verba ſapientium*; poſtquam ſtultas quæſtiones & opiniones hominum diſſolvit, ad veram ſapientiam veroſque ſapientes ſectandos adhortatur; *ſicut ſtimuli, & quaſi clavi in altum defixi*; quod debeant hærere, & pungere, non palpare; ſed errantibus & tardis pœnitentiæ dolores & vulnus infigere. hier. *quæ per magiſtrorum conſilium*; valent enim verba ſapientium, ſi non auctoritate unius ſed conſilio atque conſenſu magiſtrorum omnium proferantur: idem ibid. *data ſunt a paſtore uno*: ſive Salomone, antiquarum ſententiarum diligentiſſimo collectore ℣. 10. vel quod unus magiſter ſit Dominus. hier. omniaque a Deo ejuſque ſpiritu profecta.

12. *Frequenſque meditatio*; com-

tos, quibus non eſt finis: & meditatio plurima, labor eſt carnis.

Finis ſermonis verbi univerſi, auditu perfacilis eſt. Deum time, & mandata ejus cuſtodi, hoc eſt enim omnis homo.

Quia omne factum Deus adducet in judicium de omni abſcondito, ſive bonum, ſive malum ſit.

libros nullus eſt finis: frequenſque meditatio, carnis afflictio eſt.

13 Finem loquendi, pariter omnes audiamus. Deum time, & mandata ejus obſerva: hoc eſt enim omnis homo:

14 Et cuncta, quæ fiunt, adducet Deus in judicium pro omni errato, ſive bonum, ſive malum illud ſit.

---

commentatio, lectio; quæ omnia heb. congruunt.

13. *Finem loquendi*: dictorum ſummam, ad quam lectores omnes provocat; ut jam non neceſſe ſit petere libros qui per hominum manus nullo fine aut operæ pretio circumferuntur, 9. 10. 11. 12. neque ſe *meditationibus*, ſtudiis: heb. aſſidua lectione conficere. 12. ſed unum id infigere animo quod omnium caput eſt; librorumque omnium & cogitationum ipſiuſque adeo vitæ ſumma: *Deum time*; *hoc eſt omnis homo*: ut alia quibus ſe homo torquet, ne ad hominem quidem ſpectent. clara ergo concluſio, quo omnia hujus libri dicta collimant; ut quando omnia vana ſunt ſub ſole, ad id convertamur quod ſit æternum.

14. *Et cuncta quæ fiunt*; etiam in vitæ fine; alioquin ea pars vitæ quæ præcipua eſt, a Deo judice immunis eſſet. *pro omni errato*: pro omni occulto, abſcondito heb. ut non modo aperta ſed etiam occulta peccata Dei judicio ſubſint, neque evadendi locus, hunc dictorum finem, hanc ſummam *pariter omnes audiamus*: in eaque acquieſcamus; ita faxit Deus.

Digitized by Google

PRÆFATIO
IN
CANTICUM CANTICORUM
SALOMONIS.

Chriſti cum Eccleſia ſanctiſque animabus conjunctio, conjugalis amoris figura ac ſacramento adumbrata.

I. VErbi Dei ſeu Sapientiæ divinæ atque Eccleſiæ, ſublimiumque, quibus illa maxime, conſtat animarum miram conjunctionem, miros amores ſcriptura prædicat. Verbum enim illius amoris vi pertractum in terras ſuſcepit hominem; & ſublimes animas adjunxit ita ſibi, ut, teſte Paulo, unus cum eo ſint ſpiritus (1. Cor. VI. 17.) Eccleſiam quoque ac ſublimiores animas verbo ad ſe accedenti miram amoris rependere vicem, teſtantur illa Pauli: mihi vivere Chriſtus eſt: (Philip. I. 21.) & illud Davidis: mihi autem adhærere Deo bonum eſt: (Pſ. lxxII. 28.) & illud; cor meum, & caro mea exultaverunt in Deum vivum: (lxxxIII. 3.) aliaque ejuſmodi. Hos ergo amores Salomon ille templi conditor, quo veram Eccleſiam adumbravit; & pacifici nomine Chriſtum repræſentans: de quo item ut ſpeciali Chriſti figura dictum eſt: ego ero ei in patrem, & ipſe erit mihi in filium, (II. Reg. VII. 14.) hos, inquam, amores Salomon in hoc cantico, miris affectibus, mira varietate & concinnitate cecinit, hujus autem Chriſti cum Eccleſia conjunctionis, in conjugali amore ſancto illo, caſtoque, ac divinitus inſtituto, vivam expreſſit imaginem, quo etiam ſenſu in Proverbiis; poſſide ſapientiam: dilige eam, & conſervabit te: arripe illam, & exaltabit te: glorificaberis ab ea, cum eam fueris amplexatus: (Prov. IV. 5. 6. 8.) quod interpretatus ille, qui

Salomonis nomine ac ſpiritu librum ſapientiæ ſcripſit: hanc amavi, inquit, & exquiſivi a juventute mea; & quæſivi ſponſam mihi eam aſſumere, & amator factus ſum formæ illius: (Sap. VIII. 2.) quare per omnia ſcripturæ volumina hæc imago diffuſa eſt: neque quidquam frequentius, quam ſponſi & ſponſæ nomine, Dei & Eccleſiæ æternam conjunctionem, amorem vehementiſſimum, firmam & incommutabilem fidem paſſim denotari, unde etiam infidelis animæ, ad falſa numina deficientis, opprobrium, adulterii fœdæque proſtitutionis infamia, prophetæ quidem omnes, Ezechiel vero omnium copioſiſſime & vehementiſſime expreſſit: (Ezech. XVI. XXIII.) Oſee etiam famoſa muliere in uxorem ducta: (Oſ. 1, 2. 3.) Manavit ea ſimilitudo ad novum Teſtamentum: unde illud Joannis Baptiſtæ: qui habet ſponſam, ſponſus eſt: (Joan. III. 29.) & paſſim in Apocalypſi, Eccleſia procedit ut ſponſa; Chriſto ſponſo, ornatu, amore, fide, digniſſima, nuptiæque agni celebrantur: & ſpiritus & ſponſa dicunt: veni (Apoc. XXII. 17.) eo plane more, rituque, quo ſe in hoc libro ſponſus & ſponſa mutuo invitant; quin ipſe Paulus apertis verbis docet, virum & mulierem, eorumque conjugium, jam inde ab initio fuiſſe a Deo inſtitutum, ut eſſet ſacramentum magnum, in Chriſto & in Eccleſia; (Epheſ. V. 32.) ipſamque corporum conjunctionem aſſumit ad exemplum conjunctionis animæ cum Deo, ſive quod idem eſt, cum verbo ac ſapientia Dei: membra enim, inquit, ſumus corporis ejus, de carne ejus, & de oſſibus ejus: propter hoc relinquet homo patrem, & matrem ſuam, & adhærebit uxori ſuæ: & erunt duo in carne una: (ibid. 30. 31.) & iterum: qui adhæret meretrici, unum corpus efficitur: erunt enim, inquit, duo in carne una: qui autem adhæret Domino, unus ſpiritus eſt: (1. Cor. VI. 16. 17.) hæc ſi quis diligenter attendat, & ab opere Dei, quod eſt ſanctum & caſtum, peccato inolitam fœdam concupiſcentiæ labem ſeparet; facile intelliget merito Salomonem, conjugalis amoris & conſuetudinis ſpecie, ſanctam caſtamque Eccleſiæ animarumque fidelium conjunctionem expreſſiſſe. Ille autem pulcherri-

rimus atque amantiſſimus Eccleſiæ ſponſus, & multis ſeculis expectatus fuit, nec niſi multis votis expetitus copiam ſui fecit: & poſtquam ad nos venit ac Verbum caro factum eſt, abiit ad patrem, aliquando rediturus, ut nos ad ſe raperet, varioque reſpectu Eccleſia & ejus compos effecta eſt, & adhuc venturum expectat, quod autem cum univerſa Eccleſia geſtum eſt, id quotidie geritur in fidelibus animis, ut ad eos Chriſtus eat redeatque per admirabiles vices, ſintque animæ perfectæ quædam, quæ in altiſſimam contemplationem evectæ, ſuo quodammodo verbo potiri videantur, quæ vota, ac ſuſpiria, & expectantis animæ languorem, potientis fructum atque delicias, per amoris etiam humani mirificos incredibileſque motus Salomon explicanda ſuſcipit: nullum ut vitæ chriſtianæ in Chriſtum creſcentis gradum prætermiſiſſe videatur, quo etiam factum eſt, ut ſublimes animæ hoc cantico ſemper mirum in modum delectarentur; in eoque voluptatem Domini ubertatemque deguſtarent.

Salomonis ac filiæ Pharaonis caſti amores, ad hujus myſterii figuram aſſumti: ex Pſalmo xliv. *cum utriuſque carminis diſcrimine.*

II. Et quidem Salomon ſe, caſtoſque ſuos erga filiam Pharaonis affectus, in exemplum profert; dumque in vera hiſtoria ea fingit, quæ flagrantiſſimo amori congruant; deſcribit aptiſſime ſub elegantiſſimæ fabulæ involucris cæleſtes amores, Chriſtique & Eccleſiæ conjunctionem canit: unde Bernardus: Serm. 1. in Cant. „ Rex Salomon ſapientia ſingularis, ſublimis gloria, „ rebus affluens, pace ſecurus, divinitus inſpiratus, „ Chriſti & Eccleſiæ laudes, & æterni connubii ceci„ nit ſacramenta: & epithalamii carmen exultans in „ ſpiritu jucundo compoſuit elogio, figurato tamen: „ velans & ipſe inſtar Moyſi faciem ſuam, quod rari „ erant eo tempore, qui revelata facie gloriam iſtam „ ſpeculari ſufficerent". Quibus verbis ut totam Salomonis Chriſtum figurantis dignitatem, ita totam hujus carminis rationem expreſſit. Suaviſſimo Cantico

 præ-

præluſerat divinus auctor Pſalmi xliv. qui prophetico ſpiritu plenus, eructavit ſermonem optimum, Salomonique conjugium inituro epithalamium cecinit: ac ſub eadem figura Chriſti & Eccleſiæ nuptias celebravit; id tamen eſt inter utrumque diſcriminis, quod ille victorias, prælia, atque heroica proſecutus eſt; noſter autem Salomon amoris vim ac ſuavitatem carmine molliori complexus, ſed ne parum congrue, regio nomine, in amatorios ſenſus ac verba deflueret, majeſtate tantiſper ſepoſita, paſtorem induit, & in idem vitæ genus Pharaonis traduxit filiam: ac ſub ea figura diviniſſimam fabulam luſit, porro Judæos delectabat innocentiſſimæ pariter, atque occupatiſſimæ paſtoralis vitæ commemoratio; quam ab initio generis humani optimus quiſque, ipſique patriarchæ cæteris prætuliſſent; neque illud indecorum, quod rex paſtorem egerit, recordatus reges in ſcripturis paſſim paſtores appellari; patremque Davidem ab ovibus ad Dei populum paſcendum vocatum fuiſſe, (Pſalm. lxxvii. 70. 71.) quin etiam inſtituto opere congruebat, ut velut e ſolio deſcendens amatorem ageret, celebraturus eum, qui victus amore e paterna ſinu ad noſtra delapſus eſt: neque myſterio vacat, quod Ægyptiam a ſe ductam canit, quæ eſt imago Chriſti. Eccleſiam ex alienigenis ac gentibus congregantis: quo etiam pertinebat illud: audi filia, & vide: & obliviſcere populum tuum & domum patris tui; & concupiſcet rex decorem tuum (Pſalm. xliv. 11. 12.): hoc igitur Salomonici carminis inſtitutum eſt.

Nuptialis feſtivitas per ſeptem dies: hinc hujus dramatis, ſive eclogæ paſtoralis conſtitutio: quæque perſonæ inducantur.

III. At poſtquam antiquos mores imitatus paſtoralem eclogam canere aggreſſus eſt, eam in ſeptem dies diviſiſſe videtur. Neque enim diei ac noctis paſſim in hoc Cantico recurrentis vices temere memoratas arbitrari nos decet. Quid enim illud ſemel biſque inculcatum: adjuro vos, ne evigilare faciatis dilectam (Cant.

(Cant. II. 7. III. 5.): & illud: donec aſpiret dies, & inclinentur umbræ (ibid. II. 17. IV. 6.): haud minore ſtudio repetitum? nonne perſpicue indicant, aliquot dierum ac noctium ſeriem? quid quod bis per noctem ſponſus a ſponſa quæritur: ſponſa bis in cuſtodum manus diverſiſſimis circumſtantiis incidit? (III. 1. 2. 3. V. 2. 6. 7.) an hæc temere effutita, ſponſaque nullo ordine dormitat aut vigilat? quis hoc de pulcherrimo atque artificioſiſſimo carmine crediderit? aperte ergo indicat Salomon, hic diſtinguendos dies, eorumque initia ubi obſcurius latent, tamen eſſe inquirenda: neque enim omnia eodem tenore dici, artis ac variandi operis ratio ſinebat; cur autem has ſomni & vigiliæ dieique ac noctium vices, ad ſeptenum numerum revocaremus, cauſa in promtu fuit; quippe quod antiquis hebræis uſitatum, ut nuptias per ſeptem dies celebrarent: unde Laban Jacobo ſe deluſum quærenti, propter inductam loco Rachelis Liam: imple, inquit, hebdomadam dierum hujus copulæ; & hanc quoque dabo tibi (Gen. XXIX. 27.): & ab ipſa origine mundi, propter requiem Domini, ſeptem dierum circulus, multis quidem populis, ac patriarchis maxime eorumque poſteris commendatus eſt. Manavit enim ad univerſam gentem mos, omnia fere ſolemnia per hebdomadam peragendi: hinc & luctus ſeptem dierum, & feſti dies fere in hunc morem compoſiti, maxime vero nuptialis feſtivitas; ſic Samſon, ducta uxore Philiſthæa (Jud. XIV. 12. 15. 17.) ſeptem dies convivii agitabat, dieque ſeptimo finiebatur celebritas: & Raguel profecturum poſt nuptias Tobiam juniorem adjuravit, ut duas hebdomadas moraretur apud ſe (Tob. VIII. 23.) commorationis ſcilicet tempus ad hebdomadam revocans, duplicarique tantum poſtulans a genero, numquam ad ſe poſtea redituro; hujus rei conſtans eſt apud Judæos traditio, expreſſa imprimis a Rabbi Eliezer in ſententiis Patrum: (Pirce Abot. c. 16.) adeoque hujus ritus tenaces eſſe memorantur, ut qui plures ſponſas ſimul duceret, eum ſingulis ſingulas hebdomadas epulares impendere, eaſque cum æqualibus adoleſcentulis, choreis & luſibus perage-

re doceant. Congruum ergo Salomoni viſum eſt, ſeptem dierum ſpatio carmen nuptiale definire: quos dies diligentiſſime, quo ad fieri poterit, certis notis diſtinctos, in iiſque vitæ perfectæ incrementa dabimus; porro Salomon hoc carmen, majoris ſuavitatis ac varietatis gratia, dramaticum eſſe voluit: collocutores; ſponſus, ipſe Salomon, & in eo deliteſcens Chriſtus; ſponſa, quæ & Eccleſia & ſublimiores animæ: puellæ, ſponſæ comites adoleſcentulæ, animæ infirmiores, quæ tamen nonnullo ſponſi ac ſponſæ amore teneantur, & hoc Salomon ex Pſalm. xliv. ad ſuum carmen tranſtulit: ſic enim Pſalmi auctor ad Salomonem: aſtitit regina a dextris tuis: &, adducentur regi virgines poſt eam: adducentur in templum regis (Pſal. xliv. 10. 15. 16.): id etiam ex Hebræorum moribus, apud quos & juvenes & puellæ ſponſis comites addebantur: quod etiam in Samſonis ac Dalilæ nuptiis factitatum (Jud. xiv. 11.) delectique juvenes triginta numero, qui cum Samſone eſſent, neque puellis deerant æquævæ virgines: unde etiam in Evangelio decem illæ memorantur (Matth. xxv. 1.) memorantur & amicus ſponſi & filii ſponſi, ſive nuptialis feſtivitatis comites (Joan. iii. 29. Matth. ix. 15.) prorſus ex antiquis ritibus. Legimus etiam apud Theocritum elegantiſſimum Idyllium de Menelai & Helenæ nuptiis (Epith. Hel. Id. 18.) quo multa ex priſcis illis moribus etiam ad Græcos traducta reperias; certe coævæ virgines præſto ſunt: quarum e numero ſelectæ duodecim, nobiliſſimo genere ac Lacedæmonis decus: quæ ipſo in veſpere, ipſo nuptiali thalamo, epithalamium canerent feſtaſque choreas ducerent; has igitur haud immerito ſponſæ comites dixeris, a Salomone toties memoratas; ſic interveniunt ſacro dramati ſponſus, ſponſa, chorus comitum ſive aliarum quarumcumque puellarum; ſive Hieroſolymitanarum, ſive etiam agreſtium: chori enim variant interdum, nec unius ſunt generis: neque deſunt mutæ perſonæ, nempe amici ſponſi.

A qui-

Digitized by Google

A quibus & quo ſpiritu hoc canticum legendum ; qualeſve interpretes habuerit.

IV. Hos igitur ſponſi & ſponſæ caſtos amores, qui ad amorem divinum, propter quem hæc ſcripta ſunt, referre velit ; is neceſſe eſt, ut humanum amorem divinumque complexus, hanc allegoriam exequatur : neque enim aliter quam ex eorum nexu interpretatio apta conſurgat ; qua in re haud leve periculum eſt, ne amoris humani fluxa licet gratia deliniti ſenſus, animum ab excelſa ſede dejiciant : neque immerito ab hoc cantico arcebantur adoleſcentuli, proni ad voluptates ; teſte Origene, in Proleg. utriuſque operis in Cant. & Hieronymo paſſim, Præfatione in librum 1. Comment. in Ezech. &c. Procul ergo hinc illi, qui terrena ſapiunt, animales, ſpiritum non habentes ; adſint caſti caſtæque, qui ſanctum amorem ſpirent ; Deoque, qui eſt caritas, adhæreſcant : accedant boni ſanctique interpretes, qui non ſe immergant carnalibus ; ſed qui amorum humanorum ſenſus & voluptates, ut periti muſici chordas, levi digito pulſent ; tantum ut amoris divini ſuaviſſimum ſonum eliciant : qui ut hoc quoque ex canticis ſumamus, caprearum cervorumque more, vix pede terram attingant : mox tranſiliant ſenſus humanos, atque ad excelſa ſe efferant. Tales dedit Chriſtus Eccleſiæ ſuæ canticorum interpretes : principem omnium Origenem : de quo hæc merito Hieronymus, ejus commentariorum fidus interpres : Origenes cum in cæteris libris omnes vicerit, in cantico canticorum ipſe ſe vicit, (Præf. in Orig. cant.) hunc ſequitur Philo Carpathius, quarti ſæculi epiſcopus, quos imprimis complexus eſt ſanctus Bernardus : quamquam ipſe habuit docentem ſe de omnibus cæleſtem unctionem ; hos maxime auctores ſecuti ſumus : nec prætermiſimus Theodoretum, Gregorium Magnum, Aponium, Bedam, hiſque accinentem ſanctum Thomam Aquinatem : neque e recentioribus Gaſparem Sanctium, Societatis Jeſu Theologum : aut Libertum Fromundum Lovanienſem ; quique noſtro ævo ex Auguſtiniana familia Aloyſius Le-

gio-

Digitized by Google

gionenſis, divinorum librorum apud Salmanticenſes interpres, canticum canticorum explanavit, pari pietatis, doctrinæ & elegantiæ laude, nec defuit ſanctus Ambroſius, apis inſtar, mellitiſſima oratione paſſim hunc librum depaſcens; hos ſemel honoris cauſa appellatos, nihil neceſſe erit ubique nominatim adducere: ſed addere licebit, quæ ſacri textus ſenſibus eruendis congrua videbuntur. Cæterum hæc Salomonis cantio tota ſcatet deliciis: ubique flores, fructus, pulcherrimarumque plantarum copia, veris amœnitas, agrorum ubertas, horti vernantes, irrigui: aquæ, putei, fontes: odoramenta; ſive arte confecta, ſive quæ ſponte ſua humus parturit: ad hæc columbæ, turturum voces, mella, lac, vina liquentia: poſtremo in utroque ſexu formæ honeſtas ac venuſtas, caſta oſcula, amplexus, amores tam pudici quam blandi: ſi quid horreſcit, ut rupes, ferique montes ac leonum cubilia, totum ad voluptatem ac velut pulcherrimæ tabulæ ornatum varietatemque compoſitum. Quorſum iſta, niſi ut eorum ſpecie delectati, ſciamus quanto horum dominator ſpecioſior ſit (Sap. XIII. 3.) divinique amoris canticum ordiamur? cujus quidem cantici, teſte Gregorio, hæc ratio eſt, hæc vis, ut loquentes de corpore, extra corpus fiant: humanique amoris diſcant ſermonibus, qua virtute in divinitatis amore ferveant. (Procem. in cant.) Non ergo prætermittendus amor humanus, ſed danda opera, ut ad divinum velox ſit tranſitus, ne machina, quæ ponitur ut levet, ipſa magis opprimat & aggravet (ibid.) Hæc igitur præfati jam aggrediamur diviniſſimum librum: quem qui legerint, eos legendi fructum hunc ferre volumus, ut quoties amoris vim incredibilem irrequietamque viderint, aut ulla ex parte ſenſerint, tantos animorum motus, indignos quocumque creato ac fluxo bono, ad verum, pulchrum bonumque transferri oportere cogitent. Det autem ipſe Chriſtus, ut amatorium ac nuptiale carmen amore inflammati tractemus, accenſiſque lampadibus ſponſum ac ſponſam fauſtis vocibus proſecuti, intremus cum eis ad nuptias. Amen. Amen.

CAN-

CANTICUM CANTICORUM SALOMONIS.

Caput Primum.

Oſculum oris : ubera : odores : tractio : cellarium : nigra ſed formoſa : ornatus : pulcritudo : lectulus : tigna : laquearia.

1 Oſculetur me oſculo oris ſui : quia meliora ſunt ubera tua vino :

2 Fra-

Canticum Canticorum : non tam quod ſit omnium longiſſimum, quam quod ſit omnium longe præſtantiſſimum; neque tantum inter ea cantica, quæ Salomon bene multa compoſuerat; fuerunt enim carmina ejus quinque & mille; 3. Reg. IV. 32. ſed etiam inter omnia quotquot ſunt cantica; cum in eo canatur præcellentiſſimum incarnati Dei, & Eccleſiæ Sacramentum, eaque quæ numquam excidit, & virtutum omnium major eſt, carita. unde Bernardus ait, Serm. 1. in Cant. Pro ſui excellentia, nuptiale hoc carmen hujuſmodi titulo præſignitur, ut merito Cantica Canticorum ſingulariter appelletur : ſicut is quoque, cui canitur, ſingulariter eſt dictus, rex regum, dominus dominantium. *Salomonis* : pacifici : quod nomen convenit principio libri, qui incipit a ſigno pacis, quod eſt oſculum. Bern. ibid.

PRIMA DIES.

1. *Oſculetur me oſculo* : peracto ex more nuptiali convivio, ſolemnique precatione facta, cujus exempla & in Geneſi & in Tobiæ libro habentur : Gen. XXIX. 22. 23. Tob. VII. 15. 17. 19. ſponſa caſtiſſima veſperi ad virum introducta eſt : ibique ſumendum nuptialis hebdomadis initium, hebræorum more, qui dies a veſpera numerabant. ſponſus autem ſummo mane, quod paſſim in hoc libro videre eſt, amore quidem incenſus, nihil tamen infractus ad mollitiem, conſueta ruſticanæ paſtoraliſque vitæ officia repetiit. Interim ſponſa evigilans : amore tabeſcebat; cumque puellæ comites fruſtra ſolatia, fruſtra fomenta adhiberent, deſideriis votiſque confecta prorumpit in has

has voces : ipſe ipſe unicum ſolatium atque unicus amor, ipſe *oſculetur me oſculo oris ſui* : *oſculo* : ex oſculis, heb. id eſt uno ex oſculis : quaſi diceret : volo quidem, congeminet & conturbet oſcula ; ſed interim reficiet vel unum. *oris* illius pulcherrimi, ſuaviſſimi, facundiſſimi : quo, more amantium, totam infundat animam, & eliciat meam ; Amb. de Iſaac c. 3. mihi enim vivere Chriſtus eſt : Phil. I. 21. & vivo ego jam non ego : Gal. II. 20. Eccleſia igitur qua parte perfecta eſt ; hoc eſt ſublimes animæ divino amore percitæ, unoque ſpiritu afflatæ conjunctim & ſingulatim hæc dicunt. & ſynagoga quidem : qui tamdiu locutus eſt per prophetas, ipſe nunc adſit. Eccleſia vero novi Teſtamenti, quam hic magis ſpectamus, jam nupta, jam potita ; poſtulat, ut non per ſpeculum & in ænigmate ac per fidem, ſed ipſe manifeſta in luce refulgeat, ac ſublimes animæ alii alia, ego ſacroſanctum oſculum flagito : non pedum, quod pœnitentis eſt ; ſed oris quod eſt ſponſæ ; ſponſa porro ſponſi oſculo perfruitur, dum verba vitæ percipit, & velut in ipſo dicentis ore legit, diffuſamque in labiis haurit gratiam ; Pſ. XLIV. 3. exclamans cum Petro : Domine ad quem ibimus ? verba vitæ æternæ habes. Joan. VI. 69. verba autem audit, non ſonantia foris, ſed intus immiſſa, ipſo Spiritu ſancto infuſo, quod Patris & Filii oſculum eſt. hic ergo exhibetur anima juſtificata a peccatis & conjugata verbo : quæ jam converſa ſit ad perfectiorem vitam & Chriſtum experta amplexus repetat, ad amoris impetum pertinet ſtatim ab oſculi deſiderio inchoare, nulla circuitione, ac ſponſo nequidem appellato, ſic Maria Magdalene ad Chriſtum, quem hortulanum putabat : ſi tu ſuſtuliſti eum. Joan. XX. 15. ad eundem impetum pertinet, quod ab una perſona ſtatim ad aliam transfertur oratio : a comitibus ad ſponſum, quem amore capta ut præſentem alloquitur, cum ait : *Meliora ſunt ubera tua vino, ubera tua :* amores tui. heb. nunc & ita paſſim in hoc cantico, antiqui autem interpretes habent ubera ; haud magno diſcrimine utriuſque vocis apud hebræos : neque abludit ſenſus : ubera enim, deliciæ meræ, amores meri : quæ ſponſi ubera Patres intelligunt duo teſtamenta amorem ſpirantia, promiſſo primum, deinde exhibito Chriſto, ubera autem matrem & nutricem ſonant. quiſquis ergo vult Chriſti hærere uberibus atque inde lac ſugere ; ſimplici animo ad chriſtianæ vitæ redeat infantiam. *meliora : vino :* ſic illa apud Salomonem : veni, inebriemur uberibus : ſive amoribus Prov. VII. 18. inebriat Chriſti amor ac mentem extra ſe rapit ; unde Paulus : ſive mente excedimus, Deo : ſive ſobrii ſumus, vobis : 2. Cor. V. 13. & nolite ebriari vino : ſed implemini Spiritu ſancto : Epheſ. V. 18. quam ebrietatem in diſcipulis Spiritu plenis Petrus agnoſcit ; Act. II. 15. 16. 17.

a Fra-

2 Fragrantia unguentis optimis. Oleum effuſum nomen tuum: ideo adoleſcentulæ dilexerunt te.

3 Trahe me: poſt te curremus in odorem unguentorum tuorum. Introduxit me rex in cellaria ſua: exultabimus & lætabimur in te, memores uberum tuorum ſuper vinum: recti diligunt te.

4 Ni-

---

2. *Fragrantia unguentis optimis*: ad odorem unguenta tua optima: heb. Idem iiſdem verbis ſponſus ſponſæ dicit, infra IV. 10. habet Chriſti amor omnia, quibus animæ capiantur: ineſt guſtus velut ſapor vini; ineſt vis delectans & inebrians animas: ineſt fragrantia a longinquo etiam alliciens: qui verus eſt chriſtianæ gratiæ fructus, ut longe licet poſiti & extra nos rapti ad Dominum trahamur; ut habet ſequens verſus. Chriſti ergo bonus odor eſt prædicatio Evangelii, & ſuavitas gratiæ. *oleum*: eadem vox heb. quæ ſupra, unguentum. *nomen tuum*: nam ab unctione, Meſſiæ ſeu Chriſti nomen: quod evangelii prædicatione toto terrarum orbe diffuſum eſt: & conſonat illud pſalmi XLIV. 8. propterea unxit te Deus, Deus tuus. *adoleſcentulæ*: fideles animæ in novitate vitæ ambulantes, ac ſpiritu velut muſto recente plenæ.

3. *Trahe me: poſt te curremus*: cupit ſponſa tam arcte alligari ſponſo, ut quocumque ierit pertrahatur; neque, inquit, invitam rapies, ego enim & comites ultro ſequemur, & quidem curſu, unguentorum tuorum ſuavitate perductæ. *trahe me*: qui dixiſti: traham omnia ad me ipſum: Joan. XII. 32., & nemo poteſt venire ad me, niſi Pater, qui miſit me, traxerit eum ibid. VI. 44. *In odorem unguentorum tuorum*: deeſt heb. recte tamen explicationis cauſa ex antedictis repetitum, *poſt te curremus*: ſi traxeris: omnis enim qui audivit & didicit, venit ad te, ib. 45. neque quiſquam ſapientiæ ſe conjungit, niſi quem ipſa prior invitaverit, infuderitque aliquid ſui, ſponſa ergo quantumvis vehementiſſimo amore incitata, agnoſcit ſe niſi tractam blandaque vi ductam accedere non poſſe; præclare Ambroſius, lib. III. Ep. 11. anima oſculata verbum Dei, modum non capit, cupit attrahi ut ſequi poſſit: propterea adoleſcentulæ dilexerunt te: propterea certamus ſed comprendere te non poſſumus: attrahe nos ut poſſimus currere, ut odore unguentorum tuorum accipiamus virtutem ſequendi, idem, de Iſ. 3. trahe nos; curremus: habemus enim cupiditatem ſequendi, quam unguentorum tuorum infundit gratia, ſed quia curſus tuos æquare non poſſumus, attrahe nos, ut auxilio tuo fultæ veſtigiis tuis poſ-

ſimus

4 Nigra ſum, ſed formoſa, filiæ Jeruſalem, ſic ut tabernacula Cedar, ſicut pelles Salomonis.

5 No-

ſimus inſiſtere; ſi enim tu attraxeris, curremus & nos. En ſuavis prædicatio gratiæ; *trahe me; curremus*; quod Eccleſia & una ſit & plures omneſque animæ in eam unitatem concurrant, tum quod ſublimes animæ, ut Petri, ut Pauli, valide tractæ, aliis verbo & exemplo pertrahendis inſerviant. *Introduxit me rex in cellaria*; in cubicula ſua: heb. in ſecretaria, in thalamum, ſive conclave intimum: in arcanos ſcripturarum ſenſus, & quidem non mirum eſt, quod amantiſſimus novæ ſponſæ oſtendat omnia: illud ſuaviſſimum, quod ad intima deduxerit beatis amplexibus fruituram; atque id ipſa ſponſa jactat ad comites, quod ſublimiores animæ interdum faciunt ut & inferiores trahi ſe ſinant: tum etiam ex gaudii redundantia *rex*; tametſi rex Salomon hic ludit cum Sulamite regis filia ſub paſtoralis vitæ forma; tamen interdum majeſtatis ſigna præſertim ex perſona ſponſæ reſumit, gratioremque familiaritatem facit ipſa majeſtatis recordatio, quoties autem ſponſa vocabulo regis utitur, ſignificare videtur, animam ad divinam Chriſti naturam carne tranſgreſſa penetraſſe: unde hic in cubiculum, in ipſum penetrale admittitur. *exultabimus in te*; ſtatim enim ad ſponſum redit, *recti diligunt te*; eo ſponſæ carior, quo bonis omnibus amabilior: & merito ad Chriſtum: recti diligunt te: tu es enim ipſa veritas, tu rerum omnium regula & modus.

4 *Nigra ſum ſed formoſa*: aliud enim eſt color, aliud venuſtas oris, ac lineamentorum: membrorumque & totius corporis apta connexio: nigra autem ſive fuſca, quia peruſta ſole: colore adventitio, qui facile detergatur, unde infra VII. v. 4. candor ejus prædicatur. ſponſa autem, ſponſi pulcritudine intellecta, veretur ne parum illi placeat, fatetorque ſe decoloratam anteactæ vitæ peccatis, excuſat tamen eum colorem, quod non tam nativus ſit, quam aliunde advenerit formoſæ ex opere Dei; deletiſque peccatis ad primævi coloris ſplendorem & gratiam rediturae *ſicut tabernacula Cedar*: adducit quæ & nigra placeant, ut tentoria Arabum ac præſertim Salomonis ipſius, quæ captinis pellibus per ſe nigris ex-

Digitized by Google

5 Nolite me conſiderare quod fuſca ſim, quia decoloravit me ſol: filii matris meæ pugnaverunt contra me, poſuerunt me cuſtodem in vineis: vineam meam non cuſtodivi.

6 Indica mihi, quem di-

---

exterius tecta, intus tamen aulæis ac tapetibus pretioſis niteant: qua prope figura dixit Virgilius, Ecl. 10.

Et nigræ violæ ſunt, & vaccinia nigra:

niſi quod hic exempla magnificentiora protulit Salomon. Eccleſia igitur in terris peregrinata vere ſimillima eſt regiis tentoriis ſoli, pulveri, pluviæ expoſitis, adeoque extra, deformibus ac nigris; intus ornatis, ſic ſe habet Eccleſia, verbum crucis ac ſtulta Dei prædicans. 1. Cor. 1. 18. 25. quæque in myſterio abſcondita eſt ſapientia. ibidem 11. 7. apparentque extra ignobilia mundi. ibid. 1. 28. & Paulus cujus ſermo contemtibilis ac præſentia corporis infirma. 2. Cor. x. 10. intus arcana ſapientiæ Dei: meritoque Salomon pſalmiſtæ accinit dicenti. omnis gloria filiæ regis ab intus: Pſ. xliv. 14.

5. *Nolite me conſiderare, quod fuſca ſim:* ſolent mulieres excuſare decoloratum vultum, ejuſque cauſam in alios refundere, ſic iſta, cujus ſpecie fideles animæ adumbrantur, coactam ſe dicit a fratribus alienam cuſtodire vineam, cum delicata nec cuſtodiret ſuam, hoc autem competere videtur Eccleſiæ in paſtoribus, quos ad cuſtodiendam vineam, ipſam ſcilicet Eccleſiam, fraterna cogit caritas, cum ſe ad ſe ipſos cuſtodiendos minime ſufficere poſſe putent, atque hinc maculæ ex neceſſitate converſationis humanæ; quod ſæpe Auguſtinus, Gregorius, Ivo Carnotenſis vir ſanctiſſimus, & alii deplorant, ac ſolitudinis deſiderio ſuſpirant. *decoloravit me ſol*: vehemens tentatio; meridiano ardori comparata, unde dæmonium meridianum, Pſ. xc. 6.

6. *Indica mihi:* hic incipit intervenire ſponſus velut dilectæ ſponſæ citatus ſuſpiriis & clamoribus: exoriturque blandum utrinque colloquium: & illa confeſtim: *indica mihi*: quaſi diceret: tardus advenis: at ſi venire te pigebat: *indica mihi*, *ubi paſcas*,

diligit anima mea, ubi pa-
ſcas, ubi cubes in meridie,
ne vagari incipiam poſt
greges ſodalium tuorum ;
7 Si ignoras te o pulcher-
rima inter mulieres, egre-
de-

ſcar, ubi cubes ; ipſa enim ultro accurram. *in meridie* : non me ardor meridianus a te inſequendo prohibebit, indica ergo mihi quam umbram refrigerando pecori ſeligere ſoleas, ad quas aquas paſcas gregem ; ſic anima fidelis Deum paſtorem quærens ait : Dominus regit me ; ſuper aquam refectionis educavit me : virga tua & baculus tuus me conſolata ſunt : Pſ. xxII. 1. 2. 4. & boni paſtoris vocem oves audiunt i eumque ſequuntur, & ingrediuntur & egrediuntur & paſcua inveniunt : Joan. x. 3. 4. 6. anima ergo Chriſtum quærens, ab ipſo petit, ut indicet ubi requieſcat, ne poſt philoſophos aut ſapientes hujus ſeculi, aut poſt pſeudoprophetas & hæreticos, ſimilitudine quadam deluſa aberret : neque enim ſponſum, niſi ipſo indicante, invenerit. *ne vagari incipiam* : quid enim ero quaſi declinans ad greges ſodalium tuorum? heb. quod concitatius eſt : vult enim ſponſa ſtatim ac facile invenire ſponſum, non ab aliis, etiam ſodalibus aut qui ſodalitii titulo glorientur, ubi ſoleat eſſe, percontari.

7. *Si ignoras te* ; ſi ignoras tu, heb. *abi poſt veſtigia gregum* : atqui hoc erat ipſum quod ſponſa verebatur, ne de grege in gregem vagari oporteret, hic ergo videtur ſubiraſci ſponſus, quod ignoret ſponſa ubi ipſe verſari ſoleat ; quid enim? an amantem neſcire oportet ubi dilectus conſueſcat? ſane amans & ſcire & ſciri vult, itaque ignoranti, ambigua nec ſatis ad ſe inveniendum profutura reſpondet : *egredere* ipſa quo vis : neque enim te docebo : *& abi poſt veſtigia gregum* : quære ipſa locum, & vagis gregum inſiſte veſtigiis : quin etiam ipſa *paſce hædos tuos* ; gregem tuum tibi habe ſi velis : *juxta tabernacula paſtorum* : cum aliis verſare paſtoribus : non enim me invenies. ſic ergo ſponſæ iraſcitur ; qua reprehenſione docta ac facta diligentior, rogantibus puellis quo ille declinarit, locum ipſa indicat. v. 17. vi. 1. *pulcherrima* : pulcra quidem ſed parum ſponſi ſtudioſa, itaque Patres uno ore hic volunt increpitam ſponſam ; ſponſumque indignatum reſpondiſſe, ut ſiquidem ipſum ignoraret, egrederetur quo vellet, nec jam ut antea manifeſtam viam, ſed cæca & errabunda gregum veſtigia ſectaretur ; & paſceret, non agnos

dere, & abi poſt veſtigia gregum, & paſce hœdos tuos juxta tabernacula paſtorum.

8 Equitatui meo in curribus Pharaonis aſſimilavi te, amica mea.

9 Pulcræ ſunt genæ tuæ ſicut

gnos ſed hœdos, carnales ſenſus ſcilicet, eoſque, qui a ſiniſtris ſunt greges: ſequereturque non gregem unum, ac paſtorum unum, ſed greges multos & paſtores: quod evenire ſolet iis, qui ſua negligentia neſciant aut etiam obliti ſint, ubi ſponſus paſcat, *ſi ignoras te:* ſic legunt & lxx. qno loco monent Patres mala multa eventura ſponſæ, ſi ſeipſam ignoraverit, & ad cujus ſimilitudinem facta eſſet, & a quibus peccatis liberata, & ad quam deſtinata felicitatem.

8. *Equitatui meo;* equæ meæ. heb. pulcherrimæ equæ, & quidem ſuæ, quam præ cæteris diligat; qua comparatione illuſtrat formæ dignitatem: equæ ejus ſcilicet, quæ non indomita indociliſque laſciviat; ſed quæ jam jugi patiens, aptetur currui; atque ut ille dicit.; munia comparis æquare poſſit, unde & ipſum conjugii & συζυγίας nomen. Sane apud Theocritum elegantiſſimo idyllio, quod jam in præfatione memoravimus, Theſſalico equo formoſiſſimo & jam currui apto Helena Menelao conjuncta comparatur. Idyl. 18. Atque ut ad ſacros libros revertamur, Apoc. XIX. 11. equus albus, ſuper quem in Apocalypſi ſedet verbum Dei, ſignificat; beatas animas, quæ dorſum ſuum curvaverunt, ut ſuſcipiant talem ſeſſorem ſuper ſe: ut quocumque ipſe voluerit, flectat eas, & ad omnia ducantur & reducantur voluntate ſeſſoris, Origenes hic, hom. 2. *Pharaonis.* Ægypti meminit, unde optimi equi adducerentur; alludit & ad ſponſam ex beatiſſima & opulentiſſima regione deductam. Ex hoc verſu incipiunt ἀμοιβαῖα alterni ſeu reciproci ſermones, fere ex comparationibus: quæ nota in eclogis, ſemperque alia ex aliis clariora.

9. *Pulcræ ſunt genæ tuæ ſicut turturis.* ita lxx. leves, decoræ, atque ex ipſo candore ſubrubræ viſæ: faciem ejus laudat & genarum rubore ſuccenditur, pulcritudo quippe mulierum in genis dicitur eſſe quam maxima. Origenes. hom. 1. *collum tuum ut monilia.* ex lxx. collum tuum etiam nudum ac ſine ullo decore per ſe pulcrum, ſibique eſt ornameotum: ibid. elegantiſſimum: tamen heb. aliter. pulcræ ſunt genæ tuæ in gemmis: (pendentibus circum & e capil-

ſicut turturis : collum tuum ſicut monilia.
10 Murenulas aureas fa-ciemus tibi, vermiculatas argento.
11 Dum eſſet rex in ac-

cu-

pillatura defluentibus) collum tuum in monilibus, ſponſam laudat, quod nativæ ſpeciei congrua ornamenta aptare noverit. ſpirituali ac vero ſenſu : liga (legem Dei) in corde tuo jugiter & circumda gutturi tuo : Prov. VI. 21 ut addatur gratia capiti tuo & torques collo tuo ibid. I. 9.

10. *Murenulas aureas* : ornamenti genus : eadem vox quæ ſupra per turturem vertitur. *Murenulas aureas : vermiculatas argento* : quas antiqui interpretes aurum tortile, argenteis clavis ſeu virgulis interſtinctum vertunt. Gregorio, inauris : ad ſimilitudinem piſciculi, qui captus ſe in circulum vertat : Hieronymo autem hujus interpretationis auctori, murenula quid eſſet, ipſe melius exponet : aurum ſcilicet colli, quod quidem murenulam vulgus vocat, quo licet metallo in virgulas lenteſcente quædam ordinis flexuoſi catena contexitur. T. I. Ep. XV. ad Marc. recentiores addunt, collucentes gemmas, utcumque eſt; ſponſus ſignificat, quando quidem dilectæ hujuſmodi ornamenta cordi ſint, ſibi quoque ac ſodalibus voluptati futurum, ut ei compingant talia : *faciemus*, inquit, *tibi*, ſpirituali ſenſu : ego & qui verbum meum miniſtrant, variis te dotibus ornabimus ; mixto caritatis auro cum argenti ſacrique eloquii virtutumque omnium gemmis, quale ornamentum ſanctis animabus apparabat Paulus colligens fructus ſpiritus, quales ſunt : caritas, gaudium, pax, &c. Gal. V. 22 23. quanto autem ſtudio animas, ſponſas ſibi deſtinatas Deus exornet, his verbis docet apud Ezechielem. XVI. 12. & ſeqq. ornavi te ornamento, & dedi armillas in manibus tuis & torquem circa collum tuum & inaurem ſuper os tuum & circulos auribus tuis & coronam decoris in capite tuo. ſponſus amantiſſimus in ſponſa nihil inornatum relinquit : & dona donis cumulat : habenti enim dabitur & abundabit. Luc. XIX. 26.

11. *Dum eſſet rex ; nardus mea* : tam exquiſita, tam odorata erat. ſponſa enim jactat ſuam in conquirendis odoramentis, quibus rex delectetur, induſtriam : & illa quidem ſponſi laudaverat fragrantiam, qua petracta ad ipſum curreret. ℣. 2. 3. nunc autem ſponſum eadem arte conciliat. Chriſtus quoque & nos trahit nominis ſui fama ac dulcedi-

Digitized by Google

cubitu ſuo, nardus mea dedit odorem ſuum.

12 Faſciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter ubera mea commorabitur.

13 Botrus cypri dilectus meus mihi, in vineis Engaddi.

14 Ecce tu pulcra es amica mea, ecce tu pulcra es,

---

cedine, & a nobis trahitur odore virtutum, neque enim tantum Chriſto, ſed etiam piis animabus ſua odoramenta ſunt, quæ ſunt orationes ſanctorum, Apoc. v. 8. VIII. 4. caſtuſque verbi amor ſponſum ad animam invitans, ut in eam cum Patre veniat & maneat, Joan. XIV. 2. 3. antiqui etiam ſancti ſuaviſſimis votis Chriſtum venturum advocantes, aſſidueque clamantes: rorate cæli deſuper; eum in Patris ſinu recubantem, ideoque hic regem appellatum, ad ſe exciverunt, Iſa. xlv. 8. quo impletum eſt illud: & deliciæ meæ eſſe cum filiis hominum. Prov. VIII. 31.

12. *Faſciculus myrrhæ: dilectus meus mihi*: per myrrham mortuis corporibus impendi ſolitam Patres intelligunt Chriſti mortem ac ſepulturam, iiſque inhærentem pœnitentiam chriſtianam: quam myrrham offeramus cum Magis illis, primis e gentili populo Chriſti cultoribus. *inter ubera mea*. puellæ delicatæ odoratos faſciculos apponunt pectori: mihi unus ille faſciculus ſponſus eſt: ſemper ante oculos ipſique pectori infixus: hoc eſt principali cordis, in quo Eccleſia Chriſtum, vel anima verbum Dei deſiderii ſui vinculis alligatum tenet & adſtrictum. Orig. hom. 2. *ubera*: decebat in carmine nuptiali mammas potius appellari quam pectus. Idem. ib.

13. *Botrus Cypri*. *Copher*. heb. non e Cypro inſulæ, ſed arboris cujuſdam odoriferæ fructus. Cyprus odoramenti genus Plinio memoratum. lib. XII. cap. 24. Theodoreto notum infra IV. 13. ubi iterum hujus mentio. *in vineis Engaddi*. hieron. de loc. heb. Engaddi in campis Jerichuntinis, uſque hodie vicus prægrandis Judæorum juxta mare mortuum, unde & opobalſamum venit, quas vineas Engaddi Salomon nuncupat. balſamum autem & guſtu & odoratu ſuaviſſimum, ut ſponſa in dilecto delicias omnes repoſuiſſe videatur. Botrus autem cypri, non idem eſt fructus cum illo, qui naſcitur in Engaddi vineis: ſic ergo ſupplendum ex hebraicæ phraſeos ingenio. Botrus cyprii; Botrus in Engaddi vineis, &c.

14. *Oculi tui columbarum*: columbæ oculi, amoris, ſuavitatis ac modeſtiæ pleni. Laudata Chriſto columbæ ſimplicitas

es, oculi tui columbarum.
15 Ecce tu pulcher es di-
lecte mi, & decorus.
16 Lectulus noſter flori-
dus : tigna domorum no-
ſtrarum cedrina, laquearia
noſtra cypreſſina.

Ca-

procul omni fictione & ſimulatione : laudatus oculus ſimplex qui recta videat : non ille eruendus, qui videat ad concupiſcendum, & nos ſcandalizet ? Matt. x. 16. vi. 22. v. 28. 29.

15. *Ecce tu pulcher es & decorus*, aliud enim eſt pulcrum, aliud ipſum decens, cujus maxima vis eſt. Amor eſt pulcri deſiderium & in ipſo quies, unde ſponſa tota eſt in ſponſi pulcritudine commendanda, hanc pulcritudinem Auguſtinus paucis comprehendit in *Pſ.* xliv. nobis credentibus ubique ſponſus pulcher occurrat : pulcher in cælo, pulcher in terra, pulcher in utero, pulcher in manibus parentum, pulcher in miraculis, pulcher in flagellis, pulcher invitans ad vitam, pulcher non curans mortem, pulcher deponens animam, pulcher recipiens, pulcher in ligno, pulcher in ſepulcro.

16. *Lectulus noſter floridus* : en deliciæ : jam magnificentia : *tigna cedrina : laquearia cypreſſina*. abiegna. heb queis magnifica domus & ampla deſcribitur, qualem decebat eſſe Salomonis. neque hæe dedecebant paſtorem eum, qui Abrahæ Patriarcharumque more, dives pecorum & auri, nihilo tamen ſecius eorum exemplo ruſticana opera exerceret. Laboremus & nos contignare domum ; Orig. firmiſque fulcire nos verbi divini præſidiis tigna robori, laquearia ornamento. S. Thom. eidem, lectulus, pax Eccleſiæ poſt perſecutiones.

Digitized by Google

CAPUT II.

Flos campi : lilium inter ſpinas : ſub umbra : cella vinaria : languor : amplexus : ſomnus : vox dilecti : capreæ hinnulique pernicitas : cancelli : feneſtræ : paries. Grata poſt hyemem veris amœnitas : flores : tempus putationis : vox turturis : vulpeculæ : dilecti ac dilectæ conſenſio.

1 EGo flos campi, & lilium convallium.
2 Sicut lilium inter ſpinas, ſic amica mea inter filias.
3 Sicut malus inter ligna ſilvarum, ſic dilectus meus inter filios; ſub umbra illius, quem deſideraveram, ſedi, & fructus ejus dulcis gutturi meo.

4 In-

1. *Ego flos* : eo quod ſtatim dixerit : lectulus noſter floridus : 1. 15. immo, inquit, nos ipſi ſumus recentes odoranteſque floſculi. *ego flos campi* : ſe floribus ſponſa comparat, qui in campis atque convallibus, non in cultioribus hortis naſcantur : & caſtarum animarum modeſtiam ac ſimplicitatem exprimit.

2. *Sicut lilium* : cum ſe lilium appellet ſponſa, reſumit ſponſus; lilium quidem eam eſſe, ſed inter ſpinas, mediiſque in ſentibus creſcentem : comiteſque utcumque formoſas ſpinarum inſtar eſſe, ſi cum ipſa conferantur, demonſtraturque ſimul fidelis animæ pura caritas inter mundi aſpera, ſollicitudines, illecebras item ac fallaces divitias, quas etiam ſpinas Chriſtus appellat. Matt. XIII. 22.

3. *Sicut malus* : ſicut arbores fructiferæ & cultæ inter ſilveſtres & ſteriles. *ſub umbra illius* : *& fructus ejus* : tamquam arboris ſcilicet quæ & umbra delectet & fructu. ſub umbra autem, quidem in principio non poſſumus cum verbo proprium conferre ſermonem; verum ut ita dicam quadam majeſtatis illius umbra perfruimur. Orig. umbra etiam tutela, protectio; ſub umbra alarum tuarum. Pſ. XVI. 2. Indicat ſane optatis ſe potitam amoribus & amplexibus : ea ratione, qua ſupervenit ſpiritus ſanctus in Ma-

 riam,

4 Introduxit me in cellam vinariam, ordinavit in me caritatem.
5 Fulcite me floribus, ſtipate me malis: quia amore langueo.
6 Læva ejus ſub capite meo, & dextera illius ample-

---

riam, & obumbrante altiſſimi virtute verbum illa concepit: quo etiam ſpiritu influente fideles animæ fœcundantur, alluſum etiam ad uxoris copulandæ ritum, de quo Ruth. III. 9. expande, inquit ad Booz, pallium tuum ſuper me. *ſub umbra illius ſedi*: acquievi: cum audivi dicentem: venite ad me omnes, qui laboratis. Matt. XI. 28.

4. *In cellam vinariam*: ad verbum, in domum vini: in deliciarum ſedem, quo introducti ſunt illi, quibus Chriſtus enarrabat ſcripturas ſeque ipſum in illis: cum dicerent: nonne cor noſtrum ardens erat in nobis? Luc. XXIV. 27. 32. Vinum in locis mundis & ornatis, cum oleo aliiſque liquoribus, veteres recondebant. Qualis erat Ulyſſis apotheca in edito cœnaculo, ubi teſtas vino & oleo plenas cum auro, argento & veſte aſſervabat. Odyſſ. β. 337. ubi etiam thalamus erat nuptialis. *Ordinavit in me caritatem*. vexillum ejus ſuper me caritas. heb. amorem ſuum ſuper me profeſſus eſt quaſi vexillis expanſis. LXX. & poſt eos vulgata, *ordinavit*: Unde Origenes, Auguſtinus & alii patres paſſim intelligunt de caritate, quæ a Deo ad proximum ſuo ordine graduque deſcendit. quæ Juſtus Orgelit. paucis complexus: hæc eſt ordinata caritas, ut diligat proximum propter Deum: ſic vero diligat Deum, ut ſemetipſum abneget propter illum. Bernardus ad diſcretionem refert, qua in cella vinaria hauſtum ferventioris amoris poculum temperetur. ſerm. 49. in cant.

5. *Fulcite me*: in hanc igitur cellam introducta, tantique amoris recordatione permota, amore ipſo deficit, fulcirique petit: *floribus*: lagenis, heb. vini ſcilicet potione. *ſtipate me malis*: iis, quorum odore & ſucco languida recreetur, ut citreis, granatis, &c. quibus deſignantur amori deficienti adhibita a Chriſto ſolatia, quæ nos ſenſibilis devotionis vocamus. His abundat anima in ipſis vitæ perfectioris initiis, eaque undecumque conquirit.

6. *Læva ejus ſub capite meo*: ſic per dulcia colloquia aliaſque blanditias tandem labente die ad caſtos amplexus ſponſa perducitur, lævamque ſuſtentantis, dexteram amplexantis & protegen-

plexabitur me.
7 Adjuro vos filiæ Jeruſalem, per capreas, cervoſque camporum, ne ſuſcitetis, neque evigilare faciatis dilectam, quoaduſque ipſa velit.

8 Vox

gentis agnoſcit : quo divinæ gratiæ adumbratur virtus ſuſtentans ac fovens & delectans : verbum autem velut in animæ ſinu requieſcit, cum eam requieſcere facit a perturbationibus ; ut cum Davide canat : in pace in idipſum dormiam & requieſcam : quoniam tu Domine ſingulariter in ſpe conſtituiſti me : Pſ. IV. 9. 10. qui animæ in Chriſtum deſluentis, in eoque acquieſcentis beatiſſimus ſomnus eſt : de quo iterum infra, v. 2. atque is primæ diei finis.

SECUNDA DIES.

7. *Adjuro vos*. Secunda dies eclogæ ; jam jam evigilatura ſponſa. ſuaviſſimo ſomno captam relinquit ſponſus : hunc interrumpi vetat, quieſcentique proſpicit, ipſe ad conſueta opera profecturus. *ne evigilare faciatis* ; ſolebant canere duplex epithalamium ; alterum ad veſperam ſponſis quieturis ; alterum matutinum ſponſa e cubili proceſſura : ut ad fauſtos cantus & obdormiſcere & expergiſci videretur. hujus rei teſtes adducimus toties ex Theocrito Idyl. 18. citatas virgines Menelao & Helenæ gratulantes : quæ quidem ad crepuſculum decantato epithalamio, ſpondent ſe redituras ad auroram, ubi primus cantor (gallus) velut canendi ſignum dederit. ergo virgines jam adſtantes & brevi canituras monet ſponſus, ne *dilectam* excitent, *quoaduſque ipſa velit*. *per capreas* : per oblectamenta veſtra, per capreas & feras, quas aſſidue inſectamini : quibus ſignificat eas eſſe venatrices. Palæſtinis enim virginibus idem videtur ac vicinis Tyriis mos fuiſſe, geſtare pharetram, &c. Æneid. I. Libet hic obſervare priſcos mores, ſi quis eorum commemoratione delectatur : ut puellæ quoque ac virgines operibus, vigiliis, venatu aſſiduo exercitæ, procul a noſtrorum temporum mollitie ac deſidia viverent. ſpirituali ſenſu : habet Chriſtus ut piſcatores, ita & venatores ſuos, de quibus propheta : mittam eis multos venatores. Jerem. XVI. 16. ſic prohibet ne fideles animæ, quæ alios Chriſto venantur & capiunt, ipſam ſublimem animam divino amore & alta contemplatione defixam, in eaque ſuaviſſime quieſcentem, ad actuoſam vitam revocent ; quoad ipſa divino ſpiritu acta, eo ſe

8 Vox dilecti mei, ecce
iſte venit ſaliens in monti-
bus, tranſiliens colles:
9 Similis eſt dilectus meus
capreæ, hinnuloque cervo-
rum; en ipſe ſtat poſt pa-
rietem noſtrum reſpiciens
per feneſtras, proſpiciens
per cancellos. En dilectus
meus loquitur mihi:

10

ſponte conferat. quo loco Bernardus ſerm. 52. novit ſponſus, ſatis propria caritate matrem ſollicitari de profectibus filiarum: propterea que ſecure diſcretioni ejus credendam cenſuit hanc diſpenſationem. Gregor. quieſcentem ſponſam carnales qui ſunt in Eccleſia importune excitant; quia ejus vitam a vulgatis laboribus abſtinentem, inutilem exiſtimant. capreæ & hinnuli, quorum hic paſſim mentio, fidelium animarum ſunt imagines; quod ſtatim tacta terra reſultent, ſaltibuſque potius quam greſſibus ferantur. capreæ acutiſſimo viſu feruntur: quippe δορκάδες dictæ ἀπὸ τοῦ δορκεῖν: videre: Phil. Carp. *dilectam*: amorem, caritatem, heb. lxx. ſponſam ipſam, amores meos, delicias meas; immo amorem ipſum.

8. *Vox dilecti mei*: hæc & ſimilia videtur primum ſponſa ſecum ipſa loqui, ut fit in magnis affectibus: poſtea autem, tamquam votis vocatus & ſuſpiriis, ipſe intervenire ſponſus. illa ergo, ut ſponſum ſemper ſomniabat, eum audire ſe putat vigilans: quin etiam videre citatis ad ſe paſſibus properantem; jam montes, jam colles tranſilientem more caprearum atque hinnulorum: jam proximum. & revera ſponſus ad auroram egreſſus, ut vidimus, ſed brevi reverſus aderat amoris impatientia.

9. *Capreæ hinnuloque*: blanda vocabula, quibus ſponſus & ſponſa viciſſim ſe compellant. unde illud in Proverbiis, v. 19. cerva gratiſſima, gratiſſimus hinnulus: ubera ejus inebrient te omni tempore: in amore ejus (caſto illo & conjugali) delectare jugiter. quæ blanditiæ ex venandi ſtudio juvenibus pueliſque communi profectæ eſſe videntur; hic autem velocitatem ſponſi occurrentis exprimunt: *en ipſe ſtat poſt parietem*: paries inter nos & Chriſtum, mortalitatis conditio. paries, lex vetus Chriſti morte vacuata, ut ſolutis inimicitiis gentes cum populo Dei in unam Eccleſiam coaleſcerent, Eph. II. 4. paries, iniquitates quæ inter nos & Deum dividunt, & abſcondunt faciem ejus a nobis ne exaudiat: Iſa. lix. 2. etiam ne vox ejus penetret ad nos. paries, creaturæ, poſt quas ſtat

ipſe

10 Surge, propera amica mea, columba mea, formoſa mea, & veni.
11 Jam hyems tranſiit, imber abiit, & receſſit.
12 Flores apparuerunt in terra noſtra, tempus putationis advenit: vox turturis audita eſt in terra noſtra:
13 Ficus protulit groſſos ſuos: vineæ florentes dederunt

---

ipſe Deus per eas loquens: ac ſi fas dicere, paries, ipſa Chriſti caro oppanſa divinitati, per quam dulce ſonat vimque ſuam exerit. *proſpiciens per feneſtras*, *per cancellos*: non intrare auſus ne dormientem excitaret: cum tamen velut amore victus ſtatim alloqui incipiat. præclare Ambroſ. in Pſ. cxviii. oct. 6. ſponſus tamquam laſcivienti ludens amore, quia velit pertentare ſenſus amantis, ſæpe egreſſus ut quæreretur a ſponſa, ſæpe regreſſus ut invitaretur ad oſcula, adſtans poſt parietem, proſpiciens per feneſtras, eminens ſuper retia (ſeu cancellos) ut non totus abeſſet, nec quaſi totus intraret, & ipſe ad ſe ſponſam vocaret, ut veniendi ad ſe invicem fierent gratiora commercia; amoriſque vim mutuis adolerent (accenderentque) ſermonibus.

10. *Surge*, *propera*: prædica verbum: inſta opportune, importune: 2. Tim. iv. 2. properato opus nec ſegnes conatus patitur aut ſpiritus efficacia aut animarum periculum. *ſurge*: de quiete contemplationis in qua me unum cogitas, & *veni* ad excitandos. deſides animos: *columba*, deeſt hic heb. ſumtum ex lxx. habetur infra 14.

11. *Hyems*. perſecutiones, tentationes.

12. *Flores*: rus invitat ipſa veris amœnitas. *tempus putationis advenit*: age, pariter arripiamus cultellos mundandis ac putandis arboribus & vineis. ſpirituali ſenſu: ſectio, remiſſio peccatorum, moderatio affectuum, Orig. hom. 2. in cant. *vox turturis*; ejus avis, quæ ſemper in montium jugis & in arborum verticibus commoratur: vox ſcilicet ſublimium animarum, procul ab hominum conſortio degentium: *vox turturis*: fidiſſimæ caſtiſſimæque amantis, nec poſt unum amatorem, alterum admittentis umquam. Apon. item, *vox turturis* ingemiſcentis potius ac veluti ſuſpirantis quam aliquid reſonantis: quod nobis quoque ſolitarie agentibus inſpiret pios gemitus & ad unum Chriſtum blanda ſuſpiria.

13. *Ficus protulit groſſos*: ab arbore fici diſcite parabolam: Matth.

runt odorem ſuum. Surge,
amica mea, ſpecioſa mea,
& veni:
14 Columba mea in fo-
raminibus petræ, in caver-
na maceriæ: oſtende mihi
faciem tuam, ſonet vox tua
in auribus meis: vox enim
tua dulcis, & facies tua
decora.
15 Capite nobis vulpes
parvulas, quæ demoliun-
tur vineas: nam vinea no-
ſtra floruit.
16 Dilectus meus mihi,
& ego illi, qui paſcit in-
ter lilia,

17

Matth. xxiv. 32. a proventu ramorum, foliorum, nodorum, fructuum, piarum animarum progreſſus cognoſcite. Origenes. *vineæ florentes*: ſi flores erumpunt, erit & uva: ſi odor, erit & ſapor; ita & in piis animabus. Idem.

14. *Columba mea*: columbæ ſimilis: illi ſolitariæ, quæ *in foraminibus petræ*, ſeu rupis, trepida latitat: aut *in caverna materiæ*: in hiatibus ſicci muri: ſive interrupti & labentis. age, erumpe e tuis latebris: *oſtende mihi faciem tuam*: *ſonet vox tua*: ſi aperire non vis, oſtende te ſaltem, dignare vel verbulo, amantique ac dolenti aliquid ſolatii impertire. ſic amans vel exiguum quid a dilecta volante ferre velit; neque aliter, ſuo more Chriſtus.

15. *Capite nobis vulpes*: poſteaquam ſponſa tam blande invitata conſurgit, jam ad puellas ſponſæ comites ſe convertit ſponſus, eaſque cum ipſa ſimul invitat ad inſectandas vineæ inſidiantes vulpeculas. hæc igitur inter oblectamenta ruſtica ſecunda dies definit, peragratiſque campis ac venatu defatigata ſponſa domum anteit, multum adhortata ſponſum ut nulla mora veniat: negat enim aut ſibi ſine ſponſo, aut ipſi ſine ſponſa fas eſſe vivere, unde ſequitur:

16. *Dilectus meus mihi & ego illi*: quod repetit infra vi. 2. & vii. 10. quale illud Apocal. iii. 20. cœnabo cum illo & ipſe mecum: *qui paſcit*; qui agit oves *inter lilia*. alii: paſcitur: nam ipſe quoque paſcitur reficitque ſe amœniſſimis. hoc etiam iterat infra vi. 2. ſponſum ſemper videns floribus & omni veris amœnitate circumdatum. pulcre Ambroſius in Pſ. cxviii. ſerm. 2. pauci poſſunt dicere: dilectus meus mihi, & ego illi: ille dicit, qui

ad-

Digitized by Google

17 Donec aſpiret dies, & inclinentur umbræ. Revertere: ſimilis eſto, dilecte mi, capreæ, hinnuloque cervorum ſuper montes Bether.

---

adhæret Deo totis ſenſibus, & aliud cogitare non noverit: non ille, cui non ſatis eſt Deus ſilius, in quo ſunt omnia: non ille, qui juſſus omnia vendere, contriſtatus eſt: ille dicit, qui poteſt dicere: ecce nos reliquimus omnia & ſecuti ſumus te, Matth. XIX. 22. 27.

17. *Donec aſpiret dies*: donec redeat dies, cujus initio & aura lenis afflare ſolet, & umbræ diffugere, de qua aura Anchiſes apud poetam:

Et me ſævus equis Oriens afflavit anhelis.

inclinentur umbræ: fugiant. heb. *ſimilis eſto capreæ hinnuloque cervorum*, qui verſantur *ſuper montes Bether*: Adrichomio, in Benjamin montes nemoroſos repletoſque plantis aromaticis, quibus cervi & capreæ maxime delectentur, his ergo tam vegetis, tam velocibus rediturum ſponſum æquiparari poſtulat. ergo ſumma eſt: revertere ad me, capreis hinnuliſque velocior, quieturus mecum, donec te dies revocet ad conſuetos labores.

His autem adumbratur ſublimis anima, ſopitis ſenſibus altiſſima intus quiete potita, ſponſique intus alloquentis incitata vocibus, atque is prout vult ſpirat, venit, elabitur, appropinquat, accelerat, abit, revocatur: per cancellos proſpicit & feneſtras, quia hujus vitæ tempore non plena luce ſe infundit: hortaturque ſponſam & provocat, non ſedere intrinſecus, ſegnem, ſed exire ad ſe foras, & conari ut non jam per feneſtras & cancellos, ſed procedens foras facie ad faciem videat eum. Orig. Hom 3. in Cant. ver poſt hyemem, gratia poſt peccata per pœnitentiam, ibi in floribus certa ſpes fructuum, virtutumque primitiæ, animæque diligenter excultæ ſuavis odor & ſponſo gratiſſimus. hec igitur ſecunda die, grata vitæ novitas, & recentiore adhuc converſione hyemis tranſactæ commemoratio: & in ampla licet virtutum copia, tamen comparatione futurorum proventuum, flores potius quam fructus, tempuſque putationis ac multa reſecanda; quodque eodem alia ſub figura recidit, captura vulpium puſillarum ſunt enim maligni Spiritus Origeni hom. 4. vulpes illæ puſillæ, quæ per foveas & occulta inſidiantur vineis, ubi primum germen oſtenderint; nec ſinunt eas ad florem pervenire ſive etiam pravæ cupiditates, quæ dum adhuc parvæ ſunt,

capi jubentur ; tunc enim facile perimuntur : allidendique ad petram parvuli Babylonis , neque permittendum ut creſcant : huic aliiſque Patribus accinit Bernardus . ſponſus ſaliens in montibus , tranſiliens colles , eſt Chriſtus prӕteriens Angelos , ac ſemen Abrahӕ apprehendens : Origeni Homil. 3. idem : Chriſtus animӕ laboranti ſcripturarum ӕnigmata intus exponens , ſponſus eſt loquens ille quidem , ſed tamen adhuc poſt parietem deliteſcens , mox per feneſtras & cancellos aſpiciens pleniore jam luce , qui cum magis ac magis appropinquare cœperit , & illuminare quӕ obſcura ſunt : tunc eum videt anima ſalientem ſupra montes & colles , excelſӕ ſcilicet intelligentiӕ ſenſus ſuggerentem rurſus . hyems, tempus Paſſionis Chriſti : ver , Eccleſia naſcens : tempus putationis , martyrum ӕtas , qua Eccleſia ſucciſa crevit : vinearum florentium odor , Eccleſiarum recentium fama ubique diffuſa : vox turturis , vox Eccleſiӕ Chriſto diſcedente deſolatӕ ejuſque deſiderio laborantis , tum ſuaves gemitus pœnitentis animӕ : vulpeculӕ , hӕretici Eccleſiam devaſtantes : qui primum per inſidias ſeſe inſinuant infanda aſtutia : mox aperte graſſantur : vix ut comprimi poſſint, niſi principiis obſtes : doloſum animal : nec manſueſcere ſolitum . Apon. Bern. Thom.

Duobus his diebus licet intueri creſcentem amorem : in primo ſponſa quantumcumque ardens , ſponſumque confidenter invitans , nonnihil tamen ſuӕ formӕ diffidit , ac veretur ne pulcherrimo ſponſo faſtidio ſit : blanditias adhuc quӕrit : nec dum ſatis novit ubi recubet ſponſus, aut eum ſatis ſubtiliter a ſodalibus diſcernit . ſecunda vero die , ſponſus ſtatim atque diſceſſit , citato greſſu , & quidem non vocatus redit ; ſponſamque ultro , omni ſermonis ſuavitate , omni objecta ruris amœnitate , vocat ad loca ſolitaria , ubi ſecum aſſidue verſetur : invitat etiam ut capiat vulpeculas inolitaſque labes abſtergat . quӕ omnia ad animӕ purgationem , primumque chriſtianӕ vitӕ perfectioris gradum pertinere videntur : poſitis interim beatӕ contemplationis initiis , in illo ſopore animӕ , verbi inter amplexus ſuaviter quieſcentis.

* * * * * * * *
* * * * * * *
* * * * * *
* * * * *
* * * *
* * *
*

CA-

CAPUT III.

Lectulus : quæſivi nec inveni : circuire : vigiles : odoramenta : lectus : cuſtodia : ferculum : diadema Salomonis .

1 IN lectulo meo per no-
ctes quæſivi quem di-
ligit anima mea : quæſivi
illum, & non inveni.
2 Surgam , & circuibo
civitatem : per vicos & pla-
teas quæram quem diligit
anima mea : quæſivi illum,
& non inveni.

3 Invenerunt me vigi-
les, qui cuſtodiunt civita-
tem : Num quem diligit
anima mea, vidiſtis?
4 Paululum cum pertranſ-
iſſem eos, inveni quem di-
ligit anima mea ; tenui
eum : nec dimittam, donec
introducam illum in do-
mum

TERTIA DIES.

1. *In lectulo meo* . hic ſponſa ad altiorem ſtatum provehenda incipit exerceri deſideriis & curis . poſtquam enim tertiæ diei initio in lectulo ſponſum expectans ne ſera quidem nocte adveniſſe ſentit, angitur , eumque moræ impatiens quærit . *per noctes* : plurali numero qui ſæpe pro ſingulari ponitur : an quod expectanti nox longa nec jam una eſſe videatur?

2. *Circuibo civitatem* : me miſeram, quæ potita verbo & ad ejus thalamum recto tramite intromiſſa per excelſiſſimas contemplationis vias , nunc circuire cogor, ac per vicos plateaſque oberrare amens, avia, ſine duce! ſic ſæpe piæ ac ſublimes animæ deſolatæ ad tempus relinquuntur; ſed quo magis recedere ſponſus videtur , eo vigilantius latentem ac veluti fugientem inveſtigare oportet . *per vicos & plateas quæram* ; cælum terramque peragrabo , ut dilecti veſtigia relegam , eumque repoſcam ab omnibus creaturis.

3. *Vigiles qui cuſtodiunt*. heb. cuſtodes qui circumeunt *civitatem*. en Eccleſiæ paſtores eorumque officium deſignatum . *num quem diligit* : quaſi vero omnes tenere oporteret , quid cogitet ipſa : Bern. ſerm. 79. in Cant.

4. *In domum matris meæ ; in cubiculum genitricis meæ* : ejuſdem materni cubiculi mentio ite-

mum matris meæ, & in cu-
biculum genitricis meæ.
5 Adjuro vos filiæ Jeru-
ſalem per capreas, cervoſque
camporum, ne ſuſcitetis,
neque evigilare faciatis di-
lectam, donec ipſa velit.
6 Quæ eſt iſta, quæ
aſcendit per deſertum, ſic-
ut virgula fumi ex aro-
matibus myrrhæ, & thu-
ris, & univerſi pulveris
pigmentarii?
7 En lectulum Salomo-
nis ſexaginta fortes am-
biunt ex fortiſſimis Iſrael:

8 O-

iterum infra VIII. 2. Certus quidem erat apud antiquos thalamo lectoque geniali deſtinatus in ædibus locus: ac nepotibus ſacer. ſic Iſaac Rebeccam introduxit in tabernaculum *Saræ matris ſuæ*, & accepit eam uxorem. Gen. XXIV. 67. vel ergo matrem ſponſi ſuam vocaverit: vel proverbiali locutione maternum vocaverit thalamum nuptialem. quamquam aliud poſtulare videntur hæc verba: *in cubiculum genitricis meæ*: heb. ejus quæ me concepit; nec abſurdum, poſteaquam filia Pharaonis traducta eſt Hieroſolymam, etiam inſecutam matrem, cui unica & unice dilecta fuiſſe memoratur VI. 8. aut aufugientem ſponſum a ſponſa deductum ad parentem cariſſimam, ejus quoque fideliori ſollicitudine aſſervandum domi. hæc etiam juxta literam in Maria Magdalena, quæ Eccleſiæ typum tenuit, impleta ſunt: Joan. XX. 1. 2. 13. 17. quæ ſurgit e lectulo cum adhuc tenebræ eſſent quæſitura Chriſtum; nec invento, hac illacque diſcurrit, a tumulo ad Apoſtolos, ab Apoſtolis rurſus ad tumulum: videtque non ipſum ſed Angelos, cuſtodes Eccleſiæ datos: ac dum quaquaverſus circumſpicit, ipſum Jeſum intuetur nondum tamen ſua ſpecie: parique cum ſponſa amoris impetu quærit: Domine ſi tu ſuſtuliſti eum: Joan. XX. 15. denique intuetur coram, tenuitque pedes ejus increpante licet Chriſto, neque dimiſit umquam, quæ in eum reſurgentem credidit fidemque reſurrectionis afflictæ Eccleſiæ prima tradidit. hæc fere Beda. lib. III. in Cant.

5. *Adjuro vos*: tranſacta nocte ſurgit ſponſus, ſponſamque ſopitam relinquens, eadem comitibus præcipit quæ ſupra II. 7.

6. *Quæ eſt iſta*: jam ſurrexerat; jam ornata & unguentis delibuta relicto thalamo procedebat; *per deſertum*: per agros ubi ſponſum inveniret: quam chorus comitum admiratur. *virgula fumi*: alii, columna. ex heb.

7. *En lectulum Salomonis*: ne

me

8 Omnes tenentes gladios, & ad bella doctiſſimi: uniuſcujuſque enſis ſuper femur ſuum propter timores nocturnos.

9 Ferculum fecit ſibi rex Salomon de lignis Libani:

10 Columnas ejus fecit argenteas, reclinatorium aureum, aſcenſum purpureum: media caritate conſtravit propter filias Jeruſalem.

11 Egredimini filiæ Sion, & videte regem Salomonem in diademate, quo coronavit illum mater ſua in die deſponſationis illius, & in die lætitiæ cordis ejus.

---

me admiremini, ſed ſponſum Salomonem, regalemque qua ſtipatur cohortem, ædiumque & ſupellectilis magnificentiam, jam ergo adeſt Salomon a ſponſa requiſitus atque ultro accurrens, adeſt autem non jam paſtorali habitu, ſed ut Salomon, regia majeſtate verendus: diademate redimitus, & ſolito ſatellitio clarus, quaſi ſponſæ oſtentans regiæ cuſtodiæ dignitatem & robur, nec abſimilis locus de Davide inſidente cathedram, fortiſſimorum ſtipante caterva. 2. Reg. XXIII. 8.

8. *Propter timores nocturnos*: eam in rem maxime comparati; quamquam etiam die aderant ad apparatus magnificentiam.

9. *Ferculum*: heb. *Apirion* quod alii lectum genialem exponunt quaſi a fœcunditate dictum; alii lecticam geſtatoriam, quod huic pompæ magis convenit. *de lignis Libani*: de odoratis illis atque incorruptis cedris.

10. *Reclinatorium*: *aſcenſum*: heb. ſtratum ſive ſtragulam auream; integumentum ſive cælum; ex purpura. *media*: neutro plurali, ea quæ media ſunt. LXX. id quod intus. *caritate conſtravit*: medium ejus ſtratum eſt amor. heb. in medio ipſe amor, Salomon ſcilicet collocatus; qua figura, ſponſa quoque vocatur amor ſupra II 7. III. 5. *propter filias Jeruſalem*: hæc omnia fecit, ut ſe puellis mirabilem exhiberet, his enim maxime delectantur.

11. *Egredimini filiæ*: palam igitur apparente Salomone totaque gloria coruſcante, hortatur ſponſa comites ad admirandam novi ſponſi magnificentiam, matriſque in eo adornando ſtudium. *diademate*: ſponſo & ſponſæ etiam privatis coronæ imponebantur, teſte Rabbi Eliezer, Pirce-Aboth. c. 16.

His adumbratur Eccleſia ſive ejus optima pars ſublimis anima

nima, quæ jam adulta viribus probatur & exercetur. Neque tamen deſpondet animum, ſed exſurgit totamque circuit Eccleſiam, immo univerſum orbem ubique occurrentibus uti prædictum eſt ſponſi veſtigiis: quærentem inveniunt Eccleſiæ paſtores, quibus maxime auctoribus dilectum erat inventura: neque tamen iis hæret, ſed pertranſit: paululum tamen; neque enim aut ab ipſis expectat omnia aut omnino declinat; ſtatimque invenit ſponſum, ipſe enim occultus illabitur, quem ſtatim atque irradiat complectitur ſponſa, quoad in ipſo genitricis Eccleſiæ ſanctuario cum ipſo conquieſcat. hoc autem deſignat ſacra myſteria, intimos ſcripturarum ſenſus, & arcana divinæ ſapientiæ animæ ſe infundentis. unguenta, ſponſæ bona opera & exempla, locus ille quo de Salomone loquitur, ex illis, eſt in quibus perſona paſtorali tantiſper omiſſa ad propriam redeunt, neque immerito, nempe ut ſignificent poſt ſollicitudines, & quærendi laborem ac perſeverantiam apparere ſponſum, manifeſta in gloria, jam Salomonem, jam regem, jam Chriſtum & Deum, quare ſub Salomonis figura commemorat ſublimia Chriſti myſteria, ejus nempe invictam fortitudinem, Apoſtoloſque & doctores undique circumſtantes: & regiam magnificentiam aſcendentis in cælos, totamque Eccleſiam illuſtrantis, quo ſtatu, occultam hactenus divinitatem exerit: dicitque: data eſt mihi omnis poteſtas in cælo & in terra. Matt. XXVIII, 18. eſtque gloria & honore coronatus. heb. II, 9. & in capite ejus diademata multa. Apocal. XIX. 12. *die deſponſationis ejus*. Aponio: quo immaculatus immaculatæ conjungitur, ſuique corporis & ſanguinis tactu immaculatam efficit Eccleſiam.

Caput IV.

Oculi columbarum: occulta ſponſæ: capilli: dentes: duo ubera: tota pulcra: cordis vulnera: in uno crine: ſoror & ſponſa: favus: lac: hortus concluſus: odoramenta: fons: puteus: aquilo: venti.

1 Quam pulcra es amica mea, quam pulcra es! Oculi tui columbarum, abſque eo, quod intrinſecus latet. Capilli tui ſicut greges caprarum, quæ aſcenderunt de monte Galaad.

2 Den-

---

1. *Quam pulcra es*. meminerimus jam adſtare Salomonem atque ab oſtentato ſplendore ad amores blanditiaſque converſum. *abſque eo quod intrinſecus latet*: heb. abſque occultis tuis: mihi tantum tibique notis: quæ verba repetit infra 3, & VI. 6. LXX. *ἐκτὸς τῆς σιωπήσεώς σου.* præter ſilentium tuum; ſive ut antiqua vulgata vertebat apud Ambroſium paſſim, & Hieronymum. Iſ. XLVII. 2. præter taciturnitatem tuam; præter tacenda in te. ſignificat autem ſingulares animi dotes, & in ipſo corpore, imo vero in ipſo vultu, in ipſis oculis, in genis, labellis, reliquiſque, de quibus hic agitur, præter ea, quæ ab omnibus collaudantur, multa aliis indeprenſa, occultam videlicet gratiam, venuſtumque illud & decens quod verbis exprimi nequeat: certe amantes in dilectæ dotibus detegendis perſpicaces eſſe volunt. Nam quod hic alii alia ſuſpicantur: etſi verba non repugnant, nec abhorret Hieronymus, a conſequentia ſermonis alieniſſimum eſt, quidam ex heb. vertunt, præter cincinnos tuos: quod ex comis defluentibus, genis accedat gratia, non tamen tanta illa, ut tanto affectu bis terque ingeminanda videatur, atque omnino arcana illa ſponſo dulciſſima, ſacroque occultanda ſilentio, ſpectant ad myſticos ſenſus infra commodius referandos. *ſicut greges caprarum*: caput ipſum ſponſæ comparat monti eminus viſo ut infra VII. 5. capillos gregi caprarum, tum propter nigredinem & nitorem: tum quod pecora in montis cacumine gregatim incedentia, eminus proſpicientibus fluctuare videantur. *de monte Galaad*;

2 Dentes tui ſicut gre-
ges tonſarum, quæ aſcen-
derunt de lavacro, omnes
gemellis fœtibus, & ſteri-
lis non eſt inter eas.
3 Sicut vitta coccinea,
labia tua: & eloquium
tuum, dulce. Sicut fragmen
mali punici, ita genæ tuæ,
abſque eo quod intrinſecus
latet.
4 Sicut turris David col-
lum tuum, quæ ædificata
eſt cum propugnaculis:
mille clypei pendent ex ea,
omnis armatura fortium.

5 Duo

---

altiſſimo, pinguiſſimo.

2. *Sicut greges tonſarum*. quod albi dentes, quod æquales, & ſibi cohærentes. *omnes gemellis fœtibus*: hæc ad ornatum addita, ut res ſubjiciatur oculis. neque in comparationibus, ſive in allegoriis ac parabolis omnia minutatim excuti & aptari neceſſe eſt, dum ſumma ipſa conveniat. cæterum hæc ut pleraque quæ literali ſenſu vix ullam habent congruentiam, ſpiritualiter intellecta illuſtriores habent ſenſus infra memorandos, de comparationibus tamen illis ſublimioribus, gregum, montium, turrium, civitatum, quæ deinceps paſſim occurrunt, hæc ad literam ſemel admonere ſufficiat, eas amoris indoli imprimis convenire. cum enim amantes, ex amoris vehementia, in ſe mutuo excelſius aliquid atque humana forma auguſtius videre videantur: hinc fit, ut omnia, quæ uſquam ſunt decora & ſplendida ſive etiam jucund, conquirant, atque ad exprimendam eam, quam ardent pulcritudinem, congerant. neque refugiunt illa, quæ a vulgari ſermone abhorreant, propter eam, quam animo informaverint, rei amatæ imaginem: quam cum verbis aſſequi ſe poſſe deſperen, nimirum per ardua & quodammodo abſurda præcipitant: quod etiam magis congruit orientalium ferventioribus ingenii.

3. *Sicut fragmen mali punici*. propter figuram & colorem.

4. *Sicut turris*. collum altum & erectum, *cum propugnaculis*; humeris ſcilicet. nam ſponſa vere formoſa, non juncea, ut ait ille apud Comicum, gracilique ſtatura, nec decore modo ſed quadam etiam majeſtate conſpicua. *mille clypei*. ex monilium figura. *omnis armatura fortium*; tamquam ad ſponſam amantium munera, ut devi-

cto-

5 Duo ubera tua, ſicut duo hinnuli capreæ gemelli, qui paſcuntur in liliis.
6 Donec aſpiret dies, & inclinentur umbræ, vadam ad montem myrrhæ, & ad collem thuris.
7 Tota pulcra es amica mea, & macula non eſt in te.
8 Veni de Libano ſponſa mea, veni de Libano, veni, coronaberis: de capite Amana, de vertice Sanir & Hermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum.
9 Vulneraſti cor meum ſoror mea ſponſa, vulneraſti cor meum in uno oculorum tuorum, & in uno crine colli tui.

ſtorum ducum arma, appenſa ſint.

5. *Sicut duo hinnuli*: an propter teneritudinem? an etiam quod geminorum animalculorum more, ſpirare ſub veſte ac velut micare viderentur? an potius quod a tactu abhorreant, feri atque uni ſponſo tractabiles? quo ſponſæ formoſiſſimæ ſevera & inacceſſa caſtitas commendatur: utcumque eſt has amantium blanditias, in pudico conjugalique amore, & a nobis indicari & leviſſimo pede tranſiliri oportebat, nequid exideret quod literæ tangeret elegantiam. *qui paſcuntur in liliis*: propter pectoris candorem.

6. *Donec aſpiret dies*; donec illuceſcat. *vadam ad montem myrrhæ*: ad ſponſam ipſam odores ſuaviſſimos efflantem. infra 10. 11. 14. 16. memor lamentorum, quæ ſponſum quærendo per noctem ſponſa profuderat, ſpondet non diſceſſurum uſque ad lucem futuram.

8, *Veni, coronaberis*. undecumque veneris, ſive de Libano, ſive de monte Hermon, locis omni ubertate & amœnitate conſpicuis: de locis horrentibus ferarumque latibulis; quamcumque ludendo & venando, ſive etiam peregrinando, Iſraelitici agri partem peragraveris, grata & jucunda venies, tibique flores decerpemus & coronas nectemus. alii: omitte montes, quos incolebas aut peragrabas, atque hic conſiſte meeum. *coronaberis*: alii ex heb. reſpice; hoc eſt, tantum reſpice; læta erunt omnia undecumque aſpexeris.

9. *Vulneraſti cor meum*: lxx. elegantiſſime: cor abſtuliſti nobis: ἐκκαρδιώσας ἡμᾶς: ut habent nonnulli codices apud

10 Quam pulcræ ſunt mammæ tuæ ſoror mea ſponſa? pulcriora ſunt ubera tua vino, & odor unguentorum tuorum ſuper omnia aromata.

11 Favus diſtillans labia tua ſponſa, mel & lac ſub lingua tua: & odor veſtimentorum tuorum ſicut odor thuris.

12 Hortus concluſus ſoror mea ſponſa, hortus concluſus, fons ſignatus.

13 Emiſſiones tuæ paradiſus malorum punicorum cum pomorum fructibus. Cypri cum nardo.

14 Nardus & crocus, fiſtula & cinnamomum cum univerſis lignis Libani, myrrha & aloe cum omnibus primis unguentis.

15 Fons hortorum: puteus aquarum viventium, quæ fluunt impetu de Libano.

16

Flam. Ambroſius in Pſ. cxviii. *ſerm.* 16. cor meum cepiſti. & alibi: corde nos cepiſti: quo exponit illud: defecit anima mea: defecerunt oculi mei: quod eſt, in id unumquodcumque migrare quod diligit. ſimili phraſi, Prov. vii. 20. iidem lxx. de muliere blandiente: quæ facit juvenum avolare corda. *uno oculorum*: uno aſpectu: tanta vis ineſt. *uno crine colli tui*: vel uno in collum delapſo: adeo te omnia decent. uno torque. heb. uno ornamento impoſito non multis ornamentis eges: placet ipſa ſimplicitas.

10. *Mammæ*: *ubera*: amores heb eadem vox utrobique & eadem quæ ſupra 1. 1. *pulcriora*: meliores: amores ſcilicet: heb. *& odor unguentorum*, idem de ſponſo, ſupra 1. 2.

11. *Favus diſtillans*; ſic Neſtoris apud Homerum melle dulcior fluebat oratio.

12. *Hortus concluſus*, poſt formæ pulcritudinem ſuavitatemque ſermonis, nunc integritatem caſtitatemque commendat. *fons ſignatus*. ſic illud: Bibe aquam de ciſterna tua. &: Habeto eas ſolus. Prov. v. 15. 17.

13. *Emiſſiones*: propagines. ex te omnia grata & pulcra proveniunt. ex te clara ſoboles orbem illuſtratura. quale illud: Pro patribus tuis, nati ſunt tibi filii. Pſ. xliv. 17. *Cypri* ſeu cyperi *cum nardo*: omnigena odoramenta, ut ſupra 1. 13. de quibus ſi tantum eſt operæ pretium, vide Theodoretum hic. lib. 3. in Cant.

14. *Lignis Libani*: arboribus thuriferis; heb.

15. *Fons hortorum*. unde ſcili-

16 Surge aquilo, & veni auſter, perfla hortum meum, & fluant aromata illius.

licet hortus irriguus. ejuſmodi ergo horto uberrimo atque odoratiſſimo ſponſam comparat.

16. *Perfla hortum meum*: ſponſam ſcilicet. *& fluant aromata*: odor diffundatur flatu.

CAPUT V.

Hortus fructuum: ſponſi convivium: ſomnus corde vigili: vox dilecti pulſantis: ſponſæ cunctatio: ſponſi fuga: iterum circuitio ad quærendum: cuſtodes: ſponſa cæſa, nudata: dilecti pulcritudo: candidus: rubicundus: quæremus tecum.

1 VENIAT dilectus meus in hortum ſuum, & comedat fructum pomorum ſuorum. Veni in hortum meum ſoror mea ſponſa, meſſui myrrham meam cum aromatibus meis: comedi ſavum cum melle meo, bibi vinum meum cum lacte meo: comedite amici, & bibite, & inebriamini cariſſimi.

2 Ego

1. *Veniat in hortum ſuum*: Sponſa toties horto comparata verſibus antecedentibus, haud immerito commendat hortorum amœnitates & elegantias; eoque dilectum invitat ubi amores ſpirent ſuavius. *fructum pomorum ſuorum*: heb. dulcedinum ſuarum. reſumit ſponſus: equidem *veni*: prima perſona præteriti temporis: ſeu venio. *comedi favum*: ſeu comedo: paravi enim amicis: vide autem quam inemtas & ſimplices dapes. *inebriamini cariſſimi*; notum in ſcriptura inebriari quid ſit, hoc eſt læta inter pocula dulceſque ſermones, hilare nec immodeſtum agitare convivium. hic certe ad cœnam & veſperam tertii diei finis: ac ſponſa diſcedit ſeque ſomno tradit, ut habet ℣. ſeq. neque liberiori & ad multam noctem protractæ inter juvenes cœnæ, ſobria & pudica

dica mulier intereſſe narratur.

Jam ut ad veros ſenſus animum erigamus, Chriſtus ſponſam purgatam cupiditatibus & tentamentis exercitam, totam pulcram & ſine macula eſſe proclamat, IV. 7. quippe qua glorioſam ſibi ſponſam exhibeat, non habentem maculam neque rugam, ſed ut ſit ſancta & immaculata. Epheſ. v. 27. unde apud Ezechielem XVI. 13. 14. decora facta es vehementer nimis, perfecta es in decore meo, quem poſueram ſuper te, dicit Dominus Deus. Itaque ejus forma rapitur, eique ſuaviſſime invitanti ſe tradit; amatque & laudat impenſe, quam infudit ipſe pulcritudinem, delectaturque opere ſuo. Teſtatur autem non modo voluptate perfuſam, ſed miris etiam excruciatam curis, quod eam non de locis modo uberibus amœniſque ſed etiam aſperis evocat ferarumque cubilibus IV. 8. refertur quoque ad perſecutiones. Philo Carpathius & alii, leones intelligunt reges perſecutores; pardos, hæreticos variis maculis errorum ac vitiorum inſperſos. hi ergo pias animas vexant: quæ vexatio, emolumento eſt: atteſtante Iſaia. XXVIII. 29. ſola vexatio intellectum dabit; huc etiam pertinet illud: ſurge aquilo, IV. 16. quo ſignificat irruentes, ventorum inſtar, curarum & tentationum turbines, effecturos ut latius virtutum odor diffundatur. Idem evenit Eccleſiæ flantibus ventis ſævientibus ſcilicet perſecutoribus: cum victoriis martyrum clareſceret, fieretque id quod ait Paulus Philipp. I. 12. quæ circa me ſunt, magis ad profectum venerunt Evangelii, ita ut vincula mea manifeſta fierent in omni prætorio, ſic martyriorum fama velut a quatuor ventis electi vocabantur, implebaturque illud: Surge aquilo, & veni auſter & perfla hortum, & fluent aromata ejus: quod ex omnibus mundi partibus odor ſanctæ religionis adoleſceret, ut ait S. Ambroſius, lib. I. de Virginit. De unguentis autem hic & alibi ſæpe memoratis, ſanctus Bernardus, ſerm. 10. 12. ut ſponſo, ita & ſponſæ, unguenta ſua aſſignat, unguentum ſcilicet pedum, quod eſt pœnitentiæ. Luc. VII. 38. Matt. XXVI. 7. unguentum effuſum in caput, quod eſt pietatis in Deum, ex recordatione beneficiorum ejus: denique unguentorum Chriſti ſepulti, quo totum illius corpus perungitur; Joan. XIX. 39. 40. quod eſt fraternæ caritatis; eoque omnia Chriſti membra condiuntur. Partes autem corporis ſtudioſiſſime deſcriptæ, IV. & V. ſic ad animam referri poſſunt, ut oculus quidem ſit prudentia, rectaque & ſimplex animi intentio; unde; ſi oculus tuus fuerit ſimplex, Matt. VI. 22. & propterea columbinus dicitur, labia, verbi prædicatio, qua nihil eſt pulcrius aut dulcius: unde illud; ſicut vittæ coccineæ; labia tua: eloquium tuum dulce: IV. 3. ac poſtea 11. favus diſtillans, labia tua, ſponſa, favus, Eccleſiæ prædicantis oratio ex propheticorum apoſtolicorumque librorum, velut florum, libatione ſeu potius depaſtione collecta: ubera, ipſiſſima caritas, lac parvulis miniſtrans, IV. 5. dentes, eccleſiæ filii firmiores, quibus non jam lacte opus ſit ſed ſolido cibo: ℣. 2. quo reſpectu aſcendunt de lavacro velut oves per baptiſmum lotæ, nec ſteriles, quippe bonorum operum feraces ac geminæ caritatis fructibus comitatæ, per den-

dentes, alii prædicatores intelligunt, qui in perſona Petri jubentur comedere immunda, & incorporare Eccleſiæ; Act x. cujus rei gratia matribus ovibus merito comparentur. capilli, ℣. 1. multitudo fidelium eam ob rem gregi ampliſſimo ac pinguiſſimo comparata. Greg. Apon. Thom. Genæ rubore ſuffuſæ ad verecundiam referuntur: cervix jugo Domini deſtinata, ad obedientiam: corporis habitus ſublimis & erectus, deſignat animum ſapientem quæ ſurſum ſunt: unde illud: ſicut turris David collum tuum: IV. 4. quod turris in editis montibus poſita, non ſolum inter humilia, ſed etiam inter excelſa ſupereminet. Ambr. in Pſ. CXVIII. ſerm. 4. turris autem hæc munitiſſima: primum quod ſit David bellicoſiſſimi regis: tum quod ædificata cum propugnaculis: denique quod ad eam appenſa arma fortium, quos Eccleſia dejecit. Idem ibid.

Jam tacenda ſponſæ, IV. 1. 3. eæ virtutes ſunt, quas humilitate contegat & verecundia; ut verum ſit illud: Pſ. XLIV. 14. omnis gloria ejus filiæ regis ab intus, placent ergo ſponſo, quæ ipſa ſponſa profert exempla virtutum: multo vero magis, quæ hominum ſubtrahit aſpectibus, hinc illa occulta toties commendata: IV. 1. 3. VI. 6. amatque ipſe ſponſus, & ad cellam vinariam intimaque conclavia ſponſam deducere, II. 4. & ab ipſa deduci ad ſecretiora cubicula, III. 4. VIII. 2. verumque illud: intra in cubiculum: ora in abſcondito: Matt. VI. 6. occultaque omnia ſponſo intus ſpectanti gratiora, quare imprimis ſolitudo delectat, VII. 11. 12. petræque foramina, II. 14. & cubilia ferarum, IV. 8. quo etiam ſpectat illud: hortus concluſus, fons ſignatus, ibid. 12. en occluſa omnia ut uni ſponſo pateant: non multiloquium: non conventus, ſed ſeceſſus, umbræ, alta ubique ſilentia.

Eccleſia vere eſt hortus ille concluſus ac fons ſignatus, quo nullus error; ſublimis quoque anima, quam nulla prava penetret cupiditas, ac vera illa Jeruſalem civitas ſancta, qua nullus incedat incircumciſus & immundus. Iſ. LII. 1. tum hujus horti mira fœcunditas, fructuſque toto orbe diffuſi: ℣. 13. quæ fœcunditas Eccleſiæ maxime tribuitur, propter ſublimes animas Deum gemitibus exorantes, atque impetrato ſpiritu Eccleſiam fœcundantes; ut Auguſt. paſſim, aquæ, doctrina ſalutaris; ℣. 15. nunc puteo abſcondita, propter profunditatem: nunc cum impetu fluens a Libano, propter cæleſtem verbi efficaciam. S. Thom.

Veſtimenta ſponſæ, bona ſunt opera: atteſtante Joanne, Apoc. XIX. 7. 8. venerunt nuptiæ agni, & uxor ejus præparavit ſe: & datum eſt illi, ut cooperiat ſe byſſino ſplendenti & candido: byſſinum enim juſtificationes ſunt ſanctorum: unde Iſaias de imperfectis operibus: telæ eorum non erant in veſtimentum, neque cooperiuntur operibus ſuis. Iſ. LIX. 6.

De convivio autem dominico, quo ſuos convivas paſcit, V. 1. deque ejus rationabili & ſine dolo lacte, quod innocentes animæ concupiſcant, 1. Pet. II. 2. deque optimo vino & ebrietate ſpirituali ac mentis exceſſu, per ſe omnes intelligunt, neque omittendum bonum convivam Chriſtum, non tantum paſcere ſed etiam paſci, habet enim

2 Ego dormio, & cor meum vigilat: vox dilecti mei pulſantis: Aperi mihi ſoror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea: quia caput meum plenum eſt rore, & cincinni mei guttis noctium.

3 Ex-

---

cibum ſuum, de quo dicit: meus cibus eſt, ut faciam voluntatem ejus, qui miſit me, & perficiam opus ejus; quod eſt ſalus hominum. Joan. IV. 34. noſtra ergo ſalute paſcitur: nos in ſe trajicit: & in corpus ſuum coagmentat: hoc eſt mel ejus, inquit Ambroſius: lib. III. de Virg. quod diverſarum virtutum concretum floribus, illarum apum, quæ ſapientiam prædicant, conſono opere congregatum, ſancta Eccleſia in favis condit, ut cibus Chriſti ſit, item mel, Chriſti doctrina ſalutaris, ros cæli puriſſimus, mera ſuavitas.

QUARTUS DIES.

2. *Ego dormio*; quartæ diei initio ſponſa recepta in thalamum & quieſcens: ſopitis ſenſibus, tamen animo eſt ad ſponſum arrecto, unde ad primum ejus pulſum evigilat: ſponſus ex hortis, cœna cum amicis facta, nocte intempeſta adeſt tardior; unde ipſa tamquam ſubindignans aperire cunctatur. ipſe quoque iratus aufugit: nec deſint iræ, quas amor ut excitare, ita ſedare poſſit unus, ſuavius poſt iras redintegrata gratia. hæc ſumma hujus diei: jam ad ſingula. *aperi mihi ſoror mea*: ſic ſponſa VIII. I. quis mihi det te fratrem meum: amor verus omnibus neceſſitudinum vinculis delectatur. *quia caput meum plenum eſt rore*: ne tantum amore, ſed etiam miſericordia compellatur ad aperiendum: tum ut ſtatim rure profectus, non quoquam diverſatus videatur.

3. *Ex-*

3 Expoliavi me tunica mea, quomodo induar illa? lavi pedes meos, quomodo inquinabo illos?

4 Dilectus meus miſit manum ſuam per foramen, & venter meus intremuit ad tactum ejus.

5 Surrexi, ut aperirem dilecto meo: manus meæ ſtillaverunt myrrham, & digiti mei pleni myrrha probatiſſima.

6 Peſſulum oſtii mei aperui dilecto meo: at ille declinaverat, atque tranſierat. Anima mea liquefacta eſt, ut locutus eſt: quæſivi, & non inveni illum: vocavi, & non reſpondit mihi.

7 In-

---

3. *Expoliavi me tunica: lavi pedes meos:* delicatæ ſponſæ colorata excuſatio: ſed ſanctis animabus magno documento futura.

4. *Manum per foramen*: lxx. de proſpectu, de feneſtra: quaſi irrupturus, melius, per foramen ſeræ quaſi aperturus digito, ut claves ita ſeræ multum a noſtris diſtabant: ingenſque erat apertura, claveſque humeris geſtabantur, Iſ. xxii. 22. *venter meus intremuit ad tactum ejus:* pulſantis fores aditumque tentantis: interiora mea commota ſunt ſuper eo: heb. lxx. ad ejus præſentiam.

5. 6. *Manus meæ ſtillaverunt myrrham:* delicatiſſimis unguentis perfuſæ cubabant; cubili etiam his aſperſo: aſperſi enim cubile meum myrrha & aloe & cinnamomo: Prov. vii. 17. *digiti mei: myrrha probatiſſima peſſulum oſtii*: lxx. digiti mei myrrham plenam ſuper manus peſſuli: ſcilicet effuderunt. heb. myrrha tranſeunte ſuper manubria peſſuli: aperui dilecto meo, hoc eſt, peſſulus ipſe unctus eſt myrrha, qua perfuſæ erant manus: nec enim exterſi digitos, tanta erat feſtinatio, *anima mea liquefacta eſt:* egreſſa eſt. heb. lxx, rapit me totam & in ſui amorem ac deſiderium transfert. Ambr. *dum locutus eſt:* oſtendit ſe non ſponſi neglectu, ſed deſidia quadam & indignatione cunctatam: ſive quodam ejus probandi ſtudio.

7. In-

Digitized by Google

7 Invenerunt me cuſtodes, qui circumeunt civitatem : percuſſerunt me, & vulneraverunt me: tulerunt pallium meum mihi cuſtodes murorum.

8 Adjuro vos filiæ Jeruſalem, ſi inveneritis dilectum meum, ut nuntietis ei quia amore langueo.

9 Qualis eſt dilectus tuus ex dilecto, o pulcherrima mulierum? qualis eſt dilectus tuus ex dilecto, quia ſic adjuraſti nos?

10 Dilectus meus candidus & rubicundus, electus ex millibus.

11 Caput ejus, aurum optimum: comæ ejus ſicut elatæ palmarum, nigræ quaſi corvus.

12

7. *Invenerunt me cuſtodes* : iterum per plateas diſcurrit quærens, ut ſupra III. 2. ſed pejus habita eſt a cuſtodibus per noctis tenebras ac licentiam militarem : demonſtratque ſe nullum periculum fugiſſe, ut dilectum inveniret. *pallium* : lxx. theriſtium : Philoni Carpathio, capitis velamentum : Amb. de Iſ. 6. pallium ; quo caput obnuberet.

8. *Adjuro vos* : cæſa, ſpoliata, non tamen plagas ſed amoris vim ſentit, idque unum ſolatio eſt, ſi dilectus ſciat, amari ſe : quem nuntium ad eum perferendum quibuſvis obviis mandat. *ſi inveneritis, nuntiate* : alii cum lxx. ex heb. ſic vertunt : ſi inveneritis dilectum, quid annuntiabitis ei? (nempe id) quod amore langueo : quod ego illa ſum amore vulnerata : flagrantiſſime & elegantiſſime.

9. *Dilectus ex dilecto* ; præ dilecto ; heb. dilectiſſimus.

10. *Dilectus meus* : ſponſa vehementiſſimis motibus abripi ſolita, hic primum & ſemel ſponſum ſtudioſe deſcribere aggreditur, puellarum interrogatione provocata : *electus ex millibus* ; ex myriadibus : heb. inſignis ille formæ præſtantia, qui etiam inter millia facile dignoſci poſſit.

11. *Caput ejus aurum* : quodcumque pulcrum & pretioſum eſt, aurum dicitur : *comæ* : *elatæ palmarum* : cincinni ejus criſpi, heb. aliter : acervi : *thaltalim* : Grec. ἐλάται, arborum genus, ſive abies, ſeu palma aut potius recens palmarum germen : unde hæc vox, *ela-*

12 Oculi ejus ſicut columbæ ſuper rivulos aquarum, quæ lacte ſunt lotæ, & reſident juxta fluenta pleniſſima.

13 Genæ illius ſicut areolæ aromatum conſitæ a pigmentariis. Labia ejus lilia diſtillantia myrrham primam.

16 Manus illius tornatiles aureæ, plenæ hyacinthis. Venter ejus eburneus, diſtinctus ſapphiris.

15 Crura illius columnæ marmoreæ, quæ fundatæ ſunt ſuper baſes aureas. Species ejus ut Libani, electus ut cedri.

16

---

elatæ, quæ græca eſt, in vulg. invecta: additum, palmarum, ad deſignandam arborem. Beda hic ex Plin. lib. XII. cap. 28. comæ autem comparantur arborum ramis, ea translatione qua frondeſcentes rami arborum comæ dicuntur.

12. *Oculi ejus ſicut columbæ*: ſicut oculi columbarum: *quæ lacte ſunt lotæ:* tam candidæ, tam nitentes ut lacte lotæ videantur: qualium oculi pulcherrimi & ſuaviſſimi eſſe ſolent: *juxta fluenta:* juxta plenitudines: heb. pulcherrimæ, habitantes in locis uberrimis & irriguis.

13. *Areolæ aromatum conſitæ:* ut areolæ aromatis, ut flores odoriferi. heb. id eſt ut areolæ conſitæ floribus & plantis odoriferis, unguenta e comis in genas defluentia notat. *lilia:* ſunt lilia quædam purpurea. his labia comparantur, propter mollem flexum quo ſe lilii calix aperit, & ſpiritus ſuavitatem: unde *myrrham primam* ſeu præcellentiſſimam ſtillare dicuntur.

14. *Manus illius tornatiles aureæ:* circuli aurei, heb. propter teretes digitos omni auro pretioſiores *plenæ hyacinthis*. gemmis violaceis. *tharſiſim*. manus leviſſimæ effloreſcentibus venulis, *venter ejus:* interiora: heb. quibus pectus etiam deſignatur. unde: flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ, Joan. VII. 38. *eburneus:* candor eboris. heb. *diſtinctus ſapphiris:* e ſumma aut ex tenui veſte, pectoris candor apparet inter lapillos ipſi veſti intextos.

15. *Crura*: quatenus infra veſtem patebant: *columnæ marmoreæ:* propter candorem & firmitatem. *ſuper baſes aureas:* calceamenta ſcilicet auro intertexta, per Libanum & cedros, ſtaturæ proceritas & dignitas deſignatur.

16. Gut-

16 Guttur illius ſuaviſſimum, & totus deſiderabilis: talis eſt dilectus meus, & ipſe eſt amicus meus, filiæ Jeruſalem.

17 Quo abiit dilectus tuus, o pulcherrima mulierum? quo declinavit dilectus tuus, & quæremus eum tecum?

16. *Guttur illius ſuaviſſimum*: mellita oratione, halitu, vocis ſuavitate: *totus deſiderabilis*: totus deſideria: heb. lxx. quaſi diceret: quid ſingula commemorem: aut ſingula membra deſcribam: totus eſt deſiderabilis; totus eſt amor. S. Thom.

Caput VI.

Deſcendit in hortum: dilecti ac dilectæ conſenſio: ſponſa decora: terribilis: ejus forma: reginæ, concubinæ, adoleſcentulæ: una perfecta: ut aurora: ut luna: ut ſol: hortus nucum: neſcivi: revertere: Sulamitis.

1 Dilectus meus deſcendit in hortum ſuum ad areolam aromatum, ut paſcatur in hortis, & lilia colligat.

2 Ego dilecto meo, & dilectus meus mihi, qui paſcit inter lilia.

3 Pulcra es amica mea, ſuavis, & decora ſicut Jeruſalem: terribilis ut caſtrorum acies ordinata.

4 Aver-

1. *Deſcendit in hortum ſuum*: quo matutinus ire ſolebat, vel quo ſe prædixerat iturum, *ut paſcatur in hortis*. alii: paſcat. ut ad hortos greges agat, & ad valles liliis abundantes, quam elegans autem, dum paſcuntur greges, ipſum legere flores, ad ſponſam deferendos?

2. *Ego dilecto meo*: quocumque loco ſit, & ego illum, & ille me cogitat.

3. *Pulcra es*: jam ſponſus adeſt & loquitur, *ſuavis & decora*: pulcra es amica mea ſicut Therſa, decora ſicut Jeruſalem. heb. Therſa erat urbs regia antiqua ſub Chananæis, Joſ. XI. 24. quæ Jeroboami & inſequentium Iſraelis Regum ſedes fuit: 3. Reg.

4 Averte oculos tuos a me, quia ipſi me avolare fecerunt. Capilli tui ſicut grex caprarum, quæ apparuerunt de Galaad.

5 Dentes tui ſicut grex ovium, quæ aſcenderunt de lavacro, omnes gemellis fœtibus, & ſterilis non eſt in eis.

6 Sicut cortex mali punici, ſic genæ tuæ abſque occultis tuis.

7 Sexaginta ſunt reginæ, & octoginta concubinæ, & adoleſcentularum non eſt numerus.

8 Una eſt columba mea, perfecta mea, una eſt matri ſuæ, electa genitrici ſuæ. Viderunt eam filiæ, & beatiſſimam prædicaverunt; reginæ, & concubinæ, & laudaverunt eam.

9 Quæ

---

3 Reg. xiv. 17. xv. 53. &c. ſub Salomone quoque nobilis, ſenſus eſt; non ita Therſa Ephraimitis, Judæis urbibus Jeruſalem, ut tu cunctis mulieribus antecellis, ſunt qui memorent ſponſarum, more urbium, turritas coronas, ad quas hic alluſum; nec abſurdum, puellas urbibus comparari, quæ ipſæ paſſim in ſcriptura puellis comparentur: unde filiæ Judæ; & apud Græcos, metropoles, memorat autem urbes celeberrimas atque amœniſſimas. *terribilis ut caſtrorum acies*: ut neceſſe ſit a te perdomari corda omnium, eadem vis formæ muliebris in malam partem exprimitur his verbis: multos enim vulneratos dejecit, & fortiſſimi quique interfecti ſunt ab ea. Prov. vii. 25. 26.

4. *Me avolare fecerunt*: me mihi ſurripuerunt; invaluerunt. heb. fortiores me ſunt: ut nec ego ferre poſſim. *capilli tui*; hæc cum duobus ſequentibus verſibus repetuntur ex iv. 1. 2. 3. iterare enim juvat, quæ maxime affecerunt animum.

7. *Sexaginta ſunt reginæ*: reginæ principum filiæ erant, concubinæ ancillæ; adoleſcentulæ, quæ miniſtrabant in regia, nondum thori honore dignæ. ait ergo Salomon: eum tot illæ ſint, quas ad magnificentiam habeat; unam tamen antecellere omnibus: unam eſſe quam diligat. Habuit autem poſtea longe plures, nempe reginas ſeptingentas, & concubinas trecentas: diciturque multas adamaſſe, ſed primam filiam Pharaonis, quam initio regni duxit: cuique regiam extruxit. 3. Reg. xi. 1. 3. ibid. iii. 1. viii. 8.

8. *Una eſt columba mea*: cum tot ac tantæ ſint, una eſt quam vel

vel aſpectu cognoſcas : adeo omnes & forma & decore vincit, ſic apud Theocritum elegantiſſimo illo de Helena Idyllio XVIII. canunt ſelectæ virgines : adſumus quater ſexaginta coævæ virgines, flos puellarum pulcherrimus ; at nullam ſine labe compereris, ſi cum Helena comparentur : ut ipſa comparatione cum formoſis etiam fœminis ſponſæ pulcritudo magis eluceſcat. *una eſt matri ſuæ* : jam inde a parvula præ cæteris cara : quod ad commendationem formæ pertinet, matribus filiarum egregia ſpecie imprimis delectari ſolitis. *viderunt eam filiæ : reginæ & concubinæ* : tam pulcra eſt ut a mulieribus, & ab ipſis æmulis laudem extorqueat, quæ tanta laus eſt, ut in ea ſponſus merito conquieſcat, neque adhuc ſponſam aut uberius laudavit aut amavit ardentius : incenſus piis, quibus illa per noctem ſe excruciaverat, curis : ſic iræ in amorem deſinunt. hic quarti diei finis : cujus hæc ſeries : ſponſa nocte intempeſta domo exſilit ; adoleſcentulis mane occurrit, tum ſponſum reperit : miris ejus afficitur laudibus uſque ad ℣. 9. quem ad ſequentem diem aptius referemus.

Jam ad veros ſenſus : anima iterum exercetur ſed vehementius ac durius quam tertia die, ſupra III. non ſolum enim exercetur, ſed etiam caſtigatur tardius aperiens : docetque ſponſus ſtatim atque pulſat aperiendum eſſe, cum ipſe ſtatim tranſiturus ſit niſi aperias, unde ſic præmonet ; ego quos amo, arguo & caſtigo ; tum continuo : ecce ſto ad oſtium & pulſo, ſi quis audierit vocem meam & aperuerit mihi januam, intrabo ad illum, Apoc. III. 19. 20. It enim reditque raptim, arreptamque vult animam, neque ſomnolentam, ſed quæ vere dicat cum ſponſa : Ego dormio & cor meum vigilat. v. 2. ſin autem velut in lecto langueſcat, ſit illud ℣. 6. quæſivi & non inveni : quem ad locum Ambroſius in Pſ. CXVIII. Octon. 22. ego te quæſivi ſed invenire non poſſum niſi tu volueris inveniri, & tu quidem vis inveniri, ſed vis diu quæri, vis diligentius indagari ; non vis ut te dormiens quærat : non vis ut te jacens inveſtiget, ergo amantem licet, cunctantem tamen nactus abit, nec vocanti reſpondet ; nempe ut deſiderium creſcat, ut probetur affectus, ut exerceatur amoris negotium. Bern. Serm. lxxv. hinc ergo ſponſa facta cupidior, mox ſeſe ad requirendum tota aviditate dedit. Idem. ibid. nec tamen ſtatim invenit, ut ſupra III. creſcenti enim amori gravior exercitatio incumbebat ; invenitque cuſtodes, paſtores Eccleſiæ ſcilicet qui percutiant, qui vulnerent, qui ſpolient ; ſive bonos & peritos, qui vulnerent iis vulneribus, quæ oſculis præferuntur. Prov. XXVII. 6. hoc eſt qui deſidem & cunctantem acriter reprehendant ; & quodammodo ſpolient. ℣. 7. id eſt qui nudam collocent ante oculos ſuos ut ſuas ipſa culpas agnoſcat : ſive bonos ſed imperitos ; a quibus graviſſima patiatur ; ſive etiam malos, quibus offendatur magis, ſic & ſponſi fuga, & miniſtrorum ejus opera vehementiſſime cruciatur, unum interim ſolatium eſt, inclamare ſponſum, & ab iis, qui occurrant, requirere, ipſa autem exercitatione ſurgit illa perfectior, ac ſui amoris teſtificatione alios ad quærendum inſtigat. ℣. 17.

De ſponſæ autem cunctationibus atque excuſationibus, ℣. 3. Au-

Auguſtinus aliique Patres paſſim pedum lotionem revocant ad minutiora peccata; congruuntque Domini verba: Joan. XIII. 10. Qui lotus eſt, non indiget niſi ut pedes lavet, obſervant magnas animas in contemplatione quieſcentes, metuere interdum ne ad exteriora vel leviter delapſæ inquinentur, neque tamen cunctandum, præcipiente ſponſo, neque prætermittendum illud, ſanctas animas, infuſam ſibi reveritas gratiam, mira diligentia cavere a peccatis. *expoliavi me tunica mea*; exui veterem hominem: quomodo induam illum? quo ſenſu Paulus, Rom. VI. 12. qui enim mortui ſumus peccato, quomodo adhuc vivemus in illo? Sponſus digitos immittens foramini feræ, V. 4. Chriſtus eſt per gratiam aditum quærens, animæque interiora commovens. ſponſus lilia colligens, VII. & ubique liliis delectatus, idem Chriſtus eſt electos ſuos, quorum innocentia & caſtitate delectatur, in unum coagmentans, quod autem anima exercitata & caſtigata perfectior evadat, duo docent. Primum quod & ſponſum cognoſcat, & laudet impenſius, & aliis innoteſcere facias: toto cap. V. alterum quod ipſi magis cognita ſit, hoc eſt magis amata, magiſque laudata, cap. VI. ſicut ſcriptum eſt, novi te ex nomine: inveniſti gratiam coram me. Exod. XXXIII. 12. 17. jam verba ſponſæ ſponſum collaudantis intelligamus, v. 10. candidus, propter divinitatem; eſt enim candor lucis æternæ. Sapien. VII. 26. rubicundus, propter incarnationis paſſioniſque myſteria: quippe qui habeat rubrum veſtimentum. Iſa. LXIII. 2. veſtituſque ſit veſte aſperſa ſanguine, caput ejus aurum optimum, v. 11. ipſa divinitas eſt. Apoc. XIX. 13. caput enim Chriſti Deus. 1. Cor. XI. 3. theſaurique ſapientiæ & ſcientiæ abſconditi: & omni auro pretioſior ſapientia. Job. XXVIII. 1. & caput omnium Chriſti præceptorum, caritas; aurum illud ignitum, quod ab ipſo emere animæ tepidæ jubentur. Apoc. III. 18. capilli, velamen capitis, humanitas tegens divinitatem: nigri quidem, dum verſatur inter homines: oculique manſuetudine columbini. Cæterum translato ad patris gloriam orbemque judicaturo, capilli candidi tamquam lana alba, & oculi tamquam flamma ignis, Apoc. I. 14. manus tornatiles, v. 14. ſunt opera omnia apte concinneque facta. Crura firma, quod ſtabili gradu ſtet hoſteſque conculcet: item, v. 15. ſive ut ait Ambroſius: crura ejus columnæ marmoreæ ſuper baſes aureas: quod ſolus Chriſtus inambulet animis & gradiatur in mente ſanctorum, in quibus velut aureis baſibus fundamentiſque pretioſis ſolidata veſtigia verbi cæleſtis hæſerunt, in ore verba vitæ, totuſque ipſe eſt amor, v. 16. hæc Patres, ex quibus intelligi cætera facile poſſunt, ſic ergo ſponſa ſponſum cognoſcit, ad eam notitiam pertinet, quod ſcit ubi agat, ubi paſcat; VI. 1. non id ſibi indicari petit ut antea I. 6. jam ſponſus, cap. IV. collaudatam ſponſam, in hoc cap. VI. iterum laudat, ſed impenſius & magnificentius, cum formæ venuſtati ac dignitati addat hic robur invictum; poſteaquam ſcilicet exercitata præliis & affecta vulneribus, vi denique ſpoliata, non minus agit fortiter inſtitutumque perſequitur. cap. V. 7. 8. itaque non modo pulcherrimis & celeberrimis urbibus eam comparat

præ-

præſertim Jeruſalem in ſe ordinatæ ac certa pace fundatæ, ſed etiam exercitui; quod ſit hoſtibus formidabilis, VI. 3. atque ad laudum cumulum appellatur nunc primum una & perfecta, 8.

Jam de Eccleſia, quæ hic perfectiſſime adumbratur, pulcrum illud enmitum: v. 9. qualis eſt dilectus tuus? nemini enim notus ſponſus niſi monſtrante Eccleſia unde ſubdunt: ℣. 17. quo abiit dilectus tuus: & quæremus eum tecum: ut cum doctrina ſponſi latere & velut in longinquum declinaſſe videtur, cum ſponſa, cum Eccleſia eam quærant; non ipſæ ſolitariæ ne per avia exerrent atque hæreticis prædæ ſint. Eccleſia autem facile dignoſcitur inſigni pulcritudine: urbs conſpicua & ſupra montem poſita: Matth. v. 14. exercitus ordinatiſſimus, VI. 3. ducibus notiſſimis: adverſus hæreticos & impios egregie inſtructa, eſt autem ſimul urbs & ſponſa ſicut ſcriptum eſt de Jeruſalem nova, unaque ſimul & perfecta, Apoc. XXI. 2. 9. 10.

Reginæ, concubinæ, adoleſcentulæ, VI. 7. varii ſunt ordines animarum incipientium, proficientium, perfectarum: & inter perfectas eminent inſigniores quædam, quæ quaſi jam in cælis cum ſponſo verſari videantur: ipſiſque præcellentiſſimis animabus miraculo ſint: de quibus hic dicitur: una eſt columba mea: quibus etiam competit illud ſupra ex Ezech. XVI. 13. memoratum: & decora facta es vehementer nimis & profeciſti in regnum: ſupra omnes reginas eminentiſſima: quippe quæ cæteris & verbo, & exemplo præſis, hæc autem vel maxime conveniunt Eccleſiæ catholicæ, quam aliæ ſectæ etiam æmulæ & invidæ laudare cogantur, vi veritatis victæ.

Quod ſponſus dicat; caput meum plenum eſt rore; intellige verba gratiæ, quibus animæ irrigentur; qua de re præclare Ambroſius lib. III. de virg. caput tuum, Chriſtus plenus eſt ſemper, nec liberalitatibus exhauritur ſuis aut diuturna deficit largitate, quod autem Chriſtus ab aſpectu ſponſæ avolet; ℣. 4. Patres interpretantur, ab iis qui curioſius inſpiciant, ipſa ſua altitudine effugere, ſcrutator enim majeſtatis opprimetur a gloria, Prov. XXV. 27. cæterum ubi ſponſus dicit, averte oculos tuos: recordari oportet Jacob Deo prævalentis: Gen. XXXII. 28. ac Moyſi, cui dicitur: dimitte me. Exod. XXXII. 10. Jeremiæ etiam qui ſæpius veretur orare pro populo: ſanctarumque animarum quæ veluti Deo vim inferant: quibus etiam dicat ſponſus: averte oculos tuos illos humiles ac ſupplices & vim inferentes quia fortiores me ſunt, juxta heb. quæ vis Deo grata eſt, Tertull. Apolog.

QUIN-

9 Quæ eſt iſta quæ progreditur quaſi aurora conſurgens, pulcra ut luna: electa ut ſol, terribilis ut caſtrorum acies ordinata.

10

QUINTA DIES.

9. *Quæ eſt iſta*: ſic ſponſam domo mane progredientem ac primum apparentem adoleſcentulæ ſalutare & admirari ſolent: ſupra III. 6. infra VIII. 5. quare merito hic initium quintæ diei collocamus, nulla licet facta noctis mentione ad variandam eclogam. *quaſi aurora conſurgens*: conſurgens, deeſt heb. & hoc tempus deſignat domo procedentis & quaſi exorientis, ut auroræ illuceſcenti comparetur: quod poetis etiam cæteris uſitatum, ut Q. Catulo de Roſcio, noto epigrammate, Theocrito de Helena, & aliis. *pulcra ut luna*: creſcit comparatio de aurora ad lunam. *electa ut ſol*: ſoli ſponſa comparatur; ut ſol ſponſo, thalamo egredienti, Pſ. XVIII. 6. quæ igitur mane pulcherrima apparent, aurora, luna ſæpe, mox ſol oriens luce puriſſima; prodeuntis ſponſæ pulcritudinem ac ſplendorem exprimunt. *terribilis ut caſtrorum acies*; vide ſupra 3.

10 Deſcendi in hortum nucum, ut viderem poma convallium, & inſpicerem ſi floruiſſet vinea, & germinaſſent mala punica.

11 Neſcivi: anima mea conturbavit me propter quadrigas Aminadab.

12 Revertere, revertere Sulamitis: revertere, revertere, ut intueamur te.

---

10. *Deſcendi in hortum*: hic ſponſus: profectus, inquit, eram in hortum, curaturus arbores: conſiſtere non potui, coactus ſum ad ſponſam quam citiſſime regredi. *hortum nucum*: vidimus alium ſponſi hortum, qui erat florum & aromatum; propter quem paſcebat oves inter lilia, ſupra VI. 1. hic hortus fructuum eſt, ubi nuces, poma, vinea, mala punica.

11. *Neſcivi*: nihil videbam amore turbatus: *anima mea conturbavit me*: anima mea poſuit me quadrigas Animadab. heb. curriculo reverſus ſum quaſi citatiſſimis quadrigis invectus: quales videntur fuiſſe Aminadab equis velocibus nobilis, ſive ille peritus auriga: alii vertunt; quadrigas populi mei nobilis: quales ſcilicet nobiliſſimi habere ſolent.

12. *Revertere*: alia parte diſcedentem ſponſam nec abſente ſponſo ferentem hominum conſpectus, puellæ revocant ejus aſpectu delectatæ *Sulamitis*: pacifica: nomen fæmininum eadem origine & notione ac Salomon, ad ejus uxorem deſignandam: quæ jam ut dilectiſſima nota eſſet. Aquila vertit pacificam, teſte Theodor. hic; qui legit ut nos, Sulamitem; non Sunamitem, ut græcum hodiernum: nullo ſenſu.

CAPUT VII.

Sponſæ pulcri greſſus: juncturæ: umbilicus: ubera: caput: aſſimilata palmæ: dilecti & dilectæ confeſſio: mane ſurgamus: poma nova & vetera.

1 QUID videbis in Sulamite, niſi choros caſtrorum? Quam pulcri ſunt greſſus tui in calceamen-

---

1. *Quid videbis*: videbitis. heb. ad puellas, audito enim ſpon-

mentis, filia principis? Juncturæ femorum tuorum, ſicut monilia, quæ fabricata ſunt manu artificis.

2 Umbilicus tuus crater tornatilis, numquam indigens poculis. Venter tuus ſicut acervus tritici, vallatus liliis.

3 Duo ubera tua, ſicut duo hinnuli gemelli capreæ.

4 Col-

ſponſæ nomine exſilit ſponſus, & ad eas converſus: quid in ea, inquit, videbitis niſi læta omnia ut in choris, compoſita ut in caſtris? *quam pulcri*. ſponſo accinere videtur puellarum chorus. *pulcri greſſus tui*; id eſt, gratus acceſſus, ut pulcri pedes evangelizantium pacem, atque etiam laudantur pedes calceamentis ornati. *filia principis*; ducis Theodor. ex Symm. Pharaonis. *juncturæ femorum*: qua parte genibus committuntur: quæ commiſſura exquiſitiſſimi eſt operis, alii ex heb. moduli ambitus femorum, qui ſub veſte tenui vento egitata & corpori applicita, appareant: *ſicut monilia*: id eſt, affabre facta, apte tornata.

2. *Umbilicus tuus*: hac minutiſſimarum etiam corporis partium enumeratione, docet Gregorius commendari miſericordiam Dei: quod egregius artifex in præſtantiſſimo opere nihil negligenter egiſſe videatur. Greg. Procem. in cant. ſi autem tanta fuit cura elaborandi corporis, quanto magis in anima quam diligit nihil inornati reliquit? ſed hæc ad ſpiritualem ſenſum; nunc ad literam, umbilicus, trans veſtem ſubtilem, etiam in quibuſdam antiquis ſtatuis, ſtudioſe ſignatus viſitur, porro Orientales totum corpus ac præſertim umbilicum, etiam valetudinis cauſa, unguentis perfundebant, unde crateri tornato & pleno comparatur. *crater tornatilis*; tornatile dicitur in hoc cantico id quod affabre elaboratum videtur, ut ſupra v. 14. manus illius tornátiles. *numquam indigens*, ſemper plenus, *poculis*: potione: mixtura, heb. unguenti compoſitione quod lxx. vertunt κρᾶμα; quod idem eſt ac κρᾶσις, potio mixta; unde crateris nomen, igitur commendato etiam umbilico nihil prætermittitur, ut ſponſa ad unguem, ut ajunt, perfecta appareat. *ſicut acervus tritici*: propter figuram & ubertatem. *vallatus liliis*; ejus candorem ex reliquo corpore æſtimant: omnia florida. hæc autem laudantur in femina liberius a puellis, cum quibus & lavari potuerit; quæque una pulcritudinis admiratione teneantur, non ullo alio ſenſu: ſic ſcriptor decoro ſervit.

3. *Duo ubera*: ſupra iv. 5.

4 Collum tuum ſicut turris eburnea. Oculi tui ſicut piſcinæ in Heſebon, quæ ſunt in porta filiæ multitudinis. Naſus tuus ſicut turris Libani, quæ reſpicit contra Damaſcum.

5 Caput tuum ut Carmelus: & comæ capitis tui, ſicut purpura regis vincta canalibus.

6 Quam pulcra es, & quam decora, cariſſima, in deliciis!

7 Sta-

---

4. *Collum tuum ſicut turris eburnea* : figura, rectitudine, candore. *oculi tui* : oculi tui fontibus ſplendidiſſimis ſplendidiores. *Ain*. heb. & oculum & fontem ſignificat. Heſebon civitas regia, *Joſ.* XIII. 27. in cujus porta duo perlucidi fontes fuiſſe memorantur. *filiæ multitudinis*. *Bath-rabbim* : nomen urbis ac portæ ad eam urbem. *naſus tuus ſicut turris Libani* ; cum caput monti comparetur, ℣. ſeq. recte naſus turri eminus prominenti: naſus autem altos ſpiritus & formæ dignitatem exprimit.

5. *Caput tuum* (heb. lxx. ſuper te) *ut Carmelus* : ut Carmelus e campis: ita caput tuum ex humeris exſurgit, montis inſtar editi, floribus ac ramis virentibus coronati, vittas indicat capitis, ac florum coronas. *comæ ſicut purpura* : purpuræ comas comparat non colore ſed textura: & vox, *argaman*, purpura, a texendo deducta. lxx. plexus capitis tui purpura. *purpura regis* : exquiſitiſſimæ, ſubtiliſſimæ texturæ, nec abſurdum comas purpuræ comparari propter intextos purpureos flores; purpureas vittas. *purpura*; *vincta canalibus* : in purpurariorum canalibus alligata ut bis tingatur. heb. comæ capitis tui ut purpura: rex vinctus in tignis. lxx. congruunt niſi quod pro tignis habent: rex vinctus in tranſcurſibus; quod hebraicæ radici congruit; rex vinctus in crinium plexibus nodiſque ac vittis hinc inde circa caput currentibus: quod ſcilicet ſupra IV. 9. dixerit, vulneraſti, ſive ſurripuiſti cor meum in uno crine colli tui, in tignis autem juxta heb. intelligi poteſt, quod ut tigna in laquearibus, ſic nodi crinium vittæque ſummo capite ſe protendant: ſive alludit ad quemdam nectendæ capillaturæ ritum a tignis appellatum alicujus ſimilitudinis cauſa, qualia bene multa ſunt in ornamentis muliebribus.

6. *Quam pulcra es* : hic ſponſus

7 Statura tua aſſimilata eſt palmæ, & ubera tua botris.

8 Dixi : Aſcendam in palmam, & apprehendam fructus ejus : & erunt ubera tua ſicut botri vineæ : & odor oris tui ſicut malorum.

9 Guttur tuum ſicut vinum optimum, dignum dilecto meo ad potandum: labiiſque & dentibus illius ad ruminandum.

10 Ego dilecto meo, & ad me converſio ejus.

11 Ve-

ſus loquitur, ut ℣. 8. ſatis indicat. *cariſſima*, caritas, amor meus, ut ſupra II. 7. III. 5. *in deliciis*; voces molliſſimæ ac tenerrimi affectus : dum enim canunt comites, ſponſus in dilecta defixus, & hoc intuitu & eorum cantibus inardeſcit, inclamatque iſtud flagrantiſſimo amore; quam pulcra es!

7. *Statura tua aſſimilata eſt palmæ* : eo quod ſit procera & recta. *ubera tua botris* : vineæ quæ palmæ adhæreat, ex ℣. ſeq.

8. *Dixi* : *aſcendam in palmam* irruam in amplexus. *apprehendam fructus ejus*; ramos, palmites; heb, tenebo implicitam; addit ubera, ora, fonteſque omnes dulcedinum, ſic ipſe in Proverbiis v. 18. 19. lætare cum muliere adoleſcentiæ tuæ; ubera ejus inebrient te, & in amore ejus delectare jugiter, quæ præcipiebat ut ab amore adulteræ averteret; unde ſubdit; quare ſeduceris fili mi ab aliena? ut hoc quoque ad bonos mores pertinere ſuo modo videatur; apud antiquum certe populum; cum nunc altiora moneat Paulus; nempe ut qui uxores habent, tamquam non habentes ſint; & qui utuntur hoc mundo tamquam non utantur. I. Cor. VII. 29. 31.

9. *Guttur tuum* : o ſponſa, vox tua, eloquium tuum. *dignum dilecto meo* : vadens amico meo directe. heb. eadem locutio in Proverbiis XXIII. 31. ubi vulgata habet; ingreditur blande; vinum facile & jucunde potabile amico meo cuilibet; eadem vox *Dodi* ſupra v. 1. ubi vulgata habet; cariſſimi; ne quis de ſolo ſponſo eam intelligat, *labiiſque & dentibus*; loquens labiis dormientis. heb. ſermo tuus, o ſponſa, mihi tam ſuavis eſt, quam ſuave eſſe ſolet amico meo optimum vinum, quo epoto dormitantis inſtar ſomnolenta & incondita loquitur, ſic ſe ſponſæ intuitu ac blanditiis in eundem morem ebrium eſſe ſignificat.

10. *Ego dilecto meo*; ſponſa reſpondet votis, *ad me converſio ejus* : appetitus ejus. heb. cu-

pido, ſicut in Geneſi III. 16. de prima muliere: ubi vulgata vertit; ſub viri poteſtate eris: eadem ubique vox, *Theſuca*. id quod græci πόθον, ἵμερον φιλότητα nominant: Homerus & Theocritus paſſim, ſumma; pendemus alter ab altero: invicem ardeſcimus caſto & conjugali amore vehementiſſimo, nec requies niſi fruamur optatis amplexibus, quo fine quintum diem claudunt; ut ſupra II. 6. infra VIII. 3. novumque exoritur rerum ac ſermonum initium.

Jam ut ad altiora & cæleſtia bis quaſi greſſibus provehamur, ſublimis anima non tantum ſponſo, ſed etiam adoleſcentulis miraculo eſt, & quidem laudare cœperant ſupra III. 6. procedentem vaporis inſtar thuris odoratiſſimi, nunc undique ſplendeſcentem altiori carmine concelebrant, ut auroram, ut lunam, ut ſolem; ut caſtrorum terribilem hoſtibus aciem, galeis & ſcutis percutiente ſole fulgentibus. VI. 9. vocaturque Sulamitis ex ipſius Salomonis deducto nomine, VI. 12. VII. 1. ac pulcritudo ejus mirifice commendatur; ut quæ ſit perfectiſſima in minutiſſimis quoque partibus; VII. 1. 2. erectoque in cælum inſtar turris ac montis habitu; 4. 5. hæc maxime congruunt Eccleſiæ, Chriſti nomine nuncupatæ ac vere pacificæ, quæ electos omnes unitate ſua ac pace complectitur in ea, igitur ſunt chori, ut ſcriptum eſt; ſicut lætantium omnium habitatio eſt in te; Pſ. LXXXVI. 7. armorumque terror, verbum Dei ſcilicet, quo percutiuntur impii, eandem ad ſe adventantem novi populi conſalutant; quam pulcri ſunt greſſus tui! VII. 1. quam pulcri pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona! Iſa. LII. 7. Rom. X. 15. beatamque proclamant, quod cæleſti unctione perfuſa in Chriſti nomen tranſeat, ac numeris omnibus abſoluta ſit; unde illa ſtudioſa enumeratio partium, quam vidimus, ne omiſſo quidem umbilico ac ventre, femorumque juncturis; V. I. 2. præciſus umbilicus juſtificationem a peccato ſignificat; ſicut ſcriptum eſt; radix tua in terra Chanaan; & in die ortus tui non eſt præciſus umbilicus tuus & aqua non es lota in ſalutem, Ezech. XVI. 3. 4. ſenſus ergo: ut præciſum umbilicum corpori: ita præciſa peccata, Eccleſiæ decori vertere: multamque gratiam, ut mixturæ optimæ plenitudinem, loco peccati induci: juxta illud; ubi abundavit delictum, ſuperabundavit & gratia; Rom V. 20. neque obſcurum, ventrem acervum tritici appellari, propter Eccleſiæ feracitatem: vallatum autem eſſe liliis, propter candorem caſtitatis; & quod Eccleſia tam caſta quam fœcunda ſit, hanc qui amat, veſtibus quoque ejus & calceis (ibidem) filiæque regis fimbriis, ipſiſque adeo ritibus ac cæremoniis delectatur, mira undique veritatis luce perfuſis: & agnoſcit ubique, & per omnia pulcram, in qua ubique ſit Chriſtus: ex quo totum corpus compactum & connexum eſt; Eph. IV 16. ſed maxime in juncturis, (ibid.) qua parte membra cohærent atque coaptantur; ſicut addit Paulus; per omnem juncturam ſubminiſtrationis augmentum corporis facit in ædificationem ſui in caritate, duo horti ſponſi, alter florum, alter fructuum, VI. 1. 10. deſignare videntur in ſcripturis quæque oblectent animum, quæque nutriant, hortum nucum interpre-

tatur

11 Veni dilecte mi, egrediamur in agrum, commoremur in villis.

12

tatur Ambroſius eum, in quo fructus eſt propheticæ lectionis & ſacerdotalis gratiæ, quæ amara in tentationibus, dura in laboribus, in virtutibus interioribus fructuoſa eſt. lib. III. de virg. Auguſtinus autem paſſim figura nucum ſignificat arcanos ſcripturæ ſenſus, qui non niſi effracto nucleo extundi poſſint. Chriſtus autem cum interdum a ſponſa ſecedere videatur, tamen ultro redit quaſi amoris impatientia victus, ℣. 1. eique arctiſſimis amplexibus adhæret. ℣. 8. quid ſit autem Chriſto, amare, ac frui caſtis animabus, agnoſcet qui intelligit illud; deliciæ meæ eſſe cum filiis hominum: Prov. VIII. 31. & illud in caritate perpetua dilexi te; ideo attraxi te miſerans tui; Jerem. XXXI. 3. & illud; convertimini quia ego vir veſter; III. 14. illud denique: & vidi te; & ecce tempus tuum tempus amantium; & expandi amictum meum ſuper te, & facta es mihi; Ezech. XVI. 8. quod quidem quid eſt aliud, quam uxorem duxi te, & potitus ſum tui? addamus illud Pauli: deſpondi vos uni viro virginem caſtam exhibere Chriſto, 2. Cor. XI. 2. fruitur etiam Chriſtus piis animabus per verbi diſpenſatores, cum eorum obedientia delectati dicunt; ita frater; ego te fruar in Domino: refice viſcera mea in Domino; Philem. 20. & alia ſexcenta, per guttur ſponſæ optimo vino comparatum, ſermo Eccleſiæ, id eſt prædicatio Evangelii; quod ipſo novo vino & generoſo Chriſtus comparat; Luc. V. 37.

SEXTA DIES.

11. *Veni dilecte mi, egrediamur*; ſignificat receptos domum, ſed ubi illuxiſſet ſtatim egreſſuros, initio ſcilicet ſextæ diei: *egrediamur in agros*: novum id ac ſingulare hac die, quod non ſponſus ut antea ſolus domo profectus, poſtea experrectam ſponſam ad agros invitet, ut ſupra II. 10. ſed ipſa

Digitized by Google

12 Mane ſurgamus ad vineas, videamus ſi floruit vinea, ſi flores fructus parturiunt, ſi floruerunt mala punica: ibi dabo tibi ubera mea.

13 Mandragoræ dederunt odorem. In portis noſtris omnia poma: nova & vetera, dilecte mi, ſervavi tibi.

ſponſa ſponſum ; quaſi pertæſa urbium turbæque, ac ſolitudinis amans ubi eum liberius amplexetur. *commoremur* : novum vitæ genus inſtituunt, non enim, inquit, jam ambulemus per agros, ſed commoremur deinceps ac pernoctemus.

12. *Mane ſurgamus ad vineas* : mature ſurgamus, ut ruris amœnitate perfruamur : *ibi dabo tibi ubera mea* : amores meos, ut ſupra, liberior ſcilicet, ipſaque amœnitate ruris, atque auræ ſuavitate hortorumque ſilentio & arborum umbris incenſa in amorem.

13. *Mandragoræ* : quæ odorata radice celebrantur. *in portis noſtris*, ad oſtia heb. pro foribus omne fructuum genus, nec longe exquirendi cum ſcilicet non in urbe jam, ſed in ipſis hortis agriſque verſabimur. *nova & vetera* ; his ingens copia deſignatur, ſicut ſcriptum eſt : comedetis vetuſtiſſima veterum : Levit. XXVI. 10. & alibi : profert de theſauro ſuo nova & vetera : Matth. XIII. 52. *ſervavi tibi* : in tanta copia, adhibita quoque diligentia & delectus, gratiora futura ſponſo, quæ ſponſa ipſa ſelegerit, ac ſponſo repoſuerit.

CAPUT VIII.

Oſcula palam : in domum matris ; me docebis : amplexus : Aſcendit de deſerto : ſuper dilectum : ſub arbore malo: ſignaculum : dilectio : æmulatio : flamma inextincta : ſoror parvula : vinea : fac audire vocem tuam : fuge.

1 QUis mihi det te fratrem meum ſugentem ubera matris meæ, ut inveniam te foris, & de-

---

1. *Fratrem meum* : ut fratrem. heb. *ſugentem ubera* : fra-

& deoſculer te, & jam me nemo deſpiciat?

2 Apprehendam te, & ducam in domum matris meæ: ibi me docebis, & dabo tibi poculum ex vino condito, & muſtum malorum granatorum meorum.

3 Læva ejus ſub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.

4 Ad-

---

fratrem uterinum, eadem matre genitum, & lactatum, eoque cariorem, amantes enim nullo non neceſſitudinis nomine delectari vidimus, v. 2. optat etiam eum, tam libere amplexari ac deoſculari poſſe, quam fratrem infantulum. *me nemo deſpiciat*: nemo exprobret aut contemnat, tamquam nimis amori indulgentem.

2. *In domum matris meæ*; vide ſupra III. 4. etſi enim palam amplexari liceat, tamen ipſo arcano delectatur magis. *me docebis*: proba mulier, viroque ut decet obediens, ab ipſo erudiri cupit, ſic mulieres jubentur domi viros ſuos interrogare; 1. Cor. XIV. 35. ſic apud Xenophontem Iſcomachus uxorem domi ſeducit & docet: Xenoph. œcon. *& dabo tibi poculum*: inter loquendum, ſuaves liquores propinabo.

3. *Læva ejus*: hic dieì finis, ut ſupra II. 6.

Hic ſublimis anima inducitur una jam amore occupata, quoque magis oculis omnium ſplendet, eo magis latebras dulcemque ſeceſſum cum ſponſo quærens inſtar Mariæ, quæ audit a Domino; porro unum eſt neceſſarium; Luc. X. 42. tales fuere priſci illi anachoretæ, qui Joannis Baptiſtæ exemplum ſecuti, longe a convictu etiam piorum uni Deo vacare totis animi viribus ſtudebant; hic igitur omnia mutantur in melius; adeſtque copia non modo florum ſed fructuum, pomaque vetera & nova, dum fructus fructibus, virtutes virtutibus ſuperveniunt. hoc ſtatu anima audacior facta, ac velut ſui impos, palam etiam amori indulgere cogitur nec tenere ſe poteſt; ſitque illud quod ait Paulus; ſive mente excedimus, Deo. 2. Cor. V. 13. 14. caritas enim Chriſti urget nos; ibid. VI. 11. & illud os noſtrum patet ad vos, o Corinthii; cor noſtrum dilatatum eſt: & illud: vivo ego jam non ego, Gal. II. 20. qualia multa ſunt in vitis Patrum, optat tamen cubiculum, ubi ſit in abſcondito, Matth. VI. 6. & ſecus pedes Domini poſita docentem audiat intus potius quam foris, Luc. X. 39. unde merito ſequitur amplexus ſuaviſ-

Digitized by Google

4 Adjuro vos filiæ Jeruſalem, ne ſuſcitetis, neque evigilare faciatis dilectam, donec ipſa velit.

5 Quæ eſt iſta, quæ aſcendit de deſerto, deliciis affluens, innixa ſuper dilectum ſuum? Sub arbore malo ſuſcitavi te: ibi corrupta eſt mater tua, ibi violata eſt genitrix tua.

6 Po-

---

viſſimus & altiſſimæ contemplationis quies, ſequente poſtremo die.

Neque hic deſunt Eccleſiæ dotes; mane ſurgentis excitantiſque paſtores, ut explorent commiſſam ſibi vineam; ubi flores, ubi fructus; ubi etiam virtutum radices per mandragoras deſignatæ: VII. 11. 12. 13. qua diligentia optima nutrix ubera ſua impleat, ac plena chriſto porrigat; nova etiam veteribus cumulet, Apoſtolos & Martyres, Patriarchis prophetiſque ſubjungens, nova ſemper prole nobilis, Judæis etiam ad extremum Domino reſervatis.

SEPTIMA DIES

4. *Adjuro vos &c.* ſponſus ut ſolet, ad auroram excitatus; ſponſæ adhuc quieſcenti conſulit, ut ſupra II. 7. III. 5. incipitque ſeptima & ultima dies.

5. *Quæ eſt iſta?* igitur ineunte die ſponſa prodit, ac ſolita puellarum admiratione excipitur, ut ſupra III. 6. VI. 9. videtur autem eſſe Sabbatum, unde quod hactenus non vidimus, cum ſponſa ſponſus ipſe procedit, aliis enim diebus, ſponſo ad ruſticana opera ſummo mane profecto, ipſa thalamo procedebat ſolo, tum, hic nihil operis; non horti cultio; non ad paſcua deductum pecus, inter ſe tractant; cum amicis verſantur: ſimul ut in die feſto in publicum prodeunt; exoritur pariter altior ſtatus, neque jam commendatur ſponſa ex odoratis veſtibus, aut ex cultus ſplendore ac formæ gratia; ſed quod una cum ſponſo ejus manu prehenſa prodeat, eoque innixa jam beatiſſima ſit. *ſub arbore malo ſuſcitavi te:* excitavi a ſomno heb. ſponſum ſcilicet ipſum; aitque ſe cum primum illum vidit dormientem ſub illa arbore conſpicatam ibique exarſiſſe in flammas, neque temperare potuiſſe, quin ludibunda exagitaret, & e ſomno excitaret formoſiſſimum juvenem. addit ſub illa ipſa arbore natum eſſe, ut in ejus veluti natali umbra libentius conquieſceret, quarum rerum ſuaviſſima eſt amantibus recordatio: ut eſt illud poetæ, eclog. 8. Sepibus in noſtris, &c. *ibi corrupta eſt. violata eſt*, enixa. heb. eadem voce repetita, ita & LXX. bis habent *ὠδίνησε*, neque abludit a vero ruſticanam

mu-

6 Pone me ut ſignaculum ſuper cor tuum, ut ſignaculum ſuper brachium tuum: quia fortis eſt ut mors dilectio, dura ſicut infernus, æmulatio: lampades ejus lampades ignis atque flammarum.

7 Aquæ multæ non potuerunt extinguere caritatem, nec flumina obruent illam: ſi dederit homo omnem ſubſtantiam domus ſuæ pro dilectione, quaſi nihil deſpiciet eam.

8 Soror noſtra parva, & ubera non habet, quid faciemus ſorori noſtræ in die quando alloquenda eſt?

9 Si murus eſt, ædificemus

---

mulierem, qualis hic fingitur, dum ruri occupata diſcurrit, ſub obvia arbore peperiſſe. Martial. VI. epig. 64. de Curione, quem

—— dum prandia portat aranti,
Hirſuta peperit rubicunda ſub ilice conjux.

quidni etiam hæc ſponſa finxerit; tali ſub arbore, tam pulcra, tam frugifera; tam florentem; tam virentem te naſci oportebat; poteſt & vulgata retineri, eodemque recidit, ut ibidem conceptus ſit paſtor ſponſus; ſive ibi ortus ſit parentum amor, unde ipſe conceptus eſt, paſtoribus pro more ſub arbore ludentibus hæc igitur amori congrua, diviniſque myſteriis ſervitura, ex moribus vitæ paſtoralis finxerit, vel ſi mavis ad occultam alluſerit hiſtoriam.

6. *Super cor tuum*: ſponſa proſequitur, eſt enim heb. pronomen maſculinum, tam cupio pectori tuo & brachio adhærere quam ſigillum ceræ, ut vel minimum a te divelli ſine graviſſimo cruciatu non poſſim, mox amoris æmulationiſque cruciatum exprimit, ut quæ hujus aliquid experta ſit, ſupra III. & V. gravioraque ſentiat ex amoris impatientia incumbere. *lampades*: prunæ. heb.

7. *Aquæ multæ*; ſic amor exercetur & tamen vincit.

8. *Soror noſtra*, mea, quam tu quoque mei gratia ducis tuam, *ubera non habet*: nondum nubilis eſt; adhuc impubes, ſic ubera tua intumuerunt, Ezech. XVI. 7. *quo alloquenda eſt*: quando de ea loquendum eſt, heb. de ea ſcilicet nuptui collocanda, & ita Ambroſius in Pſ. CXVIII. oct. 22. ſponſum omni fiducia complexa, de rebus familiaribus cum eo conſilium habet: minoremque ſororem commendat.

9. *Si murus eſt*: *propugnacula argentea*: turriculas, alii coronidem argenteam, reſpondet

mus ſuper eum propugnacula argentea : ſi oſtium eſt, compingamus illud tabulis cedrinis.

10 Ego murus, & ubera mea ſicut turris, ex quo facta ſum coram eo quaſi pacem reperiens.

11 Vinea fuit pacifico in ea, quæ habet populos, tradidit eam cuſtodibus, vir affert pro fructu ejus mille argenteos.

12 Vinea mea coram me eſt. Mille tui pacifici, & ducenti his, qui cuſtodiunt fructus ejus.

13 Qui habitas in hortis ami-

---

det ſponſus : ſi ſolido eſt ingenio, conjungamus eam viro nobili & opulento, qui ſit domus ornamentum & propugnaculum. *ſi oſtium eſt, compingamus*, muniamus *illud* : ſi levi eſt ingenio, & verſatili, ſapienti viro, virtute incorrupta, tradamus, qui firmiter coerceat.

10. *Ego murus* : ſponſa talem ſe eſſe gloriatur, qualem ſponſus deſignabat, murum ſolidum, formaque & ætate viro gratiſſimam. *ubera mea* : quaſi diceret ; non ego ſine uberibus ut ſoror : mea eminent ubera *ſicut turris* : heb. lxx. ſicut turres ; quæ ſtant annexæ muro, pulcri operis appendix pulcra, *quaſi pacem reperiens* : inveni gratiam apud illum.

11. *Pacifico*, Solomoni. heb. lxx. *in ea quæ habet populos* : in *Baal hamon* : nomina propria, ita & lxx.

12. *Vinea mea* : (quæ mihi heb.) *coram me eſt pacifici* : heb. pacifice, o Salomon ; ita & lxx. his duobus verſibus loquitur ſponſus ut paſtor. qualem ſe hac ecloga finxit ; nihil ego, inquit, invideo Salomoni : non me regiæ opes, non regii fundi capiunt ; habet quidem rex Salomon agros, vites, cellas vinarias, quique iis præſint ; habet vineam quæſtuoſiſſimam, partem regii patrimonii haud ignobilem ; forte vineam Engaddi balſamo inſignem, 1. Paral. xxvii. 27. ſed vinea mea præſens mihi eſt, nempe ſponſa. habe tibi, rex Salomon, vineam tuam, ac ducentos vinitores tuos, quos mille argenteis annuis dones : ad demonſtrandam vineæ nobilitatem ; mihi ſponſa ſufficit, hæc una mihi poſſeſſio eſt, cur autem ex tot regiis opibus, hortis, palatiis unam vineam commemoret, in promtu eſt : ruſticanæ enim perſonæ quam agebat, nihil eſt commendabilius agris, rure, vinea.

13. *Quæ habitas in hortis* : ex flagrantiſſimo amore petit, ut dum in hortis eſt, omneſque ei ſilent, voce ſuaviſſima canat.

14.

Digitized by Google

amici auſcultant : fac me audire vocem tuam.

14 Fuge dilecte mi, & aſſimilare capreæ, hinnuloque cervorum ſuper montes aromatum.

---

14. *Fuge dilecte mi :* hanc quidem illa orditur ſuaviſſimam cantilenam, ſimul canendo indicat ſe non multis ſed uni canere velle ac vivere ; tamquam diceret : amicis canere me vis ? non ego ita affecta ſum ; nequeo ferre turbam, pete velox loca ſola ac remotiſſimos montes : tui me oculi premunt ; quo ferme ſenſu ipſe dixerat : averte oculos tuos, ſupra VI. 4. receſſu opus eſt ut tantos ignes exhalare poſſim. *montes aromatum :* odoratis plantis plenos : quales fuiſſe montes Bether diximus, II. 17.

Hinc ſponſa ſeu ſublimis anima in gradu caritatis perfectiſſimo apparet : nihil jam verita neque diffiſa formæ, ut cum dicebat : nigra ſum. innixa dilecto, in ejus amplexus reſoluta, eique plane & familiariter incumbens : quippe quæ ad eam pervenerit caritatem, quæ foras mittit timorem, I. Joan. IV. 18. deliciis affluens propter eam pacem, quæ exſuperat omnem ſenſum, Phil. 4. 7. recordatur autem arboris ſive Crucis, in qua Chriſtum dormientem ſeu mortuum ſuſcitavit, fide reſurrectionis. neque id prætermitrit, ſub arbore item Evam, totamque adeo naturam humanam fuiſſe maledictam atque corruptam, ſub qua etiam arbore natura eadem, eadem Eva ſalvatorem ex ſua venturum propagine jam ſpe enixa eſt : promittente Domino : inimicitias ponam, Gen. III. 15. ipſe conteret caput tuum : ſecundum LXX. ſive ipſa, mulier, edito Chriſto, tantæ igitur calamitatis tantique beneficii memor, ſanataque, ut Eccleſia canit, per arborem, a malis ex arbore prognatis, magis magiſque incumbere vult dilecto, ejuſque hærere brachiis, imprimique pectori, more Joannis, quem Dominus diligebat, in ejus pectore recumbentis. tum ſignificat ſponſa amoris ardorem vehementiſſimum, ſummoſque cruciatus, talis eſt enim vitæ præſentis etiam perfectiſſima Deoque conjunctiſſima caritas : coarctatur anima plene cum Chriſto eſſe deſiderans, & quadam æmulatione, ſuccenſa, reliquis culparum, & vel minimis inolitæ concupiſcentiæ maculis & ipſa carnis infirmitate torquetur. amor tamen prævalet inſtar ignis indefeſſi, quem nulla vis aquarum extinguat : dicente Apoſtolo : quis nos ſeparabit a caritate Chriſti, tribulatio, &c. Rom. VIII. 35. unde ſponſa, aquæ multæ non poterunt, &c. v. 7. indi-

cat

eatque ſe pro ſponſo paſſuram mille mortes, ac martyrum præcinit fortitudinem. ſubditque: *ſi dederit homo omnem ſubſtantiam*, &c. ad commendandam pariter eorum gloriam, qui dixerunt: ecce nos reliquimus omnia; Matth. XIX. 27. neque ſui tantum ſollicita eſt anima conjugata Chriſto ejuſque amore fruens: ſed ſororum infirmiorum profectui invigilat, eaſque ſponſo mira libertate commendat; a quo etiam docetur quæ cuique animæ adhibenda cura ſit: v. 9. ſororem parvulam S. Thomas intelligit naſcentem ſub Apoſtolis Gentium Eccleſiam. hoc autem loco ſponſa mirum experitur Chriſti in vinea ſua, ipſa ſcilicet anima, excolenda ſtudium, utpote quam & diligat, & apud Iſaiam non modo plantet, ſed etiam ſepiat, muniat, cuſtodiat & relictis omnibus unam curet, Iſa v. 2. 4. 7. quo Eccleſiæ catholicæ unitas commendatur. hic primum ipſa ſponſa mirifice ſe extollit. ego murus, ℣. 10. nixa ſcilicet ſponſo, quæ in ſe ſunt dotes, eas non ut ſuas, ſed ut ſponſi prædicat, ubi neceſſe eſt. ſic Paulus; abundantius omnibus laboravi: non ego autem ſed gratia Dei mecum, 1. Cor. xv. 10. & ille: multam inveni in me ſapientiam, & multum profeci ea; danti mihi ſapientiam dabo gloriam, Eccli. 111. 22. 23. addamus Eccleſiam vere mutum eſſe ſuper petram fundatum; vallatumque pariter & ornatum gemino præcepto caritatis. denique ſponſus invitat ad canendum ſuaviſſimum amoris canticum, quo amici quoque ad amorem rapiantur, illa canit: ufge, quod & Eccleſiæ eſt, Chriſtum aſcendentem in cælum, ſed tamen rediturum laudibus proſequentis; & ſublimis animæ, quæ Chriſtum experta ſæpe recedentem, & cum maxime tenari videtur, elapſum; amoriſque negotium ipſo diſceſſu exercentem, ac tum maxime liberalem; adhortatur ad ejuſmodi miſericordiſſimam fugam. dici etiam poteſt amoris delectatione victam, tantum pondus ferre non poſſe; quemadmodum ille dicebat: ſatis eſt, Domine, ſatis eſt. & illa: aut pati, aut mori. licet autem admirari miras amoris viciſſitudines cum alibi abſentiæ tædio deſolata exclamet anima: revertere caprea hinnuloque velocior, 11. 17. hic caſtarum deliciarum torrente inundata, nec ſeſe ipſa capiens clamare cogatur; fuge dilecte mi. fuga autem indicitur ſuper montes aromatum, ut cum ſponſus ſeipſo ſemper excelſior, refugiſſe viſus ſit in quamdam immenſæ ſuæ perfectionis arcem: ab ea tamquam ab inacceſſo monte ſponſa prohibita, ejus tamen quodam odore recreetur. nec prætermittam illud Ambroſii, lib. 111. de virg. neſcit habitare niſi in ſublimitate virtutum; neſcit commorari, niſi in talibus Eccleſiæ filiabus quæ poſſunt dicere; Chriſti bonus odor ſumus.

SUMMA

ET CONCLUSIO OPERIS.

Hic igitur ordo ſeptem dierum perpetuum illud; ſponſa conjuncta Chriſto & æterno amore flagrans. hi gradus; primo quidem die anima formæ diffidit ſuæ, ejuſque vitia excuſat, atque iis quæ ſenſus magis

gis afficiunt, pietatis illecebris ac veluti blanditiis delectatur. ſecundo; converſa recens ad perfectioris vitæ ſtudium, in ipſis converſionis initiis, anteactæ vitæ tot peccatis obnoxiæ commemoratione ac tædio, novæque deliciis a ſponſo invitatur ad ſolitudinem, reliquiaſque cupiditatum exterminat tertio. die incipiunt amoris exercitationes: inflammatur ſponſa fitque perfectior. quarto; exercitatio vehementior eſt graviorque cruciatus; animæque non tantum gratia ſed etiam robor additur, ac vis qua & hoſtium impetus frangat & ſupra perfectiſſimas animas extollatur. quinto, non tantum ſponſo ſed etiam cæteris omnibus miraculo eſt. ſexto, quo ſplendidior eſt, eo magis ad ſolitudinem properat; eoque jam ipſa ſponſum ultro invitat, ut amori liberius ac ſine ulla interpellatione ſerviat, ac plenius ipſa doceatur. ſeptimo; in ſponſum recumbens velut ſuaviſſimo Sabbato conquieſcit.

Recordemur autem hic ſemper agi de anima perfecta, & conjugata verbo, quæ jam oſculo digna ſit beatiſque amplexibus: ſed tamen in Chriſtum magis magiſque creſcat, ut Paulus: quæ retro ſunt obliviſcens, ad ea vero quæ ante ſunt extendens me ipſum, Philip. III. 13. at cave hic tu mihi cogites animam per ſeptem gradus certa methodo ac neceſſario deductam, in aliquo demum ſtatu conſiſtere. hoc enim dumtaxat apparet in hoc cantico, quamcumque animam ſpiritus agit, eam continuis incitamentis ad ulteriora propelli: ut ea ipſa, quam ſcriptura perfectam appellat caritas, ſeipſam ſupergreſſa, novis ſubinde conatibus in Deum aſſurgat. huc etiam pertinet cantici finis: fuge dilecte mi, ſuper montes aromatum. quæ quidem ſic dicta ſunt; ut eum quo magis comprehendi putatur, eo ſublimiorem viſum, & quaſi fugientem, ipſa pro viribus ſecutura ſit.

Ex hoc cantico Eccleſia, Patres ac præſertim ſanctum Ambroſium eo in argumento copioſiſſimum ſecuta, multa tranſtulit in Mariam: ut hæc: vox turturis, vox Mariæ dicentis: ecce ancilla Domini; &: magnificat anima mea Dominum, Luc. I. 38. 46. vox ſuaviſſima, quæ Joannem in utero matris latentem exciverit, ut Dominum ejuſque matrem velut tripudiis ſalutaret. & illud; dum eſſet rex in accubitu ſuo, nardus mea, omnique odore odoratior caſtitas invitavit eum. & illud; quæ eſt iſta, quæ aſcendit innixa ſuper dilectum. & illud; tota pulcra es. & illud; videte filiæ Sion regem Salomonem in diademate, quo coronavit illum mater ſua; coronavit enim quando generavit, inquit Ambroſius de inſt. virg. 16. atque hoc ipſo quod ad omnium ſalutem concepit & peperit, coronam capiti ejus æternæ pietatis impoſuit; aliaque innumerabilia quæ ſublimioribus animis convenientia, eo magis Mariæ congruunt; non tantum accommodatione pia, ſed etiam ad literam, quo inter ſublimiſſimas ac perfectiſſimas animas ſublimiſſima ipſa ac perfectiſſima eſt.

Nihil autem attinebat ullam hic a Salomone Dei aut Chriſti fieri mentionem, cum Chriſtus totius allegoriæ atque eclogæ ſit ipſe argumentum abſurdumque ſit, rei figuratæ nomen parabolæ inſerere. cæterum alle-

gi-

goriæ vim ſatis demonſtrat, non tantum communis Synagogæ chriſtianæque Eccleſiæ traditio; ſed etiam Paulus; Joannes in Evangelio & Apocalypſi, Chriſtus ipſe: dum paſſim ad diviniſſimi cantici ſenſus ac verba reſpiciunt, ſponſique & ſponſæ myſteria celebrant: ut hanc parabolam non unus aut alter ſcripturæ locus, ſed tota ſcriptura edifferere videatur. & quandoquidem is eſt cantici fructus, ut Chriſtum amemus; libet attexere Chriſti amorem ſpirantes ſancti Ambroſii voces; *antiq. edit. lib.* III. *de virg. Nov. edit. lib. de virg. cap.* XVI. *n.* 99. ut carmen amatorium in egregii amatoris affectus deſinat; omnia, inquit, habemus in Chriſto: omnis anima accedat ad eum, ſive corporalibus ægra peccatis, ſive imperfecta adhuc quidem, ſed intenta tamen meditatione proficiens, ſive multis aliqua ſit jam perfecta virtutibus omnis in Domini poteſtate eſt: & omnia Chriſtus eſt nobis. ſi vulnus curare deſideras medicus eſt: ſi febribus æſtuas fons eſt: ſi gravaris iniquitate juſtitia eſt: ſi auxilio indiges virtus eſt: ſi mortem times vita eſt; ſi cælum deſideras via eſt; ſi tenebras fugis lux eſt; ſi cibum quæris alimentum eſt. Guſtate igitur & videte, quoniam bonus eſt Dominus. beatus vir qui ſperat in eo.

* * * * * * *

PRÆ-

PRÆFATIO
IN
LIBRUM SAPIENTIÆ.

Quatenus liber iſte Salomonis habeatur.

I. LIBRUM hunc regis Salomonis nomine ſcriptum eſſe, conſtat ex his verbis: tu elegiſti me regem populo tuo, & dixiſti me ædificare templum in monte ſancto tuo, cap. IX. 7.) quem etiam multi Patres græci latinique Salomoni tribuunt, atque apud græcos *Sapientia Salomonis* inſcribitur: qui titulus diutiſſime etiam apud latinos valuit; nam in Carthaginenſi concilio III. cap. 47. & poſtea in decreto ſancti Innocentii I. inter ſcripturas canonicas quinque Salomonis libri recenſentur: primus Gelaſius in concilio Romano I. decreto de Apocryphis ſic inſcripſit: Salomonis libri tres: Sapientiæ unus: Eccleſiaſtici unus: quam inſcriptionem latini poſtea ſecuti ſunt codices; eatenus autem Salomonis eſſe creditur quod ejus ſenſus, non tamen compoſitionem aut verba contineat; neque enim tantum, ut ait Hieronymus (Præfat. ad Heliod. &c.) græcam eloquentiam redolet, verum etiam ſapit ſophiſticen illam ſanam & eruditam, quæ ſub Macedonum regum imperio, toto oriente ac præſertim Alexandriæ viguit. Deo enim viſum eſt, hunc etiam ſtylum, ab hebraica licet ſimplicitate abhorrentem, divinis oraculis conſcribendis dicari, conſecrari, ut ſapientia illa cæleſtis, omnium hominum ac temporum ſenſibus & guſtui ſe ſe accommodaret: quod etiam ſecundus Machabaicæ hiſtoriæ liber luculenter oſtendit.

De auctore & ætate libri incompertum.

II. De auctore libri nihil eſt memoriæ proditum, præter illud beati Hieronymi, loco mox laudato:

nonnulli ſcriptorum veterum, illum eſſe Judæi Philonis, affirmant: illius ſcilicet, quem Joſephus (lib. I. contr. Appion.) Demetrio Phalereo ſupparem memorat: neque quidquam comperimus, quo ea conjectura firmetur: de Philone vero Alexandrino ſcriptis poſt æram chriſtianam editis notiſſimo, quod nonnulli memorant, confutatione non eget: adeo & ætas & auctoritas & ipſe ſtylus diſcrepant.

De ſcriptionis tempore æque incompertum; ſane Eccleſiaſtici liber ad ea pertinet tempora, quæ Machabaicis propiora videantur, ut ſuo oſtendemus loco: Sapientiæ liber nullam præfert temporum notam, neque quidquam aliud, quam quod ante Eccleſiaſticum in ſcripturarum canone collocetur: quamquam Hieronymus in ſua Præfatione teſtatur, ſe vidiſſe codices, in quibus Sapientia ſub Eccleſiaſtæ nomine ſecundum obtineret locum, Eccleſiaſtico Siracidæ Parabolarum titulum præferente, addito & altero Cantico Canticorum, ad Salomonis exemplum.

Libri diviſio in duas partes: primæ partis documenta.

III. Sapientiæ liber duas habet partes: prima eſt, commendatio ſapientiæ uſque ad caput IX. quo capite incipit prolixiſſima atque ad finem uſque libri deducta precatio, qua priſca hiſtoria recolitur, atque in tuenda pia gente, ejuſque hoſtibus ulciſcendis, divinæ juſtitiæ ac ſapientiæ arcana, ab ipſa rerum origine referantur.

Prima illa pars duo habet imprimis, quibus hujus libri divina ac prophetica commendetur auctoritas: alterum eſt de Chriſto patiente manifeſtiſſimum vaticinium, conſonum Evangeliſtis, nec ſemel a veteribus memoratum, (cap. II.) alterum, de increatæ Sapientiæ nativitate ac dotibus præclara documenta, quæ Salomonica illuſtrent, ipſi Paulo facem præferant, ut ſuo notatur loco: I. VII. VIII.

Huc accedunt egregia illa: mortem non a Deo, ſed a peccato eſſe, & diaboli invidia introductam, I. II.

& ta-

& tamen uſque adeo beneficentiæ vertere, ut cita morte eripi ab hujus vitæ malis ac periculis, pars ſit vel maxima divini muneris: IV.

Quem ad locum pertinet illa perſpicua ac veteris teſtamenti conditionem propemodum ſupergreſſa, de futuræ vitæ bonis atque ſuppliciis revelatio: quæ Evangelicæ veritati viam parare videatur, Deo ita providente, ut quo propior erat Chriſtus, eo copioſius atque illuſtrius arcana cæleſtia panderentur (cap. III. v.)

Inſigne etiam illud de caſti connubii, imo etiam de ſanctæ continentiæ fructibus: deque imminente adulterorum ſoboli ultione: (III. IV.) neque prætermittendum id, quod eſt vel maximum, & ad hujus libri aſſequendum inſtitutum imprimis memorabile; nempe hunc directum eſſe, ac veluti inſcriptum dedicatumque regibus, optimatibus, judicibus; unde illud initium: diligite juſtitiam, qui judicatis terram: (I. I.) patefacto etiam arcano, potentes potenter tormenta paſſuros, & judicium duriſſimum his qui præſunt fieri: (VI.)

Documenta ſecundæ partis.

IV. In illa precatione, qua diviniſſimi libri poſtrema pars continetur: primum illud; veram ſapientiam, quæ continentiæ quoque nomine adpelletur, Dei eſſe donum: (VIII. 21. IX. 4. 9. 10.) hinc ad finem uſque libri, decurſa Pentateuchi hiſtoria edocemur, qua mente, quo fructu ſacra legatur hiſtoria: conſiderata ſcilicet divina Sapientia, quæ ſuis ſemper conſulat, ulciſcatur malos: quo loco hanc habemus divinæ juſtitiæ, æternæque legis regulam: per quæ quis peccat, per hæc & torqueri: (XI. 17.) impioſque ſibi eſſe ſupplicio, & convenientiſſimis affici pœnis: tum illud præclariſſimum; Deum parcentem omnibus, non uno ſemel ictu, totaque effuſa ira conficere adverſarios: ſed lente & paulatim, ut ad pœnitentiam provocet; nec niſi contumaces, ſuæque miſericordiæ contemtores adigat ad interitum: quo enim potentior, eo indul-

gentior, nihilque præpropere aut inordinate, ſed omnia menſura, pondere, numero, apta diſpoſuit: (XI.XII.)

Divina libri auctoritas.

V. His igitur, aliiſque diviniſſimis atque altiſſimi ſpiritus documentis, Sapientiæ liber merito a Patribus ad ſummum auctoritatis culmen evectus eſt, divinorumque voluminum canone recenſitus; jam Concilii Carthaginenſis III. ſancti Innocentii I, ſancti Gelaſii, Romanorum Pontificum, edita eam in rem decreta retulimus: quæ ſequitur & firmat Tridentina Synodus, notiſſimo decreto, de ſcripturis canonicis Seſſ. IV.

Præluxerunt antiquiſſimi ac primæ etiam ætatis Patres; apud quos & Sapientiam & Eccleſiaſticum, ſacræ ſcripturæ titulo prænotatos, paſſim invenias, nec leviter ac velut perfunctorie: ſed aſſeveratione ea, quæ & firmiſſima ſit, & ad poſteriora ſæcula permanarit.

De canonicæ ſcripturæ titulo, non nihil a latinis græci diſcrepare viſi: interim quoſdam libros a græcis divinos ac propheticos fuiſſe habitos, quos tamen in canonem non referrent, vel una illa Origenis ad Julium Africanum de Suſanna, & aliis confirmat epiſtola; favet ipſum Salomonis nomen, quo non niſi divinitus inſpirata volumina dignarentur.

Quod autem ſanctus Hieronymus memorat (ead. Præf.) legi quidem ab Eccleſia hos libros: „ad ædi„ficationem plebis, non ad auctoritatem eccleſiaſtico„rum dogmatum confirmandam: " pace ſummi viri dixerim, non ita Auguſtinus: qui ad confutandam Pelagianam hæreſim, paſſim hunc adhibet Sapientiæ locum: raptus eſt ne malitia mutaret intellectum ejus; (Sap. IV. 11.) & illum de continentia ab uno Deo impetranda celeberrimum (VIII. 24.): alioſque non paucos, atque ut pariter de Eccleſiaſtico conficiamus, deductum ex eo libro profert egregium locum, de libero arbitrio, pari auctoritatis commendatione cum cæteris, qui vel diviniſſimi & maxime canonici habean-

beantur. (S. Aug. lib. 2. de gr. & lib. arb. cap. 11. Eccli. xv. 11.)

Nec mirum, cum hinc egregios locos ipſe etiam Cyprianus attulerit: & adverſus Judæos, opere imprimis dogmatico, quo non niſi receptiſſima & a divino ſpiritu dictata protulit; propheticum illud de Chriſto patiente teſtimonium adhibendum cenſuerit, ad confirmandam fidei veritatem.

His ergo permotus ſanctus Auguſtinus eos, qui libri Sapientiæ detrectabant auctoritatem, ſic caſtigabat, (lib. de prædeſt. ſanct. 14.) „ Non debuit repudiari „ Sapientiæ liber, qui meruit in Eccleſia Chriſti de „ gradu lectorum, tam longa annoſitate recitari, at- „ que ab omnibus chriſtianis, ab Epiſcopis uſque ad „ extremos laicos, fideles, pœnitentes, catechumenos, „ cum veneratione divinæ auctoritatis audiri: ac „ poſtea: eum librum ſibi antepoſuerunt, etiam tem- „ poribus proximi Apoſtolorum egregii tractatores: „ qui eum teſtem adhibentes, nihil ſe adhibere niſi „ divinum teſtimonium crediderunt. “

Digitized by Google

LIBER SAPIENTIÆ.

Caput Primum.

Judices diligant juſtitiam : Dominus adſciſcit ſimplices : peccatores, & ſimulatores repellit, 4. 5. arcana cordis penetrat : ergo a detractione & mendacio abſtinendum: mors non a Deo, ſed a peccato, 13. 14. 15.

1 DILIGITE juſtitiam,
qui judicatis terram. Sentite de Domino in
bonitate, & in ſimplicitate
cordis quærite illum:
2 Quoniam invenitur ab
his, qui non tentant illum:
apparet autem eis, qui fidem
habent in illum:
3 Perverſæ enim cogitationes
ſeparant a Deo: probata
autem virtus corripit
inſipientes.
4 Quoniam in malevolam
animam non introibit
ſapientia, nec habitabit
in corpore ſubdito peccatis.
5 Spiritus enim ſanctus
diſciplinæ effugiet fictum,
& auferet ſe a cogitationibus,
quæ ſunt ſine intellectu.

1. *In bonitate* ; ut & de Deo bona omnia cogitetis, & ipſi de Deo cogitantes bona omnia ſapiatis ; quod magis ſequenti congruit.

2. *Qui non tentant illum* ; tentare Deum, quod ſæpe vetitum in ſcripturis : nihil aliud eſt quam diffidere Deo, nec verbis ejus aut benignitati ſatis credere, niſi ſigna & prodigia non ſua voluntate ſed noſtro arbitrio faciat : quod eſt contrarium ei quod ſubditur : *apparet autem eis, qui fidem habent in illum.*

3. *Corripit inſipientes* : arguit, convincit, gr.

4. *Subdito peccatis* : peccato, gr.

5. *Spiritus ſanctus diſcipli-*

ctu, & corripietur a ſuperveniente iniquitate.

6 Benignus eſt enim ſpiritus ſapientiæ, & non liberabit maledicum a labiis ſuis: quoniam renum illius teſtis eſt Deus, & cordis illius ſcrutator eſt verus, & linguæ ejus auditor.

7 Quoniam ſpiritus Domini replevit orbem terrarum: & hoc quod continet omnia, ſcientiam habet vocis.

8 Propter hoc qui loquitur iniqua, non poteſt latere, nec præteriet illum corripiens judicium.

9 In cogitationibus enim im-

---

na: ſupple: magiſter, diſciplinam inſpirans: quo ſenſu dicitur ſpiritus ſapientiæ & intellectus, &c. *effugiet fictum:* dolum, gr. amat enim ſimplices, veraces, juſtos, probos: non ſimulatores. *corripietur:* arguetur, convincetur: *a ſuperveniente iniquitate;* ubi ſupervenerit iniquitas, convincetur falſi is, qui ſpiritu diſciplinæ ſe jactabat præditum: aut enim illum ſpiritum omnino non habuit, aut non habuit ea qua oportebat animi conſtantia.

6. *Benignus eſt:* humanus, humanitatis amans, *φιλάνθρωπος*: *ſpiritus Sapientiæ*: ut legit S. Aug. lib. de mend. ad Conſ. c. 16. ſive ut habet gr. ſapientia: id eſt ſapientia Dei, ſpiritus eſt hominum amans, quippe quos ad ſe tanta benignitate invitet, ut patet Prov. 111. *non liberabit maledicum a labiis ſuis:* cum verbis ſuis ipſe capiatur, audiatque illud a Paulo: inexcuſabilis es, o homo omnis qui judicas: in quo enim judicas alterum, te ipſum condemnas, Rom. 11. 1. atque etiam a Domino: ex ore tuo te judico, ſerve nequam: ſic Pſ. cxxxix. 10. labor labiorum ipſorum: eorum elaborata ac fraudolenta conſilia, operient eos: capient, comprehendent ut foſſa, ut lequeus. *renum:* interiorum; cogitationum, cupiditatum: hebraiſmus frequens. *linguæ ejus auditor:* verborum, arcanorum licet.

7. *Quoniam ſpiritus Domini:* ex eo quod Dei ſpiritus ubique ſit & omnia ſua virtute contineat, recte infert exaudiri ab eo quantumvis occultas hominum voces. unde infert ſeq. ℣. 8. *propter quod qui loquitur iniqua, non poteſt latere.*

9. *In cogitationibus impii interrogatio*, ſive inquiſitio *erit:* cum latentes etiam cogitationes tam Deo notæ ſint quam ſi inquiſitione facta reſponſa noſtra audierit.

impii interrogatio erit : ſermonum autem illius auditio ad Deum veniet, ad correptionem iniquitatum illius.

10 Quoniam auris zeli audit omnia, & tumultus murmurationum non abſcondetur.

11 Cuſtodite ergo vos a murmuratione, quæ nihil prodeſt, & a detractione parcite linguæ, quoniam ſermo obſcurus in vacuum non ibit: os autem, quod mentitur, occidit animam.

12 Nolite zelare mortem in errore vitæ veſtræ, neque acquiratis perditionem in operibus manuum veſtrarum.

13 Quoniam Deus mortem non fecit, nec lætatur in perditione vivorum.

14 Creavit enim, ut eſſent omnia, & ſanabiles fecit nationes orbis terrarum: & non eſt in illis medicamentum exterminii, nec inferorum regnum in terra.

15

10. *Auris zeli* ſive Dei zelantis cogitationes hominum, eiſque animum attentum adhibentis, *audit omnia* : *& tumultus murmurationum* : ſtrepitus, ſuſurrus quamvis occultiſſimus : quod ſequentia produnt.

12. *Nolite zelare mortem* : atque ita vos gerere, quaſi eam ſummo ſtudio accerſere cupiatis ;

13. *Deus mortem non fecit* : creavit enim Deus hominem inexterminabilem : invidia autem diaboli mors introivit in orbem terrarum ; infra II. 23. 24. & , quare moriemini domus Iſrael, quia nolo mortem peccatoris ; Ezech. XVIII. 30. 31. unde ſubdit ;

14. *Creavit enim* ille exiſtens & exiſtendi fons, *omnia ut eſſent*, non ut interirent, *& ut ſalutares eſſent*, hoc eſt ſalutiferæ *generationes mundi* ; elementa, plantæ, fruges : *neque eſt in illis medicamentum exterminii*, virus mortiferum, aut quidquam generi noſtro inſalubre aut noxium. ſi enim ab initio tellus bonarum tantum herbarum ferax, nec niſi peccantibus ſpinas & tribulos germinavit : quanto magis venena aberant ſive ab univerſa terra, degenerantibus poſtea ſeminibus, ſeu quod magis crediderim, a voluptatis horto quem homines incolebant. eo quod ;

15.

15 Juſtitia enim perpetua eſt, & immortalis.

16 Impii autem manibus & verbis accerſierunt illam: & æſtimantes illam amicam, defluxerunt, & ſponſiones poſuerunt ad illam: quoniam digni ſunt qui ſint ex parte illius.

---

15. *Juſtitia :* in qua homo factus eſt, per ſe ſe *immortalis*, atque immortalitatem affert.

16. *Æſtimantes illam amicam :* qui enim me oderunt, ait ſapientia, diligunt mortem Prov. VIII. 36. *defluxerunt* : tabuerunt, defecti ſunt viribus. *ſponſionem poſuerunt ad illam* ; cum ea pactum inierunt, unde apud Iſa. XXVIII. 15. percuſſimus fœdus cum morte, quaſi pacto fœdere nos ei habendos poſſidendos ſponte tradidimus : ac poſtea 18. delebitur fœdus veſtrum cum morte, & pactum veſtrum cum inferno non ſtabit. *quoniam digni ſunt*, ut morti dedantur *qui ſunt ex parte ipſius*, qui peccato commiſſo mortis ſe partibus addixerunt. peccatum enim cum conſummatum fuerit, generat mortem. Jac. I. 15. &, a quo quis ſuperatus eſt, hujus & ſervus eſt. 2. Pet. II. 19.

Caput II.

Impiorum ratiocinia : poſt hanc vitam nihil ; utendum præſentibus bonis : odioſum virum bonum ; etiam Chriſtum : de ipſo prophetia, 18. *quid his reſpondendum : ac primum mortem non a Deo*, 22. 23. 24.

1 DIXERUNT enim cogitantes apud ſe non recte : Exiguum, & cum tædio eſt tempus vitæ noſtræ, & non eſt refrigerium in fine hominis, & non eſt qui agnitus ſit reverſus ab inferis :

2 Quia

---

1. *Cum tædio vitæ noſtræ :* cavendum a tædio, unde ad ſenſuum oblectamenta propellimur, veriſque ac ſuis gaudiis præoccupandus animus e juxta illud toties inculcatum ; gaude-

2 Quia ex nihilo nati ſumus, & poſt hoc erimus tamquam non fuerimus: quoniam fumus flatus eſt in naribus noſtris: & ſermo ſcintilla ad commovendum cor noſtrum:

3 Qua extincta, cinis erit corpus noſtrum, & ſpiritus diffundetur tamquam mollis aer, & tranſibit vita noſtra tamquam veſtigium nubis, & ſicut nebula diſſolvetur, quæ fugata eſt a radiis ſolis, & a calore illius aggravata:

4 Et nomen noſtrum oblivionem accipiet per tempus, & nemo memoriam habebit operum noſtrorum.

5 Umbræ enim tranſitus eſt tempus noſtrum, & non eſt reverſio finis noſtri, quoniam conſignata eſt, & nemo revertitur.

6 Venite ergo, & fruamur bonis quæ ſunt, & utamur creatura tamquam in juventute celeriter.

7 Vi-

---

dete. *non eſt refrigerium*, gr. remedium: curatio. *in fine*; *& non eſt qui agnitus*. oratio familiaris impiis; quare ille dives apud inferos: mitte Lazarum &c; ſi quis ex mortuis ierit, credent: at Abraham, ſi Moiſen & prophetas non audient, nec ſi quis ex mortuis reſurrexerint, credent: Luc. XVI. 30. 31. nunc autem ad votorum cumulum habemus Chriſtum a cælo, ab inferis, ex mortuis reverſum, cujus reſurrectio ſole clarior.

2. *Ex nihilo nati ſumus*; gr. temere: caſu, nulla cauſa, nullo certo vitæ fine? quod eodem recidit: *fumus flatus eſt*; gr. fumus aut flatus eſt: *in naribus noſtris*; res facile evaneſcens ſive ſit vapor ſpiſſior, ſive aer tenuis. *ſermo ſcintillæ*; gr. ſermo ſcintilla, *ad commovendum*; ſermo ſeu verbum, phraſi hebraica, pro re; ſenſus eſt; res illa, quæ commovet cor noſtrum vitalemque calorem per artus diffundit, non niſi ſcintilla eſt quæ ſtatim extinguitur; duabuſque omnino rebus vaniſſimis vita noſtra conſtat, flatu & igne tenui.

4. *Et nomen noſtrum*; adeo nihil ſumus, ut nec fama noſtri ſuperſit.

5. *Non eſt reverſio finis noſtri*, a fine ac poſt mortem: *conſignata eſt enim*; res eſt ſigillo clauſa quod deſignare non licet, atque ineluctabili decreto firmata, quo jam nihil ſumus.

6. *Bonis quæ ſunt*: veris bonis; craſſi homines ac ſenſibus dediti, præter ea quæ palpant, cua-

7 Vino pretioſo & unguentis nos impleamus: & non prætereat nos flos temporis.

8 Coronemus nos roſis, antequam marceſcant: nullum pratum ſit, quod non pertranſeat luxuria noſtra.

9 Nemo noſtrum exors ſit luxuriæ noſtræ: ubique relinquamus ſigna lætitiæ: quoniam hæc eſt pars noſtra, & hæc eſt ſors.

10 Opprimamus pauperem juſtum, & non parcamus viduæ, nec veterani revereamur canos multi temporis.

11 Sit autem fortitudo noſtra lex juſtitiæ: quod enim infirmum eſt, inutile invenitur.

12 Circumveniamus ergo juſtum, quoniam inutilis eſt nobis, & contrarius eſt operibus noſtris, & improperat nobis peccata legis, & diffamat in nos peccata diſciplinæ noſtræ.

13

---

cuncta habent pro inanibus ac nullis; cum e contra, quæ videntur temporalia ſint, quæ autem non videntur æterna. 2. Cor. IV. 18. quæ etiam vere ſunt, ut habes inf. VIII. 6. *utamur creatura tamquam in juventute*, in deeſt in ed. Rom. habet Complut. ipſa res ſequentibus exponitur.

7. *Flos temporis*; gr. aeris; odoratus vapor ex vino & unguentis veluti *efflореſcens*.

8. *Nullum pratum*. & hoc ad licentiam pertinet, ut incerti ac vagi hac illacque diſcurrant: prata memorantur herbis virentibus læta, choreis ac ſaltationibus frequentanda. gr. tamen deeſt.

9. *Nemo noſtrum*; nemo ſe temperantem modeſtumque faciat; quod in illo voluptatum contubernio impatientiſſime ferunt.

10. *Opprimamus pauperem*; recte Aug. in Pſ. LVII. 10. cum voluptas non niſi læta & benefica mitiſque eſſe videatur, tamen facile prorumpere in vim ac rapinas, ſupplendis per ſcelerata compendia opibus per luxuriem exhauſtis.

11. *Sit fortitudo noſtra lex juſtitiæ*; ſic illi apud Platonem paſſim, juſtum, inane nomen; nec juſtitiam eſſe aliud quam validioris voluntatem. *quod infirmum eſt*. virtus ac juſtitia, eo debilis quod æquo bonoque concluſa, facile pateat injuriæ nihil non moventium ac per fas & nefas graſſantium.

13.

13 Promittit ſe ſcientiam Dei habere, & filium Dei ſe nominat.

14 Factus eſt nobis in traductionem cogitationum noſtrarum.

15 Gravis eſt nobis etiam ad videndum, quoniam diſſimilis eſt aliis vita illius, & immutatæ ſunt viæ ejus.

16 Tanquam nugaces æſtimati ſumus ab illo, & abſtinet ſe a viis noſtris tamquam ab immunditiis, & præfert noviſſima juſtorum, & gloriatur patrem ſe habere Deum.

17 Videamus ergo ſi ſermones illius veri ſint, & tentemus quæ ventura ſunt illi, & ſciemus quæ erunt noviſſima illius.

18 Si enim eſt verus filius Dei, ſuſcipiet illum, & liberabit eum de manibus contrariorum.

19 Contumelia & tormento interrogemus eum, ut ſciamus reverentiam ejus, & probemus patientiam illius.

20 Morte turpiſſima condemnemus eum: erit enim ei

---

13. *Promittit ſe... & filium Dei ſe nominat.* 16. *gloriatur patrem... Deum* 17. *videamus... ſi ſermones illius veri ſunt.* 18. *ſi enim eſt verus filius Dei.* 20. *morte turpiſſima.* hic ille eſt locus aperte propheticus, toties a Patribus celebratus, & cum Matt. XXVII. 40. 42. 43. conferendus.

14. *In traductionem* ἐλεγχὸν reprehenſionem; confutationem: convictionem.

15. *Diſſimilis eſt aliis... immutatæ viæ ejus*; a vulgari hominum conſuetudine abhorret. viderint qui ſe ſatis excuſatos putant, quod ſequantur multitudinem.

16. *Præfert noviſſima juſtorum*; hoc eſt quo vel maxime juſti ludibrio habeantur, quod futura exſpectent ſpretis præſentibus *patrem ſe habere Deum*; gr. brevius, gloriatur patrem Deum.

18. *Si eſt verus filius Dei*; gr. ſi eſt ille juſtus filius Dei. ſi eſt ille Chriſtus ſub juſti nomine tamdiu expectatus. Iſa. XLI. XLV. 51. Dan. IX.

19. *Contumelia & tormento*; addamus plagis contumeliam, quod Chriſto factum eſt; *interrogemus eum*; probemus, ut explicant ſequentia. *reverentiam*, obedientiam, tolerantiam; gr. æquitatem, benignitatem.

20. *Morte turpiſſima*; cruce ſci-

ei reſpectus ex ſermonibus illius.

21 Hæc cogitaverunt, & erraverunt: excæcavit enim illos malitia eorum.

22 Et neſcierunt ſacramenta Dei, neque mercedem ſperaverunt juſtitiæ, nec judicaverunt honorem animarum ſanctarum.

23 Quoniam Deus creavit hominem inexterminabilem, & ad imaginem ſimilitudinis ſuæ fecit illum.

24 Invidia autem diaboli mors introivit in orbem terrarum.

25 Imitantur autem illum, qui ſunt ex parte illius.

CA-

ſcilicet, ſervili ac teterrimo atque ignominioſiſſimo ſupplicio. *erit enim reſpectus ex ſermonibus illius*; viderimus inter cruciamenta quid dicat & an ſibi conſtet.

22. *Sacramenta Dei*; myſteria ſive arcana conſilia. *animarum ſanctarum*; gr. irreprenſibilium.

23. *Fecit Deus hominem inexterminabilem*; immortalem; ut recordatione priſtinæ dignitatis erigat juſtorum animos, ne impiorum inſectationibus victi jaceant. *ad imaginem ſimilitudinis ſuæ*: gr. proprietatis. Deo enim proprium, ut ſit per ſe immortalis; cætera omnia per ſe deficiant, niſi continuo divinæ virtutis influxu ſuſtententur. alii codices habent; æternitatis ſuæ ἀϊδιότητος, pro ἰδιότητος.

24. *Invidia diaboli mors*; unde Chriſtus: ille homicida ab initio, Joan. VIII. 44.

25. *Imitantur autem illum*; vos ex patre diabolo eſtis, & deſideria patris veſtri vultis facere, Joann. ibid.

Caput III.

Proſequitur adverſus impios : juſtorum ſpes : gloria ſempiterna : impii maledicti : eorum maledicta conjugia : maledicta ſoboles : eunuchi ſpirituales, 14.

1 JUstorum autem animæ in manu Dei ſunt, & non tanget illos tormentum mortis.
2 Viſi ſunt oculis inſipientium mori : & æſtimata eſt afflictio exitus illorum :
3 Et quod a nobis eſt iter, exterminium : illi autem ſunt in pace.
4 Et ſi coram hominibus tormenta paſſi ſunt, ſpes illorum immortalitate plena eſt.
5 In paucis vexati, in multis bene diſponentur : quoniam Deus tentavit eos, & invenit illos dignos ſe.
6 Tamquam aurum in fornace probavit illos, & quaſi holocauſti hoſtiam accepit illos, & in tempore erit reſpectus illorum.

7 Ful-

1. *Tormentum mortis* ; vox ultima deeſt, gr.

2. *Æſtimata eſt afflictio* ; 3. *& quod a nobis eſt iter* ; inſipientes arbitrantur exitum juſtorum ſive mortem, nihil aliud eſſe quam cruciatum, & profectionem a nobis, interitum, excidium. gr. contritionem.

5. *In paucis* : in corpore, in paucorum dierum vita, *vexati* : *in multis* ; in æterna & interminabili vita, *bene diſponentur*; gr. per pauca docti ; (ſub patientiæ diſciplina habiti) maximis afficientur beneficiis, non enim condignæ ſunt paſſiones hujus temporis ad futuram gloriam ; &, momentaneum illud & leve tribulationis noſtræ, ſupra modum, in ſublimitate, æternum gloriæ pondus operatur. Rom. VII. 18. 2. Cor. IV. 17.

6. *Quaſi holocauſti hoſtiam accepit illos* ; gr. holocauſtum hoſtiæ : ſive immolationis : eodem ſenſu : ut perfectam oblationem qualis eſt holocauſti quæ tota Domino conſecratur'. *in tempore erit reſpectus illorum* ; ſuo & idoneo tempore reſpiciet Deus eorum ſtudia & labores, at gr. in tempore reſpectus illorum (quo illos reſpiciet Deus.)

7.

7 Fulgebunt juſti & tamquam ſcintillæ in arundineto diſcurrent.

8 Judicabunt nationes, & dominabuntur populis, & regnabit Dominus illorum in perpetuum.

9 Qui confidunt in illo intelligent veritatem: & fideles in dilectione acquieſcent illi: quoniam donum & pax eſt electis ejus.

10 Impii autem ſecundum quæ cogitaverunt, correptionem habebunt: qui neglexerunt juſtum, & a Domino receſſerunt.

11 Sapientiam enim & diſciplinam qui abjicit, infelix eſt: & vacua eſt ſpes illorum, & labores ſine fructu, & inutilia opera eorum.

12 Mulieres eorum inſenſatæ ſunt, & nequiſſimi filii eorum.

13 Maledicta creatura eorum: quoniam felix eſt ſterilis & incoinquinata, quæ neſcivit torum in delicto, habebit fructum in reſpectione animarum ſanctarum.

14

---

7. *Fulgebunt, & tamquam ſcintillæ in arundineto*: clara luce, in materia quæ flammam facile comprehendat: *diſcurrent*; immortalem lucem circumferentes.

8. *Judicabunt nationes*; teſte ipſo Chriſto, Apoc. II. 26.

9. *Donum*: ſeu donativum. *electis ejus*: ſtipendia enim peccati mors; gratia autem Dei, (donum ſeu donativum & gratuita largitio qua ſuos impertit milites) vita æterna. Rom. VI. 23.

11. *Vacua ſpes illorum*: Iſa. LIX. 5. 6. 7. ova aſpidum ruperunt, & telas araneæ texuerunt... telæ eorum non erunt in veſtimentum, neque operientur operibus ſuis: opera eorum opera inutilia... cogitationes eorum cogitationes inutiles; vaſtitas & contritio in viis eorum.

12. *Mulieres eorum inſenſatæ*: impiorum familia pravis exemplis corrupta.

13. *Maledicta*: execrabilis, *creatura* (ſeu progenies) *eorum*: peſſimorum hominum peſſima ſoboles. *felix ſterilis, & incoinquinata*; ſeu virgo, præ illis tam impie conjugatis: tot probra tot corruptelæ ſunt in conjugiis & familiis: tanta etiam in connubiali toro flagitia ac dehoneſtamenta ſunt, ut ſterilitas & virginitas longo ſpatio antecel-

14 Et ſpado, qui non operatus eſt per manus ſuas iniquitatem, nec cogitavit adverſus Deum nequiſſima: dabitur enim illi fidei donum electum, & ſors in templo Dei acceptiſſima.

15 Bonorum enim laborum glorioſus eſt fructus, & quæ non concidat radix ſapientiæ.

16 Filii autem adulterorum in inconſummatione erunt, & ab iniquo toro ſemen exterminabitur.

17 Et ſi quidem longæ vitæ erunt, in nihilum computabuntur, & ſine honore erit noviſſima ſenectus illorum.

18 Et ſi celerius defuncti fuerint, non habebunt ſpem, nec in die agnitionis allocutionem.

19 Nationis enim iniquæ, diræ ſunt conſummationes.

---

ceſſant. *habebit fructum*; præclaram ſobolem, bona opera, eorumque mercedem. *in reſpectione*; in viſitatione & retributione, *animarum ſanctarum*. deeſt gr.

14. *Et ſpado*; ſupple beatior; alludit ad ſpadones illos, de quibus Iſa. lvi. 3. 4. 5. *qui non operatus eſt per manus*; *nec cogitavit*; qui nec opere nec cogitatione peccavit. *dabitur illi fidei donum electum*; excellens, ſingulare; ſcilicet, nomen melius a filiis & filiabus; nomen ſempiternum quod non peribit: Iſa. ibid. ut jam non in ſobole ut cæteri homines, ſed in bonis operibus immortalitatem conſequantur. *ſors in templo Dei acceptiſſima*; Iſa. ibid. dabo eis in domo & in muris meis locum; ut & illud animo providiſſe videantur, cœlibes honoratiore loco in templo Dei ſeſſuros, ſacrorumque adminiſtros futuros.

16. *Filii adulterorum in inconſummatione erunt*. gr. inconſummati, impuri, non initiati, imperfecti abortivi inſtar. ut infra iv. 4. 5. *ab iniquo toro ſemen* ſeu ſoboles, *exterminabitur*, aberit; contra ac Salomon pollicetur toro intaminato & caſto Prov. v. 15. 16.

18. *Nec in die agnitionis* in die quó benefacta & ſcelera recognoſcentur, *allocutionem*; ſolatium gr.

19. *Nationis*, generationis ſeu ſobolis *iniquæ*, inter adulteria ſordeſque natæ; *diræ ſunt conſummationes*; diri & infauſti exitus.

CAPUT IV.

Pii, clari, notique, malorum ſoboles inſtabilis: juſtorum beata mors. 7. beata etiam vita: etiamſi brevis, 1. ſenectute melior, 8. 9. cito rapi ex gratia eſt, 11. 14. vitæ pericula, tentationes, faſcinum, 12. irriſi impii & infelices, 19. 20.

1 O Quam pulcra eſt caſta generatio cum claritate! immortalis eſt enim memoria illius: quoniam & apud Deum nota eſt, & apud homines.

2 Cum præſens eſt, imitantur illam: & deſiderant eam cum ſe eduxerit, & in perpetuum coronata triumphat incoinquinatorum certaminum præmium vincens.

3 Multigena autem impiorum multitudo non erit utilis, & ſpuria vitulamina non dabunt radices altas, nec ſtabile firmamentum collocabunt.

4 Et ſi in ramis in tempore germinaverint, infirmiter poſita, a vento commovebuntur, & a nimietate ventorum eradicabuntur.

5 Con-

1. *O quam pulcra caſta generatio*; ſive generatio illa bonorum operum, de qua ſupra III. 13. 14. ſive poſt exhibitas oculis impiorum & adulterorum execratas atque inceſtas domos, piorum ſobolem benedictam prædicat. prima illa interpretatio magis græco congruit, qui ſic habet. *melior eſt orbitas ſive ſterilitas cum virtute*; ſupple, quam illa impiorum ampla ſoboles. *immortalis eſt enim memoria illius*, ſterilitatis ſcilicet cum virtute conjunctæ: ut habes Iſa. lvi.

2. *Incoinquinatorum certaminum præmium vincens*; pro quo gr. prælium: ſunt autem incoinquinata certamina incruenta illa neque ulla cæde polluta, quibus voluptatem virtute & caſtitate dejicimus. poſſet etiam pro, *certaminum*, reponi, *præmiorum*: eodem ubique ſenſu quo illa prælia celebrentur, quæ puram ac nulla cæde fœdam reportent lauream.

3. *Spuria vitulamina*: mendum: ex voce μοσχευμάτων. vertendum autem. *ſpuriæ, ſive adulterinæ propagines, plantationes*:

5 Confringentur enim rami inconſummati, & fructus illorum inutiles, & acerbi ad manducandum, & ad nihilum apti.

6 Ex iniquis enim ſomniis filii, qui naſcuntur, teſtes ſunt nequitiæ adverſus parentes in interrogatione ſua.

7 Juſtus autem ſi morte præoccupatus fuerit, in refrigerio erit.

8 Senectus enim venerabilis eſt non diuturna, neque annorum numero computata; cani autem ſunt ſenſus hominis,

9 Et ætas ſenectutis, vita immaculata.

10 Placens Deo factus eſt dilectus, & vivens inter peccatores translatus eſt.

11 Raptus eſt ne malitia mutaret intellectum ejus, aut ne fictio deciperet animam illius.

12 Faſcinatio enim nugacitatis obſcurat bona, & inconſtantia concupiſcentiæ tranſvertit ſenſum ſine malitia.

13 Conſummatus in brevi explevit tempora multa:

---

nes: ut habet Aug. 2. de doct. chriſt. c. 12. hoc eſt adulterorum ſoboles, *non habent radices altas*: ut ſupra III. 16. &c. Ambroſius tamen ex hac verſione Theclam, Agnetem, Pelagiam vocat nobilia vitulamina, lib. 2. epiſt. 7.

6. *Ex iniquis ſomniis*: illicitis amplexibus: ſive delectamento ſomni, ut infra VII. 2. quem poeta dulcem ſoporem vocat. *in interrogatione*, ſive probatione *ſua*; data occaſione parentum, ſe ſimiles comprobabunt.

8. *Cani autem ſunt ſenſus hominis*: ſive ut habet gr. canities ipſa, prudentia eſt hominibus ne eam colore aut annis æſtimes.

11. *Raptus eſt*: quem in locum Aug. lib. de prædeſt. Sanct. XIV. dictum eſt ſecundum pericula vitæ hujus non ſecundum præſcientiam Dei; qui hoc præſcivit quod futurum erat, non quod futurum non erat; id eſt quod ei mortem immaturam fuerat largiturus, ut tentationum ſubtraheretur incerto; non quod peccaturus eſſet, qui manſurus in tentatione non eſſet, quem ſapientiæ locum laudat etiam Cypr. lib. de mortal. ab Auguſtino citatus.

12. *Faſcinatio nugacitatis*: en

14 Placita enim erat Deo anima illius, propter hoc properavit educere illum de medio iniquitatum, populi autem videntes, & non intelligentes, nec ponentes in præcordiis talia:

15 Quoniam gratia Dei, & miſericordia eſt in ſanctos ejus, & reſpectus in electos illius.

16 Condemnat autem juſtus mortuus vivos impios, & juventus celerius conſummata, longam vitam injuſti.

17 Videbunt enim finem ſapientis, & non intelligent quid cogitaverit de illo Deus, & quare munierit illum Dominus.

18 Videbunt & contemnent eum: illos autem Dominus irridebit.

19 Et erunt poſt hæc decidentes ſine honore, & in contumelia inter mortuos in perpetuum: quoniam diſrumpet illos inflatos ſine voce, & commovebit illos a fundamentis, & uſque ad ſupremum deſolabuntur: & erunt gementes, & memoria illorum peribit.

20 Venient in cogitatione peccatorum ſuorum timidi, & traducent illos ex adverſo iniquitates ipſorum.

CA-

---

vitam humanam; faſcinatio ſive fallacia atque deceptio, ſtoliditas, nugacitas, pravitas, inconſtantia ſive vacillatio; ῥεμβασμός. hæc enim omnia græcæ voces ſonant. *inconſtantia concupiſcentiæ*; ſenſuum vagi ac mutabiles motus, unde Moſes: nec ſequantur cogitationes ſuas & oculos per res varias fornicantes Num. xv. 39. & Paulus: facientes voluntatem carnis & cogitationum. Epheſ. ii. 3

14. 15. *Populi autem ... non intelligentes ... quoniam gratia & miſericordia*; ſupple; deplorabant eorum præproperam mortem, quos jam æternitati maturos Deus ad ſe evocabat.

16. *Longam vitam*; longævam ſenectutem, gr.

17. *Quare*; in quid; gr. cujus rei gratia; *munierit*, firmaverit, *illum Dominus*: tot præſidiis inſtruxerit; tutumque ſervaverit, nempe ut æternum viveret.

19. *Inflatos*: præcipites gr. *ſine voce*: mutos; fruſtra hiſcentes, verbis non ſecuturis; atque ut in ſomnis deluſos vanis conatibus. *commovebit illos a fundamentis*; dejectos omni ſpe, & in æternum alienatos a vita Dei, Eph. iv. 18.

1. *Sia-*

Caput V.

Piorum ab impiis diſcrimina poſt mortem: horum ſera in inferno pœnitentia, 2. 6. in hac vita inanis labores, 7. inanis jactantia, 8. tranſitoriæ nullo relicto veſtigio voluptates, 9. 10. & ſeq. vanæ ſpes, 15. juſtorum æterna ſtabilitas: Deus pro illis & contra impios armatus, 16. & ſeq. ictu certo & indeclinabili, 22.

1 TUnc ſtabunt juſti in magna conſtantia adverſus eos, qui ſe anguſtiaverunt, & qui abſtulerunt labores eorum.

2 Videntes turbabuntur timore horribili, & mirabuntur in ſubitatione inſperatæ ſalutis,

3 Dicentes intra ſe, pœnitentiam agentes, & præ anguſtia ſpiritus gementes. Hi ſunt quos habuimus aliquando in deriſum, & in ſimilitudinem improperii.

4 Nos inſenſati vitam illorum æſtimabamus inſaniam; & finem illorum ſine honore:

5 Ecce quomodo computati ſunt inter filios Dei, & inter ſanctos ſors illorum eſt.

6 Ergo erravimus a via veritatis, & juſtitiæ lumen non luxit nobis, & ſol intelligentiæ non eſt ortus nobis.

7 Laſ-

1. *Stabunt juſti*: ſtabit juſtus, gr. *qui abſtulerunt labores eorum*: alimenta, victum quantovis labore partum.

3. *In ſimilitudinem*: in parabolam, gr. ſic Jer. XXIV 9. civitas in opprobrium & in parabolam: hoc eſt aſſumenda in exemplum magnæ calamitatis, ut Sodoma & Gomorrha, Deuter. XXIX 13. Jer. XLIX. I. &c.

6. *Juſtitiæ lumen*; ſol intelligentiæ; ſol ſimpliciter, gr. aliis, ſol juſtitiæ de quo Malach. IV. 2 hoc eſt quod ait Paulus: tenebris obſcuratum habentes intellectum, alienati a vita Dei per ignorantiam, quæ eſt in il-

lis,

7 Laſſati ſumus in via iniquitatis & perditionis, & ambulavimus vias difficiles, viam autem Domini ignoravimus.

8 Quid nobis profuit ſuperbia? aut divitiarum jactantia quid contulit nobis?

9 Tranſierunt omnia illa tamquam umbra, & tamquam nuntius percurrens,

10 Et tamquam navis, quæ pertranſit fluctuantem aquam: cujus, cum prætererit, non eſt veſtigium invenire, neque ſemitam carinæ illius in fluctibus:

11 Aut tamquam avis, quæ tranſvolat in aere, cujus nullum invenitur argumentum itineris, ſed tantum ſonitus alarum verberans levem ventum, & ſcindens per vim itineris, aerem: commotis alis tranſvolavit, & poſt hoc nullum ſignum invenitur itineris illius:

12 Aut tamquam ſagitta emiſſa in locum deſtinatum, diviſus aer continuo in ſe recluſus eſt, ut ignoretur tranſitus illius:

13 Sic & nos nati continuo deſivimus eſſe: & virtutis quidem nullum ſignum valuimus oſtendere: in malignitate autem noſtra conſumti ſumus.

14 Talia dixerunt in inferno hi, qui peccaverunt:

15 Quoniam ſpes impii tamquam lanugo eſt, quæ a vento tollitur: & tamquam ſpuma gracilis, quæ a procella diſpergitur: & tamquam fumus qui a vento diffuſus eſt: & tamquam memoria hoſpitis unius diei prætereuntis.

16 Juſti autem in perpetuum vivent, & apud Dominum eſt merces eorum, & cogitatio illorum apud Altiſſimum.

17 Ideo accipient regnum de-

lis, per cæcitatem cordis eorum. Epheſ. IV. 18.

7. *Laſſati ſumus in via iniquitatis*: laſſati iniquitatis viis, ſive ad ſatietatem pleni, gr. *vias difficiles*: deſerta; avia, inacceſſa, gr. atque hæc eſt cæcitas, ut licet defatigati, tamen ad flagitia pertrahantur nec poſſint referre pedem.

15. *Tamquam lanugo*: χνοῦς, florum lanugines a ventis circumlatæ; quod nunc legitur: χοῦς, pulvis: eodem ſenſu.

18.

decoris, & diadema ſpeciei de manu Domini: quoniam dextera ſua teget eos, & brachio ſancto ſuo defendet illos.

18 Accipiet armaturam zelus illius, & armabit creaturam ad ultionem inimicorum.

19 Induet pro thorace juſtitiam, & accipiet pro galea judicium certum.

20 Sumet ſcutum inexpugnabile, æquitatem:

21 Acuet autem duram iram in lanceam, & pugnabit cum illo orbis terrarum contra inſenſatos.

22 Ibunt directe emiſſiones fulgurum, & tamquam a bene curvato arcu nubium exterminabuntur, & ad certum locum inſilient.

23 Et a petroſa ira plenæ mittentur grandines, excandeſcet in illos aqua maris, & flumina concurrent duriter.

24 Contra illos ſtabit ſpiritus virtutis, & tamquam turbo venti dividet illos; & ad eremum perducet omnem terram iniquitas illorum, & malignitas evertet ſedes potentium.

---

18. *Accipiet armaturam zelus illius*; armaturam zelum ſuum, gr. æmulationem in contemtores.

22. *Ibunt directe*: directæ, gr. εὔστοχοι, bene collimatæ, neque aberraturæ ab ictu: a ſagittis comparatione ducta; ut ſequentia demonſtrant. *exterminabuntur*: emittentur: quod tamen gr. deeſt. *ad certum locum*; ad ſcopum.

23. *Et a petroſa ira*; Dei ſcilicet: petroſa autem, lapidante, inſtar machinæ ſaxa jacientis: πετροβόλου; alludit ad eos locos, in quibus Deus in hoſtes ſaxis & grandinibus pluit. Exod. IX. 18. Joſ. X. 11. *aquæ maris & flumina*; venturi judicii ſigna; preſſura gentium præ confuſione ſonitus maris & fluctuum. Luc. XXI. 25.

24. *Spiritus virtutis*: ventus vehemens, *ad eremum*: ad ſolitudinem, ad vaſtitatem.

Caput VI.

Omnis poteſtas a Deo: gravi rationi reddendæ obnoxia, 4. 5. *potentes potenter cruciandi*, 6. 7. 9. *nulla acceptio perſonarum: juſta juſte: ſapientia quam expetenda, tam obvia eſt omnibus*, 13. 14. *vere regnare quid ſit?* 22. 23.

1 Melior eſt ſapientia, quam vires: & vir prudens quam fortis.

2 Audite ergo reges, & intelligite, diſcite judices finium terræ.

3 Præbete aures vos, qui continetis multitudines, & placetis vobis in turbis nationum:

4 Quoniam data eſt a Domino poteſtas vobis, & virtus ab Altiſſimo, qui interrogabit opera veſtra, & cogitationes ſcrutabitur:

5 Quoniam cum eſſetis miniſtri regni illius, non recte judicaſtis, nec cuſtodiſtis legem juſtitiæ, neque ſecundum voluntatem Dei ambulaſtis.

6 Horrende & cito apparebit vobis: quoniam judicium duriſſimum his, qui præſunt, fiet.

7 Exiguo enim conceditur miſericordia: potentes autem potenter tormenta patientur.

8 Non enim ſubtrahet perſonam cujuſquam Deus, nec verebitur magnitudinem cujuſquam; quoniam puſillum & magnum ipſe fecit, & æqualiter cura eſt illi de omnibus.

9 Fortioribus autem fortior inſtat cruciatio.

10 Ad vos ergo reges ſunt hi ſermones mei, ut diſcatis ſapientiam, & non excidatis.

11

1. *Melior eſt*: deeſt gr. ſimilis ſententia, Eccl. IX. 18.

4. *Interrogabit opera veſtra*; non adulatores veſtros: interrogabit autem, probabit; ad normam exiget, non ad hominum opiniones.

8. *Non ſubtrahet* judicio *perſonam*: acceptio enim perſonarum non eſt apud Deum, Rom. II. 11.

11.

11 Qui enim cuſtodierint juſta juſte, juſtificabuntur: & qui didicerint iſta, invenient quid reſpondeant.

12 Concupiſcite ergo ſermones meos, diligite illos, & habebitis diſciplinam.

13 Clara eſt, & quæ numquam marceſcit ſapientia, & facile videtur ab his, qui diligunt eam, & invenitur ab his qui quærunt illam.

14 Præoccupat qui ſe concupiſcunt, ut illis ſe prior oſtendat.

15 Qui de luce vigilaverit ad illam, non laborabit; aſſidentem enim illam foribus ſuis inveniet.

16 Cogitare ergo de illa, ſenſus eſt conſummatus: & qui vigilaverit propter illam, cito ſecurus erit.

17 Quoniam dignos ſeipſa circuit quærens, & in viis oſtendit ſe illis hilariter, & in omni providentia occurrit illis.

18 Initium enim illius veriſſima eſt diſciplinæ concupiſcentia.

19 Cura ergo diſciplinæ, dilectio eſt: & dilectio, cuſtodia legum illius eſt: cuſtoditio autem legum, conſummatio incorruptionis eſt:

20 Incorruptio autem facit eſſe proximum Deo.

21 Concupiſcentia itaque ſapientiæ deducit ad regnum perpetuum.

22 Si ergo delectamini ſedibus, & ſceptris, o reges populi, diligite ſapientiam, ut in perpetuum regnetis.

23 Diligite lumen ſapientiæ omnes, qui præeſtis populis.

24 Quid eſt autem ſapientia, & quemadmodum facta ſit, referam: & non abſcondam a vobis ſacramen-

men-

---

11. *Juſte juſta*: ex Deut. XVI. 20. juſte quod juſtum eſt perſequeris; ſancte ſancta, gr.

13. *Facile videtur*: de his & ſeqq. vide Prov. II. VIII. &c.

19. *Dilectio, Cuſtodia legum*: qui enim diligit proximum, legem implevit. Rom. XIII. 8. quod egregie exequitur Auguſtinus tract. 87. in Joan. de mor. Ecc. cath. cap. 15: & alibi paſſim.

24. *Facta ſit*: vide. VII. 25. 26.

I. *Qui*

menta Dei, ſed ab initio nativitatis inveſtigabo, & ponam in lucem ſcientiam illius, & non præteribo veritatem:

25 Neque cum invidia tabeſcente iter habebo: quoniam talis homo non erit particeps ſapientiæ.

26 Multitudo autem ſapientium ſanitas eſt orbis terrarum: & rex ſapiens ſtabilimentum populi eſt.

27 Ergo accipite diſciplinam per ſermones meos, & proderit vobis.

Caput VII.

Regum & vulgi æqua nativitas: tam infirma: tam miſera, 1. & ſeq. in una ſapientia opes: 14. ac vera ſcientia: ibid. & ſeq. æternæ ſapientiæ dotes, 22. 23. 24. nativitas, 25. 26. vis, 27. lux, & pulcritudo, 29. 30.

1 SUM quidem & ego mortalis homo, ſimilis omnibus, & ex genere terreni illius, qui prior factus eſt, & in ventre matris figuratus ſum caro,

2 Decem menſium tempore coagulatus ſum in ſanguine, ex ſemine hominis, & delectamento ſomni conveniente.

3 Et ego natus accepi communem aerem, & in ſimiliter factam decidi terram, & primam vocem ſimilem omnibus emiſi plorans.

4 In involumentis nutritus ſum, & curis magnis.

5 Nemo enim ex regibus aliud habuit nativitatis initium.

6 Unus ergo introitus eſt omnibus ad vitam, & ſimilis exitus.

7 Propter hoc optavi, & datus eſt mihi ſenſus: & invocavi, & venit in me ſpiritus ſapientiæ:

8 Et præpoſui illam regnis

---

1. *Qui prior factus*, ſeu fictus eſt: πρωτοπλάστου.

3. *Plorans*: æque plorans, gr.

10.

gnis & ſedibus, & divitias nihil eſſe duxi in comparatione illius.

9 Nec comparavi illi lapidem pretioſum: quoniam omne aurum in comparatione illius, arena eſt exigua, & tamquam lutum æſtimabitur argentum in conſpectu illius.

10 Super ſalutem & ſpeciem dilexi illam, & propoſui pro luce habere illam: quoniam inextinguibile eſt lumen illius.

11 Venerunt autem mihi omnia bona pariter cum illa, & innumerabilis honeſtas per manus illius.

12 Et lætatus ſum in omnibus: quoniam antecedebat me iſta ſapientia, & ignorabam quoniam horum omnium mater eſt.

13 Quam ſine fictione didici, & ſine invidia communico, & honeſtatem illius non abſcondo.

14 Infinitus enim theſaurus eſt hominibus: quo qui uſi ſunt, participes facti ſunt amicitiæ Dei: propter diſciplinæ dona commendati.

15 Mihi autem dedit Deus dicere ex ſententia, & præſumere digna horum, quæ mihi dantur: quoniam ipſæ ſapientiæ dux eſt, & ſapientium emendator:

16 In manu enim illius & nos, & ſermones noſtri, & omnis ſapientia, & operum ſcientia & diſciplina.

17 Ipſe enim dedit mihi horum, quæ ſunt, ſcientiam veram: ut ſciam diſpoſitionem orbis terrarum, & virtutes elementorum.

18 Initium & conſummationem, & medietatem tem-

10. *Super ſalutem*: valetudinem; *& ſpeciem*; egregiam formam; quæ duo hominibus jucundiſſima.

11. *Honeſtas*: decor, gloria.

12. *Antecedebat*: viæ ac vitæ dux. *ignorabam*: anteaquam me ſtudio addicerem ſapientiæ. ſic ſapientiſſimi quique ab ignorantia ordiuntur.

15. *Mihi autem dedit Deus*; det Deus, gr. *ex ſententia*; ſecundum optata. *& præſumere*: animo, cogitatione; cogitare, gr.

17. *Ut ſciam*: quantum homini fas eſt. alioquin hæc omnia humano ingenio inacceſſa Eccleſiaſtes paſſim docet.

18. *Initium*, *conſummationem*, me-

temporum, viciſſitudinum permutationes, & commutationes temporum.

19 Anni curſus, & ſtellarum diſpoſitiones,

20 Naturas animalium, & iras beſtiarum, vim ventorum, & cogitationes hominum, differentias virgultorum, & virtutes radicum,

21 Et quæcumque ſunt abſconſa & improviſa, didici: omnium enim artifex docuit me ſapientia.

22 Eſt enim in illa ſpiritus intelligentiæ, ſanctus, unicus, multiplex, ſubtilis, diſertus, mobilis, incoinquinatus, certus, ſuavis, amans bonum, acutus, quem nihil vetat, benefaciens,

23 Humanus, benignus, ſtabilis, certus, ſecurus, omnem habens virtutem, omnia proſpiciens, & qui capiat omnes ſpiritus: intelligibilis, mundus, ſubtilis.

24 Omnibus enim mobilibus

---

medietatem temporum; eorum nexum.

20. *Cogitationes hominum*: ſive ratiocinationes, opiniones; niſi mavis ipſam ratiocinandi artem, nota autem beſtiis iras, vim ventis, hominibus cogitationes rationeſque attributas.

21. *Omnium enim artifex docuit me ſapientia*: jam exemplo Salomonis erigit oculos ad illam ſapientiam creatricem, de qua Prov. VIII. 22.

22. *Eſt enim in illa ſpiritus*. jam inde ab initio ſapientiam vocat ſpiritum. *unicus*, *multiplex*; quod uno conſilio viaque ſimplice omnia deinde in numeros exolvantur. *mobilis*; εὐκίνητός, impiger, efficax, in agendo promtus. *diſertus*; pro quo in gr. τρανός ſplendidus, luculentus. *certus*; perſpicuus, manifeſtus, gr. *ſuavis*; innoxius, gr. *bonum amans*; æqui bonique ſtudioſus. *acutus*: penetrantiſſimus; cui nihil impervium; unde *quem nihil vetat*; nihil arcet; ad omnia expeditus. *benefaciens*; beneficus, gr.

23 *Humanus*; humanitatis amans. *certus*; additum ad ſtabilitatem vel ſecuritatem. *omnem habens virtutem*, *omnia proſpiciens*; gr. omnipotens, omniſcius ſive omnium inſpector. *qui capiat omnes ſpiritus*; *intelligibilis*; gr. permeans omnes ſpiritus intelligentes, mundos ſeu caſtos, ſubtiliſſimos; omnium ſpirituum ponderator, ſcrutator, Prov. XVI. 2.

24.

libus mobilior eſt ſapientia: attingit autem ubique propter ſuam munditiam.

25 Vapor eſt enim virtutis Dei, & emanatio quædam eſt claritatis omnipotentis Dei ſincera; & ideo nihil inquinatum in eam incurrit.

26 Candor eſt enim lucis æternæ, & ſpeculum ſine macula Dei majeſtatis, & imago bonitatis illius.

27 Et cum ſit una, omnia poteſt: & in ſe permanens omnia innovat, & per nationes in animas ſanctas ſe transfert, amicos Dei & prophetas conſtituit.

28 Neminem enim diligit Deus, niſi eum, qui cum ſapientia inhabitat.

29 Eſt enim hæc ſpecioſior ſole, & ſuper omnem diſpoſitionem ſtellarum, luci comparata invenitur prior:

30 Illi enim ſuccedit nox, ſapientiam autem non vincit malitia.

---

24. *Mobilior*. expeditior, actuoſior. *propter munditiam*: ſimplicitatem, immixtam puritatem; quam etiam philoſophi duce Ariſtotele actum vocant puriſſimum.

25. 26. *Vapor eſt ... emanatio .. candor*, ſeu ſplendor. *ſpeculum*: *imago*; en Verbi incorrupta generatio, atque indeminutus, æternus, & omnis mutationis expers ex paterna ſubſtantia ac luce proceſſus; quæ ſecutus Paulus Chriſtum imaginem Dei inviſibilem prædicat, in quo omnia condita & creata ſint, viſibilia æque ac inviſibilia, nec minus Angeli cujuſcumque ordinis ſint quam homines 2. Cor. IV. 4. Col. I. 15. 16. 17. item Heb. I. 3. eumdem Chriſtum ſplendorem gloriæ Dei ejuſque ſubſtantiæ characterem vocat; atque hæc omnia infectam, increatam, & tamen procedentem demonſtrant ſapientiam; cæterum in nobis quodammodo factam, cum ejus illuſtratione ſapientes facti ſumus. ſupra VI. 24.

CAPUT VIII.

Proſequitur ſapientiæ dotes: fortis, ſuavis, 1. amanda, ducenda ſeu ſponſanda, 2. 3. homines facit providos, 8. dulcis convictrix, 9. 16. gubernatrix, 14. 15. bona indoles, 19. 20. continentia ab uno Deo expectanda & petenda.

1 ATTINGIT ergo a fine uſque ad finem
fortiter, & diſponit omnia
ſuaviter.
2 Hanc amavi & exquiſivi a juventute mea, &
quæſivi ſponſam mihi eam
aſſumere, & amator factus
ſum formæ illius.
3 Generoſitatem illius
glorificat, contubernium
habens Dei: ſed & omnium
Dominus dilexit illam.
4 Doctrix enim eſt diſciplinæ Dei, & electrix operum illius.
5 Et ſi divitiæ appetuntur in vita, quid ſapientia
locupletius, quæ operatur
omnia?
6 Si autem ſenſus operatur: quis horum, quæ ſunt,
magis quam illa eſt artifex?
7 Et ſi juſtitiam quis diligit: labores hujus magnas
habent virtutes: ſobrietatem enim, & prudentiam
docet, & juſtitiam, & vir-

tu-

3. *Generoſitatem* (ſplendorem generis) *illius*, ſuam, *glorificat*: commendat ipſa ſapientia; *contubernium*; ex eo quod conſociet Deo. *dilexit illam*; & in ſinu ſuo genitam & ad homines poſtea propagatam.

4. *Doctrix eſt*; gr. initiatrix, ſeu quæ homines initiet ad ſacræ diſciplinæ myſteria. *electrix*; quod alii legunt, *ευρετις*, inventrix: quod & ipſa rerum ordinem invenerit & invenire nos faciat.

5. 6. 7. 8. *Si divitiæ*; ſeu divitias diligas, ſeu prudentia virtuteſque prævaleant, ſapientia omnia continentur. 6. *horum quæ ſunt*; verorum bonorum, contra quam arbitrantur impii, Sap. 11. 6.

7. *Labores hujus magnas habent virtutes*; gr. labores hujus (opera a ſapientia elaborata) ſunt virtutes.

8.

tutem, quibus utilius nihil eſt in vita hominibus.

8 Et ſi multitudinem ſcientiæ deſiderat quis: ſcit præterita, & de futuris æſtimat: ſcit verſutias ſermonum, & diſſolutiones argumentorum: ſigna & monſtra ſcit antequam fiant, & eventus temporum & ſeculorum.

9 Propoſui ergo hanc adducere mihi ad convivendum: ſciens quoniam mecum communicabit de bonis, & erit allocutio cogitationis & tædii mei.

10 Habebo propter hanc, claritatem ad turbas, & honorem apud ſeniores, juvenis:

11 Et acutus inveniar in judicio, & in conſpectu potentium admirabilis ero, & facies principum mirabuntur me:

12 Tacentem me ſuſtinebunt, & loquentem me reſpicient: & ſermocinante me plura, manus ori ſuo imponent.

13 Præterea habebo per hanc, immortalitatem: & memoriam æternam his, qui poſt me futuri ſunt, relinquam.

14 Diſponam populos: & nationes mihi erunt ſubditæ.

15 Timebunt me audientes reges horrendi: in multitudine videbor bonus: & in bello fortis.

16 Intrans in domum meam, conquieſcam cum illa: non enim habet amaritudinem converſatio illius, nec tædium convictus illius, ſed lætitiam & gaudium.

17 Hæc cogitans apud me, & commemorans in corde meo: quoniam immortali-

tas

8. *Scit præterita & de futuris æſtimas*; gr. novit & præterita, & futura conjectari: hoc eſt ut arbitror, futura ex præteritis. *verſutias ſermonum*; ratiocinationum ſtrophas. *diſſolutiones argumentorum*; ænigmatum, gr. *ſigna & monſtra ſcit antequam fiant*: quales conjectores volebat Chriſtus cum diceret. faciem ergo cæli dijudicare noſtis: ſigna autem temporum non poteſtis ſcire? Matth. XVI. 4. & illud: ab arbore autem fici diſcite parabolam. &c. Matt. XXIV. 32. 33.

9. *Allocutio cogitationis*; curarum ſolatium, gr.

12. *Tacentem me ſuſtinebunt*; ex

tas eſt in cognatione ſa-
pientiæ ,
18 Et in amicitia illius
delectatio bona, & in operi-
bus manuum illius honeſtas
ſine defectione, & in certa-
mine loquelæ illius ſapien-
tia, & præclaritas in com-
municatione ſermonum i-
pſius : circuibam quærens,
ut mihi illam aſſumerem.
19 Puer autem eram in-
genioſus , & ſortitus ſum
animam bonam.
20 Et cum eſſem magis
bonus; veni ad corpus in-
coinquinatum.
21 Et ut ſcivi quoniam
aliter non poſſem eſſe con-
tinens , niſi Deus det , &
hoc ipſum erat ſapientiæ,
ſcire cujus eſſet hoc do-
num : adii Dominum, &
deprecatus ſum illum , &
dixi ex totis præcordiis
meis.

---

ex Job. xxix. 8. 9.

18. *Honeſtas ſine defectione* : *opes inexhauſtæ* , gr. *in coexercitatione converſationis illius* ; in frequentandis ejus colloquiis. *præclaritas* ; nominis claritudo.

19. *Puer ingenioſus* : bona indole , gr. *ſortitus ſum animam bonam* ; decreta Dei ſorti cuidam etiam Apoſtolus comparat . Eph. 1. 11. quod horum nulla cauſa humana inveri poſſit , fortaſſeque Deus temperet . Prov. xvi. 33.

20. *Cum eſſem magis bonus* : gr. magis autem (hoc eſt , ſeu potius) cum eſſem bonus , *veni ad corpus* : non quod eſſet bonus antequam veniret ad corpus ; abſurdum enim ; eum de toto uti ſe habet; loquatur homine , conjuncto jam corpore : neque quod corpus illud in inquitatibus humano more conceptum , atque immundo concretum ſemine , prorſus intaminatum eſſet tum cum infuſa eſt anima : ſed quod puer bonæ indolis bonamque ſortitus animam eo facile devenerit , ut corpus etiam incorruptum ſervaret a pravis libidinibus. quamquam nec illud defugerim , quin anima e Dei manibus , ſeu potius ex oris ejus afflatu ad caſtum corpus ſuo quodam modo veniſſe dicatur ; ut tamen bonum illud caſtumque non abſolute ſed comparate & vulgari hominum more ſumatur : quod firmatur ſequentibus.

21. *Et ut ſcivi* : ne tamen crederemus bonam indolem , temperatumque corpus ad continentiam aſſequendam ſufficere : docet nos unde vera continentia habeatur : Dei quippe dono , quod urget Auguſtinus de gr. & lib. arb. iv. de bon. perſev. xvii. &c.

me.

memoratu autem dignum videtur ſequenti prece, quæ ad finem uſque libri deducitur, nihil haberi ſpeciale de continentia: ſed cum de ſapientia ubique agatur, qua homo vere continens ſuique compos efficitur, datur intelligi ſapientiæ nomine comprehenſam etiam, continentiam.

CAPUT IX.

Incipit oratio ad finem uſque libri producenda, 1. hominis creatio: imperium, 2. 3. petit ſapientiam a Deo mittendam, 4. operum Dei rectricem, 9. adiutricem regum, 10. & ſeq. ſine hac homines imperiti, & imbecilli, 15. & ſeq.

1 DEus patrum meorum, & Domine miſericordiæ, qui feciſti omnia verbo tuo,

2 Et ſapientia tua conſtituiſti hominem, ut dominaretur creaturæ, quæ a te facta eſt,

3 Ut diſponat orbem terrarum in æquitate & juſtitia, & in directione cordis judicium judicet:

4 Da mihi ſedium tuarum aſſiſtricem ſapientiam, & noli me reprobare a pueris tuis:

5 Quoniam ſervus tuus ſum ego, & filius ancillæ tuæ, homo infirmus, & exigui temporis, & minor ad intellectum judicii & legum.

6 Nam & ſi quis erit conſummatus inter filios hominum, ſi ab illo abfuerit ſapientia tua, in nihilum computabitur.

7 Tu elegiſti me regem populo tuo, & judicem filiorum tuorum, & filiarum:

8 Et dixiſti me ædificare tem-

4. *Sedium tuarum aſſiſtricem*; de qua Prov. VIII. 27.

5. *Minor ad intellectum judicii & legum*: ego enim ſum puer parvulus, & ignorans egreſſum & introitum meum, & ſervus tuus in medio eſt populi infiniti &c. ut ipſe Salomon, 3. Reg. III. 7. 8.

S. *Similitudinem*: *quod prα-*

templum in monte ſancto
tuo, & in civitate habita-
tionis tuæ altare, ſimilitu-
dinem tabernaculi ſancti
tui, quod præparaſti ab
initio:
9 Et tecum ſapientia tua,
quæ novit opera tua, quæ
& affuit tunc cum orbem
terrarum faceres, & ſcie-
bat quid eſſet placitum
oculis tuis, & quid dire-
ctum in præceptis tuis.
10 Mitte illam de cælis
ſanctis tuis, & a ſede ma-
gnitudinis tuæ, ut mecum
ſit & mecum laboret, ut
ſciam quid acceptum ſit
apud te:
11 Scit enim illa omnia
& intelligit, & deducet
me in operibus meis ſobrie,
& cuſtodiet me in ſua po-
tentia.
12 Et erunt accepta ope-
ra mea, & diſponam po-
pulum tuum juſte, & ero
dignus ſedium patris mei.
13 Quis enim hominum
poterit ſcire conſilium Dei?
aut quis poterit cogitare
quid velit Deus?
14 Cogitationes enim
mortalium timidæ, & in-
certæ providentiæ noſtræ.
15 Corpus enim, quod
corrumpitur, aggravat ani-
mam, & terrena inhabita-
tio deprimit ſenſum multa
cogitantem.
16 Et difficile æſtima-
mus, quæ in terra ſunt: &
quæ in proſpectu ſunt, in-
venimus cum labore. Quæ
autem in cælis ſunt, quis
inveſtigabit?
17 Senſum autem tuum
quis ſciet, niſi tu dederis
ſapientiam, & miſeris ſpi-
ritum ſanctum tuum de al-
tiſſimis:
18 Et ſic correctæ ſint ſe-
mitæ eorum, qui ſunt in
terris, & quæ tibi placent
didicerint homines?
19 Nam per ſapientiam
ſanati ſunt quicumque pla-
cuerunt tibi Domine a
principio.

CA-

paraſti ab initio; in deſerto, ſcilicet, Exod XXVI. ad cujus formam templum extructum eſt.

15. *Senſum multa cogitantem* mentem multa curantem; πολυφρόντιδα.

2. *Con-*

CAPUT X.

Sapientia claret ab initio mundi in tuendis hominibus : Adamo, 1. 2. 3. *Noe*, 5. *Abrahamo*, 6 *Jacobo*, 10. *Joſepho*, 13. *tota Hebræorum gente*, 15. *& ſeq. maris rubri tranſitus*, 18. *Cainus inſipiens*, 3. *diluvium*, 4.

1 HÆc illum, qui primus formatus eſt a Deo pater orbis terrarum, cum ſolus eſſet creatus, cuſtodivit,

2 Et eduxit illum a delicto ſuo, & dedit illi virtutem continendi omnia.

3 Ab hac ut receſſit injuſtus in ira ſua, per iram homicidii fraterni deperiit.

4 Propter quem, cum aqua deleret terram, ſanavit iterum ſapientia, per contemtibile lignum juſtum gubernans,

5 Hæc, & in conſenſu nequitiæ cum ſe nationes contuliſſent, ſcivit juſtum, & conſervavit ſine querela Deo, & in filii miſericordia fortem cuſtodivit.

6 Hæc juſtum a pereuntibus impiis liberavit fugientem, deſcendente igne in pentapolim:

7 Quibus in teſtimonium nequitiæ fumigabunda conſtat deſerta terra, & incerto tempore fructus habentes arbores, & incredibilis animæ memoria ſtans figmentum ſalis.

8 Sapientiam enim prætereuntes non tantum in hoc lapſi ſunt, ut ignorarent bo-

2. *Continendi omnia*: dominandi, regendi.

3. *Injuſtus*: Cain.

4. *Propter quem*: Cainum ejuſque impiam ſobolem, quæ filios Dei initis connubiis pervertit. Gen. VI. 2.

5. *In conſenſu nequitiæ*: Chaldæis viciniſque gentibus in idololatriam conſentientibus, *ſcivit*: agnovit: ab aliis ſeparavit: invenit gr. *juſtum*; Abrahamum *in filii* (Iſaaci quem immolaturus erat) *miſericordia fortem cuſtodivit*.

6. *Juſtum*; Lot. Gen. XIX.

7. *Et incredibilis animæ*: incredulæ: uxoris Lot. ibid.

bona, ſed & inſipientiæ ſuæ reliquerunt hominibus memoriam, ut in his, quæ peccaverunt, nec latere potuiſſent.

9 Sapientia autem hos, qui ſe obſervant, a doloribus liberavit.

10 Hæc profugum iræ fratris juſtum deduxit per vias rectas, & oſtendit illi regnum Dei, & dedit illi ſcientiam ſanctorum: honeſtavit illum in laboribus, & complevit labores illius.

11 In fraude circumvenientium illum affuit illi, & honeſtum fecit illum.

12 Cuſtodivit illum ab inimicis, & a ſeductoribus tutavit illum, & certamen forte dedit illi ut vinceret, & ſciret quoniam omnium potentior eſt ſapientia.

13 Hæc venditum juſtum non dereliquit, ſed a peccatoribus liberavit eum: deſcenditque cum illo in foveam,

14 Et in vinculis non dereliquit illum, donec afferret illi ſceptrum regni, & potentiam adverſus eos, qui eum deprimebant: & mendaces oſtendit, qui maculaverunt illum, & dedit illi claritatem æternam.

15 Hæc populum juſtum, & ſemen ſine querela liberavit a nationibus, quæ illum deprimebant.

16

10. *Hæc profugum* (ac velut exulem gr.) *iræ* (ab ira) *fratris* (Eſau) *juſtum* (Jacobum) *regnum Dei*: angelos ſcilicet aſcendentes & deſcendentes, ſcalæque ad cælos pertingentis cacumini innitentem Deum Gen. xxxviii. 12. 13 *ſcientiam ſanctorum*: dedit ei noſſe Angelos, & cum eis ſcire Deum & cælum, & domum Dei, Bethel ſive locum in quo Deus coleretur. ibid. 17.

11. *In fraude circumvenientium illum*: Labanis, ejuſque familiæ, ibid. xxix. xxx. xxxi.

12. *Certamen forte*: cum Angelo: ibid. xxxii. *potentior eſt ſapientia*: gr. pietas.

13. *Venditum* a fratribus *juſtum* Joſephum: *a peccato*: gr. ab adulterio cum uxore Putipharis, ibid. xxxix.

14. *Sceptrum* (ſive adminiſtrationem) *regni qui maculaverunt*: reprehenderant, gr.

15 *Populum juſtum*, Hebræum *ſemen ſine querela*: ſive irreprehenſibile, gr.

16.

16 Intravit in animam ſervi Dei, & ſtetit contra reges horrendos in portentis & ſignis.

17 Et reddidit juſtis mercedem laborum ſuorum, & deduxit illos in via mirabili: & fuit illis in velamento diei, & in luce ſtellarum per noctem:

18 Tranſtulit illos per mare rubrum, & tranſvexit illos per aquam nimiam.

19 Inimicos autem illorum demerſit in mare, & ab altitudine inferorum eduxit illos. Ideo juſti tulerunt ſpolia impiorum,

20 Et decantaverunt, Domine, nomen ſanctum tuum, & victricem manum tuam laudaverunt pariter.

21 Quoniam ſapientia aperuit os mutorum, & linguas infantium fecit diſertas.

CA-

---

16. *Servi Dei*, Moſis.

17. *In via mirabili:* per mare rubrum. *in velamento; diei*; die, gr. *& in lucem*; per columnam nubis nocte rutilantem, Exod. XII. XIII. &c.

19. *Ab altitudine inferorum*; ſive de profundo abyſſi (maris) gr. *eduxit illos*; Iſraelitas.

21. *Os mutorum*; *infantium*; Maria, & cum ea omnis ſexus, omnis ætas, magnificentiſſime carmine Dominum celebrabat.

* * * * * * * *
* * * * * * *
* * * * * *
* * * * *
* * * *
* * *
*

Digitized by Google

Caput XI.

Moyſes , 1. via populi in deſerto , 2. victoriæ , 3. præſtita de cælo auxilia , 4. quæ pœnæ ſunt Ægyptiis , ea piis ſunt gratiæ , 5. 6. & ſeq. animadverſiones paternæ ad probandum : judicia ad puniendum , 9. 10. 11. Ægyptii beſtiarum cultores per beſtias puniti , 16. 18. & ſeq. per quæ quis peccat , per hæc & torquetur , 17. Dei inhexauſta nec toleranda vis , 22. 23. benignitas parcens omnibus , 24. & ſeq.

1 DIREXIT opera eorum in manibus prophetæ ſancti.

2 Iter fecerunt per deſerta, quæ non habitabantur; & in locis deſertis fixerunt caſas.

3 Steterunt contra hoſtes, & de inimicis ſe vindicaverunt.

4 Sitierunt, & invocaverunt te , & data eſt illis aqua de petra altiſſima , & requies ſitis de lapide duro.

5 Per quæ enim pœnas paſſi ſunt inimici illorum , a defectione potus ſui , & in eis, cum abundarent filii Iſrael , lætati ſunt ;

6 Per hæc,cum illis deeſſent , bene cum illis actum eſt .

7 Nam pro fonte quidem ſempiterni fluminis , humanum

num

---

1. *Propheta ſancti* ; Moſis .

2. *Caſas* , ſeu tabernacula , gr.

5. 6. *Per quæ paſſi ſunt* ; *per hæc* ; quod ſupplicio Ægyptiis , id Iſraelitis gratiæ vertit . Ægyptii enim tetra vexati ſiti , aquis in cruorem verſis , Iſraelitæ a peſſimo ſitis cruciatu refecti refotique , cetera interſerta , ab his verbis?, *a defectione* ; ad finem uſque verſus 5. quamquam huic loco aptiſſima in hodierno græco deſunt , ab uberiore codice repetita , his autem & ſeqq. auctor duo agit : primum ut quæ tentamento piis , ea exitio impiis futura ſint ; tum illud vel maxime impios convenientiſſimis torqueri ſuppliciis , ut patebit ℣. 8. 16. 17. & ſeqq.

7. *Sempiterni fluminis* ; perennis . *humanum ſanguinem de-*

di-

num ſanguinem dediſti injuſtis.

8 Qui cum minuerentur in traductione infantium occiſorum, dediſti illis abundantem aquam inſperate:

9 Oſtendens per ſitim, quæ tunc fuit, quemadmodum tuos exaltares, & adverſarios illorum necares.

10 Cum enim tentati ſunt & quidem cum miſericordia diſciplinam accipientes, ſcierunt quemadmodum cum ira judicati impii tormenta paterentur.

11 Hos quidem tamquam pater monens probaſti: illos autem tamquam durus rex interrogans condemnaſti.

12 Abſentes enim & præſentes ſimiliter torquebantur.

13 Duplex enim illos acceperat tædium, & gemitus cum memoria præteritorum.

14

---

diſti; immundo ſanguine turbati. gr.

8. *Qui cum minuerentur in traductione*; gr. ad convictionem; confutationem, redargutionem, ſed hæc in latina interpretatione abrupta & pendentia, ſic habent io gr. a Ỳ. 7. nam cum (Ægyptii Iſraelitarum inimici) pro jugi flumine ſanguine immundo conturbati eſſent, in redargutionem præcepti de occidendis parvulis (Hebræorum de quo Exod. I. 16.) dediſti ipſis (Iſraelitis ſcilicet) abundantem aquam inſperate; hoc eſt, illi quidem turbati, aquæ repente verſa in ſanguinem; hi autem præter ſpem, aquarum copia recreati, ait autem id contigiſſe Ægyptiis in redargutionem præcepti de occidendis infantibus; ut qui ſanguinem innocentem fudiſſent, ſanguine potarentur: quemadmodum in Apoc. xvi. 6. quia ſanguinem ſanctorum effuderunt, dediſti eis ſanguinem bibere; digni enim ſunt.

9. *Per ſitim quæ tunc fuit*; in deſerto ſcilicet.

10. *Cum tentati ſunt*; *diſciplinam accipientes*: quaſi virga emendati didicerunt ſitim ipſis probationi; impiis ſupplicio fuiſſe: quod fuſe declarant ſequentia.

11. *Interrogans* (ac velut quæſtione habita) *condemnaſti*; gr. interrogaſti, conviciſti.

12. *Abſentes enim* Ægyptii & *præſentes* Hebræi *ſimiliter* eadem ſiti *torquebantur*.

13. *Duplex enim illos* Ægyptios, *acceperat tædium*: ſeu mo-

14 Cum enim audirent per ſua tormenta bene ſecum agi commemorati ſunt Dominum, admirantes in finem exitus.

15 Quem enim in expoſitione prava projectum deriſerunt, in finem eventus mirati ſunt: non ſimiliter juſtis ſitientes.

16 Pro cogitationibus autem inſenſatis iniquitatis illorum, quod quidam errantes colebant mutos ſerpentes, & beſtias ſupervacuas, immiſiſti illis multitudinem mutorum animalium in vindictam:

17 Ut ſcirent, quia per quæ peccat quis, per hæc & torquetur.

18 Non enim impoſſibilis erat omnipotens manus tua, quæ creavit orbem terrarum ex materia inviſa, immittere illis multitudinem urſorum, aut audaces leones,

19 Aut novi generis ira plenas ignotas beſtias, aut vaporem ignium ſpirantes, aut fumi odorem proferentes,

---

moleſtia gr. cum ad eos, perlata eſſet fama ejus ſitis, qua Iſraelitæ in deſerto laboraſſent, duplici cruciatu affecti ſunt. primum quidem ex *memoria præteritorum*; atque horrendæ illius ſitis quam perpeſſi eſſent, aquis in ſanguinem verſis; iterum autem, quod viderunt Iſraelitas inimicos ex eodem incommodo tanta benignitate refectos; invidia tabeſcebant; atque hoc poſtremum eſt quod habent ſeqq.

14. *Cum enim audirent*, Ægyptii, *per ſua tormenta*, per ſitim *bene ſecum agi*: bene cum illis agi, gr. ideſt cum Hebræis, *commemorati ſunt Dominum*: ejus recordati ſunt, ſive ut habet gr. ſenſerunt Dominum, alios probantem, alios punientem. *admirantes in finem exitus*: gr. deeſt.

15. *Quem enim* (populum Dei) *in expoſitione* puerorum projiciendorum in flumen, Exod. 1. 3. *projectum deriſerunt*; repudiaverunt: eumdem Dei populum, *in finem eventus mirati ſunt*; *non ſimiliter juſtis ſitientes*: διψήσαντες, ſiti affecti, aoriſto præteriti vim habente. viderunt ſe non eodem eventu ſitiſſe ac juſtos.

16. *Pro cogitationibus*. demonſtrare pergit quomodo Deus congruis quemque ſuppliciis puniat, ut habes ad ℣. 5. *beſtias ſupervacuas*: non tantum arietes, boves; ſed etiam inutiles, ſerpentes, inſecta, alia.

18. *Ex materia inviſa*: informi, gr. alludit ad locum Gen. 1. 2.

tes, aut horrendas ab oculis ſcintillas emittentes:

20 Quarum non ſolum læſura poterat illos exterminare, ſed & aſpectus per timorem occidere.

21 Sed & ſine his uno ſpiritu poterant occidi, perſecutionem paſſi ab ipſis factis ſuis, & diſperſi per ſpiritum virtutis tuæ: ſed omnia in menſura, & numero, & pondere diſpoſuiſti.

22 Multum enim valere, tibi ſoli ſupererat ſemper: & virtuti brachii tui quis reſiſtet?

23 Quoniam tamquam momentum ſtateræ, ſic eſt ante te orbis terrarum, & tamquam gutta roris antelucani, quæ deſcendit in terram.

24 Sed miſereris omnium, quia omnia potes, & diſſimu-

I. 2. terra autem erat inanis & vacua: cum tamen prius creaſſet illam informem materiam, ut habes ℣. 1. in principio creavit Deus cælum & terram.

21. *Uno ſpiritu:* uno flatu tuo: aut *perſecutionem paſſi ab ipſis factis ſuis*: urgente ſcelerum conſcientia, quæ illos reſpirare non ſineret: ſive ut habet gr. ab ipſo judicio; ab ipſa ultrice ſcelerum divina juſtitia. *ſed omnia in menſura:* ducta ſimilitudine a venditionibus, in quibus omnia traduntur certa menſura; ut agri jugera, frumentum, vinum, oleum: certo numero, ut tot oves, tot calcei, tot tunicæ: certo pondere, ut metalla & alia, ſic Dei ſapientia modum & ordinem rebus imponens, dat omnia; numerato, capillos etiam ac minutiſſima quæque; menſurate, menſuram enim bonam & confertam & coagitatam dabunt in ſinum veſtrum. Luc. VI. 38. ad pondus; novit enim quam levi momento tribulationes; quam gravi & æterno pondere gloriam præſtet. 2. Cor. IV. 17. quæ & univerſim valent, & hic ſpeciatim. *omnia* enim hæc *in menſura diſpoſuiſti*: hoc eſt, non agis cæco impetu, aut vires immoderatas effundis: quæ altera fuit ratio cur Deus minuta animalia immitteret, ne ſtatim uno ictu conficeret impios & daretur pœnitentiæ ac miſericordiæ locus, ut habes infra XII. 2. 10.

22. *Multum enim valere, tibi ſoli ſupererat ſemper*; ſoli, deeſt gr. quidquid egeris, quantaſcumque vires effuderis, adhuc tibi ſupereſt infinita & inexhauſta potentia.

24. *Miſereris omnium, quia omnia*

Digitized by Google

mulas peccata hominum propter pœnitentiam.

25 Diligis enim omnia quæ ſunt, & nihil odiſti eorum quæ feciſti: nec enim odiens aliquid conſtituiſti, aut feciſti.

26 Quomodo autem poſſet aliquid permanere, niſi tu voluiſſes? aut quod a te vocatum non eſſet, conſervaretur?

27 Parcis autem omnibus: quoniam tua ſunt, Domine, qui amas animas.

omnia potes: en exemplum; ut quo magis viribus, eo magis clementia prævaleas, quod repetit XII. 16.

25. *Diligis omnia quæ ſunt*; duabus de cauſis, & quod dederis ut eſſent: & quod cum ſint, conſerves; recte Aug. de verb. Apoſt. XI. non enim fecit, & deſerit; non enim curavit facere, & non curat cuſtodire: & paulo poſt; utique non poteſt non curare quos fecit; quod pertinet ad ſequentem.

26. *Quod a te vocatum non eſſet*: neceſſe eſt ut quæ ſunt, jugi Dei influxu ab ipſo nihilo evocentur.

CAPUT XII.

Deus lente & paulatim punit, & ad pœnitentiam expectat, 1. 2. & ſeq. Chananæi ab initio maledicti, 11. & ſeq. Dei ſupremum nullique rationi obnoxium imperium, 13. punit malos: nec tamen toto impetu, nec ſtatim uno ictu, 15. 20. nam mavult parcere, 16. Dei inimici puniti per ea quæ colunt, 23. 24. & ſeq.

1 O QUAM bonus, & ſuavis eſt Domine ſpiritus tuus in omnibus!

2 Ideoque eos, qui exerrant, partibus corripis: & de quibus peccant, admones & alloqueris: ut relicta malitia, credant in te Domine.

3 Il-

1. *O quam bonus*: incorruptus, gr.

2. *Partibus corripis*: paulatim, ut infra. 10. *partibus judicans*; ſingillatim; paulatim: quomodo etiam vertit ℣. 8. *admonens al-*

3 Illos enim antiquos inhabitatores terræ ſanctæ tuæ, quos exhortuiſti,

4 Quoniam odibilia opera tibi faciebant per medicamina, & ſacrificia injuſta,

5 Et filiorum ſuorum necatores ſine miſericordia, & comeſtores viſcerum hominum, & devoratores ſanguinis a medio ſacramento tuo,

6 Et auctores parentes animarum inauxiliatarum perdere voluiſti per manus parentum noſtrorum,

7 Ut dignam perciperent peregrinationem puerorum Dei, quæ tibi omnium carior eſt terra.

8 Sed & his tamquam hominibus pepercisti, & miſiſti anteceſſores exercitus tui veſpas, ut illos paulatim exterminarent.

9 Non quia impotens eras in bello ſubjicere impios juſtis, aut beſtiis ſævis, aut verbo duro ſimul exterminare:

10 Sed partibus judicans, dabas locum pœnitentiæ: non ignorans, quoniam nequam eſt natio eorum, & naturalis malitia ipſorum, & quoniam non poterat mutari cogitatio illorum in perpetuum.

11 Semen enim erat maledictum ab initio: nec timens aliquem, veniam dabas

---

alloqueris: gr. commemorans admones.

3. *Antiquos inhabitatores*: Philiſthæos & alias impias gentes.

4. *Sacrificia injuſta*: ſacra impia, gr. τελετὰς ἀνοσίους.

5. *A medio ſacramento tuo*: quod maxime abhorret a mediis ſacris tuis, in quibus a ſanguine vel maxime abſtinetur.

6. *Et auctores* horum ſcelerum, *animarum inauxiliatarum*: liberorum, quos immiſericorditer immolabant.

7. *Ut dignam puerorum* (pueris ſeu filiis Dei) *ſuſciperent peregrinationem*; migrationem ſive migrandi locum; coloniam.

8. *Veſpes*: crabrones. Exod. XXIII. 28. Deut. VII. 20. Joſ. XXIV. 12.

10. *Naturalis malitia*: ab ipſo genere praviſque majorum inſtitutis inſita. *quoniam non poterat mutari*: gr. quoniam non immutaretur: eo quod viderentur inemendabiles.

11. *Semen maledictum*: in Cha-

bas peccatis illorum.

12 Quis enim dicet tibi: Quid feciſti? aut quis ſtabit contra judicium tuum? aut quis in conſpectu tuo veniet vindex iniquorum hominum? aut quis tibi imputabit, ſi perierint nationes, quas tu feciſti?

13 Non enim eſt alius Deus quam tu, cui cura eſt de omnibus, ut oſtendas quoniam non injuſte judicas judicium.

14 Neque rex, neque tyrannus in conſpectu tuo inquirent de his quos perdidiſti.

15 Cum ergo ſis juſtus, juſte omnia diſponis: ipſum quoque, qui non debet puniri, condemnare, exterum æſtimas a tua virtute.

16 Virtus enim tua, juſtitiæ initium eſt: & ob hoc quod omnium Dominus es omnibus te parcere facis.

17 Virtutem enim oſtendis tu, qui non crederis eſſe in virtute conſummatus, & horum, qui te neſciunt, audaciam traducis.

18 Tu autem dominator virtutis, cum tranquillitate judicas, & cum magna reverentia diſponis nos: ſubeſt enim tibi, cum volueris, poſſe.

19 Docuiſti autem populum tuum per talia opera, quoniam oportet juſtum eſſe & humanum; & bonæ ſpei feciſti filios tuos: quoniam judicans das locum in peccatis pœnitentiæ.

20 Si enim inimicos ſervo-

Chanaan Philiſthæorum parente. Gen. IX. 25.

16. *Virtus tua* (ſive potentia gr.) æqua eſt ac juſtitiæ fons.

17. *Virtutem enim oſtendis*: cum vinci te putant, tunc exurgis victor. *horum qui te neſciunt* in his qui ſciunt, gr. utrumque verum; nempe, & ſcientibus & neſcientibus æque invictam exhiberi Dei potentiam. *traducis*. confundis.

18. *Cum tranquillitate*: gr. æquitate, benignitate: ἐπιεικείᾳ, *cum magna reverentia*: gr. moderatione, indulgentia.

20. *Cum tanta cruciaſti attentione*: addit gr. parſimonia, indigentia: quaſi tibi non ſuppeteret ulciſcendi copia.

23.

vorum tuorum, & debitos morti, cum tanta cruciaſti attentione, dans tempus & locum, per quæ poſſent mutari a malitia;

21 Cum quanta diligentia judicaſti filios tuos, quorum parentibus juramenta & conventiones dediſti bonarum promiſſionum?

22 Cum ergo das nobis diſciplinam: inimcos noſtros multipliciter flagellas, ut bonitatem tuam cogitemus judicantes: & cum de nobis judicatur, ſperemus miſericordiam tuam.

23 Unde & illis, qui in vita ſua inſenſate, & injuſte vixerunt, per hæc, quæ coluerunt, dediſti ſumma tormenta.

24 Etenim in erroris via diutius erraverunt, deos æſtimantes hæc, quæ in animalibus ſunt ſupervacua, infantium inſenſatorum more viventes.

24 Propter hoc tanquam pueris inſenſatis judicium in deriſum dediſti.

26 Qui autem ludibriis & increpationibus non ſunt correcti, dignum Dei judicium experti ſunt.

27 In quibus enim patientes indignabantur, per hæc quos putabant deos, in ipſis cum exterminarentur, videntes illum, quem olim negabant ſe noſſe, verum Deum agnoverunt: propter quod & finis condemnationis eorum venit ſuper illos.

CA-

---

23. *Per hæc quæ coluerunt*: gr. per proprias abominationes: per animalia quæ abominabili cultu proſequebantur, ut ſupra XI. 16.

24. *Deos æſtimantes hæc, quæ in animalibus* (inter animantes) *ſunt ſupervacua*: reptilia & cætera quæ nulli utilitati ſunt: ut ibid. XI. 16.

25. *Judicium in irriſum dediſti*: mures enim, ranas, muſcas immittere, nihil aliud eſſe videbatur quam ludribrium.

26 *Qui autem* his pœnarum veluti *ludibriis* in hac vita emendati non ſunt, his poſt vitam ſeria & gravia impinges ſupplicia.

27. *In quibus enim*: ſenſus; cum enim exſcinderentur per eos quos putabant Deos, tandem *agnoverunt* verum quem antea negabant, Deum, agnoverunt autem inviti ac ſimulate;

aut

aut eorum ritu de quibus ſæpe dicitur : & ſcietis quia ego ſum Dominus percutiens , Ezech. VII. 9. & alibi paſſim . vi adacti , nec tamen , reſipiſcentes ſed potius ; blaſphemantes agnoſcentes Deum. Vide Apoc. XVI. 9. 10. 11.

CAPUT XIII.

Ex creaturis æſtimandus Deus , 1. unde vani creaturarum , 2. & ſeq. ac idolorum cultores , 10. & ſeq.

1 VANI autem ſunt omnes homines , in quibus non ſubeſt ſcientia Dei : & de his , quæ videntur bona , non potuerunt intelligere eum , qui eſt , neque operibus attendentes agnoverunt quis eſſet artifex :

2 Sed aut ignem , aut ſpiritum, aut citatum aerem, aut gyrum ſtellarum , aut nimiam aquam , aut ſolem & lunam , rectores orbis terrarum deos putaverunt.

3 Quorum ſi ſpecie delectati , deos putaverunt : ſciant quanto his dominator eorum ſpecioſior eſt , ſpeciei enim generator hæc omnia conſtituit.

4 Aut ſi virtutem , & opera eorum mirati ſunt , intelligant ab illis: quoniam qui hæc fecit , fortior eſt illis :

5 A magnitudine enim ſpeciei & creaturæ , cognoſcibiliter poterit creator horum videri .

6 Sed

---

1. *Vani omnes homines* : gr. addit : natura : errore inolito ex patribus & ab ipſa velut nativitate indito , ut ſupra XII. 10. *ſcientia* ſeu cognitio *Dei*.

2. *Spiritum* : notum illud , ſpiritus intus alit , &c. *aut nimiam aquam* ; non deerant qui omnia ex aquis orta ferrent , quod inde rebus ſemina ac ſuccis plantæ , animantes , homines , ipſa etiam tellus aleretur .

3. *Specie* , ſeu pulcritudine gr. *ſpeciei generator* . gr. addit : primus : quod ſit fons pulcritudinis, adeoque omnium pulcherrimus .

5. *Cognoſcibiliter* ; verti oportebat , *per proportionem* , ἀναλόγως , comparatis rerum rationibus .

6. In

6 Sed tamen adhuc in his minor eſt querela. Et hi enim fortaſſe errant: Deum quærentes, & volentes invenire,

7 Etenim cum in operibus illius converſentur, inquirunt: & perſuaſum habent quoniam bona ſunt quæ videntur.

8 Iterum autem nec his debet ignoſci.

9 Si enim tantum potuerunt ſcire, ut poſſent æſtimare ſæculum; quomodo hujus dominum non facilius invenerunt?

10 Infelices autem ſunt, & inter mortuos ſpes illorum eſt, qui appellaverunt Deos opera manuum hominum, aurum & argentum, artis inventionem, & ſimilitudines animalium, aut lapidem inutilem opus manus antiquæ.

11 Aut ſi quis artifex faber de ſilva lignum rectum ſecuerit, & hujus docte eradat omnem corticem, & arte ſua uſus, diligenter fabricet vas utile in converſationem vitæ,

12 Reliquiis autem ejus operis ad præparationem eſcæ abutatur:

13 Et reliquum horum, quod ad nullos uſus facit, lignum curvum, & vorticibus plenum: ſculpat diligenter per vacuitatem ſuam, & per ſcientiam ſuæ ar-

6. *In his minor eſt querela*: & tamen tolerabilius errant, qui ſtellas aliaſque inſignes creaturas pro Deo habent, videntur enim quærendo Deum defecti viribus ac inquiſitionis labore defatigati, hæſiſſe in rebus pulcherrimis, ℣. 5. 6. 7. & quamquam ſunt inexcuſabiles ℣. 8. 9. longe errant infelicius, nec vivis, ſed mortuis accenſendi, qui ea quæ fabricant idola Deos.

10. *Artis inventionem*: quam Paulus vocabat ſculpturam artis & cogitationis hominum. Act. XVII. 29. *opus manus antiquæ*: & hoc ſtatuis conciliabat cultum, quod ab antiquo factæ; veiut obliterata fabricæ memoria.

11. *Lignum rectum*: gr. bene mobile: tractabile. ſive ut recte hic Nobilius; quod bene obediat manui artificis. hæc autem & ſeqq. deſumta ex Iſa. XLIV. 12.

13. *Vorticibus plenum*: nodoſum; compactis ſcilicet ad juncturas ramorum nodis. *per vacuitatem ſuam*: per otium, ut ha-

artis figuret illud, & aſſimilet illud imagini hominis,
14 Aut alicui ex animalibus illud comparet, perliniens rubrica, & rubicundum faciens fuco colorem illius, & omnem maculam, quæ in illo eſt, perliniens:
15 Et faciat ei dignam habitationem, & in pariete ponens illud, & confirmans ferro,
16 Ne forte cadat, proſpiciens illi, ſciens quoniam non poteſt adjuvare ſe: imago enim eſt, & opus eſt illi adjutorium.
17 Et de ſubſtantia ſua, & de filiis ſuis, & de nuptiis votum faciens inquirit. Non erubeſcit loqui cum illo, qui ſine anima eſt:
18 Et pro ſanitate quidem infirmum deprecatur, & pro vita rogat mortuum, & in adjutorium inutilem invocat:
19 Et pro itinere petit ab eo, qui ambulare non poteſt, & de acquirendo, & de operando, & de omnium rerum eventu petit ab eo, qui in omnibus eſt inutilis.

---

habet gr.
14. *Rubicondum*: ut vivere ac vigere videatur.

CAPUT XIV.

Idolorum cultus, 1. 8. navigatio comparata ad avaritiam, vitæ tamen utilis, & a Deo inſtituta: ſculpturæ origo qua homines abuſi in adulationem & idololatriam: idololatriæ mala, 23. & ſeq.

1 ITERUM alius navigare cogitans, & per feros fluctus iter facere incipiens, ligno portante ſe, fragilius lignum invocat.
2 Illud enim cupiditas acquirendi excogitavit, & artifex ſapientia fabricavit ſua.
3 Tua autem, Pater, providentia gubernat: quoniam dediſti & in mari viam, & inter fluctus ſemitam firmiſſimam,

4 Oſten-

4 Oſtendens quoniam potens es ex omnibus ſalvare, etiamſi ſine arte aliquis adeat mare.

5 Sed ut non eſſent vacua ſapientiæ tuæ opera: propter hoc etiam & exiguo ligno credunt homines animas ſuas, & tranſeuntes mare per ratem liberati ſunt:

6 Sed & ab initio cum perirent ſuperbi gigantes, ſpes orbis terrarum ad ratem confugiens, remiſit ſæculo ſemen nativitatis, quæ manu tua erat gubernata.

7 Benedictum eſt enim lignum, per quod fit juſtitia.

8 Per manus autem quod fit idolum, maledictum eſt & ipſum, & qui fecit illud: quia ille quidem operatus eſt; illud autem cum eſſet fragile, Deus cognominatus eſt.

9 Similiter autem odio ſunt Deo, impius & impietas ejus.

10 Etenim quod factum eſt, cum illo, qui fecit, tormenta patietur.

11 Propter hoc & in idolis nationum non erit reſpectus: quoniam creaturæ Dei in odium factæ ſunt, & in tentationem animabus hominum, & in muſcipulam pedibus inſipientium.

12

5. *Ut non eſſent vacua ſapientiæ tuæ opera:* ne maris tam vaſta moles inutilis haberetur, eam quoque hominibus frequentandam tradidiſti.

6. *Gigantes*: portentoſum genus hominum, de quo Gen. VI. 4. *ſpes orbis terrarum*: Noe & ejus familia.

7. *Benedictum lignum, per quod fit juſtitia:* in figuram ligni quo liberati ſumus: Ambroſ. in Pſal. CXVIII. benedictum lignum (arca ſcilicet) quod fit per juſtitaim (Deo jubente) maledictum autem lignum quod fit per manus hominum (ad colendum) ut habet ℣. ſeq.

9. *Odia ſunt Deo, impius & impietas ejus*; impium opus quod fabricat, idolum.

11. *In idolis nationum non erit reſpectus*; melius gr. erit reſpectus: in idola erit inquiſitio & ultio: negatione ſublata. nam idola contrita ſunt. *creaturæ Dei*: gr. in creatura Dei, (in ipſo opificio, inter Dei creaturas) *in odium factæ ſunt*, gr. ſacta

12 Initium enim fornicationis eſt exquiſitio idolorum: & adinventio illorum, corruptio vitæ eſt,

13 Neque enim erant ab initio, neque erunt in perpetuum.

14 Supervacuitas enim hominum hæc advenit in orbem terrarum: & ideo brevis illorum finis eſt inventus.

15 Acerbo enim luctu dolens pater, cito ſibi rapti filii fecit imaginem: & illum, qui tunc quaſi homo mortuus fuerat, nunc tamquam Deum colere cœpit, & conſtituit inter ſervos ſuos ſacra & ſacrificia.

16 Deinde interveniente tempore, convaleſcente iniqua conſuetudine, hic error tamquam lex cuſtoditus eſt, & tyrannorum imperio colebantur figmenta.

17 Et hos, quos in palam homines honorare non poterant propter hoc quod longe eſſent, e longinquo figura eorum allata, evidentem imaginem regis, quem honorare volebant, fecerunt: ut illum, qui aberat, tamquam præſentem colerent ſua ſollicitudine.

18 Provexit autem ad horum culturum, & hos qui ignorabant, artificis eximia diligentia.

19 Ille enim volens placere illi, qui ſe aſſumſit, elaboravit arte ſua, ut ſimilitudinem in melius figuraret.

20 Multitudo autem hominum abducta per ſpeciem operis, eum, qui ante tempus tamquam homo ho-

cta ſunt: idola ſcilicet.

12. *Initium fornicationis*, ſive idololatriæ ex ipſa ſculpturæ arte repetendum, cujus refert originem.

13. *Neque enim*, ut ſidera & tellus, aliaque Dei opera, id la *erant ab initio: neque durabunt in perpetuum*, fragili ſcilicet compacta materia: ſeu quod recens inducta per gloriam ſupervacuam. poſtea obſoleſcant: ac tandem deſtruenda ſint, ut Prophetæ teſtantur paſſim, quod congruit ſeq.

14. *Supervacuitas*: gr. vanitate hominum invecta ſunt (idola.)

20. *Deum æſtimaverunt*; σίβασμα, numen, rem colendam, idolum.

21.

honoratus fuerat, nunc Deum æſtimaverunt.

21 Et hæc fuit vitæ humanæ deceptio: quoniam aut affectui, aut regibus deſervientes homines, incommunicabile nomen lapidibus, & lignis impoſuerunt.

22 Et non ſuffecerat erraſſe eos circa Dei ſcientiam, ſed & in magno viventes inſcientiæ bello, tot & tam magna mala pacem appellant.

23 Aut enim filios ſuos ſacrificantes, aut obſcura ſacrificia facientes, aut inſaniæ plenas vigilias habentes,

24 Neque vitam, neque nuptias mundas jam cuſtodiunt, ſed alius alium per invidiam occidit, aut adulterans contriſtat,

25 Et omnia commiſta ſunt, ſanguis, homicidium, furtum & fictio, corruptio & infidelitas, turbatio & perjurium, tumultus bonorum,

26 Dei immemoratio, animarum inquinatio, nativitatis immutatio, nuptiarum inconſtantia, inordinatio mœchiæ & impudicitiæ.

27

21. *Affectui*: gr. calamitati; gravibus affectibus ex orbitate ortis ex ℣. 15.

22. *Dei ſcientiam*, ſive cognitionem *in magno viventes inſcientiæ bello*: magnis coortis per inſcientiam de natura atque ortu deorum diſſenſionibus. *pacem appellant*: ſic enim de Judæis loquebantur quaſi neglectis idolis, ruptoque humani generis fœdere, univerſarum concordiam nationum ſua diſſenſione violarent. Eſth. XIII. 4. 1. Macch. I. 43.

23. *Obſcura ſacrificia*: occulta (& fœda) myſteria: gr. *inſanas* (ſi obſcœnas) *vigilias*: gr. epulas.

24. *Neque vitam*: en uſque ad ℣. 29. fœdi idololatriæ fructus: qua de re Paulus Rom. I. 24. 28. 29. &c.

25. *Turbatio*: turbæ, ſeditiones. *tumultus bonorum*; exagitatio.

26. *Dei immemoratio*: oblivio, gr. gratiæ oblivio, ſive immemor beneficiorum animus. *nativitatis immutatio*; immutata progenies; ſuppreſſi aut ſuppoſiti partus. *nuptiarum inconſtantia*: per divortia: ſive inordinatio, gr. nulla conjugalis tori reverentia.

27 Infandorum enim idolorum cultura, omnis mali cauſa eſt,& initium & finis.
28 Aut enim dum lætantur, inſaniunt: aut certe vaticinantur falſa, aut vivunt injuſte, aut pejerant cito.
29 Dum enim confidunt in idolis, quæ ſine anima ſunt, malejurantes noceri ſe non ſperant.
30 Utraque ergo illis evenient digne, quoniam male ſenſerunt de Deo, attendentes idolis, & juraverunt injuſte, in dolo contemnentes juſtitiam.
31 Non enim juratorum virtus, ſed peccantium pœna perambulat ſemper in juſtorum prævaricationem.

---

27. *Et finis*: omnia flagitia per cæcitatem mentis in idololatriam ac Dei oblivionem deſinunt.

28. *Dum lætantur & inſaniunt*: inſana lætitia elati atque ab arce dejecti, id quo delectantur pro Deo habent; quod idololatris familiare eſt.

30. *Contemnentes juſtitiam*: ſanctitatem, gr.

31. *Non enim juratorum* (eorum per quos juratur) *virtus*: *ſed peccantium pœna*: gr. judicium. *perambulat*: gr. inſurgit: ſuper *injuſtorum prævaricationem*: haud minus pejerant qui per idola fallunt: non idolorum virtute; ſed ſuo judicio convicti prævaricationis, in id quod habent inſtar numinis.

CAPUT XV.

Piorum gratulatio, quod ab idolis puri: proſequitur de idololatriæ ac ſculpturæ abuſu: cultus animalium.

1 TU autem Deus noſter, ſuavis & verus es, patiens, & in miſericordia diſponens omnia.
2 Etenim ſi peccaverimus, tui ſumus, ſcientes magnitudinem tuam: & ſi non peccaverimus, ſcimus quoniam apud te ſumus computati.
3 Noſ-

---

2. *Et ſi non peccaverimus*: gr. non autem peccabimus, ut qui ſcia-

3 Noſſe enim te, conſummata juſtitia eſt; & ſcire juſtitiam, & virtutem tuam, radix eſt immortalitatis.

4 Non enim in errorem induxit nos hominum malæ artis excogitatio, nec umbra picturæ labor ſine fructu, effigies ſculpta per varios colores,

5 Cujus aſpectus inſenſato dat concupiſcentiam, & diligit mortuæ imaginis effigiem ſine anima.

6 Malorum amatores, digni ſunt, qui ſpem habeant in talibus, & qui faciunt illos, & qui diligunt & qui colunt.

7 Sed & figulus mollem terram premens laborioſe fingit ad uſus noſtros unumquodque vas, & de eodem luto fingit, quæ munda ſunt in uſum vaſa, & ſimiliter quæ his ſunt contraria: horum autem vaſorum quis ſit uſus judex eſt figulus.

8 Et cum labore vano deum fingit de eodem luto: ille qui paulo ante de terra factus fuerat; & poſt puſillum reducit ſe unde acceptus eſt, repetitus animæ debitum quam habebat.

9 Sed cura eſt illi, non quia laboraturus eſt, nec quoniam brevis illi vita eſt, ſed concertatur aurificibus & argentariis: ſed & ærarios imitatur, & gloriam præfert, quoniam res ſupervacuas fingit.

10 Cinis eſt enim cor
ejus,

ſciamus nos cenſeri tuos.

4. *Malæ artis*: ſculpturæ ſcilicet; per eventum & abuſum malæ.

5. *Dat concupiſcentiam*: illicit ad nefarios cultus; gr. aliter. *effigiem ſine anima*: ſine halitu; prorſus inanimem.

6. *In talibus*; diis.

8. *Ille qui paulo ante*; ille fecit deum ex eodem luto, ex quo ipſe recens compactus, in lutum reſolvetur, repetita anima quam habebat.

9 *Sed cura eſt illi*; nihil memor figulus neque moleſti operis neque brevis ævi, æmulatur aurifices & gloriæ ducit, quod æque ac illi *res ſupervacuas*; imagines gr. adulterina *fingit*; idola ſcilicet & deos.

ejus, & terra ſupervacua ſpes illius, & luto vilior vita ejus:

11 Quoniam ignoravit, qui ſe finxit, & qui inſpiravit illi animam, quæ operatur, qui inſufflavit ei ſpiritum vitalem.

12 Sed & æſtimaverunt luſum eſſe vitam noſtram, & converſationem vitæ compoſitam ad lucrum, & oportere undecumque etiam ex malo acquirere.

13 Hic enim ſcit ſe ſuper omnes delinquere, qui ex terræ materia fragilia vaſa, & ſculptilia fingit.

14 Omnes enim inſipientes, & infelices ſupra modum animæ, ſuperbi ſunt inimici populi tui, & imperantes illi:

15 Quoniam omnia idola nationum deos æſtimaverunt, quibus neque oculorum uſus eſt ad videndum, neque nares ad percipiendum ſpiritum, neque aures ad audiendum, neque digiti manuum ad tractandum, ſed & pedes eorum pigri ad ambulandum.

16 Homo enim fecit illos: & qui ſpiritum mutuatus eſt, is finxit illos. Nemo enim ſibi ſimilem homo poterit deum fingere.

17 Cum enim ſit mortalis, mortuum fingit manibus iniquis. Melior enim eſt ipſe, his quos colit: quia ipſe quidem vixit, cum eſſet mortalis, illi autem numquam.

18 Sed & animalia miſerri-

ri-

---

12. *Æſtimaverut* fictores idolorum; *luſum eſſe vitam*, ac per ludibria & jocos tranſigendam; compoſitaque omnia ad lucrum; *& oportere etiam ex malo;* ac etiam ex idolorum fabrica pecuniam corradere; ut ille in Actis, xix. 25. viri, ſcitis quia de hoc artificio nobis quæſtus.

14. *Supra modum animæ*; gr. ſuper animam infantis; ſupra quam liceat animæ quantumlis infirmæ, puta infantis: *ſuperbi:* deeſt gr. jungendum ſeqq.

16. *Homo enim*; en gradus, ut Deus per ſe vivens & immortalis, viventes quidem ſui imagines, ſed tamen mortales faciat; homo autem mortalis, mutuato a Deo ſpiritu, fingat mortuas.

18. *Animalia miſerrima colunt*; gr. inimiciſſima, nocentiſſima; reptilia, ſerpentes.

in-

rima colunt : inſenſata enim comparata his , illis ſunt deteriora.
19 Sed nec aſpectu aliquis ex his animalibus bona poteſt conſpicere . Effugerunt autem Dei laudem, & benedictionem ejus.

inſenſata enim . ſenſu carentia . id eſt ſtatuæ , *comparata his* , (gr. aliis) ſcilicet animantibus, quantumvis deterrimis , *illis deteriora ſunt* .

Caput XVI.

Beſtiarum cultores per beſtias puniti : eæ quoque immiſſæ in Hebræos : ſed diſpari eventu : ſerpens æneus , 7. animadverſio in Ægyptios per ignem grandini miſtum, & famem conſumtis frugibus , 19. Manna populo Dei præſtitum , ejuſque mirabilia , 20. & ſeq. vis illa hominum altrix , non eſcarum natura , ſed verbo & voluntate Dei conſtat , 21. 26.

1 Propter hæc, & per his ſimilia paſſi ſunt digne tormenta, & per multitudinem beſtiarum exterminati ſunt.
2 Pro quibus tormentis bene diſpoſuiſti populum tuum , quibus dediſti concupiſcentiam delectamenti ſui novum ſaporem , eſcam parans eis ortygometram :
3 Ut illi quidem concupiſcentes eſcam propter ea , quæ illis oſtenſa , & miſſa ſunt , etiam a neceſſaria concupiſcentia averterentur . Hi autem in brevi inopes facti , novam gu-

1. *Per ſimilia paſſi ſunt* ; per beſtias beſtiarum cultores.

2. *Pro quibus tormentis* : cum idolorum cultores ulciſcereris per beſtias , quas colebant ; e contra plebem tuam alebas per beſtias : data ortygometra , coturnice . *dediſti concupiſcentiam delectamenti* : rem quam delectabiliter appetebant . *novum ſaporem* : peregrinum , inſuetum .

3. *Ut illi quidem* : idololatræ ,

guſtaverunt eſcam.
4 Oportebat enim illis
ſine excuſatione quidem
ſupervenire interitum exer-
centibus tyrannidem: his
autem tantum oſtendere
quemadmodum inimici eo-
rum exterminabantur.
5 Etenim cum illis ſuper-
venit ſæva beſtiarum ira,
morſibus perverſorum colu-
brorum exterminabantur.
6 Sed non in perpetuum
ira tua permanſit, ſed ad
correptionem in brevi tur-
bati ſunt, ſignum habentes
ſalutis ad commemoratio-
nem mandati legis tuæ.
7 Qui enim converſus
eſt, non per hoc, quod vide-
bat, ſanabatur, ſed per te
omnium ſalvatorem:
8 In hoc autem oſtendi-
ſti inimicis noſtris, quia
tu es, qui liberas ab omni
malo.
9 Illos enim locuſtarum
& muſcarum occiderunt
morſus, & non eſt inventa
ſanitas animæ illorum: quia
digni erant ab hujuſcemodi
exterminari,
10 Filios autem tuos, nec
draconum venenatorum vi-
cerunt dentes: miſericordia
enim tua adveniens ſanabat
illos.
11 In memoria enim ſer-
monum tuorum examina-
bantur, & velociter ſalva-
bantur, ne in altam inci-
dentes oblivionem, non
poſſent tuo uti adjutorio.
12 Etenim neque herba,
ne-

Ægyptii, ranis aliiſque animantibus etiam inter cibos ebullientibus, Exod. XIII. 3. *etiam a neceſſaria concupiſcentia averterentur*, ingenerato faſtidio per eorum animalium deformitatem ut habet gr. *ii autem*, Hebræi ad extremam inopiam redacti, *novam guſtarent eſcam*: ſumma; animantum genere ut vis uteris, ſive ad ultionem, ſive ad beneficium.

5. *Etenim cum illis*: Hebræis: aliud exemplum; immiſſis ſerpentibus in Hebræos, ſtatim datum ſerpentis ænei remedium Num. XXI. 6.

6. *Signum ſalutis*: ſerpentem æneum. *ad commemorationem præcepti legis tuæ*: quo tibi fidere jubebantur.

7. *Qui converſus eſt*: ad illum æneum ſerpentem.

12. *Malagma*: unguentum dolorem emolliens ac mitigans.

neque malagma ſanavit eos, ſed tuus, Domine, ſermo, qui omnia.

13 Tu es enim, Domine, qui vitæ, & mortis habes poteſtatem, & deducis ad portas mortis, & reducis:

14 Homo autem occidit quidem per malitiam: & cum exierit ſpiritus, non revertetur, nec revocabit animam, quæ recepta eſt:

15 Sed tuam manum effugere impoſſibile eſt.

16 Negantes enim te noſſe impii, per fortitudinem brachii tui flagellati ſunt: novis aquis, & grandinines, & pluviis perſecutionem paſſi, & per ignem conſumti.

17 Quod enim mirabile erat, in aqua, quæ omnia extinguit, plus ignis valebat: vindex eſt enim orbis juſtorum.

18 Quodam enim tempore manſuetabatur ignis, ne comburerentur quæ ad impios miſſa erant animalia: ſed ut ipſi videntes, ſcirent quoniam Dei judicio patiuntur perſecutionem.

19 Et quodam tempore in aqua ſupra virtutem, ignis exardeſcebat undique, ut iniquæ terræ nationem exterminaret.

20 Pro quibus angelorum eſca nutriviſti populum tuum,

---

16. *Novis aquis, grandinibus, pluviis: per ignem*: redit ad plagas Ægyptiacas & grandinem igne miſtum. Exod. IX. 23. 24. *novis aquis*; ſive liquefacto ut ſolet grandine; ſive etiam ut fit pluviis grandini miſtis: quibus pergit demonſtrare creaturas omnes etiam inanimas Deo ultori obſequi.

17. *Quod enim mirabile*: παραδοξότατον: maxime incredibile.

18. *Manſuetabatur ignis, ne comburerentur animalia*; locuſtæ, quas poſtea graſſari oportebat. Exod. X. *quæ miſſa erant*; jam terræ gremio fota, & ſuo tempore eruptura, quamquam ex gr. verti poſſet, miſſa ſunt.

19. *Ut iniquæ terræ nationem exterminaret*: germina, fruges; γεννήματα, ut ℣. 22. καρπούς, fructus, interpres autem nationem pro nativitate poſuit ut XVIII. 12. XIX. 10. hoc eſt pro natis frugibus: ut infra ℣. 26. quamquam & frugum illa conſumtio omnino inſtituta erat ad exſcindendam gentem, ſumma autem; ignem nunc repreſſis, nunc exertis viribus, pro ut jubebatur, in creatoris poteſtate fuiſſe.

20. *Pro quibus*: pro conſumtis frugibus: filiis tuis manna pr—

tuum, & paratum panem
de cælo præſtitiſti illis ſine
labore, omne delectamen-
tum in ſe habentem, &
omnis ſaporis ſuavitatem.
21 Subſtantia enim tua
dulcedinem tuam, quam
in filios habes, oſtendebat:
& deſerviens uniuſcujuſque
voluntati, ad quod quiſque
volebat, convertebatur.
22 Nix autem & glacies
ſuſtinebant vim ignis, &
non tabeſcebant, ut ſcirent
quoniam fructus inimico-
rum exterminabat ignis ar-
dens in grandine & pluvia
coruſcans.
23 Hic autem iterum,
ut nutrirentur juſti, etiam
ſuæ virtutis oblitus eſt.
24 Creatura enim tibi fa-
ctori deſerviens, exar-
deſcit in tormentum adver-
ſus injuſtos: & lenior fit ad
benefaciendum pro his, qui
in te confidunt.
25 Propter hoc & tunc in
omnia transfigurata, o-
mnium nutrici gratiæ tuæ
deſerviebat, ad voluntatem
eorum, qui a te deſiderabant:
26 Ut ſcirent filii tui, quod
dilexiſti Domine, quoniam
non

præbuiſti; cujus miram vim docet. *omnis ſaporis ſuavitatem:* atqui Num. XI. 7. manna erat ſaporis inſtar panis oleati. ſed alius eſt nativus ſapor, alius quem fidei multiformis gratia tribuebat: quod iſte vel a Dei ſpiritu, vel a populi Dei traditione didicit: unde & Paulus, ea quæ in arca erant, [illegible]. IX. 4. quem locum ſi conferas cum 3. Reg. VIII. 9. & 2. Paral. V. 10. huic ſimilem reperies. vide etiam inf. XIX. 7.

21 *Subſtantia enim tua:* gr. ὑπόστασις. non manna tot per ſe effecta præſtabat: ſed Dei fœcunda ſubſtantia ex quacumque re quidquid vult elicit.

22. *Nix autem & glacies:* aliud oppoſitum: nivem quidem & glaciem, ſeu grandinem immiſſas Ægyptiis non reſolvebat ignis immiſtus: manna autem, concretum cujuſdam inſtar nivis, aut grandinis ad primos ſolis radios liqueſcebat. Exod. XVI. 21. de mannæ autem ſpecie, vide Exod. XVI. 14. Num. XI. 7.

23. *Hic autem*, ignis: ſolis radii prorſus ignea vi. vide infra XIX. 30.

25. *Gratiæ tuæ:* gratia hic ſignificat beneficam, & altricem omnium Dei potentiam.

26. *Sed ſermo tuus:* vis tua.

27.

non nativitatis fructus paſcunt homines, ſed ſermo tuus hos, qui in te crediderint, conſervat.

27 Quod enim ab igne non poterat exterminari, ſtatim ab exiguo radio ſolis calefactum tabeſcebat:

28 Ut notum omnibus eſſet, quoniam oportet prævenire ſolem ad benedictionem tuam, & ad ortum lucis te adorare.

29 Ingrati enim ſpes tamquam hybernalis glacies tabeſcet, & diſperiet tamquam aqua ſupervacua.

27. *Quod enim*: grando & manna cum cognatæ naturæ ſint, tam diſſimilia paſſæ, ut hæc exiguo radio liqueſceret: illa nec immiſſo quidem igne ſolveretur, ut ſupra 16. 17.

28. *Prævenire ſolem*; ad colligendum manna priuſquam ſole oriente liqueſceret; ſimul ad laudandum largitorem Deum.

29. *Ingrati autem*: tardi ad Dei laudes.

CAPUT XVII.

Tenebræ Ægyptiacæ occultorum peccatorum vindices, 3. deriſæ magorum artes: impii tamquam cæco carcere concluſi, 4 15. pavor: horrenda nox ſuperventuræ æternæ noctis imago: impii ſibi graves, dirumque ſupplicium, 20.

1 MAGNA ſunt enim judicia tua, Domine, & inenarrabilia verba tua: propter hoc indiſciplinatæ animæ erraverunt:

2 Dum enim perſuaſum habent iniqui poſſe dominati nationi ſanctæ: vinculis tenebrarum & longæ noctis compediti, incluſi ſub tectis, fugitivi perpetuæ providentiæ jacuerunt.

3 Et dum putant ſe latere

1. *Propter hoc*: quod non noſſent profunda conſilia tua, falſa ſpe deluſi, ſuperbiebant: ut habent ſeqq.

3. *Dum enim*: dum latere ſe putant Deum, veras in latebras conjecti ſunt per Ægyptiacas illas tenebras, de quibus Exod. x. 21.

re in obſcuris peccatis, tenebroſo oblivionis velamento diſperſi ſunt, paventes horrende, & cum admiratione nimia perturbati.

4 Neque enim quæ continebat illos ſpelunca, ſine timore cuſtodiebat: quoniam ſonitus deſcendens perturbabat illos, & perſonæ triſtes illis apparentes pavorem illis præſtabant.

5 Et ignis quidem nulla vis poterat illis lumen præbere, nec ſiderum limpidæ flammæ illuminare poterant illam noctem horrendam.

6 Apparebat autem illis ſubitaneus ignis, timore plenus: & timore perculſi illius, quæ non videbatur, faciei, æſtimabant deteriora eſſe quæ videbantur.

7 Et magicæ artis appoſiti erant deriſus, & ſapientiæ gloriæ correptio cum contumelia.

8 Illi enim qui promittebant timores, & perturbationes expellere ſe ab anima languente, hi cum deriſu pleni timore languebant.

9 Nam

---

x. 21. *tenebroſo oblivionis velamento*, tamquam ſole oblito ſolitam lucem emittere, *diſperſi ſunt*: quique in ſuas concluſi domos, nullo hominum cœtu. *ſpectris conturbati*: quod & tantæ nocti & territæ conſcientiæ congruebat.

4. *Spelunca*; domus propria, quæ pedem efferre propter horrendas tenebras non auderent. unde domus inſtar carceris; ipſi ſine ferro, tenebris velut vinculis tenebantur, ſupra ℣. 2. infra ℣. 15. 16. 17. quæ omnia pertinent ad interpretationem hujus textus quo ſcribitur: nemo vidit fratrem ſuum, nec movit ſe de loco in quo erat. Exod. x. 23.

6. *Subitaneus ignis*: pyra, rogus, gr. credibile eſt accenſos ingentes rogos diſcutiendis tenebris ſubito apparuiſſe per Ægyptum totam; ſed hæc terrori erant cum lucem non darent. *timore perculſi*: cum obſcuræ pallenteſque facies territarent, etiam quæ videbant, habebant pro horribilioribus ſpectris.

7. *Magicæ artis*: gr. magicæ artis jacebant ludibria: (in magis nullum præſidium, ut in aliis aliquot plagis Ægyptiacis) & *ſapientiæ gloriæ correptio* (erat) *cum contumelia*: qui ſapientia illa magica gloriabantur, contumelioſe corripiebantur.

9. Et

9 Nam etſi nihil illos ex monſtris perturbabat, tranſitu animalium, & ſerpentium ſibilatione commoti, tremebundi peribant: & aerem, quem nulla ratione quis effugere poſſet, negantes ſe videre.

10 Cum ſit enim timida nequitia, dat teſtimonium condemnationis: ſemper enim præſumit ſæva, perturbata conſcientia,

11 Nihil enim eſt timor, niſi proditio cogitationis auxiliorum.

12 Et dum ab intus minor eſt expectatio, majorem computat inſcientiam ejus cauſæ, de qua tormentum præſtat.

13 Illi autem qui impotentem vere noctem, & ab infimis, & ab altiſſimis inferis ſupervenientem, eumdem ſomnum dormientes;

14

9. *Et ſi nihil illos* : etſi nihil erat monſtri quod territaret : *etiam aerem negantes ſe videre* : adeo exanimati metu, ut nec reſpirare ſe crederent, videre autem, pro quolibet ſenſu ſumitur. alii, *negantes videre*, recuſantes vertunt: occluſis oculis ne quæ undique ingruebant territamenta aſpicerent.

10. *Cum ſit timida*: ex gr. iſtud exſculpſeris; malitia enim proprio judicio condemnata terrificum quid teſtificatur ſibi. Complutenſis legit; formidoloſa res eſt proprio teſte (conſcientia ſcilicet) damnata malitia. *Præſumit ſæva perturbata conſcientia*. gr. (malitia) præſumit ſæva perturbata per conſcientiam, ſive conſcientia, in ablativo caſu.

11. *Proditio cogitationis auxiliorum*. gr. proditio ſive conſiliorum defectio quæ a cogitatione, inde oritur timor, quod ipſa mens, velut prodita deſtitutaque, nec de auxilio cogitat.

12. *Dum ab intus minor*; quo cuique minus in ſe præſidii eſt, eo magis latere putat præſentem tormentorum cauſam; quod eſt calamitoſiſſimum, cum pars aliqua ſit ſolatii, mali ſcire originem.

13. *Impotentem noctem* : ineluctabilem; alii intoletabilem; enitatu ſive toleratu impoſſibilem: *& ab infimis & ab altiſſimis*: duplex verſio, tota ſententia in gr. illi autem qui (per) inevitabilem (ſive intolerabilem) noctem, & ab inevitabilis (ſive intolerabilis) inferni ſpeluneis ſupervenientem; eumdem ſomnum (æque irrequietum, æque turbulentum) dormiebant; aliquando, &c. horrenda nox, quæ ab altiſſimis inferi, ab ipſo vel-

14 Aliquando monſtrorum exagitabantur timore, aliquando animæ deficiebant traductione: ſubitaneus enim illis, & inſperatus timor ſupervenerat.

15 Deinde ſi quiſquam ex illis decidiſſet, cuſtodiebatur in carcere ſine ferro recluſus.

16 Si enim ruſticus quis erat, aut paſtor, aut agri laborum operarius præoccupatus eſſet, ineffugibilem ſuſtinebat neceſſitatem.

17 Una enim catena tenebrarum omnes erant colligati. Sive ſpiritus ſibilans, aut inter ſpiſſos arborum ramos avium ſonus ſuavis, aut vis aquæ decurrentis nimium,

18 Aut ſonus validus præcipitatarum petrarum, aut ludentium animalium curſus inviſus, aut mugientium valida beſtiarum vox, aut reſonans de altiſſimis montibus echo: deficientes faciebant illos præ timore.

19 Omnis enim orbis terrarum limpido illuminabatur lumine, & non impeditis operibus continebatur,

20 Solis autem illis ſuperpoſita erat gravis nox imago tenebrarum, quæ ſuperventura illis erant graviores tenebris.

CA-

velut tartaro immiſſa videbatur.

14. *Animæ deficiebant traductione*; traditione, gr. ſive deliquio quo laborabant præ metu,

15. *Si quiſquam decidiſſet*; erigere ſe non audebat, ne periculoſius offenderet: *cuſtodiebatur*: vide ℣. 4.

16. *Si enim ruſticus*: quocumque loco deprenſi ac tenebris præoccupati erant, eo conſtricti tenebantur.

17. 18. *Sive ſpiritus; aut ſonus validus*; quocumque ſonitu ſeu leni, ſeu gravi atque etiam ſuavi territabantur, exaggerato per tenebras metu.

20. *Gravis nox, imago tenebrarum, quæ ſuperventura erat illis*: in inferno ſcilicet, ut paſſim in ſcripturis. *ipſi ſibi erant graviores tenebris*; cæcitate mentis graviores tenebras intus circumferentes.

1. *Et*

Caput XVIII.

Hebræis clara lux : columna viæ dux : per noctem ſolis inſtar , 3. digni tenebris Ægyptii lucis ac veritatis hoſtes , 4. primogenitorum quoque cædes merito illata , 5. Phaſe , 6. 9. mortes undique & horrendi clamores per alta noctis ſilentia 10. 11. 14. 15. 16. tantæ ultioni additi viſus congrui per ſomnia , 17. & ſeq. ut cauſam ſupplicii , ſed fruſtra recognoſcerent , 18. 19. mors quoque immiſſa piis ; ſed promta per Aaronem placatio , 21. & ſeq.

1 SANCTIS autem tuis maxima erat lux , & horum quidem vocem audiebant . Et quia non & ipſi eadem paſſi erant , magnificabant te :

2 Et qui ante læſi erant, quia non lædebantur , gratias agebant : & ut eſſet differentia , donum petebant .

3 Propter quod ignis ardentem columnam ducem habuerunt ignotæ viæ , & ſolem ſine læſura boni hoſpitii præſtitiſti .

4 Di-

1. *Et horum quidem vocem audiebant* : Ægyptii , vicinis ſcilicet conſtituti locis , ſive Iſraelitas quocumque pergerent lux ſua ſequebatur , quod innuere videtur , Exod. x. 23. *magnificabant te :* te , deeſt in gr. recte ſuppletum ut videtur .

2. *Qui non lædebantur* ; ceſſatum enim a vexandis Hebræis , quod inimici nec ſe commovere poſſent , *& ut eſſet differentia , donum* (ſive gratiam) gr. *petebant* . Hebræi tanto præ Ægyptiis diſcrimine habiti , magni beneficii loco petebant ut tale diſcrimen pios inter & impios ſtabile permaneret , in gr. hi duo verſus ad Ægyptios referri videntur , ut & magnificarent Hebræos tam dira a ſe paſſos , nunc autem ab omni malo liberos : & gratias haberent ipſis , quod læſi vicem non redderent , & ut porro pergerent benignitate & clementia differre ab Ægyptiis , ſupplicabant , porro διενεχθῆναι , alii aliter vertunt ; vulgati interpretis ſenſus verior .

3. *Propter quod* ; gr. pro quibus ἀντὶ ὧν : harum tenebrarum loco Deus in deſerto ſuis præſtitit , ut ardentem columnam diu noctuque haberent ducem

igno-

4 Digni quidem illi carere luce, & pati carcerem tenebrarum, qui incluſos cuſtodiebant filios tuos, per quos incipiebat incorruptum legis lumen ſeculo dari.

5 Cum cogitarent juſtorum occidere infantes: & uno expoſito filio & liberato, in traductionem illorum, multitudinem filiorum abſtuliſti, & pariter illos perdidiſti in aqua valida.

6 Illa enim nox ante cognita eſt a patribus noſtris, ut vere ſcientes quibus juramentis crediderunt, animæquiores eſſent.

7 Suſcepta eſt autem a populo tuo ſanitas quidem juſtorum, injuſtorum autem exterminatio.

8 Sicut enim læſiſti adverſarios: ſic & nos provocans magnificaſti.

9 Abſconſe enim ſacrificabant juſti pueri bonorum, & juſtitiæ legem in concordiam diſpoſuerunt: ſimiliter & bona & mala recepturos juſtos, patrum jam decantantes laudes,

10

---

ignotæ viæ; Exod. XIII. 21. ſpeciatim autem per noctem ſolis cujuſdam inſtar ſicut ſcriptum eſt; & deducit eos in nube diei & tota nocte in illuminatione ignis; item; expandit nubem in protectionem eorum & ignem ut luceret eis per noctem. Pſalm. LXXVII. 14. CIV. 39. *ſolem ſine læſura*: ſolem elegantiſſime appellat columnam ipſam quæ tam limpidam lucem miniſtraret. ſolem autem *ſine læſura* (ſive innoxium) quod non perureret, imo per diem a ſolis ardore protegeret, ſolem etiam *boni hoſpitii*. gr. *præclaræ peregrinationis*: ſupple ducem græca ſic habent; flammatam in columnam ducem quidem ignotæ viæ; ſolem vero innoxium præclare peregrinationis (ducem ſeu comitem) præſtitiſti.

4. *Per quos incipiebat: legis lumen*; jam fœdere conſtituto, ac tradita unius Dei fide, ſabbati obſervantia, circumciſionis ſignaculo, Phaſe etiam apud Ægyptios inſtituto; de quo etiam ℣. 9.

5. *Uno expoſito filio & liberato*; Moyſe, *in traductionem*, convictionem illorum, ut ſupra II. 14.

6. *Illa nox ante cognita*; prædicta Iſraelitis, Exod. XII. XIII.

9. *Abſconſe ſacrificabant*; celebrato Phaſe: ibid. *juſtitiæ legem*;

10 Reſonabat autem inconveniens inimicorum vox, & flebilis audiebatur planctus ploratorum infantium.

11 Simili autem pœna ſervus cum domino afflictus eſt, & popularis homo regi ſimilia paſſus.

12 Similiter ergo omnes uno nomine mortis mortuos habebant innumerabiles. Nec enim ad ſepeliendum vivi ſufficiebant: quoniam uno momento, quæ erat præclarior natio illorum, exterminata eſt.

13 De omnibus enim non credentes propter veneficia, tunc vero primum cum fuit exterminium primogenitorum, ſpoponderunt populum Dei eſſe.

14 Cum enim quietum ſilentium contineret omnia, & nox in ſuo curſu medium iter haberet,

15 Omnipotens ſermo tuus de cælo a regalibus ſedibus, durus debellator in mediam exterminii terram proſilivit,

16 Gladius acutus inſimulatum imperium tuum portans, & ſtans replevit omnia morte, & uſque ad cælum attingebat ſtans in terra.

17 Tunc continuo viſus ſomniorum malorum turbaverunt illos, & timores ſupervenerunt inſperati.

18

---

gem: gr. divinitatis legem; unius Dei colendi ritum; cui legi initiabantur præcipua ſolemnitate inſtituta: ibid. *bona & mala recepturos juſtos*, ſupple canebant: *patrum* etiam, Patriarcharum qui æque bona & mala experti ſed tandem liberati *decantantes laudes*.

10. *Inconveniens inimicorum vox*. gr. diſſonans, quippe *flebilis*.

12. *Uno nomine* ſive genere *mortis*: æqua omnium cæde. *natio*; nativitas gr. ut ſup. XVI. 19. primogeniti ſpes & decus gentis.

13. *De omnibus non credentes* Ægyptii per omnia increduli Deo, decepti ſcilicet *propter veneficia*, per incantamenta & magicas artes Dei imitatrices: *tunc primum cum fuit exterminium* ac cædes *primogenitorum*, obmuteſcente omni magorum jactantia: *ſpoponderunt* Hebræos *populum Dei eſſe*: gr. confeſſi ſunt populum Dei eſſe filium: ut habetur Oſee XI. 1. ex Ægypto vocavi filium meum.

16. *Inſimulatum*: minime fictum: ἀνυπόκριτον.

18 Et alius alibi projectus ſemivivus, propter quam moriebatur, cauſam demonſtrabat mortis.

19 Viſiones enim, quæ illos turbaverunt, hæc præmonebant, ne inſcii, quare mala patiebantur, perirent.

20 Tetigit autem tunc juſtos tentatio mortis, & commotio in eremo facta eſt multitudinis: ſed non diu permanſit ira tua.

21 Properans enim homo ſine querela deprecari pro populis, proferens ſervitutis ſuæ ſcutum, orationem, & per incenſum deprecationem allegans, reſtitit iræ, & finem impoſuit neceſſitati, oſtendens quoniam tuus eſt famulus.

22 Vicit autem turbas, non in virtute corporis, nec armaturæ potentia: ſed verbo illum, qui ſe vexabat, ſubjecit, juramenta parentum & teſtamentum commemorans.

23 Cum enim jam acervatim cecidiſſent ſuper alterutrum mortui, interſtitit, & amputavit impetum, & diviſit illam, quæ ad vivos ducebat viam.

24 In veſte enim poderis, quam habebat, totus erat orbis terrarum: & parentum magnalia in quatuor ordinibus lapidum erant ſculpta, & magnificentia tua in diademate capitis illius ſculpta erat.

25

---

20. *Tentatio*, experimentum, *mortis*; a morte quoque tentati Iſraelitæ, potiuſquam dejecti, ut infra 25. clarius explicatur interveniente placatione per Aaronem. Num. XVI. 47.

21. *Homo ſine querela*; inculpatus: Aaron; *ſuæ ſervitutis ſcutum*: ſive ſui miniſterii λειτουργίας, arma. gr. nempe thuribulum, incenſum, preces: quæ arma ſacerdotum. *finem neceſſitati*; calamitati gr.

22. *Vicit autem turbas*; turbam gr. ſeditioſum vulgus in ordinem coegit; ſive etiam vicit, turbam, ſeditionem, tumultum; illum *qui ſe vexabat*; populum in ſe inſurgentem & ſibi ſacerdotium invidentem: Core & Abiron ſectatores. Num. ibid.

23. *Interſtitit*: ſtetit inter mortuos & viventes; Num. XVI. 44.

24. *In veſte poderis*; veſtis talaris, magnifica ac ſacra, qua etiam

25 His autem ceſſit qui exterminabat, & hæc extimuit: erat enim ſola tentatio iræ ſufficiens.

etiam Chriſtus induitur Apoc. I. 13. *totus erat orbis terrarum*: ſanctæ veſtis textura ac magnificentia deſignatus, ut paſſim Hebræi docent. *parentum magnalia*: gloria gr. *in quatuor ordinibus lapidum*: ut habes Exod. XXVIII, 17. notum de nomine duodecim Patriarcharum totidem lapidibus inſculpto. ib. 21. unde Pontifex populi habitus mediator, quod nomina filiorum Iſrael, duodecim ſcilicet tribuum, coram Deo portet ſuper pectus ſuum: ibid. 29. *magnificentia tua in diademate*; in lamina illa ex auro puriſſimo, cui inſcriptum erat, ſanctum Domino: ibid. 39.

25. *His ceſſit qui exterminabat*: Angelus divini mandati executor: *hæc extimuit*; reveritus. gr. extimuerunt: ſeditioſi cives.

CAPUT XIX.

Impiorum cæcitas, 1. 2. 3. *adactorum ad pœnas digna neceſſitas*, 4. *creaturarum immutata natura & indoles*, 6. 7. 18. 19. 20. *elementa finium inſtar diſpoſita*, *Deo pulſanti ſubſunt*, 17. *relata obiter Beniaminitarum flagitia & inhoſpitalitas*, 13. & *ſeq.*

1 IMPIIS autem uſque in noviſſimum ſine miſericordia ira ſupervenit. Præſciebat enim & futura illorum:

2 Quoniam cum ipſi permiſiſſent ut ſe educerent, & cum magna ſollicitudine præmiſiſſent illos, conſequebantur illos pœnitentia acti.

3 Adhuc enim inter manus habentes luctum, & deplorantes ad monumenta mortuorum, aliam ſibi aſſumſerunt cogitationem inſcientiæ: & quos rogantes projecerant, hos tamquam fugitivos perſequebantur:

4 Ducebat enim illos ad hunc

4. *Digna neceſſitas*: pœna ſcelerum inevitabilis: gr. oblivionem

hunc finem digna neceſſitas: & horum, quæ acciderant, commemorationem amittebant, ut quæ deerant tormentis, repleret punitio:

5 Et populus quidem tuus mirabiliter tranſiret, illi autem novam mortem invenirent.

6 Omnis enim creatura ad ſuum genus ab initio refigurabatur, deſerviens tuis præceptis, ut pueri tui cuſtodirentur illæſi.

7 Nam nubes caſtra eorum obumbrabat, & ex aqua, quæ ante erat, terra arida apparuit, & in mari rubro via ſine impedimento, & campus germinans de profundo nimio:

8 Per quem omnis natio tranſivit, quæ tegebatur tua manu, videntes tua mirabilia & monſtra.

9 Tamquam enim equi depaverunt eſcam, & tamquam agni exultaverunt, magnificantes te Domine, qui liberaſti illos.

10

nem injiciebat (inducebat) gravis illa ſcilicet inſtantis pœnæ neceſſitas excæcabat animos: indurabat; & præteritarum plagarum auferebat memoriam. Exod. VIII. IX. X. XI. *ut quæ deerant tormentis*; gr. ut eam quæ tormentis (adhuc) deerat, adimplerent pœnam. hoc eſt enim quod dixerat; ad hoc excitavi te, ut oſtendam in te potentiam meam, & narretur nomen meum in omni terra. Exod. IX. 16. Rom. IX. 17.

6. *Omnis creatura ad ſuum genus* (in ſuo genere gr.) *refigurabatur*: omnes creaturæ, ignis, aquæ, nubes, maria, veluti refectæ & inſtauratæ, novas formas naturaſque induebant: ſtabat aquarum moles: per mare iter latum: & alia quæ poſtea inculcat, ℣. 20.

7. *Nubes caſtra eorum obumbrabat*: nubes enim illa efformata in columnam cum tabernaculum operiret, Num. IX. 15. 16. totis deinde caſtris ſe diffundebat ac protegebat populum, juxta illud: expandit nubem in protectionem eorum; Pſalm. CIV. 39. unde Paulus ait ſub nube fuiſſe. quæ ſane ad Davidem & Paulum vel traditione vel Spiritu ſancto dictante perlata ſunt. *ex aqua, terra*: patefacta terra, quæ antea ſub profundo latebat. *campus germinans*, algoſus. gr. viridis herbæ ferax; unde fama apud Æthiopes, diviſo mari, fundum viridis coloris apparuiſſe. Diod. lib. III.

9. *Tamquam equi* (læti & exultantes in pinguibus paſcuis) *depa-*

pa-

Digitized by Google

10 Memores enim erant adhuc eorum, quæ in incolatu illorum facta fuerant, quemadmodum pro natione animalium eduxit terra muſcas, & pro piſcibus eructavit fluvius multitudinem ranarum.

11 Noviſſime autem viderunt novam creaturam avium, cum adducti concupiſcentia poſtulaverunt eſcas epulationis.

12 In allocutione enim deſiderii, aſcendit illis de mari ortygometra: & vexationes peccatoribus ſupervenerunt, non ſine illis, quæ ante facta erant, argumentis per vim fulminum: juſte enim patiebantur ſecundum ſuas nequitias.

13 Etenim deteſtabiliorem inhoſpitalitatem inſtituerunt: alii quidem ignotos non recipiebant advenas, alii autem bonos hoſpites in ſervitutem redigebant.

14 Et non ſolum hæc, ſed & alius quidem reſpectus illorum erat: quoniam inviti recipiebant extraneos.

paverunt eſcam; gr. paſcebant. *tamquam agni* alluſum ed Pſalm. cxiv. 4. 6. colles ſicut agni ovium.

10. *Pro natione*; nativitate, gr. ut ſupra xvi. 19.

11. *Novam creaturam avium*: coturnices.

12. *In allocutione* (in ſolatium gr.) *deſiderii*, gr. deeſt. &. *vexationes*; ultiones; *peccatoribus ſupervenerunt*; quod faſtidio manna carnes concupiverint & ſeditioſe popoſcerint. Num xi. *non ſine illis, quæ ante facta erant, argumentis* (non ſine præviis ſignis ſive portentis) *per vim fulminum*. docet interveniſſe tonitrua, quod indicare videtur furor Domini concitatus in populum. Num. xi. 33.

13. *Etenim deteſtabiliorem* (forte, quam gentes) *inhoſpitalitatem inſtituerunt* (ſupple Iſraelitæ) quædam hic deeſſe videntur ad rerum ſeriem: memorat autem fœdum Beniaminitarum facinus in Gabaa adverſus Levitam, de quo Jud. xix. *ignotos non recipiebant*, Jud. xix. 15. nullus eos recipere voluit hoſpites. idem 18. *in ſervitutem redigebant*: velut ſervis abutebantur ad fœdas libidines, ut illi Levitæ contingit.

14. *Alius reſpectus*; alia ulciſcendi cauſa: quia non modo *inviti recipiebant extraneos*, verum etiam eos.

15 Qui autem cum lætitia receperunt hos, qui eiſdem uſi erant juſtitiis, ſæviſſimis afflixerunt doloribus.

16 Percuſſi ſunt autem cæcitate: ſicut illi in foribus juſti, cum ſubitaneis cooperti eſſent tenebris, unuſquiſque tranſitum oſtii ſui quærebat.

17 In ſe enim elementa dum convertuntur, ſicut in organo qualitatis ſonus immutatur, & omnia ſuum ſonum cuſtodiunt: unde æſtimari ex ipſo viſu certo poteſt.

18 Agreſtia enim in aquatica convertebantur: & quæcumque erant natantia, in

---

15. *Qui cum lætitia receperunt*; puta bonum illum ſenem, qui Leviten *iiſdem utentem juſtitiis*: ſub eadem Moyſi lege viventem exceperat: ℣. 20. *ſævis afflixerunt doloribus*, uſque adeo ut filiam opprimendam offerre cogeretur, ℣. 24.

16. *Percuſſi ſunt autem cæcitate*: mentis quidem, ad exemplum eorum, quibus Angeli apud Sodomos cæcitatem immiſere. Gen. XIX. 11.

17. *In ſe enim*: hic etiam nonnulla ſive exciderunt, ſive tranſpoſita ſunt. *in ſe elementa dum convertuntur*; *dum*, redundat, & in gr. deeſt. *convertuntur*. gr. ad verbum, elementa in ſe harmoniam (ſive concentum conſenſumque) mutantia: hoc eſt in alias veluti formas naturaſque converſa, ut habes ℣. 6. *ſicut in organo qualitatis ſonus immutatur* gr. ſicut in pſalterio; ſoni (nominativo plurali) modulationis nomen mutant: *& omnia ſuum ſonum cuſtodiunt*: græcus ad elementa refert; ſemper manentia in ſono: quæ neque in græco neque apud interpretem ſatis expedita ſunt, & aliquid omnino in ipſo textu labis: ſenſus autem eſt; quam facile in organo muſico intenſis remiſſiſve fidibus, permanente ſono, ſoni tamen modulus inflectitur ac mutatur; tam facile, Deo varie velut digitis elementa pulſante, ab iiſdem naturis tamquam diverſos ſonos ita diverſos effectus elici: quod & ſeqq. firmant. *unde æſtimari*: gr. quod quidem liquido æſtimari poteſt ex ipſo rerum geſtarum viſu; hoc eſt, quod explorari poteſt ex ipſis majorum noſtrorum commemoratis hiſtoriis.

18. *Agreſtia enim* (ſive terreſtria gr.) *in aquatica convertebantur*: quæ videntur ſpectare ad diluvium: quo tempore *natantia*, natatilia, piſces; *tranſibant in terram*.

19.

in terram tranſibant.

19 Ignis in aqua valebat ſupra ſuam virtutem, & aqua extinguentis naturæ obliviſcebatur.

20 Flammæ e contrario, corruptibilium animalium non vexaverunt carnes coambulantium, nec diſſolvebant illam, quæ facile diſſolvebatur ſicut glacies, bonam eſcam. In omnibus enim magnificaſti populum tuum, Domine, & honoraſti, & non deſpexiſti in omni tempore, & in omni loco aſſiſtens eis.

---

19. *Ignis in aqua*: ut dictum eſt ſupra XVI. 17. 18. 19.

20. *Flammæ e contrario*; vide XVI. 18. nec *diſſolverunt* (ſeu diſſolvebant gr.) *illam*; vide ibid. 22. 27. gr. nec diſſolvebant facile diſſolubile glaciale genus ambroſiæ eſcæ; hoc eſt: ex ejuſdem capitis XVI. 22. 27. flammæ non diſſolvebant nivem ſive grandinem & glaciem; cognatæ licet naturæ cum manna, quod exiguo ſolis radio tabeſcebat. *in omnibus enim*; ſumma dictorum a cap. XVI. ad finem; Deum innumerabilibus oſtentis ac miraculis effeciſſe, ut populus Iſraeliticus ſupra omnes populos clarus. & a Deo dilectus, neque ulla injuria violandus a gentibus habeatur: quo totus collimabat liber, ut mox etiam videbimus.

FINIS.

INDEX

Libri Salomonis, Proverbia, Eccleſiaſtes, Canticum Canticorum, Sapientia.

PRæfatio in Proverbia Salomonis. iii
Liber Proverbiorum.
Caput I. *Parabolarum utilitas: fundamentum ſapientiæ, Dei timor & cultus: majorum doctrina: impiorum illecebræ: caſus: ſapientia blanda hominum invitatrix ad extremum contemtores terret.* 1
Caput II. *Sapientia bona confert: arcet mala: lucem affert: abſtrahit a voluptatibus & muliebribus illecebris.* 5
Caput III. *Vita: rerum copia, veræque divitiæ, ac perfecta ſecuritas, per ſapientiam: beneficientia commendatur, 27. 28. malos perdit Deus: bonis benefacit.* 7
Cap. IV. *Salomon ab ipſa pueritia ſapientiam doctus, ejus bona commendat: malorum inquietudo ac perverſitas: vir bonus cor cuſtodiat: prava arceat colloquia: agenda proſpiciat, 25. 26. 27.* 11
Cap. V. *Cuſtodienda mens & lingua, ne a voluptatibus abſtrahamur: impudicæ mulieris artes, falſa dulcedo, inſtabilitas, fallacia: hinc peſtis rei, famæ, valetudini: ſera pœnitentia: caſti conjugii laus.* 14
Cap. VI. *De non temere fidejubendo: ad formicam piger: apoſtatæ ſive vafri, turbulentique homines: ſeptem Deo exoſa: perpetua attentio ad legem: hinc tutela adverſus muliebres illecebras.* 16
Cap. VII. *Iterum attentio ad legem, ſapientia, ſoror, amica: quæ a mulierum avertat illecebris: earum fallaciæ, fictus amor, procacitas: eſca libidinum, luxus, mollities, odoramenta: hinc vincula, laquei, ſagittæ, vulnus immedicabile: mors denique.* 20
Cap. VIII. *Sapientiæ invitantis clamor: auctoritas: divitiæ: opera: eadem ex Deo genita, eique aſſiſtens & cooperans.* 23

Digitized by Google

Cap. IX. *Sapientiæ domus: convivium: documenta: adverſus meretricios amores.* 28
Cap. X. *Parabolæ Salomonis.*
Piger 4. 5. 26. *mendax: contumelioſus: malis omnia metuenda: nil ab ipſis*, 24. *verboſus*, 25. *parce & ſapienter loquens*, 10. 11. *& ſeqq.* 19. 20. 21. *ſcelus per riſum*, 23. *ſimplicitas, juſtitia, veritas, benevolentia*. 32. 30
Cap. XI. *Æqua menſura: juſtitia divitiis melior: amicus infidus, ſapiens magiſtratus*, 14. *verus decor*, 32. *beneficientia, rem auget*, 24. *& ſeqq. vigilantia in bono, juſtitiæ & ſapientiæ fructus*, 28. *& ſeqq.* 34
Cap. XII. *Utile corripi: prodeſt pietas: impiis celer interitus*, 7. *bona mulier: ex ſermonibus quiſque cognoſcitur: pauper operans: iners*, 9. 11. 35: *immitis: ſibi placens: ira tegenda: temeraria promiſſa*, 16. 17. *teſtis verax: mendaces: amicus verus.* 37
Cap. XIII. *Bona educatio: tacere optimum: loquax: piger*, 4. *mendax: inter ſuperbos jurgia: divitiæ feſtinatæ: ex amicis quiſque dignoſcitur*, 20. *educatio*, 24. *juſti domus ſtabilis: vir bonus, ſuo contentus.* 41
Cap. XIV. *Sapiens mulier: vir bonus ab iniquo deſpicitur: labor aſſiduus*, 4. *ſtultus: ſapiens: falſæ pietatis malus exitus: gaudium: luctus: ſtulta credulitas: agere conſiderate: verboſus: actuoſus*, 23. *regum regnorumque robur*. 28. 34. *boni adminiſtri regum*, 35. 44
Cap. XV. *Verba mitia & ſapientia: aſpera & ſtulta*, 1. 4. *corripi bonum*, 5. 10. 12. 32. *domus juſti ſtabilis: injuſti, contra: impiorum victimæ: paupertas ſuo contenta*, 15. *& ſeqq. piger ſive iners*, 19. 48
Cap. XVI. *Homo præparat: Deus regit*, 1. 9. *agenda omnia ſub oculis Dei: Deus omnia propter ſeipſum: arrogans: Deo propitio, omnia bene vertunt: res modica cum juſtitia: regum prudentia*, 10. *juſtitia*, 12. 13. *ira: clementia*, 14. 15. *Deus omnia in pondere*, 11. *egeſtas acuit induſtriam: patiens: fortis: nihil fortuitum*, 33. 51
Cap. XVII. *Frugale convivium: ſervus ſapiens: Dominus*

nus deſpiciens pauperem & cadentem: ampla ſoboles: aliorum celare delicta: ea commemorans: fatuus inſtar urſæ ſævientis, mala pro bonis: lites, 14. divitiæ inutiles: conſtans amicitia, 17. animi tranquillitas, 22. vultus ſapientis & ſtulti, 24. tacere utile. 55

Cap. XVIII. *Cauſas diſſolvendæ amicitiæ quærere: ſtultus nil niſi placentia audire vult: rixis ſe immiſcet: ſermonibus ſuis capitur: falſa ſimplicitas, 8. piger, 8. 9. pietas, propugnaculum, 10. exaltatione caſus, 12. non audiens, 13. munera ſortiri, quam litigare melius: mutuum adjutorium, 19. ſermonis vis divitum ingenium: amicus fratre potior.* 58

Cap. XIX. *Simplicitas in paupere: præceps, ſive inconſideratus, 2. blaſphemus, 3. divitiæ: teſtis falſus, 5. 9. 28. falſa amicitia: ſui compos, 8. ſervi dominantes: vir patiens, 4. ira regis: ejuſdem clementia: litigioſa mulier: uxor prudens, Dei donum: piger, 15. 24. eleemoſyna: filius caſtigandus, ſed moderate, 18. hominum varia conſilia, 21. pœnæ utiles: parentes affligens: pœnæ improbis.* 61

Cap. XX. *Ebrietas: ira regis metuenda: contentioſi homines: piger, 4. ſapiens: Rex juſtus: clemens: ſapiens, 8. 26. 28. nemo mundus: iniquæ menſuræ: vir attentus, 12. fidejuſſor: bona in ſpeciem, 17. conſilia, 18. revelans arcana: detractor, adulator æque fugiendi, 19. feſtinatæ divitiæ: ultio vetita, 22. Deo permittenda ſors noſtra, 24. juvenum ac ſenum robur: occulta vulnera.* 64

Cap. XXI. *Cor regis: cordium appenſor Deus: quid victimis ſit melius: ſapientia: piger, 5. 25. 26. rapinæ: mulier litigioſa, 8. 19. animadverſionum utilitas: immitis in pauperem: munera: ſapiens revocat ad ſana conſilia, 22. tacitus, 23. pertinax, 29. non eſt ſapientia contra Dominum: a Deo ſalus, 30. 31.* 67

Cap. XXII. *Bona fama: dives & pauper coram Deo æquo jure, 2. proſpicere: inſtitutio jam inde a puero, 6. quæ ſeminat hæc metet, 8 eleemoſyna: munera: amici regum: Deus juvat vigilantes, 12. piger, 13. adultera: ſtultitia a corde pueri repellenda, 15. ſapientia:*

tia ; ſponſores : termini antiqui : vir diligens regibus carus, 29. 70

Cap. XXIII. *Convivia principum : ne plus ſapias : divitiarum cupiditas*, 6. 7. 8. *ne cum ſtulto verba perdas ; Deus pauperum vindex* , 10. *virga non occidit puerum* , 13. 14. *ſapientis gaudia*, *comeſſatores* , 20. 21. 29. 30. & *ſeqq. piger* . 20. *parentibus auſculta* . 74

Cap. XXIV. *Sapiens idem fortis* , & *egregius belli dux*, 5. 6. *ne deſperaveris : tuere proximum : nulla ſit excuſatio*, 11. 12. *ſapientia : juſtus cadit ſepties* , 16. *ne gaudeas inimici caſu*. 17. 18. *time Deum* & *Regem : juſtitia : verba mitia*, 26. *antequam opus aggrediaris*, *præpara* , 27. *ultio vetita*, 29. *piger*, 30. & *ſeqq.* 77

Cap. XXV. *Deum decent occulta : reges manifeſta : cor regum : purgandæ aulæ vitiis : ne te efferas : ne maledicta cito proferas , ne revocare poſſis : ne facile tua arcana prodas* , 9. *verbum in tempore* , 11. *corripere audientem : boni nuntii : fallaces promiſſiones* , 14. *verba mitia* , 13. 25. *rerum bonarum ſatietas*, 16. *prunæ ſuper caput*, 21. 22. *non plus ſapere*, 27. *loquax*, *prædæque expoſitus*, 28. 80

Cap. XXVI. *Alieno loco poſita : maledicta temere : correptio : quomodo ſtulto reſpondendum : ſtultus nuntius : ſententiæ in ore ſtulti : ad vomitum reverſus : ſibi placens*, 12. *piger* 15. & *ſeqq. miſcere ſe rixis* , 17. *ludens feci* , 18. 19. *unde jurgia : falſa ſimplicitas* , 22. *ſimulator* , 24. 25. *occulta odia* , 26. *malus ſibi noxius*, 27. *verba fallacia*, 28. 83

Cap. XXVII. *Craſtinum incertum* , *ab alio laus : ira ſtulti : correptio*, *adulatio*, 5. 6. 14. *patria extorris* , 8. *amici conſilia*, 9. 17. *paternus amicus*, 9. 10. *litigioſa mulier : curioſitas ſive avaritia inſatiabiles*, 20. *laudibus probari*, 21. *incorrigibilis* , *agnoſcere gregem* , 24. *ruri vivere : frugalitas*. 86

Cap. XXVIII. *Impii pavor : juſti ſecuritas : multi principes*, 2. *pauper vexans pauperem : animadvertens omnia*, 5. *pauper*, *dives*, 6. 11. *uſuræ*, 8. *malus viæ dux* , 10. *quid eveniat regnantibus impiis* , 12. 15. *confeſſio ſce-*

ſcelerum, 13. *viri timorati: duri*, 14. *ambulans ſimpliciter*, 18. *feſtinatæ divitiæ*, 20. *correptio*, *adulatio*, 23. *glorioſus*, 25. 26. *beneficus*, *impius*, 28. 89

Cap. XXIX. *Correptionis impatiens: impii principes: rex juſtus: adulator*, 5. *ne cum ſtulto contenderis*, 9. *loquax*, 11. 20. *princeps mendaciorum amans*, 12. *regum robur*, 14. *puer ſibi relictus*, 15. *educatio*, 16. *ſervi*, 19. 21. *ad Deum reſpicere*, 24. 26. 92

Cap. XXX. *Sapiens pro imperito ſe habet: ſcientia ſanctorum*, 3. *noſſe nomen Dei & ejus filii*, 4. *verbum Dei*, *clypeus: duo roganda*, 7. *& ſeqq. qui execrabiles*, 11. *& ſeqq. quæ inſatiabilia; parentum contemtores; occulta & indeprenſa; quæ concutiant terram: alia ænigmata; ſtultus excelſo loco*, 32. *vehementer exſugens & emungens*, 33. *regum adumbrata majeſtas*, 30. 31. 94

Cap. XXXI. *Mulieres exitio regibus: vinum quibus dandum: patrocinandum imbecillis, & peregrinis: mulier fortis; ejus opera, induſtria, opes, vigil animus ſimul & beneficus: providentia, monita ſapientia, ac modeſtus decor*. 99

Præfatio in Eccleſiaſten.

Summa Eccleſiaſtæ. 103

Sancti Hieronymi Presbyteri in Eccleſiaſten ad Paulam, & Euſtochium Proœmium. 111

Eccleſiaſtes.

Cap. I. *Univerſim vana omnia: ſigillatim vana humana ſapientia: ſciendique cupiditas & curioſitas: nihil enim novum, atque inexplicabilia omnia: ex ſcientia labor creſcit*. 113

Cap. II. *Vanæ voluptates: riſus inſanus, fallax gaudium: vana inquiſitio de bonis maliſque: ædificia: horti, aliæque amœnitates: lauta convivia: exoticæ deliciæ: opes indigno & ignoto heredi relinquendæ: neque ullus idoneus aut ſtabilis humanæ ſapientiæ fructus; eadem omnibus mors: partis quidem uti optimum; quamquam hoc ipſum vanitas*. 118

Cap. III. *Suæ rebus vices: ſunt interitus: mundus diſputationi traditus: perturbatus ordo rerum: omnia ultimo ju-*

judicio reſervata : homo jumento nihil præſtat : futura prævidere velle, vanum. 126

Cap. IV. *Calumniæ : calamitates : vita tædio : invidia: deſidia & falſa in otio quies : avarus ſibi peſſimus : amicitia & ſocietas : regiæ quoque majeſtatis vanitas, 3. & ſeq. obedientia : victimæ.* 132

Cap. V. *Multiloquium : vota : qui negant providentiam: imperiorum ordo : divitiarum vanitas, 9. 12. & ſeqq. dulcis ex opere ſomnus : frugalitas : partis uti optimum, 27. & ſeqq.* 137

Cap. VI. *Divitiarum vanitas, anxio & avaro divite melior abortivus : partis frui : hoc etiam vanum, 7. 8. 9. hominum ſapientia nihil niſi verba : unus Deus ſapiens.* 142

Cap. VII. *Vana ſcientia : quæſtiones : majora ſe quærere: quid quo melius : riſus, 4. 5. correptio : adulatio : patiens, 9. ira ſtultorum eſt : ſtultum tempora præferre temporibus : ſapientia, 13. 20. divitiæ, cavere, 15. ſapere ad ſobrietatem, 17. 18. nemo ſine peccato, 21. de ſapientia obtinenda præſumere, 24. 25. mulieres, 26. & ſeqq. homo rectus, 30. qui ſapiens.* 146

Cap. VIII. *Sapiens vultu quoque agnoſcitur : regum majeſtas, 2. & ſeqq. rerum commodi nexus & opportunitates, 6. hominum imperitia, 7. dominandi libido, 9. hypocritæ, 10. malorum res proſperæ ; bonorum adverſæ, 11. 14. bene piis, male impiis, 12. 13. impiorum ſententia, 15. opera Dei inveſtigabilia 16. 17.* 154

Cap. IX. *Arcana Dei : nemo ſcit an odio an amore ſit dignus : inde corruptelæ : impiorum ſenſus, 4. 5. 6. & ſeqq. res humanæ caſu regi videntur, 11. 12. ſapientia contemtui : divitiæ pretio habentur : cum tamen ſapientia armis ſit melior, 14. 15. 16. 17. 18. in uno peccans : ibid.* 159

Cap. X. *Ex minimis delictis grandis jactura : ſtultus non ſe, ſed alios omnes ſtultos putat, 3. ne principum gratia glorieris, 4. regimen perturbatum : principum errores, 5. ſua fovea captus : majorum inſtituta, 8. 9. labore acuitur induſtria, 10. detractor : ſtultorum* mul-

multiloquia, 12. 13. 14. *alia ex aliis mala eaque graviora*, 13. *rex puer*, 16. *rex temperans*, 17. *deſideria: pecuniæ parent omnia; non detrahendum regi*, *etiam occulte*, 20. 165

Cap. XI. *Eleemoſyna*, *quibuſcumque obviis*, 1. *copioſe danda*, 2. *cave quo ſtatu moriaris*, 3. *nimia cautio*, 4. *opera Dei inſcrutabilia*: *labor aſſiduus*, 6. *mors certa demonſtratio vanitatis*, 8. *ætatis flos & voluptas*, *vana*, 10. 169

Cap. XII. *Concluſio operis*: *de Deo cogitandum ante moleſtias & imbecillitatem ſenectutis*, 4. *corpus ad terram*: *ſpiritus ad Deum*: *vana omnia*: *audiendi ſapientes*: *eorum ſententiæ*, *quales*, 11. *nimia ſcriptio & lectio*, 12. *verum bonum*: *ſcientiæque & vitæ ſumma*, 13. *reddenda ratio*, 14. 173

Præfatio in Canticum Canticorum Salomonis. 179

Canticum Canticorum Salomonis.

Cap. I. *Oſculum oris*: *ubera*: *odores*: *tractio*: *cellarium*: *nigra ſed formoſa*: *ornatus*: *pulcritudo*: *lectulus*: *tigna*: *laquearia*. 187

Cap. II. *Flos campi*: *lilium inter ſpinas*: *ſub umbra*: *cella vinaria*: *languor*: *amplexus*: *ſomnus*: *vox dilecti*: *capreæ hinnulique pernicitas*: *cancelli*: *feneſtræ*: *paries*. *Grata poſt hyemem veris amœnitas*: *flores*: *tempus putationis*: *vox turturis*: *vulpeculæ*: *dilecti ac dilectæ conſenſio*. 197

Cap. III. *Lectulus*: *quæſivi nec inveni*: *circuire*: *vigiles*: *odoramenta*: *lectus*: *cuſtodia*: *ferculum*: *diadema Salomonis*. 205

Cap. IV. *Oculi columbarum*: *occulta ſponſæ*: *capilli*: *dentes*: *duo ubera*: *tota pulcra*: *cordis vulnera*: *in uno crine*: *ſoror & ſponſa*: *favus*: *lac*: *hortus concluſus*: *odoramenta*: *fons*: *puteus*: *aquilo*: *venti*, 209

Cap. V. *Hortus fructuum*: *ſponſi convivium*: *ſomnus corde vigili*: *vox dilecti pulſantis*: *ſponſæ cunctatio*: *ſponſi fuga*: *iterum circuitio ad quærendum*: *cuſtodes*: *ſponſa cæſa*, *nudata*: *dilecti pulcritudo*: *candidus*: *rubicundus*: *quæremus tecum*. 213

Cap. VI. *Deſcendit in hortum*: *dilecti ac dilectæ conſenſio*:

ſio : ſponſa decora : terribilis : ejus forma : reginæ , concubinæ , adoleſcentulæ : una perfecta : ut aurora : ut luna : ut ſol : hortus nucum : neſcivi : revertere : Sulamitis. 220

Cap. VII. *Sponſæ pulcri greſſus : juncturæ : umbilicus : ubera : caput : aſſimilata palmæ : dilecti & dilectæ conſenſio : mane ſurgamus : poma nova & vetera.* 226

Cap. VIII. *Oſcula palam : in domum matris ; me docebis : amplexus : Aſcendit de deſerto : ſuper dilectum : ſub arbore malo ſignaculum : dilectio : æmulatio : flamma inextincta : ſoror parvula : vinea : fac audire vocem tuam : fuge.* 232

Præfatio in Librum Sapientiæ. 241

Liber Sapientiæ. Caput Primum. *Judices diligant juſtitiam : Dominus adſciſcit ſimplices : peccatores , & ſimulatores repellit*, 4. 5. *arcana cordis penetrat : ergo a detractione & mendacio abſtinendum : mors non a Deo , ſed a peccato ,* 13. 14. 15. 247

Cap. II. *Impiorum ratiocinia : poſt hanc vitam nihil ; utendum præſentibus bonis : odioſum virum bonum ; etiam Chriſtum : de ipſo prophetia* , 18. *quid his reſpondendum : ac primum mortem non a Deo* 22. 23. 24 250

Cap. III. *Proſequitur adverſus impios : juſtorum ſpes : gloria ſempiterna : impii maledicti : eorum maledicta conjugia : maledicta ſoboles : eunuchi ſpirituales*, 14. 255

Cap. IV. *Pii , clari , notique , malorum ſoboles inſtabilis : juſtorum beata mors*, 7. *beata etiam vita : etiamſi brevis* , 1. *ſenectute melior* , 8. 9 *cito rapi ex gratia eſt*, 11. 14. *vitæ pericula , tentationes, faſcinum* , 12. *irriſi impii & infelices*, 19. 20. 258

Cap. V. *Piorum ab impiis diſcrimina poſt mortem : horum ſera in inferno pœnitentia* , 2. 6. *in hac vita inanes labores* , 7. *inanis jactantia* , 8. *tranſitoriæ nullo relicta veſtigio voluptates*, 9. 10. *& ſeq. vanæ ſpes* , 15. *juſtorum æterna ſtabilitas : Deus pro illis & contra impios armatus*, 16. *& ſeq. ictu certo & indeclinabili* , 22. 261

Cap.

Cap. VI. *Omnis poteſtas a Deo: gravi rationi reddendæ obnoxia*, 4. 5. *potentes cruciandi*, 6. 7. 9. *nulla acceptio perſonarum: juſta juſte: ſapientia quam expetenda, tam obvia eſt omnibus*, 13. 14. *vere regnare quid ſit?* 22. 23. 264

Cap. VII. *Regum & vulgi æqua nativitas: tam infirma: tam miſera*, 1. & *ſeq. in una ſapientia opes:* 14. *ac vera ſcientia: ibid. & ſeq. æternæ ſapientiæ dotes*, 22. 23. 24. *nativitas*, 25. 26. *vis*, 27. *lux*, & *pulcritudo* 29. 30. 266

Cap. VIII. *Proſequitur ſapientiæ dotes: fortis, ſuavis, amanda, ducenda ſeu ſponſanda*, 2. 3. *homines ſatis providos*, 8. *dulcis convictrix*, 9. 16. *gubernatrix*, 14. 15. *bona indoles*, 19. 20. *continentia ab uno Deo expectanda & petenda*. 270

Cap. IX. *Incipit oratio ad finem uſque libri producenda*, 1. *hominis creatio: imperium*, 2. 3. *petit ſapientiam a Deo mittendam*, 4. *operum Dei rectricem*, 9. *adjutricem regum*, 10. & *ſeq. ſine hac homines imperiti*, & *imbecilli*, 15. & *ſeq.* 273

Cap. X. *Sapientia claret ab initio mundi in tuendis hominibus, Adamo* 1. 2. 3. *Noe*, 5. *Abrahamo*, 6. *Jacobo*, 10. *Joſepho*, 13. *tota Hebræorum gente*, 15. & *ſeq. maris rubri tranſitus*, 18. *Cainus inſipiens*, 3. *diluvium*, 4. 275

Cap. XI. *Moyſes*, 1. *via populi in deſerto*, 2. *victoriæ*, 3. *præſtita de cælo auxilia*, 4. *quæ pœnæ ſunt Ægyptiis, ea piis ſunt gratiæ*, 5. 6. & *ſeq. animadverſiones paternæ ad probandum: judicia ad puniendum*. 9. 10. 11. *Ægyptii beſtiarum cultores per beſtias puniti*, 16. 18. & *ſeq. per quæ quis peccat, per hæc & torquetur*, 17. *Dei inexhauſta nec toleranda vis*, 22. 23. *benignitas parcens omnibus*, 24. & *ſeq.* 278

Cap. XII. *Deus lente & paulatim punit*, & *ad pœnitentiam expectat*, 1. 2. & *ſeq. Chananæi ab initio maledicti*, 11. & *ſeq. Dei ſupremum nullique rationi obnoxium imperium*, 13. *punit malos: nec tamen toto impetu, nec ſtatim uno ictu*, 15. 20. *nam mavult parcere*, 16. *Dei inimici puniti per ea quæ colunt*, 23. 24.

24. & ſeq. 282
Cap. XIII. *Ex creaturis æſtimandus Deus*, 1. *unde vani creaturarum*, 2. & *ſeq. ac idolorum cultores*, 10. & *ſeq.* 286
Cap. XIV. *Idolorum cultus*, 1. 8. *navigatio comparata ad avaritiam, vitæ tamen utilis*, & *a Deo inſtituta: ſculpturæ origo, qua homines abuſi in adulationem* & *idololatriam: idololatriæ mala*, 23. & *ſeq.* 288
Cap. XV. *Piorum gratulatio, quod ab idolis puri: proſequitur de idololatria ac ſculpturæ abuſu: cultus animalium.* 292
Cap. XVI. *Beſtiarum cultores per beſtias puniti: eæ quoque immiſſæ in Hebræos: ſed diſpari eventu: ſerpens æneus*, 7. *animadverſio in Ægyptios per ignem grandini miſtum*, & *famem conſumtis frugibus*, 19. *Manna populo Dei præſtitum, ejuſque mirabilia*, 20. & *ſeq. vis illa hominum altrix, non eſcarum natura, ſed verbo* & *voluntate Dei conſtat*, 21. 26. 295
Cap. XVII. *Tenebræ Ægyptiacæ occultorum peccatorum vindices*, 3. *deriſæ magorum artes: impii tamquam cæco carcere concluſi*, 4. 15. *pavor: horrenda nox ſuperventuræ æternæ noctis imago: impii ſibi graves, dirumque ſupplicium*, 20. 299
Cap. XVIII. *Hebræis clara lux: columna viæ dux: per noctem ſolis inſtar*, 3. *digni tenebris Ægyptii lucis ac veritatis hoſtes*, 4. *primogenitorum quoque cædes merito illata*, 5. *Phaſe*, 6. 9. *mortes undique* & *horrendi clamores per alta noctis ſilentia* 10. 11. 14. 15. 16. *tantæ ultioni additi viſus congrui per ſomnia*, 17. & *ſeq. ut cauſam ſupplicii, ſed fruſtra recognoſcerent*, 18. 19. *mors quoque immiſſa piis; ſed prompta per Aaronem placatio*, 21. & *ſeq.* 303
Cap. XIX. *Impiorum cæcitas*, 1. 2. 3. *adactorum ad pœnas digna neceſſitas*, 4. *creaturarum immutata natura* & *indoles*, 6. 7. 18. 19. 20. *elementa finium inſtar diſpoſita, Deo pulſanti ſubſunt*, 17. *relata obiter Beniaminitarum flagitia* & *inhoſpitalitas*, 13. & *ſeq.* 307

FINIS.

VA1 1529309

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

163
E
31

Digitized by Google